КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ВИПУСК 88

(ЧАСТИНА І)

КИЇВ – 2010

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць.
Випуск 88. Частина I (у двох частинах).
К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин, 2010. –294с.

У збірнику вміщені матеріали конференції молодих вчених "Актуальні проблеми міжнародних відносин", яка відбулася 23 жовтня 2008 року в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Розраховано на викладачів, наукових співробітників, аспірантів та студентів.

Редакційна колегія:

Губерський Л. В.,	д-р філософ. наук, проф., академік НАН України (головний редактор);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Копійка В. В.,	д-р політ. наук, проф.;
Коппель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скороход Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Циганов С. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Шнирков О. І.,	д-р.екон. наук, проф. (заст. головного редактора).

Відповідальний редактор: **Римська Т.Ю.**

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 481-44-14.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

© **Інститут міжнародних відносин, 2010.**

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Сапицька І.*

РЕГІОНАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ ТУРЕЧЧИНИ В РАМКАХ КОНФЛІКТУ НА ПІВНІЧНОМУ КАВКАЗІ

Ситуація, що склалася сьогодні на Кавказі є гострою темою міжнародного порядку денного і залишиться такою принаймні в близькій перспективі. Визнання Москвою незалежності Абхазії і Південної Осетії, а тим більше ведення російських збройних сил на територію суверенної країни викликало невдоволення міжнародної спільноти та ряд заяв міжнародних структур.

На території Грузії та на Кавказі загалом, Туреччині як лідеру регіону доцільно розробити власні ініціативи з врегулювання конфліктів. Вдала реалізація турецьких ініціатив не лише підвищить її імідж в регіоні та в світі загалом, але і вплине на подальше врегулювання турецько-курдського протистояння, яке за умови поширення хвилі територіальних або етнополітичних конфліктів може набути нових обертів та вплинути на безпеку не лише Чорноморсько-Каспійського регіону, але і Близького та Середнього Сходу.

Виходячи з вищезазначених позицій Прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Тайіп Ердоган 11серпня ц.р. виступив з ініціативою створення «Кавказького альянсу» з метою стабілізації ситуації в Грузії. В альянсі окрім кавказьких країн передбачається участь Росії та США. 19 серпня, під час перегорів з президентом Азербайджану І. Алієвим, Ердоган підкреслив важливість спільного бачення вирішення конфліктів з метою забезпечення миру на Кавказі, а також зазначив, що Нагірно-Карабаський конфлікт має бути врегульований в рамках територіальної цілісності Азербайджану, на основі міжнародно-правових норм. Необхідність створення Кавказького союзу на основі Кавказької платформи миру та співробітництва обумовлена неефективністю Мінської групи ОБСЄ. З позиції азербайджанських аналітиків ідея створення такого союзу утопічна, адже вона апріорі приречена на невдачу, через відсутність важелів та механізмів врегулювання конфліктів і залишиться лише форумом для обміну думками.

Турецька ініціатива знайшла підтримку у Вірменії. Загалом, помітним є деяке охолодження відносин між Туреччиною та Азербайджаном яке відбулось в результаті минулорічних закритих турецько-вірменських перегорів, в ході яких перша запропонувала Вірменії вирішення її енергетичних та транспортно-комунікаційних проблем а також сторони домовились про інтенсифікацію переговорного процесу, що було сприйнято світовою спільнотою, як позбавлення підтримки Азербайджану Туреччиною у воєнно-стратегічному плані. Формальне ж зближення Туреччини з Вірменією не лише не сприятиме врегулюванню Нагірно-Карабаського конфлікту, але і може призвести до розірвання Договору про воєнно-стратегічне партнерство між Азербайджаном та Туреччиною. Таким чином, Туреччина, ніби підтримуючи територіальну цілісність Азербайджану, поступово йде на зближення з Вірменією, що відбувається не без впливу Російської Федерації.

Не додає прозорості зовнішньої політики Туреччини і її позиція щодо оцінки дій РФ в Грузії. Так, якщо 13 серпня ц.р. Туреччина виступала за дотримання територіальної цілісності Грузії та вирішення конфлікту із залученням зусиль не лише країн регіону, але і

* здобувач Національного інституту проблем міжнародної безпеки при РНБО України

©Сапицька І., 2010

провідних світових гравців, то вже наступного дня в результаті переговорів між прем'єр-міністром Туреччини Реджеп Тайіп Ердоганом та президентом РФ Д. Медведєвим з питань міжнародної та регіональної безпеки, зокрема конфлікту на території Грузії, турецька сторона кардинально змінила свою позицію та підтримала РФ у ситуації з Південною Осетією, при цьому зробивши акцент на необхідності перегляду відносин між двома державами у питанні надання підтримки діям в регіоні та на міжнародній арені.

Вищевикладене наштовхує на думку, щодо можливого існування низки закритих домовленостей між РФ та Туреччиною, щодо перерозподілу впливу в Чорноморсько-Каспійському регіоні, можливих шляхів врегулювання конфліктів та постконфліктного будівництва. Очевидно, що Туреччина та Росія прагнуть поділити сфери впливу таким чином, щоб конфлікти в Грузії були врегульовані виключно виходячи з інтересів РФ, а конфлікт в Нагірному Карабасі виходячи з інтересів Азербайджану та Туреччини. Своєрідний розподіл геополітичної відповідальності та врегулювання конфліктів за такими сценаріями, який би влаштовував обидві сторони, закріпив би позиції цих двох держав в регіоні та створив передумови для більш тісної взаємодії воєнно-стратегічного характеру між РФ та Туреччиною.

У разі реалізації таких домовленостей, Україні не уникнути чергового загострення кримського питання в регіональному вимірі, так як подальше врегулювання питань, пов'язаних з Кримом, розглядатиметься в рамках тісного турецько-російського альянсу, де інтереси України навряд чи братимуться до уваги, навіть якщо деякі з геополітичних гравців стануть на їх захист.

З іншого боку, такі дії з боку РФ та Туреччини можуть активізувати курдську проблему, врегулювання якої буде більш нагальним завданням не тільки для країн регіону, оскільки мова йде про диверсифікацію шляхів енергозабезпечення Європи.

Що ж до питання Криму, то ситуація наразі є проблемною для України. Крім заяв щодо приналежності півострову, що піднімаються російською стороною, не на користь України і вагоме зростання позиції кримських татар в Криму. Проблема адаптації кримських татар займає важливе місце в українсько-турецьких відносинах, при чому Туреччина вітає процес повернення кримських татар до України, активно допомагала із облаштуванням кримськотатарського народу тут. Турецьке керівництво розглядає кримських татар як сталу, надійну ланку зв'язку між Туреччиною та Україною, наголошуючи при цьому через засоби масової інформації, що Туреччина ніколи не проводила політику, спрямовану на використання кримських татар у своїх цілях, адже повага до територіальної цілісності держав є однією з основних принципів зовнішньої політики сучасної Туреччини. В той же час, в турецькому суспільні продовжують лунати радикальні гасла зібрати всі тюркські народи під егідою Туреччини, і хоча офіційна Анкара дистанціюється від таких гасел, ці заяви остаточно вона і не присікає. Тож проблему маємо, але гарантій того що ситуація в Криму не набуде резонансу – немає.

Таким чином, якщо сьогодні про новий виток Холодної війни говорити недоцільно, то напругу у відносинах Схід-Захід не помітити складно. Ситуація в Грузії стала певною мірою іспитом на міцність та життєздатність для складеного світоустрою та геополітичної розстановки сил, і здається цей іспит світові лідери успішно провалюють, принаймні система взаємодії країн в рамках післявоєнного міжнародного права остаточно підірвана. Ситуація на Кавказі стала неоднозначною і для інших країн регіону, з одного боку проблема Грузії підірвала стійкість західної демократії і продемонструвала США та НАТО протилежну їм силу, з якою необхідно рахуватися, але з іншої сторони, ряд країн мають свої територіальні проблеми, і для них створено тепер прецедент для активації сепаратистських настроїв. Крім іншого, стало зрозумілим, що ризикувати більш менш сталими налагодженими економічними відносинами з Російською Федерацію через підтримку мо-

лодої демократії Грузії жодна країна не наважиться, то ж і даремно очікувати практичних реакцій у засудження одноосібних дій РФ, які наразі обмежились загальними заявами про неправомірність таких дій і висловами у підтримку територіальної цілісності держав.

В ситуації, що склалася сьогодні навколо конфлікту у Південній Осетії Україні доцільно поки що утриматись від підтримки турецьких ініціатив, а при формулюванні власної позиції слід зробити акцент на недоцільності створення нових альянсів, адже, всі питання можна вирішувати в рамках існуючих безпекових структур. Україні і надалі слід домагатися членства в Північноатлантичному Альянсі з тим, щоб дія Вашингтонського договору поширювалася і на її територію. В ході політичного та дипломатичного діалогу з міжнародними організаціями доцільно вдаватися до практики попередніх міждержавних консультацій зі США, Великобританією, державами Балтії та Скандинавії. Тобто чітко дотримуватися попередньої зовнішньополітичної лінії на підтримку Грузії.

Панаріна О.*

ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

1989 рік став роком кардинального перелому в польсько-німецьких відносинах, причиною якого стала поява нових передумов та чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, які необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку.

Нові міжнародні умови для політичних відносин між Польщею, в якій відбувався складний процес системної трансформації, та Німеччиною, процес об'єднання якої тривав в 1989-1990 роках і офіційно завершився 3 жовтня 1990 року, формувалися, насамперед, внаслідок:

§ подолання конфлікту Захід-Схід в 1989-1990 роках; польсько-німецькі відносини перестали бути елементом двополюсного поділу Європи, системне протистояння Схід-Захід перестало бути тягарем для відносин Німеччини та Польщі,

§ розпад СРСР та радянського блоку,

§ пошук нової моделі загальноєвропейської безпеки та співробітництва, важливим елементом якої мало стати розширення НАТО та ЄС за рахунок країн Центрально-Східної Європи, включаючи Польщу.

Системні зміни в Польщі, що розпочалися в 1989 році, сприяли формуванню її нової зовнішньої політики. Зі стратегічної точки зору, політична та економічна безпека Польщі були пов'язані з інтеграцією до західноєвропейських структур.

Після політичних змін 1989 року одним з найнеобхідніших завдань для Польщі та ФРН стало формування нових договірних засад політичних відносин між ними. Кардинальні зміни в польсько-німецьких відносинах було започатковано підписанням Договору про підтвердження існуючого польсько-німецького кордону від 14 листопада 1990 р. та Договору про добросусідство і співробітництво між Польщею та ФРН від 17 червня 1991 р. Обидва договори набули чинності 16 січня 1992 р. і формально започаткували новий етап польсько-німецьких відносин.

Об'єднана Німеччина невдовзі стала головним політичним та економічним партнером Польщі. Формула «до Європи через Німеччину» містила суть зовнішньої політики Польщі в дев'яностих роках на західному напрямку. Насамперед, це стосувалося співробітництва в справі інтеграції Польщі до європейських та атлантичних структур.

Не слід недооцінювати наявність в дев'яностих роках асиметрії у відносинах між Польщею та об'єднаною Німеччиною, що знаходило своє відображення в різниці міжнародного значення та позицій обох держав. Асиметрія проявлялась не лише в різниці економічного розвитку, але також в рівні зацікавленості партнерами один одним. Для Німеччини Польща завжди була і надалі залишалась лише одним з-поміж інших важливих європейських партнерів, до того ж не найважливішим. Для Польщі ж навпаки, Німеччина була найважливішим партнером.

В умовах нового європейського порядку об'єднана Німеччина стала однією з найпотужніших держав. Це мало наступні наслідки. По-перше, ФРН була вимушена прагнути до збереження довіри, яку вона здобула на міжнародній арені в попередні роки і стриму-

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Панаріна О., 2010

вати свої прагнення. По-друге, в Польщі викликало занепокоєння, або навіть відчуття загрози, надмірне обмеження європейських контактів лише до відносин з Німеччиною. По-третє, серед європейських союзників ФРН німецька політична (і економічна) активність в центральній та південно-східній Європі сприймалась іноді з підозрою, через побоювання утворення своєрідної німецької сфери впливу, яка у випадку її включення до європейських структур ще більше б посилила перевагу ФРН.

Саме в таких категоріях треба розглядати концепцію, яка з'явилася майже відразу після підписання польсько-німецького договору від червня 1991 року. Два місяці потому у Веймарі зустрілися міністри закордонних справ Франції, Німеччини та Польщі, що дало початок так званому Веймарському трикутнику. Це мала бути тісна співпраця трьох держав, яка б сприяла європейській та євроатлантичній інтеграції центральної Європи та запобігла б підозрам щодо прагнення Німеччини до європейської гегемонії. Веймарський трикутник на тривалий час став елементом європейської політики. Проте, слід наголосити на обмеженому зацікавленні Францією центральноєвропейським регіоном, в тому числі Польщею.

Аргументи німецького уряду на користь розширення ЄС на схід мали переважно політичний характер, а вже потім економічний. Німецька мотивація пов'язувалася, насамперед, розширенням сфери безпеки та стабільності на континенті. Підтримуючи Польщу, Німеччина керувалась інтересами своєї безпеки і прагненням до економічної та соціальної стабільності в державі, з якою ФРН має спільний кордон значної протяжності, і яка перебуває у складному процесі трансформації. Безпосереднє сусідство держав, між якими існували значні диспропорції економічних потенціалів, на подальшу перспективу становило б потенційне джерело напруги в європейських відносинах. Небезпечним для Німеччини наслідком такої ситуації могло б стати поширення на її територію різних негативних явищ, пов'язаних з сусідством з біднішими країнами. Крім того, для Німеччини надзвичайно важливим був той факт, що після перенесення кордону ЄС на схід, вона змінювала свій периферійний політико-географічний статус і переставала бути фронтовою державою ЄС. Привабливість для Німеччини польської економіки початком оцінювалась низько. Лише з другої половини дев'яностих років XX століття належним чином стала оцінюватися користь торговельного співробітництва з Польщею (великий об'єм її внутрішнього ринку, зменшення безробіття в ФРН завдяки збільшенню експорту до Польщі). Хоча аргументи економічного характеру використовували як прихильники, так і опоненти розширення. Важливе значення мала відсутність суттєвих розбіжностей в оцінці напрямків європейської інтеграції серед політичних партій ФРН. Всі найбільші політичні партії – ХДС/ХСС, Вільна демократична партія, Соціал-демократична партія Німеччини та Союз '90-Зелені підтримували розширення ЄС на схід.

Таким чином, на польсько-німецькі відносини позитивний вплив справляли зміни в міжнародному середовищі, а також процеси трансформації, які відбувалися в самих Польщі та ФРН. Німеччина відіграла важливу роль в процесі інтеграції Польщі до Європейського Союзу. Завдяки підтримці Німеччини, держави зі значним економічним та політичним потенціалом, позиція якої в рамках ЄС має надзвичайну вагу, Польща змогла в доволі короткі терміни провести внутрішні реформи та реалізувати свою стратегічну зовнішньополітичну мету – стати членом ЄС.

Тимінська К.*

ДЕСТРУКТИВНА СИЛА МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ ТА СВІТОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВ

Однією з ознак початку XXI ст. стала ескалація тероризму. Сьогодні ареною його проявів є не тільки традиційно вибухонебезпечні зони міжнародної напруги, а практично всі держави світу, включаючи США, Велику Британію, Іспанію, Ізраїль, Російську Федерацію та ряд інших акторів міжнародних відносин. Катастрофогенність тероризму, ще недавно зрозуміла переважно лише для професіоналів, після подій 11 вересня 2001 р. стала достатньо очевидною для всіх.

Значно зросла технічна оснащеність терористів: нині вони мають у своєму арсеналі новітню зброю, вибухові пристрої великої руйнівної сили, засоби транспорту, зв'язку тощо. Тероризм перетворюється на явище глобального характеру через здатність використовувати досягнення технічного прогресу як у частині озброєності виконавців, так і при виборі об’єктів проведення терористичних акцій (ядерний, хімічний, екологічний, біологічний та інформаційний).

Після закінчення протистояння «імперії зла» й «імперії добра» здавалося, що епоха світових соціальних катастроф і людиноненависницьких тоталітарних ідеологій назавжди відійшла в минуле, що у світі поступово і безповоротно стверджуються універсальні механізми ринкової економіки, цінності демократії і прав людини, які еволюційним шляхом у недалекому майбутньому стануть реальним підґрунтям нового світопорядку.

Співвідношення рівнів доходів на душу населення багатих і бідних країн, «золотого» і злиденного мільярдів планети збільшилося з 13:1 у 1960-х до 74:1 у 1990-х рр.

Якщо з точок зору економічної, політичної, культурної можна вказати чимало аргументів, які посилюють сумніви щодо корисності активного вбудовування у процеси глобалізації, то об'єднання світового співтовариства задля протидії тероризму ні в кого сумнівів не викликає. Можна стверджувати, що взаємодія з проблем антитерористичної діяльності на сучасному етапі історичного розвитку стає одним із суттєвих факторів зміни загальнопланетарних реалій.

Терористичні групи здатні впливати на соціально-політичне життя всієї країни, на її міждержавні зв'язки. Відомі випадки, коли в результаті діяльності терористичних груп з'явилися цілі держави.

У Європі діє значна кількість терористичних груп і організацій різного спрямування: «Червоні бригади» (Італія), «Фракція Червоної Армії» — РАФ (ФРН), ЕТА (Іспанія), «Аксьон директ» (Франція), «Бойові комуністичні групи» (Бельгія) та інші.

Акт тероризму може вчинити особа (особи), яка не є членом будь-якої терористичної групи і керується аж ніяк не політичними прагненнями, однак її дії є організаційно оформленими і політичне детермінованими.

Усвідомлення можливостей застосування якісно нового інструментарію (зброї масового ураження) призводить до формування у терористів та їхніх натхненників нових і

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Галака С.П.

© Тимінська К., 2010

дуже небезпечних світоглядних установок. Під впливом зазначених чинників народжується повне заперечення будь-яких матеріальних обмежень для застосування насильства.

Тероризм підриває основи влади, знищує та руйнує політичну, економічну, військову та культурну системи держави, при цьому складність дослідження явища полягає у поясненні головних рушійних сил, які спонукають пересічних громадян до терористичної боротьби. Застосовуючи насильство, терорист робить спробу поцілити не лише зовнішнього ворога, але й знищити внутрішнього ворога групи, щодо якого він має комплекс меншовартості.

«Тероризм як одна з форм соціально-політичного конфлікту є тим антигуманним способом вирішення політичних, економічних, військових, культурних проблем» в умовах протиборства, зіткнення інтересів різноманітних соціальних, релігійних чи культурних груп.

Протидія міжнародному тероризму з боку світових держав має знаходитись в межах дій ООН – організації, яка виступає єдиним інструментом для підтримки міжнародного миру та безпеки, здатна мобілізувати світове співтовариство перед незнаними раніше загрозами. Відповідно ефективність такого механізму створення та становлення світової системи протидії міжнародному тероризму має носити комплексний та всеохоплюючий характер: від політичної та військової до гуманітарної сфер.

Чубарова Р.*

ТУРЕЦЬКО-ГРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ: КОНФЛІКТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Шістсот років (якщо рахувати від походів Мехмета Завойовника на Візантію) Туреччина та Греція перебувають у відносинах антагонізму. Деякою мірою, вони уособлюють Схід і Захід в конкурентній боротьбі за вплив на Балканах, Близькому Сході і в Середземномор'ї. Греко-турецькі відносини не набувають форму довготривалого збройного конфлікту, тим не менше, вони становлять загрозу національній безпеці обох сторін. Нездатність Анкари підтримати стабільний політичний діалог з Грецькою Республікою, партнером по НАТО і членом ЄС, призводить до провалів у загальній зовнішньополітичній стратегії ТР.

Греція виборола незалежність в Османської імперії у 1821 році. Після перемоги над грецькими військами та силами Антанти у 1923 році Мустафа Ататюрк встановив добросусідські відносини з Грецією, які проіснували до кінця 1950-х років. З того часу в обох країнах розвинулись політичні та військові перешкоди діалогу та співпраці. Часи протистояння найкраще характеризують такі салогани, як «Турки не мають інших друзів, окрім турків» та «У греків немає братнього народу» [1; 39].

На поверхні турецько-грецького протистояння лежать територіальні питання (Кіпр, острови в Егейському морі). Здавалося, що з завершенням «холодної війни» вдасться зменшити напругу між двома державами та зобов'язати політичних діячів робити конкретні кроки до зближення. Тим не менше, у 1990-тих роках конфлікт помітно посилився, особливо у зв'язку з приготуваннями до вступу Кіпром в ЄС.

Іншим аспектом проблеми є ставлення держав до грецької та турецької меншин, що мешкає на їх територіях. Так, у Греції нараховується 120 тис. мусульман, половина з яких – етнічні турки. Також до мусульманської спільноти належать рома і помаки, тобто мусульмани – вихідці з Болгарії [2; 82]. До недавнього, Греція наполягала на збірному терміні «мусульмани», оскільки саме так визначають всі три групи в Лозаннській угоді. Хоча представники даних народів мають ті самі права, що й греки, на ділі вони нерідко стикаються з дискримінацією при купівлі землі, отриманні дозволу на побудову мечетей тощо. До 1998 р. у законодавстві Греції передбачалась можливість втрати громадянства вихідцем з нацменшини, якщо він залишить країну. Греція ж звинувачує Туреччину в періодичному виходу греків зі Стамбулу, де в 1923 р. нараховувалась 120-тисячна грецька спільнота, а сьогодні тут нараховується лише 3500 греків.

У цілому, турецько-грецькі відносини формуються з урахуванням антагонізму «свій-чужий». Так, Афіни експлуатують «не-європейськість» та належність Туреччини до ісламської цивілізації для пояснення, чому вона має залишатись за кордонами ЄС.

Роль третьої сторони у відносинах Греції і Туреччини потребує додаткового розгляду. Наразі основними посередниками виступають Сполучені Штати та Європейський Союз, з ними мають усталені відносини як Анкара, так і Афіни. Проте таке посередництво виявлялось малорезультативним.

---

* аспірант кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Головченко В.І.

© Чубарова Р., 2010

Проблема відносин Туреччини з Грецією полягає в тому, що у суспільній свідомості вкоренилась думка про неможливість виграшу всіх сторін. Елітам не вдається (або ж вони не хочуть) зламати стереотип про негативну природу компромісів. Поступка одного гравця необов'язково призводить до його послаблення і не свідчить про нездатність втримати контроль над ситуацією. Натомість Анкара та Афіни часто вдаються до тиску на опонентів для забезпечення власного посилення.

Наприкінці 2007 року - на початку 2008 року знову з'явилась надія на прогрес у турецько-грецькому примиренні. У грудні 2007 року було досягнуто низку домовленостей щодо розширення існуючого переліку заходів довіри та взаємодії у сфері безпеки, зокрема шляхом проведення на регулярній основі візитів командувачів видів ЗС ТР та Греції; створення спільних військових підрозділів для виконання завдань під егідою НАТО та для участі у Силах швидкого реагування Альянсу; створення спільного підрозділу для виконання завдань щодо ліквідації наслідків стихійних лих, техногенних катастроф, проведення операцій зі спасіння та надання гуманітарної допомоги; проведення на регулярній основі візитів командування військових підрозділів, дислокованих вздовж турецько-грецького кордону.

Література:

1. Kirisçi K. The «Enduring Rivalry» Between Greece And Turkey: Can «Democratic Peace» Break It? // Alternatives: Turkish Journal of International Relations. – 2002. – Spring. – Vol.1 – № 1. – Pp.38 – 50.
2. Larrabee, F. Stephen. Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty / Larrabee, F. Stephen, Ian, O. Lesser. – RAND, 2003. – 218 p.

Шаповалова О.*

МОДЕЛІ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРАНЦІЇ

Одна з найбільш важливих проблем серед тих, які постають перед французькою дипломатією в євроінтеграційному контексті, полягає у поєднанні двох підходів – посилення двосторонніх зв'язків і зміцнення відповідних інтеграційних інститутів. Зважаючи на переважне використання двосторонніх комплексів співробітництва для досягнення цілей євроінтеграційної стратегії Франції, особливо в останні декілька років, дилема між інституційним та білатеральним рівнями французької стратегії стосовно Європейського Союзу набула нового вигляду – яким чином вийти за межі білатеральних схем, які виявляються недостатніми для просування інтеграції в цілому, і не порушити при цьому налагоджені тісні відносини з окремими європейськими державами, що виступають ефективним каналом впливу за сучасних обставин [1, 142].

Одним із способів розв'язання цієї дилеми виступає вдавання до тих чи інших форм диференційованої інтеграції або принаймні дискурсивне наголошення на тому, що використання цих форм є цілком реалістичним та виправданим у сучасних умовах. Тому варто проаналізувати, яке місце відводиться диференційованій інтеграцій в євроінтеграційній стратегії Франції.

Дискусія відносно форм диференційованої інтеграції в ЄС велась з 1994 року, але у контексті СЗБП вона вперше постала в процесі обговорення проекту Амстердамського договору 1997 року у зв'язку з приєднанням до ЄС ряду нейтральних країн [2]. Однак, в договорі була передбачена можливість формування «авангардних груп» лише в межах «першої опори» євроінтеграційних процесів.

У Франції домінували два підходи до цієї проблеми – «Європа змінної геометрії» та «Європа концентричних кіл». Спершу на офіційному рівні домінувала теорія концентричних кіл, яку запропонував прем'єр-міністр Е. Балладюр у 1994 році у відповідь на доповідь депутатів Бундестагу В. Шойбле і К. Ламерса, що висувала ідею «міцного ядра». Ця теорія полягала у формуванні в Європі трьох інтеграційних кіл: «загального кола всіх членів ЄС, обмежених спеціалізованих кіл для тих, хто хоче просуватися швидше і системи асоціацій для третіх країн, які бажають співпрацювати з Європою», але без фіксованої ієрархізації держав в рамках цієї структури [3].

Іншу позицію займав міністр закордонних справ в уряді Л. Жоспена Ю. Ведрін, стверджуючи, що система концентричних кіл розмежує ЄС на центр і периферію, що немає об'єктивних критеріїв для виокремлення держав, що складатимуть «європейський авангард» і що це має неминуче призвести до посилення федералістських тенденцій [4, 96]. Він вважає, що навіть в межах «Європи двадцяти п'яти» є реальні підстави задля просування концепції Європи-потуги в найближчі роки, але обов'язковою передумовою для цього має стати подолання принципових розбіжностей між Францією, Великобританією і Німеччиною, а не перехід до голосування кваліфікованою більшістю у сфері СЗБП [5]. Визнаючи потребу у тіснішій співпраці між окремими європейськими державами як за-

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Манжола В.А.

© Шаповалова О., 2010

собі відновлення інтеграційної динаміки ЄС, Ведрін розглядав ідею «змінної геометрії», тобто формування поглибленого співробітництва між різними державами в різних сферах європейської інтеграції без формального його закріплення і без окремої інституційної системи, як більш придатну до застосування, більш того, як єдиний ефективний інструмент функціонування ЄС після розширення на Схід [4, 96-97].

Головні розбіжності між цими підходами містяться, по-перше, у принципі монолітності чи плюралістичності груп поглибленої інтеграції, і по-друге, в ступені юридичної та інституційної відокремленості цих груп від існуючої комунітарної структури ЄС.

На тлі такого неоднозначного ставлення до проектів диференційованої інтеграції у своєму виступі у Бундестазі 27 червня 2000 року Ж. Ширак слідом за Й. Фішером виклав своє бачення «багатошвидкісної Європи», яке ґрунтується на необхідності формування відкритої для приєднання «авангардної групи» («groupe pionnier») європейських держав, які воліють брати участь у поглибленому співробітництві, одразу після підписання нового договору за результатами міжурядової конференції в Ніцці. Він виділив три сфери, які було доцільно включити до об'єкту такої співпраці – економічна політика, політика безпеки і оборони та боротьба зі злочинністю, тобто всі ті напрямки, які регулювались міжурядовою процедурою і не входили до комунітарного методу управління. Проект Ширака передбачав утворення секретаріату, що має сприяти зближенню позицій держав-учасниць, і можливість укладення окремої установчої угоди. На думку французького президента, формування груп поглибленої інтеграції мало відповідати двом умовам: не спричиняти ревізію діючих acquis communautaires (а звідси не ставити під питання наглядові функції Комісії) і зберігати безумовну відкритість для приєднання інших держав.

Виголошення подібного проекту Ж. Шираком спричинило внутрішню кризу в уряді Франції через його розбіжності з баченням Ю. Ведріна і П.–Московісі [6, 34], але надалі в офіційних промовах президента ідея «авангардної групи», хоча й в пом'якшеному варіанті, фігурувала неодноразово протягом 2000-2004 років. Мета запровадження механізмів більшої гнучкості у процедурі прийняття рішень була задекларована у Спільних франко-німецьких пропозиціях до Європейського Конвенту щодо Європейської політики безпеки і оборони, оприлюднених 22 листопада 2002 року на саміті НАТО в Празі. Більше того, в Деклараціях франко-німецької Ради з оборони та безпеки у Парижі 22 січня 2003 року і у Берліні 18 вересня 2003 року зазначено, що однією з цілей співробітництва двох держав у безпековій сфері є перетворення Європейської політики безпеки і оборони на Європейський союз безпеки і оборони держав, які готові поглиблювати співробітництво в даних сферах задля надання ЄС здатності відігравати в повній мірі свою роль на міжнародній арені. Логіка цієї пропозиції була подібною до логіки Європейського Валютного Союзу: група провідних країн повинна погодити і запровадити проект посиленого співробітництва, пропонуючи іншим країнам вибір або приєднатися до цього проекту, або залишитись поза його рамками [7, 48].

Питання поглибленої інтеграції було одним з пріоритетних для Франції предметів дискусій і в ході переговорів з вироблення проекту Європейської Конституції, в результаті яких в кінцевому варіанті був сформульований механізм «постійного структурованого співробітництва», який надавав можливість утворити «авангардну групу» в СЗБП на постійній основі за умови визначення критеріїв для входження до неї та зобов'язань щодо поглиблення інтеграції або на тимчасовій задля виконання певного практичного завдання – проведення операції чи втілення спільних проектів в галузі озброєнь.

Парадоксальним є те, що, незважаючи на амбітні плани французьких та німецьких лідерів, вони зайняли досить непоступливі позиції щодо реального поглиблення інтеграції в існуючих інституційних рамках ЄС в ході міжурядових конференцій 2000 і 2003 року [8, 19]. Тому подекуди складалось враження, що Франція і Німеччина використовують

ідею різношвидкісної інтеграції задля того, щоб змусити інших партнерів піти на потрібні їм поступки, аби уникнути ізоляції [9, 9], а справжній зміст ідей диференційованої інтеграції, які висувалися урядами двох держав, є відмінним від риторики, що їх супроводжує.

З приходом до влади адміністрації Ніколя Саркозі проекти формування «авангардних груп», зокрема у сфері ЄПБО, набули нової актуальності. На початку цього року в політичних колах активно обговорювалась ініціатива утворення групи посиленої інтеграції на основі положень Лісабонського договору щодо постійного структурованого співробітництва у сфері зовнішньої і безпекової політики, що була викладена у статті радника Президента з питань оборони П. Лелуша в газеті «Ле Фігаро» 31 січня 2008 року. В ній пропонується залучити до цієї групи шість найбільших країн Європи – Францію, Великобританію, Німеччину, Іспанію, Італію та Польщу з можливістю приєднання інших держав-членів ЄС на будь-якому етапі її становлення на підставі обсягу оборонного бюджету, який має складати не менше, ніж 2% ВВП.

В якості практичних цілей утворення групи вказувались: 1) формування спільного ринку озброєнь; 2) розбудова спільних бойових сил у складі 60 тис. осіб, тобто по 10 тис. від кожної країни з власним об'єднаним командуванням; 3) європеїзація військових баз за межами Європи; 4) започаткування спільних оборонних проектів (в сфері космічних технологій, комунікацій, протиракетної оборони); 5) вироблення спільного плану дій з захисту населення у випадку терористичного нападу із використанням зброї масового ураження; 6) узгодження спільної політики з роззброєння та контроль над озброєннями.

Отже, очевидно, що моделі диференційованої інтеграції займають важливе місце в євроінтеграційній стратегії Франції, але конкретні цілі, які вони виконують в рамках цієї стратегії, є суперечливими. Доречною в цьому контексті видається класифікація видів поглибленого співробітництва, запропонована А. Міссіролі. Він виділяє два її критерії: за метою, утворення «авангардної групи» можливе або задля власне поглиблення інтеграції, або задля оформлення «директорату» задля здійснення політичного керівництва в ЄС поза рамками формального інституційного механізму; відповідно до цього за способом визначення її потенційних членів, «передова група» може бути функціональною (якщо до уваги береться здатність держав до входження до такої групи) або політичною (в разі, коли підґрунтям виступає політична воля окремих країн до становлення механізму поглибленого співробітництва [10, 1]. Оскільки французький підхід є суто політичним, його мотивацією не можуть слугувати функціональні важелі. Зрештою, механізм постійного структурованого співробітництва, прописаний у тексті Європейської Конституції можна кваліфікувати як амбівалентний за метою і переважно функціональний за способом формування, що легітимізує його для інших держав-членів ЄС.

Диференційована інтеграція для керівництва деяких європейських країн, в тому числі для Франції, являє собою спосіб подолання імперативної необхідності у підтриманні балансу між державами-членами ЄС. Але будь-який її практичний вияв автоматично означає радикальне порушення цього балансу і ставить під питання дієздатність існуючих інституційних механізмів, тобто також порушує баланс між державами та інститутами. Тому навіть згадування можливості вдавання до тих чи інших форм різно¬швидкісного просування інтеграції провокує інтенсивні спалахи напруження в європейській спільноті і є предметом гострих дебатів в ході вироблення установчих договорів чи інших нормативних документів ЄС. Однак, дискурс про можливість впровадження тих чи інших форм диференційованої інтеграції відіграє важливу роль в євроінтеграційному позиціонуванні Франції – по-перше, він стимулює європейське об'єднання до політичної консолідації, а по-друге, сприяє зменшенню абсолютного значення інтеграції в її сучасному вигляді як єдиного засобу для реалізації європейського проекту Франції, певним чином диверсифі-

кує канали впливу і залишає додаткові можливості для втілення своїх ініціатив в разі їх блокування формальними рамками Європейського Союзу.

Література

1. Charillon F. Politique étrangère de la France: l'heure des choix // Politique étrangère. – 2007. – № 1. – P.139-150.
2. Детальніше див. Missiroli A. CFSP, Defence and Flexibility // EU ISS Chaillot Papers. – 2000. – 38. – 66 p.
3. Diplomatie française. Entretien avec Edouard Balladur // Politique internationale. – Hiver 2004-2005. – № 106.
4. Védrine H. Les cartes de la France à l'heure de la mondialisation / dialogue avec Dominique Moïsi. – Paris: Fayard , 2000. – 191 p.
5. Pour une «Europe-puissance». Entretien avec H. Védrine // Politique internationale. – Hiver 2004-2005. – № 106.
6. Arnaud J.-L. France and Europe. The European Debate in France at the start of French presidency // Notre Europe Research and Policy Papers № 10. – July 2000. – 35 p.
7. Howorth J. The Euro-Atlantic security dilemma: France, Britain, and the ESDP // Journal of Transatlantic Studies. – 2005. – Vol. 3, No. 1. – P. 39-54.
8. Hall B. How flexible should Europe be? // Center for European Reform Working Paper. – October 2000. – 20 p.
9. Grabbe H., Guérot U. Could a hard core run the enlarged EU? // Center for European Reform Briefing Note. – February 2004. – 9 p.
10. Missiroli A. Le couple franco-allemand et l'Europe: légitimité, efficace ? // Séminaire franco-allemand sur la politique européenne de la France et de l'Allemagne, IFRI, 2 avril 2004. – 5 p. http://www.ifri.org

Пилявець О.*

КОНСОЛІДАЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНИ

Упродовж 2004-2007 років у державах Центрально–Східної Європи, а саме в Польщі, Литві, Угорщині, Чехії, Румунії та Словаччині спостерігалися політичні кризи, які мають складну, комплексну структуру, оскільки охоплюють різні рівні протистояння, починаючи від конфлікту виконавчої та законодавчої влади, між політичними силами та завершуючи розколом суспільства. Обрані шляхи вирішення даних криз були як ефективними, так і такими, що призводили до повторного загострення конфліктів. Активізація внутрішньополітичних кризових процесів в державах ЦСЄ розпочалася після вступу до Європейського Союзу, відтак була втримана стабільність зовнішньополітичного курсу. В Україні політична криза має більш значимий вплив на зовнішні зносини. При цьому, водночас, зовнішні умови безпосередньо впливають на розвиток політичного протистояння в досліджуваних країнах, зумовлюючи його інтенсивність та тривалість. **Актуальність дослідження** полягає в можливості напрацювати шляхи виходу з політичних криз на основі досвіду країн Центрально-Східної Європи, а також спрогнозувати подальший розвиток ситуації та змоделювати зовнішньополітичний курс України на наступній фазі демократичного розвитку. Існування конфліктогенного потенціалу в сучасних політичних системах держав ЦСЄ дозволяє припустити, що дослідження моделей політичних криз в постсоціалістичних державах залишатиметься актуальним і в майбутньому.

Сучасні політичні кризи в постсоціалістичних державах необхідно розглядати як вияв переходу на новий етап постсоціалістичного транзиту, на якому головним завданням є консолідація демократії. Серед сучасних авторів, що досліджують проблеми консолідації демократій в постсоціалістичних суспільствах можна виокремити В. Меркеля, М. Мак Фоула, Л. Йохансена, С. Мейнверінга, С. Бьорч, Ж. Рупніка, які займають провідні позиції в таких світових центрах дослідження демократій як Stanford University's Center on Democracy, Development, and the Rule of Law, The European Centre for Parliamentary Research and Documentation, Centre for the Study of Public Policy of **University of Aberdeen** та ін.

Дослідження консолідації демократії здебільшого орієнтоване на внутрішню політику, відтак проблема взаємозалежності зовнішнього курсу держави та кризових внутрішньополітичних процесів на даний момент ґрунтовно не вивчалася.

Форма переходу від соціалістичної системи до демократичної в державах ЦСЄ була не «договірною» (reforma-pactada), а «насаджуючою», що визначило подальший політичний розвиток, заклавши передумови сучасних політичних криз. На відміну від класичної парадигми, яка передбачає транзит у формі угоди або пакту, якщо представники поміркованих груп з владних та опозиційних сил вступають в політичні торги за умов *невизначеності домінуючої сили*, у державах ЦСЄ вирішальним компонентом успіху переходу від комунізму до демократії став не баланс сил, а вирішальна перевага демократично налаштованих лідерів. Вуличні демонстрації, масові протести продемонстрували міць опозиції, надавши їй можливість диктувати свої умови на переговорах, відтак демократія була

* магістрант факультету міжнародних відносин Київського гуманітарного інституту

© Пилявець О., 2010

насаджена. Відповідно, в новоутворених політичних системах було закладено вагомий кризовий потенціал. Отже, ця альтернативна, нонкооперативна модель зміни режиму надає ширші можливості для пояснення сучасних кризових процесів.

Консолідація демократії є етапом постсоціалістичного розвитку за якого закономірною є активізація кризових процесів. При дослідженні політичних систем держав Центрально-Східної Європи слід спиратися на «позитивне» розуміння консолідації, як поглиблення та утвердження демократії на інституційному та суб'єктивному рівнях, за якого виникнення конфліктів та криз є закономірним феноменом. «Негативні» концепції консолідації, як уникання краху демократії та повернення до авторитаризму, не можуть бути ефективно застосовані на даному просторі, оскільки політичні кризи 2005-2008 років не несуть безпосередньої загрози самому існуванню демократії.

Євроінтеграційний курс держав ЦСЄ зумовив «штучну консолідованість» демократії. До 2004 року (а в Румунії та Болгарії до 2007 року) в досліджуваних державах, що були кандидатами на членство в ЄС не спостерігалося інтенсивних кризових явищ. Протистояння, що виникали довкола внутрішньополітичних питань, були пом'якшені та приховані, з огляду на необхідність досягти відповідності демократичним критеріям як одну з найважливіших умов вступу до ЄС. Отже, зовнішні умови визначили відносну стабільність політичних систем ЦСЄ на період від «оксамитових революцій» (початкова точка транзиту), до повноправного членства в європейських структурах. В даний період відбувалося штучне послаблення протиріч між різними політичними силами, а основною рушійною силою політичного розвитку був вмотивований пошук компромісу всіма сторонами політичного процесу. У ситуації, коли головна мета євроінтеграційного курсу була досягнута, внутрішньополітична ситуація змінилася: дія зовнішніх обмежень припинилася, основні суспільно-політичні протиріччя загострилися і призвели до політичних криз. Однак, за умов руху до Європейського союзу, було напрацьовано основні механізми подолання кризових процесів, сформульовано стійкі «правила політичної гри», дотримання яких і наразі забезпечується членством даних держав в ЄС.

Тривалість та інтенсивність політичної кризи в Україні визначається внутрішніми та зовнішніми факторами. В Україні фаза демократичної консолідації розпочалася за умов незавершеності попереднього етапу постсоціалістичного транзиту. Характерною особливістю української політики є високий рівень популізму, який знаходить відображення і в зовнішньополітичних зносинах. Відтак, якщо в країнах ЦСЄ ефективність зовнішньополітичного курсу зумовила стабільність внутрішньої політики, в Україні спостерігається зворотня ситуація, за якої чіткість зовнішньополітичного курсу може виникнути лише на завершальних стадіях внутрішньої консолідації. При цьому, вагомим деструктивним фактором, що перешкоджає закономірному проходженню демократичних процесів, залишається вразливість країни та залежність внутрішньополітичних конфігурацій від зовнішніх впливів.

Колесникова В.*

ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ В СФЕРІ ТРАНСАТЛАНТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Франція - центральна держава на європейській карті. Так уже розпорядилася історія, що саме Французька Республіка визначала тенденції моди, у тому числі й у зовнішній політиці, а її серце - місто-свято Париж - велично йменувався столицею миру. Це місто й сьогодні залучає тисячі туристів, щорічно збагачуючи державну скарбницю на мільйони євро, хоча його вигляд, у порівнянні зі століттям братів Дюма й навіть минулим XX століттям, сильно змінився, як у цілому змінилася й сама Франція. Однак традиція визначати тенденції й бути у фарватері всіх найважливіших подій міжнародної політики залишилася. Республіка от уже 60 років лідирує в області створення нових концепцій і формулювань незалежних (читай проєвропейских) структур по забезпеченню безпеки в Європі. Ключовим питанням для самих французів, для підтримки авторитету й власної значимості, завжди залишалися відносини у форматі НАТО.

НАТО, як єдина ефективна структура колективної безпеки в Європі, майже завжди мала складні відносини із Францією.

Президент Де Голль ніколи не вірив у проект Трансатлантичного альянсу. Він пропонував Європейську конфедерацію зі своїми збройними формуваннями й об'єднаним ядерним потенціалом. Майже через 40 років після смерті Генерала, Європа фактично прийшла до подоби багатонаціональної держави - європейського будинку народів. У жовтні 2007 р. були вироблені Лісабонські домовленості - de facto заміна європейської конституції (прийняття якої провалилося «завдяки» французам і голландцям в 2005 р.), по яких з 2009 р. повинен обиратися президент Європейського Союзу. Саме цю - Маастрихтсько-Ліссабонську - модель ЄС бачив і пророкував Шарль де Голль в 1960 р. і йшов далі, аж до формування об'єднаних збройних сил. Відповідно до його задуму, після війни Франція при сприянні німців й інших європейців повинна була побудувати з національних держав-штатів нову Європу, що простиралася б від Атлантики до Уралу. Відхід Франції з НАТО був покликаний підкріпити враження, що її позиція - єдина альтернатива американському засиллю в сфері безпеки. Однак тоді мир не був готовий до такого прогресу. Де Голль безпрецедентно вивів в 1966 р. П'яту республіку з військових структур НАТО, зокрема, з Комітету військового планування й Групи ядерного планування, зберігши членство в Раді НАТО - політичному органі блоку. Це був початок так названої кризи атлантизму.

Послідовність у прохолодному відношенні до Організації Північноатлантичного договору сповідали всі президенти - і Жорж Помпіду, і Валери Жискар Д'естен, і, із застереженнями, Франсуа Міттеран. І тільки Жак Ширак в 1997 р. спробував піти на зближення, фактично мав намір повернути Францію у військову організацію НАТО, але керівництво США не влаштувало вимогу Франції про передачу їй командування над південним крилом Альянсу. У той же час президент П'ятої республіки шукав альтернативу Альянсу для Європи, спочатку в Західноєвропейському Союзі (ЗЕС), потім в «Еврокорпусе» (де французький контингент нараховує 13 тис. чоловік) і Європейській Оборонній

* студентка 5 курсу Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Смірнова Т.В.

© Колесникова В., 2010

ініціативі. Будучи прихильником превентивної дипломатії, Франція Міттерана - Шираку прагнула створити усередині Організації по безпеці й співробітництву в Європі (ОБСЄ) арбітражний суд. Зусилля французів були спрямовані на те, щоб залучити ООН до створення міжнародного суду по розгляду карних злочинів, зроблених військовими в колишній Югославії (Гаага). В 1993 р. Франція в особі Прем'єр-міністра Е.Балладюра, надала своїм партнерам по Європейському Союзі проект Договору про стабільність у Європі з метою запобігання потенційних конфліктів на європейському континенті. Дана ініціатива дозволила країнам Центральної й Східної Європи, також як країнам Балтії, заключати угоди із сусідніми державами, зміцнюючи границі й дотримуючи інтереси національних меншостей. Проект Балладюра був прийнятий ЄС на засіданні в Парижі у травні 1994 р., підписаний у столиці Франції в березні 1995 р. Європейський Союз залучив свої економічні й політичні інститути для реалізації даного проекту, контроль був доручений ОБСЄ. Франція запропонувала також прийняття уставу по забезпеченню колективної безпеки для членів ОБСЄ.

Сам Жак Ширак ніколи не вірив в успіх трансформації НАТО, засуджував посилення американського впливу в організації і її подальше розширення із залученням в Альянс європейських країн із сильним проамериканським впливом, таких як Польща й Угорщина. Однак він розумів, що Франції не можна відходити від Альянсу, якщо Республіка переслідує мети європейського лідерства й противаги англосаксонському лобі на континенті.

Франція не є активним прихильником розширення НАТО, але в той же час не знаходить досить причин противитися цьому розширенню. Французи більше зацікавлені в створенні європейської ідентичності в сфері оборони й безпеки, якому, на їхню думку, повинен супроводжувати діалог з Росією.

Сьогодні Франція усе активніше заявляє про своє бажання повернутися в командний склад військових структур НАТО. Президент Ніколя Саркозі не бажає миритися із другорядною роллю Республіки в Альянсі, замислюється про престиж й європейську першість країни вже використовуючи механізми Організації Північноатлантичного договору. Це не нова проамериканська стратегія в Європі (нонсенс для вільної Франції), але новий легальний метод протидії англосаксонському впливу на політику в області безпеки й оборони.

Повернення Франції у військову структуру Альянсу навряд чи є самоціллю для Ніколя Саркозі. Цей харизматичний лідер бачить майбутнє Франції як європейський лідер, який визначає політику Європейського Союзу. НАТО лише новий привід для самоствердження, спроба нагадати заокеанським партнерам про існування вільної й економічно надстабільної Європи і її головного оплоту - Франції. Альянс же, у свою чергу, однозначно стане сильніше від такого кроку. Повернення Республіки принесе порцію довіри в трансатлантичну єдність, що похитнулася.

Література

1. Михеев В.С. США, Франция и европейская безопасность. - РАН, Ин¬ститут США и Канады. - М., 1993
2. Нарочницкая Е.А. Франция в блоковой системе Европы. - М., 1993.
3. Тодд Эмманюэль. После Империи - Pax Americana - начало конца. -М., 2004.
4. Gregory Shaun, French Defense Policy Into the Twenty-First Century — Politics of Ambivalence - Basingstoke Macmillan 2000.
5. Menon Anand, France, NATO and the Limits of Independence, 1981-97: The Palgrave Macmillan 2000.

Лейман В.*

ИРАК В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ (СЕНТЯБРЬ 2001 – МАРТ 2003)

Не будет преувеличением сказать, что кризис вокруг Ирака в 2001-2003 гг. стал для Великобритании самым серьёзным испытанием за последние полвека. По остроте ситуации на внешнеполитическом фронте его можно сравнить с Суэцким кризисом 1956 г., Некоторые говорят о нём как о потенциальном английском «Уотергейте». Развернувшиеся события до предела обнажили ограниченность концепции «особых отношений» с США и поставили под вопрос статус Великобритании как одного из лидеров мирового сообщества.

За событийной стороной дела (провал попыток Лондона провести решение о начале военных действий в Ираке через Совет Безопасности ООН, подозрительные обстоятельства публикации английским правительством «иракских досье» в сентябре 2002 г. и в феврале 2003 г., недоказанность наличия у Багдада оружия массового уничтожения (ОМУ) стоят стратегические противоречия и просчёты в британском военном и внешнеполитическом планировании. [1]

Однако появились и новации. Так, предусматривалось, что Великобритания вернётся «в сердце Европы» и займёт там лидирующее положение. Кроме того, была разработана программа «оборонной дипломатии», приоритет которой, в отличие от «дипломатии канонерок», - дипломатические, а не военные средства для решения конфликтов. В программе было заложено первое стратегическое противоречие новой британской внешней политики. Лондон претендовал не только на «особые отношения» с США, но и на ведущую роль в ЕС. Британский политический истэблишмент чувствовал необходимость укрепления своих позиций на континенте по мере упрочения ЕС в качестве мирового центра силы, но в то же время не желал расставаться с репутацией ближайшего союзника США.[2]

События 11 сентября 2001 года подтолкнули оборонное ведомство страны вынести на обсуждение «многослойный подход» к вопросам безопасности. Нащупывался баланс между вовлечённостью в мировые дела и защитой своей территории. После военной кампании в Афганистане, поддержанной абсолютным большинством государств, Вашингтон неожиданно заявил об «оси зла», самым «слабым звеном» которой был выбран Ирак. Тем самым США собирались массированным военным ударом уничтожить неугодный им режим, связь которого с Аль-Каидой доказана не была. Большинство стран скептически отнеслось к расширению военных действий за пределы Афганистана, что имеет мало общего с борьбой против терроризма.

Лондон оказался перед сложным выбором. Мнение английских военных экспертов и политиков разделилось. Выдворение Ирака из Кувейта, генерала Гальтьери с Фолклендских островов, сербов из Косово и талибов из Афганистана они считали оправданными. Во всех этих случаях признавалось «моральное» право на вмешательство в ответ на совершение незаконной агрессии или геноцида. Однако проблема Ирака была иного по-

* студент 5 курсу Історичного факультету Одеського національного університету ім.І.І.Мечнікова
Науковий керівник: доц. Поспєлов А.С.

©Лейман В., 2010

рядка, так как впервые в ход вступала концепция превентивных действий. Многие скептически настроенные британцы рассуждали так: если субъекта мировой политики подозревают в намерении нанести ущерб безопасности другого, то удар на опережение может считаться обоснованным. Но кому принадлежит право судить о наличии агрессивных помыслов и принимать решение? Верх взяли те, кто считал, что «особые отношения» с США должны быть сохранены любым путём. В иракском кризисе в концентрированном виде отразились противоречия внешней и оборонной политики Великобритании, а также расхождения между заявленными целями и практикой. Лондон претендовал на выправление крена в отношениях с США и Европой в пользу последней, но без веских на то оснований сделал выбор в пользу Вашингтона. НАТО, ЕС, ООН оказались расколотыми. Таким образом, коалиционный принцип решения внешнеполитических задач не сработал. Не часто британское политическое руководство и дипломатическая служба, одна из самых опытных в мире, дают загнать себя в угол. Но иракский кризис стал именно таким случаем. [3]

Отправной точкой изменения внешнеполитической стратегии США, которая привела, как теперь оказалось, к неминуемой и давно задуманной агрессии мы взяли 11сентября 2001 года. Практически сразу после терактов в Нью-Йорке и Вашингтоне руководство США заявило о наличии « убедительных доказательств» того, что Ирак поддерживает активные связи с террористами. В скором времени после теракта министр обороны США Дональд Рамсфелд утверждает, что в Ираке, «в том числе и в Багдаде» находятся члены «аль-Каиды» и что он владеет достоверными фактами о контактах на высоком уровне между Ираком и международной террористической сетью. Руководство США выступает с регулярными заявлениями, что они имеют достоверные данные о том, что лидеры «аль-Каиды» ищут контакты с иракскими представителями, «которые могли бы помочь им приобрести оружие массового уничтожения» и, возможно, подготовить специалистов в области производства химического и биологического оружия.

19 сентября 2001 года министр иностранных дел Ирака Наджи Сабри заявляет о непричастности своей страны к терактам, совершенным 11 сентябрю в Нью-Йорке и Вашингтоне: « Соединенные Штаты, Великобритания, западные страны и весь мир прекрасно знают, что Ирак непосредственно не связан с нападением на Америку».[4]

Вице-премьер иракского правительства Тарик Азиз в интервью британскому еженедельнику «Санди Телеграф» утверждает, что вооруженные силы США и Великобритании готовятся использовать около1000 ракет для поражения 300 целей на территории Ирака и для свержения режима Саддама Хусейна под поводом борьбы с терроризмом. Если Великобритания и США решит напасть на Ирак, то это будет сделано «ради собственных интересов» и с целью заменить независимое от них руководство этой страны, а не из-за того, что происходит в США», подчеркивает Тарик Азиз. По его словам, подобной агрессии арабский мир не потерпит. [5]

30 января 2002 года президент США Джордж Буш в своей речи перед членами Конгресса заявляет, что режимы Северной Кореи, Ирана, и Ирака, которые стремятся завладеть оружием массового поражения, представляют все большую и большую опасность. По его словам, Ирак, также оказывает поддержку террористам, уже более 10 лет старается произвести химическое, биологическое и ядерное оружие . Это утверждение получило большой резонанс. В этот же день лидер демократического большинства в Сенате Томас Дешл заявляет, что Конгресс США может одобрить идею военных операций против Ирака. Уже 3 февраля после встречи в Мюнхене с главой русского оборонительного ведомства Сергеем Ивановым заместитель министра обороны США Поль Вулфовиць старается внести ясность в ситуацию: американская администрация пока «далека от

решения» иракской проблемы, - заявляет он. По его словам, определив, что Ирак, Иран и Северная Корея создают «ось зла» Джордж Буш лишь «обозначил проблему».

1 октября Джордж Буш настаивает на принятии Конгрессом США резолюции, которая «не связывала ему руки» в Иракском вопросе. «Мне не нужна резолюция, которая связывает мне руки», - заявил Буш, комментируя предложенный двумя сенаторами - республиканцем Ричардом Лугаром и демократом Джозефом Байденом - текст альтернативной резолюции конгресса по Ираку.

2 октября 2002 года США официально представляют трем другим постоянным членам Совета Безопасности ООН - России, КНР и Франции - проект «жесткой» резолюции Совбеза по Ираку, подготовленный США и Великобританией. Проект предусматривалл расширение числа объектов проверки международными инспекторами на территории Ирака и внесение в этот список восьми президентских дворцов, отводилосьь семь дней с момента принятия резолюции СБ ООН и оповещение об этом Генсека ООН на то, чтобы согласиться с его требованиями и 30 дней на передачу в ООН списка всех объектов, которые имеют отношение к военным программ по созданию и складированию оружия массового уничтожения. В случае невыполнения хотя бы одного из требований резолюции любая страна член ООН имеет право применить все необходимые меры по ее реализации, что на деле может означать односторонний силовой удар в отношении Ирака. Основным камнем преткновения на пути принятия резолюции была позиция РФ, Франции и КНР по отношению к «карт-бланшу» на одностороннее применение силы против Ирака, который предусматривает резолюция.

8 ноября 2002 года Совет Безопасности ООН единогласно принимает резолюцию по Ираку. Резолюция содействует восстановлению международных инспекций и последовательному снятию санкций международного сообщества с Багдада.

Резолюция дает «последний шанс» правительству Ирака для восстановления сотрудничества с Комиссией ООН по наблюдению, контролю и инспекциям и МАГАТЭ, которые должны приступить к работе в Ираке не позднее 23 декабря.

Подтверждается уважение суверенитета Ирака и подчеркивается возможность снятие с режима санкций международным сообществом в случае полного сотрудничества Багдада с международными инспекторами в сфере разоружения.

Согласно принятому документу, через 60 дней своей работы в Ираке международные инспектора должны доложить СБ ООН о результатах проверки. Финальный вариант резолюции, предложенной США и Великобританией, претерпел радикальных изменений. [6]

7 февраля 2003 года Президент США Джордж Буш заявляет, что нарушение резолюций совета Безопасности ООН со стороны иракского режима являются очевидными и продолжаются до настоящего времени. В своем выступлении касательно Ирака Джордж Буш сказал также, что Ирак скрывает свои военные материалы, что является прямым нарушением резолюции СБ ООН 1441»

12 марта 2003 года шеф Пентагона Дональд Рамсфелд заявляет, что возглавленная США коалиция будет готова к применению силы против Ирака и без санкций Совета Безопасности ООН. Он отметил, что владеет данными о том, что Хусейн «продолжает скрывать биологическое и химическое оружие, перемещая его в разные места каждые 12 или 24 часов, и размещая его в жилых кварталах».

Британский министр обороны Джефри Хун также допускает возможность участия Великобритании в войне против Ирака и без принятия Советом Безопасности ООН второй резолюции.

Как заявил министр иностранных дел Великобритании Джек Стро, Хусейну нужно сделать заявление на арабском языке, в котором он должен признать, что скрывал оружие массового уничтожения и не имеет намерений больше вырабатывать или сохранять его.

Джордж Буш выступая с обращением к нациям, в котором заявляет, что «Совет Безопасности ООН не выполнил своих обязательств», но США «выполнят свои» и разоружат режим Саддама Хусейна. Ссылаясь на действующие резолюции ООН 678 и 687, он сообщил, что они «позволяют США и их союзникам использовать силу для лишения Ирака оружия массового уничтожения. Это не вопрос полномочий, этот вопрос воли», - сказал он. [7]

Литература

1. Бардан Е. Будущие Ирака // Московские вести.-2003.-5 марта.
2. Громыко А.А. Внешняя политика Великобритании в 1945-2005 годах - http://www.telegraph.co.uk/
3. Громыко А.А. Внешняя и оборонительная политика Великобритании в свете иракского кризиса. – электронная версия
4. Тукачев А.В. Ирак - США: на пути обвинений // Военное обозрение.- 2002.-27 декабря.
5. Интервью вице - премьера иракского правительства Тарика Азиза // Санди Телеграф.- 2001.-28 октября.
6. Акумбеков К.В. Хроника подготовки к войне в Ираке // Военная история.- М., 2002.- С.21-22.
7. Джордж Сорос. Раздутое чувство личного превосходства Буша младшего // The Financsal Tames.- 2003.

Семеніст І.*

РОЗВИТОК АМЕРИКАНО-ЯПОНСЬКОГО СОЮЗУ БЕЗПЕКИ ПІСЛЯ ПОДІЙ 11 ВЕРЕСНЯ 2001 РОКУ

Після терористичних атак 11 вересня 2001 р. США та їх союзники постали перед обличчям нових викликів, що характеризувалися, перш за все, нетранспарентністю. Події 11 вересня стали новим етапом у розвитку Американсько-японського союзу безпеки.

США. «Американський чотирирічний оборонний огляд», опублікований 30 вересня 2001 р., називав ситуацію, що склалася в галузі безпеки, однією з великих невизначеностей. В огляді зазначалося, що американський уряд більше не може знати, коли, де, і з якого напрямку країні та її союзникам буде завдано атаки. Безпеці можуть загрожувати справжньою війною; суперник шукає розвитку асиметричних підходів до війни, враховуючи кібер-атаки, поширення зброї масового ураження та балістичних ракетних систем її доставки; загрозою можуть бути міжнародні терористичні акти або терористи з доступом до зброї масового ураження. «Чотирирічний оборонний огляд» також називає Азію «регіоном, схильним до великомасштабного військового змагання». Окрім того, без згадування Китаю, зазначено, що «існує вірогідність появи військового суперника з величезною ресурсною базою» у Східній Азії. Очевидно, що це посилання, тим не менше, тлумачилося як таке, що кидає тінь у бік Китаю. Однак, на відміну від «холодної війни» з її добре вираженим суперником, ситуація, що склалася після 11 вересня 2001 р., оцінюється як така, «що все більш складніша та непіддатлива прогнозуванню». Огляд дає зрозуміти, що «атаки 11 вересня продемонстрували, що ризик майбутніх викликів — це перманентне майбутнє міжнародної системи», з асиметричними атаками цілого ряду ймовірних противників [1].

Через рік, 17 вересня 2002 р., адміністрація Дж. Буша опублікувала свою «Національну стратегію безпеки» (National Security Strategy). Цей документ зазначав, що ситуація, яка склалася навколо США в галузі безпеки після десятиліття, що минуло з часу розпаду СРСР, зазнала «глибоких змін». Одна з яких — це «нові смертоносні виклики, що надходять від країн-ізгоїв та терористів». У Стратегії зазначається, що нові противники сповнені рішучості заволодіти зброєю масового ураження та використати її проти США, що робить сучасну міжнародну безпеку «більш проблемною та небезпечною».

Для забезпечення захисту США «Національна стратегія безпеки» окреслює широку стратегію створення гнучкої міжнародної коаліції для боротьби з тероризмом. Вона також пропагує зв'язок між «іншими головними центрами глобальної сили», враховуючи союзників в Європі та Східній Азії, у тому числі Росію та Китай, та кооперацію з дружніми країнами для вирішення регіональних конфліктів.

Японія. «Біла книга» Управління оборони Японії — «Defense of Japan 2002» — починається з визнання: «незважаючи на те, що світ був обізнаний про небезпеку, що несе в собі тероризм, атаки 11 вересня 2001 р. вразили уяву своїми масштабами та засобами». Як результат, світ після 11 вересня 2001 р. може бути охарактеризований як «час занепокоєності». Територіальні суперечки, етнічні та релігійні конфлікти, поширення зброї ма-

* студент 5 курсу історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Гончар Б.М.

© Семеніст І., 2010

сового ураження, якою терористи, а також інші недержавні актори бажають заволодіти, та можливість асиметричної боротьби роблять міжнародну безпеку «непрогнозованою та невизначеною». «Біла книга» визнає лідируючу роль США у війні з тероризмом, а також «складність міжнародної політики та безпеки», вказуючи, що «міжнародна кооперація є необхідною для успіху в цій боротьбі» [2].

На шляху до зрілого партнерства. На сучасному етапі для США союз з Японією залишається наріжним каменем американської присутності у Східній Азії та основою для американської глобальної стратегії. Тим часом, трансформація американської військової присутності в Азії зіткнулася з необхідністю боротьби з тероризмом, так само як і з традиційними оборонними обов'язками, через просування тісної союзницької кооперації. В Японії прогрес у здійсненні глибоких соціальних та економічних змін продовжується. Як це зазначено у «Спеціальному звіті»: «японське суспільство, економіка, національна ідентичність та міжнародна роль» переживають історичні зміни [3, с. 4]. Уряди обох країн відреагували на загрози безпеці, що виникли у новому столітті, наслідком чого стало посилення Американсько-японського союзу безпеки та розширення його значення.

«Спеціальна доповідь» підтримує ту точку зору, що самообмеження власного права Японії на колективну безпеку є «звуженням союзницької кооперації». Проте доповідь також наводить аргументи на користь того, що США мають поважати «внутрішні рішення про форми та характер японської політики в галузі безпеки», тоді як США «вітають Японію, що бажає зробити великий внесок та стати більш рівноправним партнером у союзі». Кроки, що зробила Японія за останні роки на шляху до перетворення у більш рівноправного партнера в союзі, та сприйняття цих кроків США, слугувало для зміцнення зв'язку між обома країнами [3, с.4].

Цьому сприяла та обставина, що зміцнення союзу та американсько-японські відносини були у центрі зовнішньополітичних цілей адміністрації Дж. Буша молодшого. Ця ціль була підкреслена в тексті «Спільної заяви», опублікованої 30 червня 2001 р. за підсумками зустрічі президента США та прем'єр-міністра Японії у Кемп Девіді [4]. Їх взаєморозуміння сприяло розвиткові двосторонніх відносин.

На думку американського дослідника Дж. Прзиступа, після більш ніж півстоліття Американсько-японський союз і далі розвивається, крім того він стає міцнішим. Учений зазначає, що «озираючись на останні п'ять років, союз зробив великий успіх у просуванні співробітництва в галузі безпеки та має справу з питаннями, що стосуються регіональних та глобальних проблем стабільності та безпеки. Багато було зроблено, проте, щоб союз був справді ефективним — потрібно ще багато зробити. На початку 1990 х рр., одразу ж після закінчення «холодної війни», цінність союзів була поставлена під питання політичними дебатами у західних суспільствах. Деякі зазначали, що після зникнення загрози з боку СРСР, союзи приречені на послаблення — що вони виконали своє призначення та стали реліктами «холодної війни». Інші натомість зазначали, що вони стануть навіть більш важливими, в епоху, коли ніхто не може передбачити джерело, природу, час або місцезнаходження наступної загрози. Довіра та впевненість, що притаманна відносинам у союзі була незамінною через невизначеність розвитку світової архітектури безпеки… І для США й для Японії союз забезпечує міцну основу для обходження загроз на сьогоднішній та завтрашній день» [5, с. 6].

У підсумку, більш ніж за десятилітня трансформація Американсько-японського союзу безпеки привела до того, що Союз набув більшої симетричності та взаємодоповнюваності між обома країнами. І в цьому процесі важливе значення мали події 11 вересня 2001 р.: саме вони дали поштовх до внесення змін в існуюче оборонне законодавство Японії та прийняття нових законів, що розширювали сферу відповідальності Японії в рамках Аме-

риканськo-японського союзу безпеки. У результаті змінився статус та функції сил самооборони, були розширені географічні рамки їх діяльності.

Література

1. Quadrennial Defense Review Report. U.S. Department of Defense. — Wash., DC: Department of Defense. — September 30, 2001. — <www.defenselink.mil/pubs/qdr2001.pdf>.
2. Defense of Japan 2002 (Summary). Japan Defense Agency, August 2002. — <www.jda.go.jp/e/index_.htm>.
3. Przystup James J. U.S.-Japan Relations: Progress Toward a Mature Partnership. — Wash., D.C. : National Defense University Press. — June 2005. — P. 4.
4. Joint Statement by President Bush and Prime Minister Koizumi / The white house.— <www.whitehouse.gov/news/releases/2001/06/20010630.html>.
5. Przystup James J. U.S.-Japan Relations: Progress Toward a Mature Partnership. — Wash., D.C. : National Defense University Press. — June 2005. — P. 6.

Черкас Б.*

США І ВРЕГУЛЮВАННЯ ДАРФУРСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Сполучені Штати Америки завжди були зацікавлені сприяти дестабілізації режиму в Судані, який Вашингтон звинувачував у надмірному ісламізмі та вважав його таким, що сприяє тероризмові. Тому, Сполучені Штати впродовж майже тридцяти років допомагали повстанцям Півдня Судану, щоб послабити, а згодом і замінити режим в цій країні. Існують також висловлювання про те, що ЦРУ постачало озброєння та гроші дарфурським повстанцям з тією ж метою.

Для того, щоб переконати офіційний Хартум співпрацювати заради досягнення миру в Дарфурі, були здійснені численні візити з боку американських високопосадовців. США та НАТО задіяні в забезпеченні повітряного моста для перевезення сил Африканського Союзу. Сполучені Штати Америки надають значну фінансову допомогу, яка адресована суданському народові, а не уряду. Речник Держдепартаменту Річард Баучер наголосив, що пріоритетом США є допомогти людям у Дарфурі, «які страждають від насильства та порушень прав людини».

США є найбільшим донором Дарфуру. Починаючи з 2005 року Сполучені Штати надали 4 млрд. доларів допомоги на розвиток, миротворчу діяльність і гуманітарні потреби населення Судану та Східного Чаду. США надають 25% від загального фінансування ЮНАМІД. Сполученими Штатами було збудовано 34 базових табори для 7 тис. миротворців Африканського Союзу. Їм було надано пересувні засоби та комунікаційне спорядження, а також проведено їхню підготовку.

На конференції країн-донорів у Осло в травні 2008 року загальна сума запропонованої допомоги Судану становила 4,7 млрд. доларів, незважаючи на те, що суданська влада просила про 6,1 млрд. доларів до 2011 року. Найбільшу суму допомоги знову надали Сполучені Штати – 1,6 млрд. доларів, а також Велика Британія – 650 млн. доларів. Офіційний Вашингтон наголосив, що має намір витратити ще 2 млрд. доларів за два роки на миротворчу діяльність у Дарфурі.

З початку конфлікту в Дарфурі аж до осені 2004 року офіційна позиція Сполучених Штатів Америки відносно цієї проблематики ґрунтувалася на тому, що «не знайдено ознак, які підпадали б під дефініцію геноциду». Однак, вже у вересні того ж року позиція США кардинально змінюється. Держсекретар США Колін Пауелл (Colin Powell) робить заяву, в якій називає події у Дарфурі «геноцидом».

Час для заяви Держсекретарем США було обрано недаремно. За день до неї Колін Пауелл саме коментував чисельність убитих американських військовослужбовців у Іраку, яка на той момент сягнула тисячі солдатів. Окрім того, промова співпала з веденням виборчої кампанії у США. Адміністрація Буша вдало відвернула увагу ЗМІ від катастрофічних подій в Іраку та розраховувала здобути електоральну перевагу, шляхом сенсаційності висловленої позиції.

У розрахунках також було зняти зі США клеймо антимусульманської та антисуданської країни. Стратеги з республіканської партії розраховували, що чим більше амери-

* студент 5 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Головченко В.І.

© Черкас Б., 2010

канське телебачення висвітлюватиме події в Дарфурі, тим менше ЗМІ будуть сфокусовані на погіршенні ситуації в Іраку.

Вжиття К. Пауеллом терміну геноцид, без сумніву, в подальшому заплямувало репутацію уряду США. Визначення геноциду було зроблене перед Комітетом зовнішніх відносин Сенату Сполучених Штатів Америки в результаті внутрішньополітичного тиску та політики, а не реальних подій. Французький академік Жерар Прун'є (Gérard Prunier) впевнений, що К. Пауелла змусили вжити термін геноцид перед Комітетом із зовнішніх відносин, а також порадили додати, що це не зобов'язує США вдаватися до будь-яких радикальних дій. Така позиція руйнує власне саме поняття «геноцид».

Однак, проблема Судану не могла виникнути з нічого. На думку спеціаліста з питань Дарфуру Алекса Де Вааля, у визначенні геноциду були зацікавлені різноманітні внутрішні сили в США. Серед них активісти боротьби за права людини, члени ради афроамериканців Конгресу США (the Black Caucus), ізраїльське лоббі та релігійні християнські консерватори. Деякі з цих груп інтересів звинувачували Держдепартамент, контрольований республіканцями, за обрання нової політики зі зміни режиму в Хартумі на досягнення миру шляхом переговорів у Південному Судані. Спеціальний посланник президента Буша в Судані Джон Денфорт (John Danforth), а згодом представник США в ООН у липні 2005 року відкрито заявив, що термін геноцид було вжито задля внутрішніх потреб США, погодившись із тим, що йдеться про правих християнських консерваторів.

Позиція офіційного Вашингтона не зустріла підтримки у міжнародної спільноти. Ще у вересні 2004 року К. Пауелл відзначав те, що Адміністрація Буша єдина, хто визнає геноцид у Дарфурі, та висловлював занепокоєння, що жодна країна світу не поділяє думку Білого Дому. Генеральний секретар ООН Кофі Аннан наперекір зробив заяву, що він не вважає масові вбивства геноцидом, навіть незважаючи на порушення міжнародного гуманітарного права.

Внаслідок заяв К. Пауелла значно зросла роль Агентства США з міжнародного розвитку (USAID – АМР США), яке стало найбільшим донором для постраждалих жителів Дарфуру. АМР США забезпечило 67% поставок продовольства в рамках Світової продовольчої програми (WFP) за 2007 рік, що оцінюється у 339 млн. доларів, і більша частина цієї допомоги йде до Дарфуру. Однак, політика недопущення поширення тероризму та екстремістських ідеологій стала настільки переважаючим стратегічним завданням для офіційного Вашингтона, що це затьмарює зусилля США, спрямовані на вирішення конфліктів, зокрема в Африці.

Література

1. Американські гроші – народу Судану, а не уряду / BBCUkrainian.com. – 08 квітня 2005.
2. Acher, John and Moskwa, Wojciech. Donors pledge $4.8 billion in aid for Sudan // Reuters. – May 7, 2008.
3. Hoile, David. Darfur in Perspective. – London: The European-Sudanese Public Affairs Council, T J International Ltd, Padstow, Cornwall, UK, 2005. – P. 97.
4. Powell 'Disappointed' US Stands Alone on Darfur Genocide Determination // Agence France Presse. – September 29, 2004.
5. U.S. Support for the People of Sudan / U.S. Department of State, Bureau of Public Affairs. – P. 1.

Варламова К.*

КОНЦЕПТ «ЛІГА ДЕМОКРАТИЧНИХ ДЕРЖАВ» У АМЕРИКАНСЬКИХ ПЛАНАХ НОВОГО СВІТОУСТРОЮ

З наближенням виборів у США осередки науковців та політичних діячів починають все більше розмірковувати про зовнішню політику США «після Буша». Серед головних питань порядку денного знаходяться проблеми відновлення довіри до США як до демократичного актора міжнародних відносин та повернення легітимності самій концепції просування демократії, які виникли в результаті дій Президента Джорджа Буша на міжнародній арені. Вирішення цих проблем повинно стати частиною значно ширшого завдання здобування ширшої міжнародної підтримки ролі лідера США у міжнародних справах. Саме з метою реалізації цього завдання виникає ідея створення Ліги демократичних держав (Концерту демократичних держав). Ця ідея була розвинута в рамках Принстонського проекту з питань національної безпеки стараннями таких науковців, як Джон Ікенберрі, Анна-Марі Слотер, Роберт Каган та інші, і остаточно сформульована у заключному документі, який побачив світ 27 вересня 2006 року [1]. З весни цього року ця ідея стала все частіше з'являтись на сторінках профільних журналів, в контексті президентської кампанії в США, адже ця ідея була взята на озброєння Сенатором Джоном МакКейном, який хоче зробити Лігу демократичних держав стрижнем запропонованого ним зовнішньополітичного курсу [2].

Як початково замилювалось, головною ціллю цієї організації буде посилення співробітництва в сфері безпеки між ліберальними демократіями світу і створення інституційного механізму в межах якого вони будуть працювати, бажано, як на глобальному, так і на регіональному рівнях [3]. Був створений проект статуту цієї організації. В ньому сторони зобов'язувались не застосовувати військову силу між собою (пункт 1); забезпечувати багатопартійні, вільні та чесні вибори (пункт 2); дотримуватись та підтримувати міжнародно визнані громадські та політичні права своїх громадян (пункт 3); у випадку неспроможності або небажання будь-якої держави захистити своїх громадян від гніту, етнічних чисток, терору та ін., покладати відповідальність за вирішення цих негараздів на міжнародну спільноту (пункт 4) [6]. Цікавість, однак, становлять пукти під заголовком «Можливі доповнення, у випадку провалу реформи Ради Безпеки ООН». У цих пунктах зазначено, що, за вищезгаданих умов, у випадках загрози миру, порушення миру чи акту агресії, рішення про застосування сили може бути прийнято більшістю у 2/3 голосів членів Ліги.

Сенатор МакКейн, виходячи з суб'єктивних міркувань, розширює та конкретизує бачення цієї організації. По-перше, коло питань, що буде охоплювати ця організація. До питань безпеки та роззброєння, сприяння демократичним перетворення додаються питання захисту навколишнього середовища, боротьби зі СНІДом, сприяння розвитку ринкових відносин. По-друге, він прямо говорить про повноваження Ліги накладати санкції (в контексті ядерної програми Ірану) [2].

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П.

© Варламова К., 2010

З першого погляду, може виникнути сподівання на те, що Сполучені Штати Америки, нарешті, зрозуміли необхідність глибокого співробітництва, готові до конструктивної співпраці на засадах рівноправ'я, відмовились від зовнішньополітичного монологу. Однак, втілення цієї концепції викликає низку проблем та суперечностей, несумісних з існуючими правилами гри на світовій арені.

1. Ідея створення Ліги демократичних держав базується на хибному припущенні про те, що демократичні країни по всьому світу поділяють подібні цінності та мають достатньо спільних інтересів для того, щоб працювати великим складом над широким колом питань [4]. Демократії, як і інші країни, формують свою зовнішню політику на основі багатьох складових своєї ідентичності (релігійні, економічні, етнічні чинники та ін.), а не виходячи з характеру своєї політичної системи. США нібито краще знаходять спільну мову з демократичними країнами, ніж з недемократичними. Однак, з деякими демократіями США важко знайти спільну мову (Аргентина), багато країн не поділяють позицію США у багатьох питаннях (щодо міжнародної торгівлі – в цій сфері поділ, взагалі, йде по вісі Південь-Північ, а не демократії-недемократії; позиція США відносно мусульманського світу викликала хвилю анти-американізму, у тому числі, у двох найважливіших мусульманських демократіях світу – Індонезії та Туреччині), а з деякими недемократіями відносини розвиваються досить плідно (Єгипет, Ефіопія, Йорданія, Азербайджан), і базуються не на демократичних цінностях, а на спільних, часто, довготривалих взаємних інтересах.

У зв'язку з цим є два можливих сценарії поведінки США у межах цієї організації: чи обмежити членство в Лізі невеликою низкою країн із по-справжньому близькими цінностями та цілями (тоді організація матиме назву «Ліга демократичних держав, дружніх до США»), чи вітати членство всіх справжніх демократій (проблема визначення самого поняття «демократія») і підкоритись колективній волі, що може суперечити власним інтересам, або їй не підкоритись і звести діяльність всієї організації нанівець.

2. Цілком вірно, що протягом минулих 20 років все більше й більше демократичних країн були задіяні у процесі просування демократії. З другої половини 80-х і протягом 90-х європейські країни розробляли програми з підтримки демократичних перетворень для країн Балтії, колишніх республік СРСР та країн, що розвиваються. Потім країни Центральної Європи, Індія, Чилі та інші перетворились з реципієнтів на тих, хто направляє демократичну допомогу [6]. Однак, за невеликими виключеннями, просування демократії становить надто невелику частину всієї зовнішньополітичної активності цих держав. До того ж, багато країн Європи засудили підтримку США кольорових революцій в Грузії, Україні, Киргизстані. Різняться підходи і до авторитарних, на думку американців, держав. Так МакКейн вимагає виключити Російську Федерацію з «великої вісімки» в якості покарання за авторитарну поведінку [5]. Більшість же європейських країн дуже обережно висловлюються стосовно подібної ініціативи, маючи надто велику залежність від Російської Федерації.

Подібна гетерогенність підходів та поглядів на події світової політики вимагає, скоріш, співробітництва на гнучкій ad hoc основі, ніж інституції з малою вірогідністю життєздатності.

Прикладом може слугувати Співтовариство Демократичних Держав, засноване у 2000 році зусиллями адміністрації Клінтона. Інституція дуже схожа на запропоновану Лігу демократичних держав, з вужчою, але, нібито, реальнішою ціллю підтримки демократії по всьому світу. За вісім років існування Співтовариство відзначилось проведенням чотирьох міністерських конференцій, безліччю зустрічей робочих груп, годинами дипломатичних переговорів та однією заявою, що критикувала уряд за падіння демократії в Бірмі (2003) [6].

Сьогодні демократична риторика не відповідає настроям, що панують серед світової спільноти. Більше того, подолання недовіри до політики США вимагає послаблення, а не дублювання асоціативного зв'язку між просуванням демократії та порядком денним міжнародної безпеки, запровадженого США. Більшість країн сьогоденного світу намагаються будувати плідні відносини одразу з кількома світовими центрами сили, і неохоче реагують на ідею приєднання до достатньо заідеологізованої Ліги демократичних держав, яка зв'яже їх лише з одним центром сили. Показовим у цьому контексті є приклад того, що заклики створити подібну інституцію відсутні з боку навіть найближчих союзників США.

Література

1. Princeton Project \\ http://en.wikipedia.org/wiki/Princeton_Project
2. Роберт Скидельский Лига демократических государств? \\ http://www.skidelskyr.com/site/article_ru/a-league-of-democracies/
3. Роберт Каган Financial Times.Зачем нужна лига демократических стран \\ http://novostey.com/politic/news62263.html
4. Seth Weinberger How A League of Democracies Could Work \\ http://securitydilemmas.blogspot.com/2007/08/how-league-of-democracies-could-work.html
5. Денис Жуйков О чем мечтает Маккейн \\ http://www.rbcdaily.ru/2008/03/28/focus/332332
6. Thomas Carothers Is a League of Democracies a Good Idea? \\ http://www.carnegieendowment.org/files/pb59_carothers_league_final.pdf

Vasilyuk V.*

COLLABORATION OF UKRAINE AND FRANCE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Ukraine is a young independent state, which is looking for its way in the system of the international cooperation. Proceeding from national interest, geopolitical realities, diplomats and politicians form a foreign policy of our state. The elected political vector will provide the world and stability, economic prosperity, the international recognition and esteem. Russia and the European Union, the Southern direction and the USA, the policy of a neutrality and GUAM - all these vectors are considered as the important directions of the Ukrainian diplomacy. However, in the Ukrainian society more and more develops the opinion about the priority of the European direction of cooperation [11].

The European Union (the EU) - integration merger which unites 27 states of Europe with the most advanced level of democracy, the highest economic parameters, perfect legal systems where observe the rights and freedom of the person and the citizen. In order to become a member of this organization it is not enough to have the high parameters of economic development, it is necessary to execute a lot of obligations which will allow to join the EU. Each country of the European Union - the full subject of the international relations who aspires to influence world politics, proceeding from own national interests. In this context Ukraine gives great value to bilateral cooperation with all countries - members of the EU. Among them special interest is allocated to a problem of development of the concept of attitudes of Ukraine with France - to one of the leading states, the leader of the European Union. France has the powerful economic potential, makes more than 5 % of universal volume of gross national product (the fourth place in the world), carries out approximately 6 % of global trading operations (the fourth place in the world), are taken the second place in the world on volume of export of services and agricultural products and the fourth - on volume of export of the industrial product. Ukraine counts development of relations with France a priority direction of foreign policy, bathing on the euro integration aspiration. The countries aspire to deepen the political dialogue and economic cooperation, realize a number of projects in sphere of defense, culture and science [3, 8].

France has recognized the independence of Ukraine on the 27 of December, 1991. Diplomatic relations have been established on the 24 January, 1992. The France Embassy was opened in 1992, the Ukrainian Embassy in Paris - in 1993 [5].

The political relations, between France and Ukraine is divided into three periods:

- The first period - 1991-1996 – the forming of relations;
- The second period - 1997-2004 - the intensification of a dialogue;
- The third period - 2005г. - …. - the new level of the cooperation.

In 1992-1996 the relations between two countries were not intensive. The French political elite thought that Ukraine as a country would not exist for a long time. That is why it will not advisable to built relations. Ukraine remained for Europe «the zone of the nearest abroad» for Russia. The positive had shifts begun from the middle of 90th, when France had started to estimate the place and role of Ukraine in the system of the European safety. Ukraine was a new priority of the French foreign policy. France has acted with understanding of importance of ex-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Дніпропетровського національного університету
Науковий керівник: доц. Кондратюк Л.Ф.

© Василюк В., 2010

istence of independent Ukraine for the European geopolitical space, stable and economical prosperity, as important factor of new institute of the European safety.

The rising of the political dialogue occurred after the Orange revolutions. The new governments in Ukraine and France are looking for the new vectors of intensification the political dialogue. France supports the wish of Ukraine to join the EU, thought thinks that it is early to become a member of the NATO [1, 7]. So, Ukraine is trying to find the new spaces of cooperation, but the important factor of this – political stability inside of our country. France wants to develop relations, but it needs gerancy of the Ukrainian desire [9].

The most perspective for Ukraine it is possible to count the further deepening of cooperation in economic area, first of all in two sectors – the power engineering and agriculture. In energy the special attention is allocated to the nuclear energy. Both countries are interested in realization a special program – increasing of the productivity and the number of cattle, introduction of modern technologies of cultivation grain, sugar beet, formation of the Ukrainian grain market. The important part of the cooperation is investment. France is the known investor in the world, but it is not the leader of investment in Ukrainian economy among the European countries (Picture 1, 2) [4].

The direct of the foreign investments into economy of Ukraine

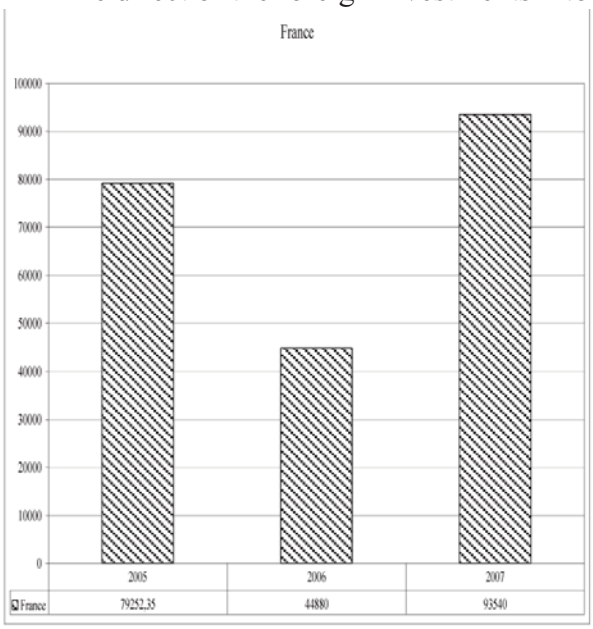

Picture 1

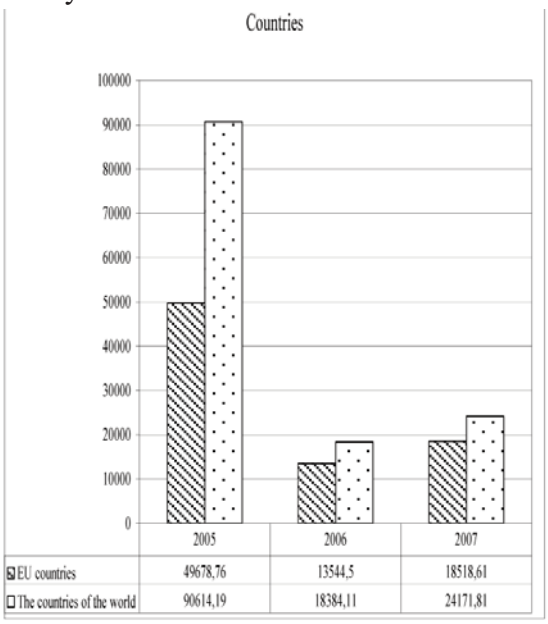

Picture 2

It is seen, that in 2006 there is a decreasing of investment blast, because of the political crisis. In 2007 the situation was changed again. But, if we compare the amount of foreign investments in 2005 and 2007, it is possible to make a conclusion, that the blast capital is not the same. In 2005 it was higher. Another year is a period of investment crisis. In 2007 the level of 2005 was not driven, though the number of the investment was increasing.

Thus, it is necessary to note, that the further development of the Ukrainian - French relations is equitable to national interests of both states, demands on the complex approach to definition of ways, mechanisms and tools of rapprochement [2]. It is important to increase efficiency of existing kinds of cooperation, to create and realize new projects in the field of economy, sciences, technology.

The leading European countries in investment are Cyprus (26 %), Germany (11 %), the Netherlands (11 %), England (19 %), Austria (7 %), Poland (4 %) (Table 1). Ukraine invests also in economy of the countries of EU, constantly increasing the volume of capital investments. Concerning France, in 2007 Ukraine invested 0,2 million of $. It is rather insignificant sum, tak-

ing into account potential of the Ukrainian investor. It is planned, that at the end of 2008 this number will considerably increase, proceeding from programs of the governments concerning assistance of investment in both directions [6].

There are 133 enterprises registered with participation of the French investments, 76 from which – common enterprises of Ukraine and France. Investment contributions, mostly, are made in such areas: the finance, the credit, insurance and a provision of pensions, domestic trade, chemical and the food-processing industry [4].

Trade and economic cooperation between Ukraine and the EU dynamically develops, the bilateral foreign trade turnover stably grows. The share of EU in total amount of external commodity circulation of Ukraine achieves 29,8 % - the one third of foreign trade activities of Ukraine is guided by this market, Russia - 29,12 % of total amount of commodity circulation. The commodity circulation between France and Ukraine in 2007 - about 18 mil. $. The negative balance for Ukraine – 8,5 mil. $ (Picture 3). The tendency of mutual granting of services is increasing, that are given by Ukraine to France (basically transport, that characterizes Ukraine as the transit state). Trade in services develops rather dynamically, however, in 2007 the negative balance for Ukraine-71,3 mil. $. Though, the export in the last years of the Ukrainian services exceeded the import of France (Picture 4).

The trade between Ukraine and France:

of goods

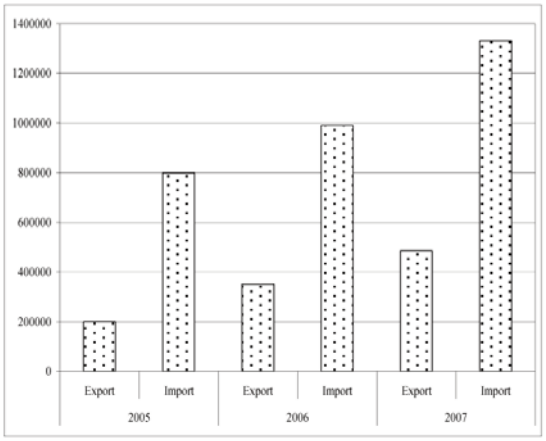

Picture 3

of services

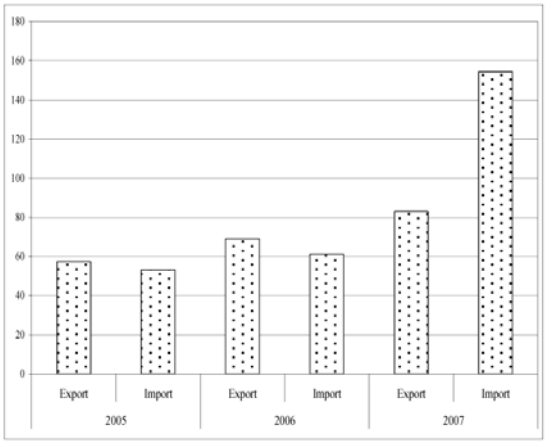

Picture 4

So, the priority task is an intensification of the political dialogue on the highest level and the reinforcement of decisions at meetings of the heads of the governments and heads of the ministries and departments. France can be Ukrainian strategic partner in integration into the European economy. Ukraine has to use such mechanisms and tools for the all-round deepening of the relations with France:

1. Activization of work of the Ukrainian - French forum;
2. Increase of the overall performance of the Intergovernmental commission on economic cooperation;
3. Increase of efficiency of activity of parliamentary groups of friendship;
4. Expansion of inter-regional cooperation;
5. A deepening of scientific and inter university communications;
6. Assistance to mutual investment;
7. Acceptance of necessary law acts which will allow to involve the French enterprises in cooperation.

Література

1. Гетьманчук А. Франция: сторонники Саркази и его противники // Зеркало недели. – 2007. – № 16-17. – С.7.
2. Донченко Є. В. Розвиток українсько-французького співробітництва // Вісник Держ.академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2006. – № 4. – С. 113-117.
3. Изменить французов: [Президентские выборы во Франции] // Инвест. газета. – 2007. – № 17. – С. 18-22.
4. Круглик С. За принципом взаємного доповнення. Франція – торговий партнер України // Політика і час. – К., 2003. – № 12. – С.15-20.
5. Кульова В. «Дні України в Європі»: [в Парижі] // дем. Україна. – 2005. – 26 листопада. – С.9.
6. Лебедько С. Украино-французское экономическое сотрудничество должно обрести большой динамизм // Финансовая Украина. – К., 2007. – № 9, 1 апреля. – С. 24.
7. Манжола В. А. Концептуальна модель відносин між Україною та Францією // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип.. 32 (Ч.1). – К., 2002. – С.3-12.
8. Манжола В.А. Українсько-французькі відносини: від співробітництва до діалогу та партнерства // Київський національний університет. Вісник. Міжнародні відносини. – 2002. – № 21-24. – С.181-187.
9. Преображенская А. Французкий политический пейзаж после выборов // Международная жизнь. – 2007. – № 6. – С. 16-17.
10. Чекаленко Л.Д. Українсько-французькі відносини // Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України. – К., 2006. – 142.154.
11. Табуї Г. Як я став комісаром Французької Республіки в Україні. Нотатки і спогади // Пам’ять століть. – К., 2007. – № 2. – С. 32-58.

Вишньов В.*

МОЖЛИВІ ЗМІНИ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЯДЕРНІЙ ДОКТРИНІ ПІСЛЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2008 РОКУ У США

Ядерна зброя сьогодні є джерелом величезної небезпеки, але водночас надає значні можливості. За часів «холодної війни» ядерна зброя була необхідною як засіб стримування. Проте, із її закінченням відійшло в історію й радянсько-американське взаємне стримування. Продовження відігрівання ядерною зброєю цієї функції є дуже небезпечним та все менш ефективним.

Усі Президенти Сполучених Штатів з часів Картера заявляють про необхідність повної відмови від ядерної зброї, проте, водночас відмічають про нереальність виконання даного кроку за сучасних умов через необхідність реагувати на нові виклики світовому порядку. Ядерні випробування в КНДР та продовження ядерної програми в Ірані свідчать про можливість подальшого горизонтального розповсюдження ядерної зброї. Ще більшу загрозу становлять терористичні групи, які прагнуть набути ядерну зброю, адже вони не вписуються у концепцію ядерного стримування. Головну ж небезпеку продовжують становити ядерні арсенали Російської Федерації та КНР, де проголошено про початок широкомасштабних модернізацій них програм. [2, с.13-14]

Таким чином, визріла необхідність зміни ядерної доктрини США, адже «тріада безпеки» США, озвучена Дж.Бушем у 2001 році: 1) опора на ядерну зброю та звичайні озброєння; 2) оборонна зброя; 3) інфраструктура для забезпечення дієвості 1 та 2, - не відповідає сучасним вимогам.

4 листопада 2008 року в Сполучених Штатах відбулися вибори Президента. Обидва кандидати зазначали у своїх програмах про необхідність зміни ядерної стратегії США, яка б базувалася на есе Г.Шульца, В.Перрі, Г.Кіссінджера та С.Нунна «Світ без ядерної зброї». Тобто, їхньою кінцевою метою є повне ядерне роззброєння всіх країн світу. [1, с.1]

Кандидат від Республіканської партії, Дж. Маккейн, вважав без'ядерний світ нереальним за даних умов. Основними пунктами його передвиборчої програми по ядерному питанню є:

- Поступове роззброєння до рівня, який буде визначено як мінімально необхідний для забезпечення національної безпеки Сполучених Штатів та виконання міжнародних зобов'язань. У цьому плані найбільш важливим є укладення нової угоди по контролю над озброєннями з Російською Федерацією та забезпечення ефективності механізмів з перевірки її виконання. [4, с.5]

- Обмеження (з наступним повним виведенням) тактичної ядерної зброї з території Європи, поширення на весь світ угоди з РФ про ядерні сили середньої дальності (Intermediate-Range Nuclear Forces).

- Початок переговорів по стратегічним та ядерним питанням з КНР.

- Посилення контролю за виконанням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та збільшення фінансування МАГАТЕ. [6]

* студент 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П.

© Вишньов В., 2010

На перший погляд може здатися, що позиція Маккейна значно відрізнялася від позиції колишнього президента-республіканця Дж.Буша-молодшого, проте це не є так. Скорочення тактичної ядерної зброї у Європі було розпочате ще у 1991 році за президентства Дж.Буша-старшого. З того моменту цей процес йшов безперервно (зараз в Європі залишилось 200-350 американських ракет) і мав нарешті завершитись, бо ядерна зброя, розміщена в Європі, вже не відповідає стандартам безпеки Міністерства оборони США. Переговори з питань ядерних озброєнь з КНР ведуться ще з 2005 року. А прагнення досягти нової угоди з Москвою є досить сумнівним через жорстку позицію Маккейна по відношенню до Кремля (заяви про необхідність виключення РФ з «великої вісімки», позиція щодо розгортання елементів ПРО в Європі). [4, с.7]

Єдиним новим пунктом є більш жорстке дотримання ДНЯЗ та збільшення фінансування МАГАТЕ, але це повністю відповідає національним інтересам США.

Якщо ж дивитися на заяви Маккейна на найважливіші події в цій сфері, то вони йдуть у руслі з позицією Вашингтону: так, Маккейн виступив за розробку нової ядерної боєголовки (Reliable Replacement Warhead), погоджувався, що перед початком переговорного процесу Іран та Північна Корея мають виконати ряд попередніх вимог, висловлювався за розгортання ПРО на території Європи. Тобто, останні заяви щодо важливості скорочення ядерних арсеналів були політичним маневром для дистанціонування від непопулярного Дж. Буша-молодшого. [6]

Барак Обама, хоча й поступався своєму супернику у досвіді в сфері зовнішньої політики, проте його позиція є більш послідовною. Як і Маккейн, він є прибічником «концепції без'ядерного світу», проте, його програма була наступною:

Так, Обама виступає за відмову від можливості нанесення ядерного удару по території третіх країн та значне скорочення ядерних арсеналів, і готовий навіть піти на пропозицію РФ щодо їх обмеження 1500 одиниць, встановлення жорсткої системи контролю за відміною взаємного націлювання (hair-trigger alert). [5]

Також він виступає за повну заборону виробництва збройних ядерних матеріалів та посилення охорони усіх військових ядерних об'єктів, що унеможливить потрапляння ядерної зброї до рук терористів.

Пріоритетом своєї політики у ядерній сфері Обама вважає ратифікацію Договору про заборону ядерних випробувань (СТВТ), тим більше, що більшість у Конгресі виступає за цю пропозицію.[6]

Щодо розробки нових видів ядерних озброєнь, то Обама не підтримує проект RRW, бо це знову може призвести до нового витку гонки озброєнь. Так само й система ПРО може бути розгорнута, якщо вона буде дійсно ефективною, а не політично мотивованою.

Щодо практичних питань, то Обама підтримує курс на проведення жорсткої лінії щодо КНДР та Ірану, проте початок переговорів з цими країнами не пов'язується із виконанням якихось попередніх умов. [4, с.8] Щодо КНДР, то для остаточного вирішення цієї проблеми Обама пропонує вивезти весь збройний ядерний матеріал з території Північної Кореї та оголосити Корейський півострів без'ядерною зоною. Обама також підтримав Угоду про співпрацю між США та Індією у ядерній сфері, проте його позиція відрізняється двома вимогами щодо Індії: 1) вона має припинити будь-яку співпрацю з Іраном у цій сфері; 2) вона має припинити виробляти нову ядерну зброю. [5]

Однак, перші кроки Барака Обами, як переможця на виборах Президента США, свідчать, що ядерна політика буде більш реалістичною. Так, міністром оборони залишиться республіканець Роберт Гейтс. А так як він є досвідченим фахівцем у галузі ядерної безпеки (був учасником делегації США на переговорах ОСВ та СТАРТ), то можна припустити, що погляд на основні проблеми буде змінено.

Так, Гейтс є прибічником розробки та введення до ядерного арсеналу Reliable Replacement Warhead. Він обґрунтовує це тим, що зараз ядерна могутність США може занепасти через декілька факторів: 1) активні модернізаційні програми РФ та КНР викривляють баланс озброєнь на користь ядерної зброї (хоча через фінансову кризу можливе навіть їх повне згортання); 2) в США не проводилося випробувань ядерної зброї з 1992 року (коли було прийнято відповідний мораторій), нових розробок майже не велося, а кількість носіїв ядерної зброї скорочувалася (стратегічні бомбардувальники Б-1, декілька підводних човнів). А RRW є навіть не стільки новою, скільки більш безпечною, меншою за розмірами та витратами боєголовкою.

Стосовно нової угоди, яку необхідно буде укласти з Росією, Гейтс вважає оптимальним діапазон 1700-2200 боєголовок, проте не відкидає й ідеї більш широкомасштабного скорочення. В разі, якщо нову угоду так і не буде підписано, на його думку, можливою буде пролонгація дії СТАРТу. [3, с.8-12]

По інших питаннях: СТВТ (за умов надійних механізмів перевірки), ПРО (допуск наглядачів з РФ та обмеження кількості ракет-перехоплювачів), початку багатосторонніх переговорів (Гейтс сам був учасником переговорного процесу з КНР з 2005 року), Іранській ядерній програмі – позиції Гейтса збігаються з поглядами Обами, тож можна очікувати на швидке просування на цих напрямках.

Література

1.Trenkov-Wermuth C. US Nuclear Security Strategy after the 2008 Presidential Elections // ISS Analysis. – August, 2008. 4 p.
2. George Perkovich Principles for Reforming the Nuclear Order // Proliferation Papers. – Fall, 2008. 25 p.
3. Robert Gates: Nuclear Weapons and Deterrence in the 21st Century: Transcript of speech //Carnegie Endowment for International Peace. – October 28, 2008. 16 p.
4. Peter Rudolf US Foreign Policy and Transatlantic Security Relations after the Elections // German Institute for International and Security Affairs. – October, 2008. 8 p.
5. Arms Control Today 2008 Presidential Q&A: President-elect Barack Obama // http://www.armscontrol.org/2008election
6. Stephen Schwartz Barack Obama and John McCain on Nuclear Security Issues // http://cns.miis.edu/stories/080925_obamamacain.htm

Капируля М.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМНОГО СТРИМУВАННЯ РОСІЇ І США

За часів холодної війни у відносинах двох наддержав - Сполучених Штатів Америки та СРСР ядерна зброя безумовно відігравала стримуючу роль як на двосторонні відносини між країнами, так і на міжнародну систему в умовах блокового протистояння. Головне завдання для двох країн на початковому етапі розвитку ядерної зброї було кількісне нарощування ядерних озброєнь та якісне вдосконалення останніх. Фактично, гонка ядерних озброєнь розвивалася а основі дилеми безпеки, за якою, в разі, якщо одна сторона нарощує свій потенціал, інша сторона заради збереження своєї безпеки на належному рівні намагається наздогнати опонента за кількісними та якісними показниками. Однак, на кінець 60- років, склалася ситуація, коли ядерних потенціалів двох країн було достатньо для взаємного гарантованого знищення супротивників. В ці ситуації, було прийняте рішення про двостороннє скорочення ядерних потенціалів. Відповідно, протягом 70-80-х років було підписано низку угод з цієї проблематики.

Однак, з розпадом біполярної системи міжнародних відносин складається принципова нова розстановка сил на міжнародній арені . Для фіксування нового співвідношення сил та подальшого скорочення ядерних озброєнь, США та РФ, які і на сьогоднішній день мають в сукупності приблизно 90 відсотків від загального світового ядерного потенціалу, укладають низку договорів, зокрема таких, як СНО -1, СНО-2, СНО -3, договір СНП. [2, с. 4-10]

Слід звернути увагу на те, що незважаючи на зникнення блокового протистояння та фактичного переходу системи міжнародних відносин до монополярного світу в тій чи іншій формі, а також на заяви лідерів 2 країн про перехід до партнерських відносин та недоцільності системи ядерного стримування (зокрема, спільна заява Путіна та Буша 2001 року про те, що США та РФ переходять на новий рівень відносин, відходячи від принципів Холодної війни та розгляду одна одну як супротивників і т.д.) [4, с. 5], виходячи з фактичних дій США та РФ можна говорити про те, що система ядерного стримування присутня у відносинах між двома державами, однак на сьогоднішній день ядерне стримування втрачає традиційні риси, притаманні для часів Холодної війни та переходить на новий рівень, зокрема, через певну асиметричність, що присутня в американо-російських відносинах.

Для дійсного переходу до задекларованих принципів, потрібно було змінити і договірну базу та систему ядерних озброєнь двох країн, що відображала логіку ядерного стримування часів Холодної війни, однак цього, по суті, не вдалося зробити.

Особливо гостро питання договірної бази для майбутніх відносин між 2 країнами в ядерній сфері постає у зв'язку з тим, що в 2009 році закінчується дія Договору про стратегічні наступальні озброєння. В 2000 році вперше поступили відомості пр. те, що Дж. Буш має намір взагалі відмовитися від договірного регулювання в галузі ядерних озбро-

* студент 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Галака С.П.

© Капируля М., 2009

єнь на підставі того, що РФ більше не є супротивником США, та договори про взаємний контроль та обмеження просто не потрібні в ситуації, що склалася, а обидві держави повинні розвивати ядерні сили в міру можливостей та потреб для захисту національних інтересів.

Така інформація викликала негативну реакцію з боку РФ, оскільки такі кроки сприймалися як прагнення США в світлі того, що РФ не може конкурувати з США в галузі ядерних озброєнь, стати єдиною недосяжною для інших ядерних країн державою з боку США.

Такі прагнення США могли б привести до правового вакууму в галузі ядерних озброєнь, що мало б негативні наслідки для обох сторін. Розуміючи це, США та РФ підписують в 2002 році договір про скорочення стратегічних наступальних потенціалів, що передбачав скорочення стратегічних ядерних озброєнь до рівня 1700-2200 ядерних боєзарядів. [1, 6-7]

Однак, слід звернути увагу на те, що РФ не вдалося узгодити з США правила зарахування боєголовок, питання контролю над роззброєнням. Хоча, з приводу останнього зауваження слід зауважити, що до 2009 року, дати закінчення строку дії СНО-1, зберігаються засоби контролю та довіри, сформульовані цим договором. Таким чином, однією з головних суперечностей що виникла між країнами було питання «зворотнього потенціалу» (країни отримали можливість складувати боєзаряди, що скорочуються та у відносно короткі строки повертати їх на «роззброєні» носії. Однак, за думкою аналітиків, можливість повернення боєзарядів мають лише США, тому РФ активно виступала проти формулювання «оперативно розгорнутих сил» під час обговорення питання про скорочення озброєнь. [2, с. 32-34]

Однак, все ж таки, принаймні до 2009 року, коли збігає строк дії СНО-1, договір СНП забезпечив збереження балансу між РФ та США.

Однак, важливим для принципу стримування та декларування відмови від використання цього принципу з боку США та РФ, можна стверджувати, що навіть при скороченні стратегічних ядерних потенціалів до 2012 року згідно договору СНП, відносини взаємного стримування продовжують існувати, оскільки, по-перше, їх сутність визначається самою логікою існування стратегічних ядерних озброєнь в тій кількості, в якій вони існують н сьогоднішній день, до того ж , приведені до стану бойової готовності. По-друге, стратегічні ядерні сили, знаходячись стані бойової готовності, повинні мати плани бойового застосування, при чому, кількість ударів по конкретних цілях має приблизно відповідати кількості озброєнь, а отже, навряд чи можна стверджувати про те, що навіть більшість цілей знаходяться не на території США та РФ.

Окрім того, на те, що принципи ядерного стримування не відійшли в минуле та про те, що такий процес не відбудеться в середньострокові перспективі, можна зробити висновок з ядерного стримування, що зберігається на рівні тактичної ядерної зброї, головним чином на європейському континенті. Не зважаючи на той факт, що США значно скоротили тактичну ядерну зброю на території Європи, а РФ вивела її на національну територію, а потім скоротила майже втричі, країни зберігають ядерний потенціал на рівні 3380 боєзарядів з боку РФ та 1120 в США, що говорить про збереження практики взаємного стримування.

Крім того, засоби контролю над тактичною ядерною зброєю є надзвичайно складними. [5, с. 1-2]

Оскільки в 2009 році закінчується дія договору СНО -1 , необхідно укласти нову угоду для запобігання виникнення правового вакууму з даного питання.

Варіантами угоди могло б бути або подовження угоди СНО-1 до часу вироблення нової угоди з питання, або ж безпосередньо підписання нової угоди, при чому це варто зробити за присутньої зараз адміністрації США, оскільки прихід нової адміністрації в

США по-перше загальмує переговорний процес, по-друге, незважаючи на відомі передвиборчі позиції основних кандидатів на виборах Президента США, не відомо, яким чином дані наміри будуть втілюватися. [3, с. 2-4]

Разом з тим, прийняття нового договору буде лише частковим елементом вирішення питання відходу від взаємного стримування, натомість, потрібно втілити ряд конкретних заходів для усунення самої концепції стримування у відносинах двох країн, які,зокрема, можуть включати:

- дотримання угоди про ненацілення стратегічних ракет на території одне одного та введення засобів контролю за дотриманням даної угоди;
- зниження рівня готовності ракет та зміна режимів бойового патрулювання;
- подальше скорочення як оперативно розгорнутих боєзарядів приблизно до рівня 1000 одиниць, до цього рівня країни можуть не брати до уваги озброєння третіх ядерних країн за такої кількості боєзарядів, вони не будуть націлені переважно одна на одну; ,так і загальних арсеналів ядерної зброї;
- подальші міри трансформації ядерного стримування з вищезазначених причин повинні в основному концентруватися на нелінійному підході, а саме:
- Зниження боєготовності стратегічних ядерних ракет (зокрема від стиковка боєзарядів від носіїв та їх зберігання на відносно віддаленій відстані)
- Відмова від концепції удару у відповідь на підставі інформації систем раннього оповіщення;
- Корисним було б встановлення каналів прямого зв'язку між центрами попередження про ракетні напади та пунктами СЯЗ, впровадження автоматичних систем відображення стану готовності СЯЗ на командних центрах один одного.

Отже, можна зробити висновок про те, що на сьогоднішній день, не зважаючи на закінчення блокового протистояння між США та СРСР, тенденції взаємного ядерного стримування зберігаються, а трансформація цих відносин має скоріше декларативних та економічно-обумовлений характер. Для втілення практичного відходу від взаємного ядерного стримування в сучасних умовах потрібно прийняти ряд конкретних політичних та правових кроків в галузі ядерного роззброєння.

Література

1. Есин В. Стратегические ядерные силы России в XXI веке // Нац. оборона. — 2007. — № 11. — Нояб. — С. 21—27
2. Ядерное распространение: новые технологии, вооружения и договоры / Под ред. А.Арбатова и В. Дворкина; Моск. Центр Карнеги. — М.,2008.
3. Kimball D. G. START Anew: The Future of the Strategic Arms Reduction Treaty. Presentation for Roundtable Discussion, Carnegie Moscow Center. May 12, 2008 (http://www.armscontrol.org/events/20080512_Start_anew.asp).
4. R.S. Norris and T.B. Cochran, Nuclear Weapons Databook: U.S.-U.S.S.R./Russian Strategic Offensive Nuclear Forces, 1945–96. (Washington, D.C.: Natural Resources Defense Council, January 1997).
5. UNIVERSAL COMPLIANCE: A STRATEGY FOR NUCLEAR SECURITY, George Perkovich, Joseph Cirincione, Rose Gottemoeller, Jon Wolfsthal, and Jessica T. Mathews (Carnegie Endowment, March 2005). //www.carnegieendowment.org/files/PO21.Perkovich.pdf.

Мінгазутдінова Г.*

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ: ВІДНОСИНИ З НАТО

Наступного, 2009 року, ФРН відзначатиме 60 років свого створення. За цей час Німеччина перетворилася з руїн нацистського агресора Другої світової війни на глобального економічного лідера, рушій торгівлі та євроінтеграції. Зазнавши об'єднання з соціалістичною НДР та його соціально-економічні наслідки, геть не позитивні, ФРН вступила до нового століття з амбіціями сильної світової держави, з амбіціями на європейське лідерство. НАТО, створена підписанням Вашингтонського договору в квітні 1949 року є фактично однолітком Німеччини. Оборонний союз часів «холодної війни» грав роль противаги радянському блоку та його впливові на континенті. Звичайно, таке завдання потребувало присутності демократичної «прозахідної» Німеччини, що межувала безпосередньо з державами соцтабору та власне НДР. Берлінська стіна, що була збудована за ініціативою східнонімецького керівника Вальтера Ульбріхта 1961 року, та що розділила єдиний німецький народ та його столицю навпіл, стала символом епохи протистояння двох ворожих систем.

Вступ ФРН до НАТО відбувся 6 травня 1955 року на тлі конфлікту між Сходом та Заходом, з одного боку, та процесу євро інтеграції, з іншого. Другий тур розширення НАТО, в результаті якого ФРН стала 15-м членом альянсу, став важливим кроком у повоєнній відбудові країни та створив підґрунтя для того, аби Німеччина грала вагому роль в обороні Західної Європи під час «холодної війни» як невід'ємна частина євроатлантичної спільноти.

Втім, протягом майже всього періоду членства Німеччини у НАТО її діяльність була захмарена трьома масштабними кризами. Коли ФРН вступила до Альянсу, її основною перевагою була обіцянка створити потужні збройні сили загального призначення. Проте незабаром після цього стратегія НАТО стала змінюватися в бік більш ядерної спрямованості. Нова стратегія масованого удару у відповідь спиралася на «ядерний спис» та відводила іншим країнам роль «звичайного щита». Німеччина мала зробити важкий вибір стосовно можливості розміщення у себе систем ядерної зброї, у той час як самі ядерні боєголовки залишалися під контролем США. Протягом приблизно 10 років проблема спільного використання ядерної зброї, інформації та прийняття рішень знаходилося у центрі жвавої дискусії. Більш того, вона загострилася ще сильніше, коли американська воєнна стратегія знову змінилася у 1960 р. Стратегія дістала назву «гнучкого реагування» та переносила більш вагомий акцент на звичайну зброю. Німеччина поставилася до цього з великим обуренням, оскільки побоювалася, що такий підхід ослабить ядерне стримування СРСР.

Наступна криза пов'язана з іменем Шарля де Голля, який у 1966 р. вивів Францію з військової організації НАТО. Це рішення поставило ФРН перед важким вибором пріоритетів, що суперечили одне одному: ФРН могла розвивати проект євроінтеграції лише спільно з Францією, але при цьому тісні зв'язки ФРН зі США мали суттєвий вплив на ха-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Крушинський В.Ю.

© Мінгазутдінова Г., 2010

рактер для безпеки та оборони першої. Розбрат між двома партнерами, що поглиблювався, змушував Бонн балансувати у виборі рішень у своїх зовнішніх зносинах.

Наступна криза виникла у зв'язку з «подвійним» рішенням НАТО 1979 року. Це сталося після висловлювань канцлера Гельмута Шмідта про «сіру зону», яка виникла в результаті двосторонньої американо-радянської домовленості, і яка обговорювалася в рамках переговорів про обмеження стратегічних озброєнь. Г.Шмідт закликав, перш за все, до участі «великої Європи» в цих переговорах, проте Вашингтон відповів пропозицією про додаткове розгортання ядерної зброї. В якості поступки європейцям ця пропозиція була пов'язана з пропозицією контролю над озброєннями. Але ці перемовини дали результат лише через багато років. Після переговорів з СРСР вдалося підписати «подвійну-нульову» угоду, що передбачала ліквідацію в Європі ядерної зброї середньої дальності. У період до цієї угоди розгортання ядерних систем середньої дальності у ФРН викликало масові протести та призвело до падіння уряду Г.Шмідта.

За часів канцлерства Гельмута Коля відносини ФРН та США були доволі прагматичними та солідарними. Американський президент Білл Клінтон неодноразово виявляв упевненість у необхідності співпраці США та ФРН у формуванні нового світового порядку. Проте з приходом до влади канцлера Герхарда Шрьодера та по завершенню косовської кампанії НАТО 1999 р., відносини між партнерами стали поступово погіршуватися. Як зазначали аналітики, це було спровоковано насамперед запровадженням євро, в результаті чого США відчули потребу більш широкого використання виключно воєнних методів у сфері перерозподілу впливу на глобальному фінансовому ринку. З приходом до влади в США адміністрації Джорджа Буша-молодшого з його різко експансіоністською економічною та фінансовою політикою стан справ у німецько-американських взаєминах погіршився ще помітніше. Запровадження Кіотського протоколу та розгортання американської системи протиракетної оборони також були каменем спотикання в питанні співпраці двох держав.

Поворотним моментом в історії відносин США та ФРН стали події 11 вересня 2001 р. Після цього США мали моральне право сподіватися, що союзники згуртуються навколо них, як це було за часів існування радянської загрози. Однак після терактів у США Німеччина лише підтримала ідею створення глобального антитерористичного об'єднання, і в грудні 2001 року підрозділи бундесверу прибули до Кабула. У вересні 2002 р. під час активної американської пропаганди проти Іраку та під час виборчої кампанії у ФРН настрої німецького суспільства змінилися. Кандидат від соціал-демократів Г.Шрьодер пообіцяв, що до кінця афганської фази антитерористичної операції сили бундесверу не братимуть участь у війні проти Іраку. У Берліні були обурені фактом односторонніх англо-американських дій, що говорили про повне нехтування думкою ФРН у цьому питанні. У Вашингтоні це передвиборче рішення канцлера розцінили фактично як зраду трансатлантичної солідарності.

Антивоєнна позиція Г.Шрьодера стимулювала прихований бойкот німецьких товарів у США. Більш того, центральноєвропейські фірми також почали надавати перевагу американським, відтак німецький капітал почав втрачати силу на «власній» території. Варто зазначити, що використання реальних санкцій щодо німецьких виробників в умовах тотальної взаємозалежності провідних суб'єктів світової економіки (а Німеччина є другим у світі експортером після США) виглядало неможливим, оскільки тоді санкції позначилися б і на американських виробниках.

Після падіння Берлінського муру та подій 11 вересня деякі фактори, завдяки яким членство Німеччини в НАТО відігравало суттєву роль, почали втрачати свою значущість. В результаті цього, деякі аналітики почали стверджувати, що європейська політика безпеки та оборони ЄС гарантує необхідну альтернативу. Ці заяви були пов'язані з друж-

німи стосунками канцлера Г.Шрьодера та президента Франції Жака Ширака, які вірили у проект європейської армії. У лютому 2005 р. Г.Шрьодер навіть заявив, що НАТО вже не є головним місцем зустрічей, де трансатлантичні партнери обговорюють та координують стратегії. Він закликав вселити в НАТО нову енергію та відновити культуру стратегічного діалогу в Альянсі. Частково цей заклик був почутий, оскільки наступний саміт НАТО 2006 року у Ризі було повністю присвячено вирішенню внутрішніх проблем організації та пошуку взаєморозуміння між партнерами. Проте Г.Шрьодер на ньому вже присутнім не був, оскільки новим канцлером ФРН стала представниця правого табору німецького політичного спектру - Ангела Меркель.

Її прихід до влади ознаменував черговий виток німецько-американського потепління, хоча у багатьох питаннях, пов'язаних із збереженням європейської ідентичності, А.Меркель неодноразово опонувала й опонує позиції США. Водночас, не варто надто переоцінювати німецьку (а також франко-німецьку) «опозицію» в межах НАТО. Обидві країни продовжують чітко дотримуватися євроатлантичної солідарності яг найголовнішої запоруки власної безпеки.

Відтак можна зауважити, що членство в НАТО цілком продуктивно послугувало інтересам ФРН у стратегічному сенсі. Альянс гарантував «парасольку безпеки» від воєнної агресії, завдяки якому ФРН перетворилася на відповідальну та важливу європейську державу. Крім гарантії безпеки ФРН, НАТО слугувало підставою для інших союзників відчувати себе в безпеці від Німеччини, а також забезпечило колективну оборону та безпеку, прив'язавши Німеччину до Заходу. НАТО також принесло суттєві зв'язки зі США, що дозволило домогтися надійного стримування під час «холодної війни» та надати допомогу в процесі об'єднання Німеччини. Альянс стабільно слугував для ФРН посередником та інструментом кризового врегулювання у повоєнній Європі.

Наразі Німеччина закликає НАТО взяти участь у вирішенні проблеми розміщення елементів американської ПРО на території Чехії та Польщі, що викликає неабияке занепокоєння Росії. На думку А.Меркель, НАТО є найкращим місцем для обговорення як цього, так й інших безпекових питань.

Література:

1. Власов С.Н. Европейская безопасность в контексте германских интересов. - К., 1987.
2. Кривонос Р. Об'єднана Німеччина і проблеми безпеки Східної Європи // Нова політика. - 1996. - № 2.
3. Кудряченко А. Об'єднана Німеччина в новій Європі // Політика і час. - 1993. - № 5.
4. Максимычев И. Германский фактор европейской безопасности // Международная жизнь. - 1996. - № 11.
5. Мінгазутдінов І.О., Кондратюк С.В. Особливості європейської політики уряду Г.Коля після об'єднання Німеччини // Вісник Київського національного університету ім.Т.Шевченка. Міжнародні відносини. - 2003.- Вип.25.
6. Павлов Н. Германский вопрос и «общеевропейский дом» // Мировая экономика и международные отношения. - 1990. - № 6.
7. Павлов Н. Нормальная «ненормальная Германия» // Международная жизнь. – 2005. - №11.
8. Павлов Н. Россия и Германия: несостоявшийся альянс? // Мировая экономика и международные отношения. - 2000. - №12.
9. Павлов Ю.М. Становление внешней политики объединённой Германии (на прмере Югославского кризиса 1991 г.) // Вестник Московского университета. Серия 12 «Политические науки». - 1999. - №2.

10. Погорельская С. Некоторые аспекты европейской политики объединенной Германии // Мировая экономика и международные отношения. - 2000. - №1.
11. Эрлер Г. Внешняя политика и политика безопасности Германии после войны в Косово // Мировая экономика и международные отношения. - 2000. - №1.

Сливка Я.*

РАТИФІКАЦІЯ ЛІСАБОНСЬКОЇ УГОДИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Питання подальшого розвитку ЄС становить актуальну проблему порядку денного цього політико-економічного утворення. Перспективи реформування ЄС, в розрізі, містять в собі два важливі аспекти:

- з точки зору внутрішнього устрою ЄС, подальший розвиток вносить свої корективи в інституційні основи організації з метою оптимізації процесу прийняття рішень в форматі ЄС-27; а також визначає формат існування ЄС як політико-економічного утворення.
- з іншого боку, реформування впливає на геополітичний характер сприйняття ЄС на міжнародній арені іншими акторами міжнародних відносин, та третіми країнами, і особливо тими, що мають намір приєднатися до ЄС в майбутньому.

Проблема подальшого розвитку ЄС, схоже, в черговий раз набуває своєї актуальності. Недавнє фіаско проекту так званого конституційного договору, відхиленого національними референдумами в Нідерландах та Франції, отримало своє продовження в запровадженні іншого проекту подальшого розвитку ЄС, так званої Лісабонської угоди.

Угода Лісабону була підписана 13 грудня 2007 року державами-членами ЄС на саміті в Португалії як країні, що головує в Раді ЄС. В основу тексту угоди покладено конституційний договір, розроблений римською «групою мудреців». Під час підписання лідери європейських держав домовились, що до 2009 року угода буде ратифікована всіма 27 членами ЄС та набере чинності 1 січня 2009 року. Таким чином, плани присутніх на церемонії підписання були більш ніж амбіційними, оскільки новий договір мав стати єдиним, після Римського, ратифікованим за менш ніж 13 місяців. Масштабності планам додає той факт, що тоді, в 1957 році, римську угоду ратифікувало 6 членів, а тепер – 27.

Відносно спокійний процес ратифікації угоди державами-членами ЄС у відповідності з запланованим графіком, був призупинений негативним голосуванням на національному референдумі в Ірландії 12 червня, де за зміни до національної конституції, які дозволяють ратифікувати Лісабонську угоду висловилось лише 46,6% голосуючих.

Такі критичні результати референдуму в Ірландії стали холодним душем для європейських лідерів, очікуючих на завершення процесу реформування ЄС в окреслені строки. Питання подальшої долі Лісабонської угоди стало основним на засіданні Ради Міністрів ЄС, що відбулося за тиждень після голосування в Ірландії. На ньому було прийнято рішення продовжувати процес ратифікації з такими намірами, щоб до середини жовтня мати 26 ратифікацій. Але згодом стало зрозуміло, що цей план потерпить фіаско через невирішені питання окрім в Ірландії, ще в Німеччині, Чехії та Польщі.

Вироблення адекватних заходів та створення відповідного базису для подальшого просування Лісабонської угоди стало ключовим пунктом порядку денного головуючої Франції. Окрім продовження ратифікаційного процесу, Франція пропонує Ірландії надати час для усвідомлення результатів референдуму та виробити конкретні рішення до на-

* студент 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Копійка В.В..

© Сливка Я., 2010

ступного засідання Ради ЄС, яке відбудеться в жовтні. До того часу, 26 членів вже мали ратифікувати, таким чином зосередивши всі зусилля на Ірландії. Але цей план теж виявився мало реалістичним, оскільки тільки в самій Швеції питання про ратифікації виноситься на голосування 20 листопада. За даними соціологічних опитувань,підтримка населення складає необхідний мінімальний поріг, але сама дата вже виходить за рамки поставленої мети. Паралельно, виклинають певні трудності юридичного та правового характеру в інших країнах-членах ЄС.

Так, зокрема, в Німеччині ситуація навколо Лісабонської угоди нагадує дежавю 2004 року. Обидві палати, Бундесрат і Бундестаг переважною кількістю голосів висловились за ратифікацію Лісабону. Під час голосування утримались лише представники землі Берлін через спротив партії Die Linke. Представники цієї та іншої партії (Християнсько-соціальний союз Баварії) зробили конституційне подання до суду на предмет відповідності нормам конституції Федеративної республіки Німеччина в частині повноважень місцевих органів влади на соціальної сфери. Питання знаходиться на розгляді в суді і за законом, період винесення рішення конституційного суду займає 2 роки. Тобто, говорити про набуття чинності Лісабонської угоди 1 січня 2009 року, неможливо в першу чергу через бюрократичні процедури в конституційному суді Німеччини.

Конституційне подання в Німеччині має свою аналогію в Чехії, де процес ратифікації двома палатами парламенту також заблоковано. Суттєвою різницею є той факт, що термін на розгляд подання конституційним судом Чехії не обумовлений законом темпоральними рамками. Таким чином, при наявності відповідних груп тиску питання ратифікації в Чехії може затягнутися на декілька років. Але такий сценарій малоймовірний через, щонайменше два фактори. По перше, конституційний розподіл балансу сил та відповідна розстановки політичних сил в сучасній чеській політичній системі знімає таку можливість. З іншого боку, міжнародний тиск з боку великих європейських держав може пришвидшити завершення ратифікації.

Фогел Х.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Найважливішим імперативом співробітництва XXI століття є пошук можливостей для формування глобальних міжнародних стратегій співробітництва і забезпечення на цій основі гарантій і передумов національної і міжнародної безпеки. Відома формула Римського клубу : « Мислити глобально, діяти локально» - повинна знайти своє втілення. Ми прагнемо суттєво розширити традиційне визначення і розуміння проблеми міжнародної безпеки через глобальну інтеграцію і співробітництво. Вона нами розглядається як комплексна, багатоаспектна проблема не лише завдяки введенню додаткових чинників та вимірів в економічній, екологічній, інформаційній та соціальній сферах, але завдяки примату «прав і свобод» людини над правами держави.

Наприкінці XX століття людство полинуло до нового складного етапу історії – до епохи глобальних потрясінь, криз і трансформацій. Суть нових глобальних трансформацій полягає перш за все в переході від біполярного світу з його двома протилежними соціополітичними блоками, ідеологічною непримиримістю, глобальною конфронтацією . Ліквідація тоталітарних політичних і економічних систем, демократизація і відкритість суспільства, включаючи економічну демократію, гуманізація відносин і примат прав людини – це також найважливіші і суттєві складові нової стадії трансформації.

Глобалізація поки що не є інструментом формування дійсно єдиного світу, де панує етнічна толерантність, співпраця й співіснування різноманітних етносів та культур, про що заявляють її адепти. Вона уособлює експансію і зовсім не прагне бути засобом взаємодії різних культур і традицій. Здійснюється агресивне насаджування методів ринкового фундаменталізму «відсталим» суспільствам. Навіть в економічному аспекті вона не зближує, а субординує регіони і країни світу, не долає, а закріплює периферійний характер певних країн. Інтерес до їхніх культур і традицій має відверто етнографічний характер. Загалом можна виділити чотири причини політичного «шоку», спричиненого глобалізацією, який охопив Центральну Європу, Францію, Австрію, Швейцарію, Італію і особливо Німеччину. По-перше, країни і суспільства з первинною економічною самосвідомістю — «націоналізм німецької марки», «експортуюча нація» — відчувають себе особливо пригніченими і такими, що зазнають небезпеки внаслідок глобалізації, що насувається, цього дітища світового ринку.

По-друге, соціальні держави, як-от Франція та Німеччина, на відміну від США та Великобританії, належать до країн, які програють внаслідок процесу глобалізації. Вони потрапили у скрутне становище через соціальну політику в епоху економічного глобалізму: розвиток економіки виходить з-під національно-державного контролю, а соціальні наслідки цього процесу — безробіття, міграція, убогість — накопичуються в системі національної соціальної держави.

По-третє, глобалізація до підвалин потрясає саму ідентифікацію гомогенного, закритого, національно-державного простору, що замикається сам у собі і називається Феде-

* студентка 3 курсу відділення «міжнародні відносини» факультету міжнародних відносин Львівського національного університету

© Фогел Х., 2010

ративна Республіка Німеччина. Великобританія навпаки, була світовою імперією, і глобалізація для неї — приємний спогад про минуле.

Хоча Німеччина також давно вже є глобальним простором, в якому зіштовхуються культури світу та їх протиріччя, але ця реальність дотепер була затемнена пануючим уявленням про себе як про гомогенну націю, значною мірою. Все це стає зрозумілим у процесі дебатів про глобалізацію, яка означає, передусім, денаціоналізацію — ерозію, але і можливу трансформацію національної держави в державу транснаціональну. Багато фахівців трактують глобалізацію як процес концентрації і централізації — капіталу, влади, інформації, знань, багатства, рішень тощо, забуваючи, що та ж динаміка спричинює і децентралізацію.

Україна як національна держава в процесі глобалізації може ізолювати себе зсередини. Але з таким самим успіхом вона може проявити активність у зовнішній сфері і заново визначати і формувати свою політику в глобальних масштабах переплетень, діалогів і конфліктів. Це ж стосується і акторів дій на всіх рівнях і проміжних ступенях соціального життя — від профсоюзів, церков і споживацьких асоціацій до конкретних осіб.

Які ж загальні механізми і основні наслідки глобалізації?

У зовнішніх відносинах держава довгий час безальтернативно монополізувала роль виразника інтересів і представника суспільства. Механізм регулювання міжнародних відносин ґрунтувався на національному інтересі. Сьогодні національна держава є перешкодою для досягнення мети суб'єктивної глобалізації. У світі з'явилися приховані політичні сили, які за своїми фінансовими і організаторськими можливостями рівні, а часто і перевищують можливості конкретної держави, і трансформують її діяльність у власних інтересах.

Насамперед ідеться про вплив на державу транснаціональних корпорацій. Аналізуючи вектори сучасних міжнародних процесів, розвиток економіки, можна передбачити, що ТНК і глобальна еліта спершу за допомогою міжнародних організацій, держав-глобалізаторів підпорядкують собі нації-держави (зокрема, через скуповування їх економік), а потім і найбільші держави світу — США, Японію, Китай, Францію, Великобританію.

Отже, втрачається безпека розвитку націй-держав, вони «розмиваються», світ перетворюється в корпоративну імперію. Національні економіки в такій системі, як і національні кордони, руйнуються, нації-держави перетворюються в сегменти глобального ринку, де без обмежень панують ТНК.

Особливість сучасної ситуації полягає у збільшенні кількості дійсних суб'єктів світової політики, внаслідок інтенсивного розвитку за останні десятиріччя процесів інтернаціоналізації та глобалізації. Для цих процесів характерним є посилення економічної та політичної інтеграції, утворення чисельних міждержавних і міжнародних неурядових організацій – активних суб'єктів світової політики і міжнародно–політичної системи. Сьогодні в цій системі існує парадокс: держави-нації перетворюються на елементи глобальної інституційної мережі. Міжнародні відносини, що здійснюються урядами різних держав, доповнюються відносинами між приватними особами, групами, організаціями, корпораціями, що докорінно змінює ситуацію у світовій політиці.

Що буде з національною суверенною державою? Чи не відходить вона в минуле? Спробуємо знайти відповідь на ці запитання, аналізуючи інтеграційні процеси в Європі та парадокси, які виникають стосовно збереження національного суверенітету європейських держав.

Європейський союз вижив, незважаючи на «холодну війну», і зміни, які відбулися у Європі за останні роки, вимагають збільшити кількість його членів. Європейські народи повинні розв'язати протиріччя між утвердженням і збереженням їхньої самобутності і по-

шуком європейської єдності. Цим і зумовлена поява різноманітних національних концепцій.

Деякі дослідники ставлять під сумнів роль суверенної національної держави як центрального суб'єкта міжнародних відносин. Популярною є ідея про те, що так звана «державна» концепція міжнародних відносин є безнадійно застарілою. Часто висловлюються думки, що національна держава перетворюється в пережиток минулого. Зокрема дослідник В.Ванденфельд вважає, що «традиційне поняття національного суверенітету щораз більше видається ідеалістично–наївним, узятим з архіву» [5, 247].

З іншого боку, якщо «раніше громадськість Європи хотіла якомога швидшого досягнення європейської єдності, сьогодні цього прагне головно політична еліта, тоді як більшість європейців ставиться до Європейського союзу зі значною мірою цинізму і ворожості» [6]. «Нація» більше, аніж цього сподівалися, чинить опір феноменам інтеграції і вільної торгівлі. Це можна спостерігати всюди - від Данії до Франції, трохи менше – у Норвегії, державі, яка є незалежною менше 100 років. Найбільш древні нації є більш стриманими стосовно передачі суверенітету. Як приклад можна навести дебати у Франції та Великій Британії, де часто європейське будівництво звинувачують у руйнації самої нації. Цілком протилежні процеси можна помітити в Іспанії та Португалії, де європейська надія збігається з переходом до демократії. Під знаком питання опинилася міцність самих націй-держав. Іноді важко собі уявити, як спрацьовуватиме у кризових ситуаціях геополітичний проект «єдина Європа».

На мою думку, найбільш оптимальним був би такий варіант. Європа має залишитися Європою національних держав. Держава продовжує і продовжуватиме відігравати провідну роль у міжнародній системі. Хоча й відбувається певна модифікація параметрів національного суверенітету, поки що не можна говорити про відсутність впливу сили ані всередині окремо взятих держав, ані на міжнародній арені. Модифікація національного суверенітету полягає у поступовому прийнятті державами так званого «розподіленого суверенітету».

Складність поточного моменту полягає в тому, що процес політичної інтеграції торкається суверенітету кожної країни – члена. Спільна зовнішня політика й політика безпеки і побудова «третьої опори», яка охоплює сферу юстиції та внутрішніх справ, означають глибинний перегляд ключового принципу: національної монополії держави на легітимне насильство як в межах своєї території, так і щодо інших суверенних держав. Бо право на застосування збройної сили, поліцейської чи військової, є основою політичного суверенітету. «Сувереном є той, хто приймає рішення про введення надзвичайного стану», хто має достатню легітимність, щоб встановити, що за тих чи інших обставин фізичний примус сильніший за юридичну норму.

Щоправда проблема виникла не сьогодні. Після другої світової війни країни старого континенту опинилися під опікою, прийнятою на Заході, нав'язаною на Сході. НАТО і ОВД санкціонували цей «суверенітет під наглядом». Зараз ЄС змушений реагувати на американські ініціативи, спрямовані на реформування та розширення НАТО, тому не може конкретизувати «європейську ідентичність у галузі безпеки та оборони», яка тепер офіційно вписана в тексти Атлантичного альянсу.

З утворенням європейського монетарного союзу постає питання про європейський економічний уряд. Якщо Європа шукає мінімально необхідну стабільність, єдина транснаціональна валюта звичайно має потребу в незалежному Центральному банку, керованому компетентними службовцями, особливо у такому важливому і такому інтегрованому в світову економіку просторі. В Європі дуже мало прихильників Центрального банку, який би підкорявся політичній владі національній чи європейській. Бюджетні дефіцити останніх двадцяти років не залишають сумнівів щодо неспроможності політиків розпоряджа-

тися грошима. Однак введення євро було доволі успішним економічним заходом, отже перспективним елементом спільної європейської економічної і політичної стратегії.

Спільна економічна і соціальна політики також становлять загрозу державному суверенітету. Спільна політика зовнішньої торгівлі чи політика конкуренції вже позбавили класичних прерогатив країн-членів ЄЕС, потім ЄС. Сьогодні піддана небезпеці ще й податкова система, інакше кажучи, монополія на чверть національного багатства. Уряди європейських країн ще не втратили цього привілею, але на них впливає відкритість національних господарств і зростаюча незалежність ринків і навіть приватних фінансових, промислових акторів.

Глобальна трансформація інституту держави, яка визначає інтеграційні зміни на Заході і дезінтеграційні на Сході, примушує переглядати і критерії домінування ролі держави в процесах розвитку. Інтереси окремих національних держав уже реально не визначають глобальну міжнародну політику. Настав час побачити нову глобальну тенденцію. Настає час регіонів і територій інтегрованих у глобальні або регіональні політичні та економічні системи. Але як показує нам досвід колишньої Югославії та СРСР без вирішення проблеми внутрішньої інтеграції нових держав неможливо вирішувати питання європейської чи глобальної інтеграції. В нових незалежних країнах перетворення етнічних націй у державі, політичні ще не є реальною дійсністю. Це особливо стосується багатьох багатонаціональних країн. Історія показує, що створення і розвиток держави неможливі без однієї ідеї, яка об’єднує всі складові населення в одну націю.

Мирович Т.*

НОВІ АКЦЕНТИ В ПРОБЛЕМАТИЦІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна геополітична ситуація поставила на перший план нову проблему — проблему загальної або глобальної безпеки як найголовнішої умови виживання. Вона характеризується з одного боку наявністю засобів війни, спроможних у стислі строки знищити весь світ, а з іншого — загальною глобалізацією міжнародних відносин, найширшими господарськими зв`язками, появою всесвітніх загальнолюдських проблем. Так виникло питання створення системи загальної безпеки — найголовнішої з усіх політичних питань безпеки, що поставали будь-коли. Безпеку можливо розглядати з будь-яких сторін і навряд чи існує єдине її визначення. З одного боку політика безпеки - процес динамічної співпраці країн, спільнота політичних настанов, стратегій та методів, які використовуються для запобігання війни при дотриманні здібності до політичного визначення.

З іншого боку вона являє собою курс, що гарантує захист власної держави, своїх політичних та соціальних інтересів від загроз ззовні незалежно від їх характеру та прагне підвищити ризик для потенційного агресора аби зберегти негативний мир – постійний діалог з можливим супротивником для вирішення найважливіших протиріч на шляху до узгодження компромісів.

На даному етапі розвитку міжнародних відносин сформувались нові акценти в проблематиці державної безпеки, такі як:

1)інформаційна безпека.

Відбувається перенесення акценту в збройному протистоянні з традиційних його форм ведення в інформаційно-інтелектуальну й інформаційно-технічну сфери, тобто туди, де ведеться підготовка, відбувається прийняття і реалізація військових і політичних рішень. Інформаційний вплив носить різнобічний характер і змінюється в залежності від розв'язуваних завдань і обстановки. Інформаційна зброя впливає на «ідеальні» об'єкти (знакові системи) або їхні матеріальні носії. Інформаційна війна по суті є комплексом заходів і операцій, здійснюваних у конфліктних ситуаціях, коли інформація є водночас зброєю, ресурсом і ціллю. Закономірним є питання про те, наскільки загрожує національним інтересам інформаційна війна.

2) економічна безпека.

Останнім часом різко зростає нестійкість світової економіки, особливо фінансового сектора, небезпечно посилилися спекулятивні тенденції, в руках окремих осіб зосередилися величезні суми «гарячих грошей», вартість яких обчислюється трильйонами доларів США. У зв’язку з цим зміни світової економіки стають все менш передбачуваними. Метастази пронизують фінансові системи все більшого числа країн.

Економічна безпека держави є важливою складовою системи національної безпеки, тому вибір шляхів її забезпечення займає на даний момент чи не найвагоміше місце серед пріоритетних напрямків політики урядів країн, що займають вагоме місце в системі міжнародних господарських зв’язків.

---

* студентка 2 курсу відділення «міжнародні відносини» факультету міжнародних відносин Львівського національного університету

© Мирович Т., 2010

3) ядерна безпека.

Несанкціонований доступ до ядерних матеріалів загрожує здоров'ю та безпеці населення й довкіллю. Наслідки ядерних бомбардувань Японії та катастрофа в Чорнобилі не потребують коментарів.

Сьогодні викрадення, контрабанда й несанкціоновані поставки ядерних і радіоактивних матеріалів є серйозною загрозою для багатьох країн і міжнародної безпеки загалом. До спроб придбати ядерні й радіоактивні матеріали можуть вдаватися декілька держав, терористичні організації, релігійні екстремісти та кримінальні угруповання.

На даний момент виготовлення, переробка й міжнародні перевезення ядерного палива та їх відходів зростають: атомна енергетика генерує значну частину електроенергії світу — у 30 країнах працює 438 ядерних реакторів із загальною потужністю близько 351 ГВт, 651 дослідний ядерний реактор (діючих тільки 284), 250 заводів паливного циклу всіх стадій виробництва. Це підвищує імовірність несанкціонованого доступу до ядерних матеріалів (створення радіологічної зброї з радіоактивних відходів), що використовуються в атомній енергетиці, особливо в наукових центрах й атомних підводних човнах.

Тож, значною проблемою сучасності залишається створення надійних та ефективних систем глобальної і регіональної безпеки. Особливо — з урахуванням багатьох аспектів світових глобалізаційних тенденцій. Так, існують міжнародні організації, програми допомоги розвитку, форуми з обговорення та вирішення проблемних питань. Але їх діяльність поки що слабо пов'язана між собою, з діяльністю в галузі силового вирішення конфліктів. Тобто вона не є системною і, відповідно, не призводить до системного результату — потрібного рівня безпеки. Але саме такий виклик — системність, координація, оперативність, дія на випередження — кидають сучасні проблеми світовій спільноті.

КРАЇНОЗНАВСТВО

Осташ Н.*

АСИМЕТРІЯ КАНАДСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН У ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

Асиметрія відносин Канади та США є класичним прикладом асиметрії двосторонніх відносин. Така асиметрія стосується практично усіх сфер взаємовідносин, і гуманітарна сфера не є виключенням.

Внаслідок глобалізації американська масова культура «захлиснула» майже весь світ. Канаді ж особливо важко протистояти цьому натискові через спільність мови та кордонів із США. Незважаючи на це, протягом XX століття у боротьбі із американською експансією Канада зуміла створити ефективний механізм підтримки національної культури, важливим досягненням якого було виключення культурної галузі зі сфери дії НАФТА (Північноамериканської угоди про вільну торгівлю 1994 року).

Історично першими засобами інформації є друковані. Як зазначають деякі науковці, боротьба канадських журналів за виживання є однією із найяскравіших сторінок становлення канадської культури. Ключовими аспектами державного регулювання у сфері друкованих ЗМІ та книговидання є: регулювання присутності іноземного капіталу (відповідно до Канадського закону про інвестиції 1985 року); підтримання квот «канадського змісту» у зразках культурної продукції, що виробляється в Канаді; надання режиму пільгового оподаткування рекламодавців, якщо вони розміщають свої рекламні оголошення у канадських ЗМІ; пільгові поштові тарифи для доставки канадських періодичних видань; існування ряду програм та фондів із підтримки канадських видань.

Із розвитком цивілізації телебачення та радіо все більше займали місце у житті людей. Так само як і з друкованими носіями інформації, на першому етапі розвитку радіо та телебачення в Канаді місцеві компанії боролися за виживання проти американських корпорацій. Проте з часом також сформувалася політика державного регулювання в цій сфері, і на сьогодні, канадська національна система мовлення є тією об'єднуючою силою, що підтримує національну свідомість канадців та є запорукою збереження культурного суверенітету країни.

Подібно до сфери друкованих ЗМІ, ключовими аспектами державного регулювання у галузі теле- і радіомовлення є: підтримка шляхом державного фінансування; встановлення режиму пільгового оподаткування; контроль за рівнем іноземного капіталу. Ключовим в даній сфері є механізм встановлення «канадського змісту», що діє з 1982 року, і впроваджується Канадським офісом сертифікації аудіовізуальної продукції та Канадською комісією з питань радіо, телебачення та телекомунікацій. Даний механізм представляє собою детально розроблену систему визначення рівня «канадського змісту» для кожного виду аудіо та аудіовізуальної продукції.

Отже, розумна державна політика Канади в культурній сфері є важливим прикладом і позитивним досвідом, який, із врахуванням національних особливостей, варто використати і в нашій державі.

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Перепелиця Г.М.

© Осташ Н., 2010

Примаченко Л.*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФАКТОР В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ФРН

На рівні теорії, зовнішню політику можна віднести до сфер, які найменше цікавлять суспільство в його переважній більшості. Таку тенденцію можна пояснити тим фактом, що складні питання зовнішньої політики та політики безпеки рідко безпосередньо зачіпають життєво-важливі інтереси суспільства. Однак, на практиці, за певних обставин, вплив суспільно-політичного фактору на зовнішню політику демократичних держав може набувати великого значення, з подальшим врахуванням його при формуванні зовнішньополітичного курсу державними інституціями.

ФРН відноситься до країн, в яких вплив суспільно-політичного фактору має свої закономірності. Тривалий період німецьке суспільство не проявляло особливої зацікавленості до зовнішньополітичних тем. Цей факт можна пояснити тим, що, починаючи з 50-х років, німецьке суспільство послідовно підтримує основні напрямки зовнішньої політики: в загальних рисах європейську інтеграцію, членство в НАТО та партнерство зі США.

Особливої актуальності дискусії щодо впливу суспільної думки на зовнішню політику Німеччини набули в період передвиборчої кампанії до Бундестагу 2002 року. Саме в цій ситуації, позиції політичних партій по питанню війни в Іраку та можливої участі німецького Бундесверу стали вирішальними для отримання перемоги на виборах. Соціал-демократична партія Німеччини не підтримала участі в військовій операції в Іраку, продемонструвавши солідарність із більшістю німецького суспільства.

Перемога соціал-демократів довела, що німецьке суспільство у порівнянні з минулим все більше почало проявляти інтерес до зовнішньої політики. Політики, зі свого боку, повинні тепер формулювати механізми реагування на суспільну думку та враховувати її в процесі прийняття власних рішень.

Взаємодія держави та суспільства в Німеччини формувалася під впливом як внутрішніх так і зовнішніх факторів. Відповідно і вплив суспільного фактору на німецьку зовнішню політику аналізується при врахуванні специфіки ФРН, зокрема і основних зовнішньополітичних тем, які дискутувалися в суспільстві. Для аналізу зовнішньополітичних тем, якими найбільше цікавилося німецьке суспільство в період до Об'єднання Німеччини, потрібно врахувати певні закономірності системи міжнародних відносини та міжнародних подій того часу. Поразка в Другій Світовій війні, поділ Європи шляхом встановлення «залізної завіси», поділ Німеччини та Холодна війна мали особливий вплив на міжнародне становище Німеччини та на формування її зовнішньополітичного курсу.

Основні зовнішньополітичні питання, які цікавили німецьке суспільство можна поділити на наступні три блоки. Перший блок стосується питань безпеки, другий – відносин з противниками та третій – відносин із союзниками. По першому блоку питань, які стосувалися забезпечення безпеки, найбільш дискусійними було визначення ролі Збройних Сил, переваги мультилатералізму перед унілатералізмом, кооперації та інтеграції перед нейтралітетом та ізоляцією. В другому блоці питань йде мова про оцінку потен-

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Мінгазутдінов І.О.

© Примаченко Л., 2010

ційних противників та можливих загроз безпеці. В цьому контексті є важливим визначення здатності та намірів потенційних противників нести загрозу безпеці Німеччини. Третій комплекс питань охоплює оцінку суспільством існуючих союзників, їхньої надійності, рівнів можливої співпраці та взаємодії.

Зміна системи міжнародних відносин, зміна політичного, економічного, геополітичного становища Німеччини після Об'єднання мали наслідком переосмислення ролі ФРН у світовій політиці. Після завершення Холодної війни офіційна зовнішньополітична доктрина ФРН базується на необхідності збільшення відповідальності Німеччини за гарантування миру і безпеки у світі.

В контексті еволюції завдань НАТО суспільство активно дискутує можливості розширення діяльності Збройних Сил Німеччини. Найбільш інтенсивна фаза обговорення розпочалася після того, як рішенням Конституційного суду було дозволено залучати Бундесвер до операцій з підтримання миру у світі. Завершення Холодної війни вплинуло на визначення німецьким суспільством основних зовнішньополітичних загроз. Замість загрози зі Сходу в якості першочергової загрози було визначено зброю масового знищення. Крім того, питання міграції набули особливого значення для німецького суспільства.

Після Об'єднання Німеччини змінилися не тільки зовнішньополітичні теми, стосовно яких формулювалася суспільна думка в Німеччині, з'явився новий «географічний» вимір формування суспільної думки. В цьому контексті мова йдеться про різні позиції суспільства Східних (колишня територія НДР) та Західних земель Німеччини до актуальних проблем міжнародних відносин. Пацифістським налаштуванням та позиціям нейтралітету на території нових федеральних земель протистоять ідеї подальшого співробітництва в рамках НАТО та Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

При визначенні загальної моделі взаємодії між суспільством та політичною елітою, через прийняття зовнішньополітичного рішення останньою, досить важко визначити в яких випадках суспільна думка вплинула на зовнішню політику, а в яких зовнішньополітичне рішення було закономірно прийнятим політичною елітою при врахуванні всіх факторів та закономірностей. Беззаперечним є те, що суспільна підтримка певного вектору зовнішньої політики може прискорити його успішну реалізацію.

При реалізації зовнішньополітичного курсу держави Федеральний уряд має дві моделі взаємодії із суспільством: з одного боку, він може не враховувати, ігнорувати суспільну думку, або постійно погоджувати свої зовнішньополітичні рішення відповідно до суспільної думки. Політична практика доводить, що в такій ситуації Федеральний уряд обрав «серединну» модель взаємодії із суспільством, яка полягає у врахуванні позиції суспільства при прийнятті зовнішньополітичного рішення стосовно питань, які представляють особливий інтерес для німецьких громадян. В зовнішньополітичних питаннях, які не знаходили підтримку більшості суспільства, Федеральний уряд готував різні моделі взаємодії із суспільством та координував власні рішення у відповідності до існуючої суспільної думки.

Література

1. Almond, Gabriel The American People and Foreign Policy. - New York: Harcourt Brace and Co., 1950 S. 269.
2. Brettschneider, Frank Massenmedien, öffentliche Meinung und Außenpolitik, in: Eberwein, Wolf-Dieter Kaiser, Karl (Hrsg.), Deutschlands neue Außenpolitik, B. 4. Institutionen und Ressourcen. - München, 1998. - S. 215-226.
3. Glaab, Manuela Deutschlandspolitik in der Öffentlichen Meinung. Einstellungen und Regierungspolitik in der Bundesrepublik Deutschland 1949 bis 1990. - Opladen: Leske+Budrich, 1999. - S. 431.

4. Holsti, Ole R. Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus / / International Studies Quarterly. – 1992. – № 36 (4). - p. 439-466.
5. Rattinger, Hans (2007), Öffentliche Meinung in: Schmidt/Siegmar, Hellmann, Gunther, Wolf/Reinhard (Hrsg.), Handbuch zur deutschen Außenpolitik, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, S. 313-325.
6. Risse-Kappen, Thomas Public Opinion. Domestic Structure and Foreign Policy in Liberal Democracies / / World Politics. – № 43 (4). – 1991. – p. 479-512.

Цирфа Ю.*

ПІРАТСТВО – ЧЕРГОВА ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ?

З часів буканьєрів і каперів пройшло немало років, однак прагнення до легкої наживи залишається незмінним. За підрахунками експертів, щорічні збитки, яких завдають пірати по всьому світу, складають близько 450 мільйонів доларів США. Їх не цікавлять самі кораблі чи їх вантаж: основною здобиччю корсари вважають гроші, які можна отримати в якості викупу за екіпаж чи то пасажирів судна. І така «політика» є досить вдалою, бо ж кожна держава, яка вважає себе насправді правовою й демократичною, збере необхідні кошти й піде назустріч піратам задля збереження життя своїх громадян. У сучасному світі їй навіть не потрібно напряму вести переговори з розбійниками чи власноруч передавати їм викуп, адже, приміром, у Лондоні існують пара-трійка досить відомих компаній, які з радістю виступлять посередниками в питанні про передачу грошей. Тож перед нами постає сувора реальність: піратство XXI століття – це просто бізнес, причому як для самих піратів, так і для деяких приватних структур, а інколи – й держав. Нігерії, наприклад, досить часто закидають звинувачення в підтримці піратства в дельті річки Нігер з метою захоплення нафтових верфів. Адже вона – одна з найбагатших країн у світі за покладами нафти, водночас і одна з найбідніших за рівнем життя. Із 130 мільйонів нігерійців 70% живуть на менш ніж 1 долар на день. Нездатними забезпечити своїх громадян роботою є й інші держави існування піратства – Ангола, Сомалі, Коста-Рика. У Сомалі, до того ж, з 1991 року фактично відсутня центральна влада, а берегова охорона відкрито допомагає піратам. На Філіппінах появі піратів сприяє низька заробітна платня морських офіцерів. У Китаї, на думку західних експертів, розбою на морі неофіційно сприяє державне керівництво, зацікавлене у встановленні своєї влади на спірних територіях. В Азійсько-Тихоокеанському регіоні випадки піратства в основному відбуваються в районах Малаккської і Сінгапурської проток, де щоденно пропливає до 600 вантажних кораблів, головним чином танкерів. Саме на ці танкери й припадає чверть усіх піратських нападів на планеті. Що ж стосується Південної й Центральної Америки, то ці території – найбільша в світі мережа шляхів наркотрафіку, що теж є далеко не збитковим бізнесом у наш час. Тож, мабуть, доцільно було б вважати сучасне піратство скоріш вимушеним, бо ж основна його причина – бідність, за межею якої перебуває значна кількість суспільств.

До речі, часто саме такою причиною свої дії пояснюють самі корсари, наголошуючи на простому бажанні – вижити. В основному пірати – це місцева молодь, люди освічені й цивілізовані, для яких морський розбій є лише способом прогодувати себе й свою сім'ю. Серед них є і студенти, котрі навчаються в університетах Європи, й періодично приїжджають на батьківщину. Піратство для них – це, в першу чергу, засіб заробітку. Досить прагматичними з точки зору вигоди були й сомалійські пірати, котрі 25 вересня 2008 року захопили український суховантаж «Faina» в 350-ти кілометрах від узбережжя Африканського Рогу.

Перші юридичні згадки про піратство стосуються ще Женевських конвенцій з морського права 1958 року. Офіційне ж визначення цього поняття надано в Конвенції ООН з

* студентка 5 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Капітоненко М.Г.

© Цирфа Ю., 2010

морського права 1982 року. За цим документом, «піратство – це будь-який неправомірний акт насилля, затримання або будь-який грабіж, що здійснюється у приватних цілях екіпажем або пасажирами будь-якого приватного судна проти будь-якого судна, особи або майна на борту судна. До піратства належить акт добровільної участі у використанні судна, коли було відомо про те, що судно є піратським. Дії, спрямовані на підбурювання або свідоме сприяння піратству також кваліфікуються як піратство». Подібна дефініція міститься й у ст. 446 Кримінального кодексу України, яким, окрім того, ще й передбачено покарання за вчинення піратських дій – позбавлення волі строком від 5 до 12 років з конфіскацією майна, у разі ж повторного скоєння такого злочину, результатом якого стала загибель людей чи інші тяжкі наслідки, термін покарання збільшується до 8-15 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Цей факт, є, звичайно ж, досить позитивним, однак він аж ніяк не покращує ситуацію у міжнародному праві, котре, надавши чітке визначення поняттю піратства, чомусь позбавлене реальних механізмів, котрі дозволяли б державам давати корсарам швидку відсіч. За законом, військові судна, які знаходяться поблизу місця нападу піратів, не мають права надавати допомогу захопленому кораблю. Її можуть надавати лише збройні сили тих країн, на території яких відбувся напад. Саме з цієї причини пірати, отримавши викуп, часто залишаються непокараними. Дві головні світові організації, покликані протидіяти піратству, – Міжнародна морська організація (the International Maritime Organization – IMO) та Міжнародне морське бюро (the International Maritime Bureau – IMB) – на практиці лише надають екіпажам рекомендації, як діяти у випадку захоплення судна, а також наносити на карти так звані «зони ризику». Ще у 2005 році IMB рекомендувало судам не підходити до узбережжя Сомалі ближче, ніж на 100 миль. Вважалося, що на такій відстані пірати не зможуть дістатися до корабля, адже їм не вистачить палива. Однак 2005 року розбійники захопили суховантаж «Panagia», що йшов під ліберійським прапором із ПАР до Туреччини (маючи, до речі, 22 українців на борту) і знаходився на відстані 100 миль від берега. Після цього рекомендований кордон перенесли ще на 100 миль в океан. Однак сучасні флібустьєри створюють цілі морські бази, обладнуючи риболовні судна й відправляючи їх разом з амуніцією та досвідченим персоналом далеко в океан. Можливо, така передбачливість і дозволила піратам захопити «Faina» на відстані 350-ти чи то 400 км (220 морських миль) від Сомалійського узбережжя.

Дорофей І.*

АФГАНСЬКА ПРОБЛЕМА В РЕГІОНАЛЬНИХ І СВІТОВИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Резонансна заява президента Ісламської Республіки Афганістан Хаміда Карзая в 2001 році про те, що *«американські спецназівці повинні залишитися в країні назавжди і не кидати афганців напризволяще, як це сталося п'ятнадцять років тому, після поразки радянських військ»*, досі залишається актуальною. Зокрема, ця фраза підтверджує гіпотезу про те, що Афганістан як цілісна держава не може існувати без силової підтримки ззовні, принаймні, в реаліях сьогодення. Офіційну владу не визнають не лише повстанці руху Талібан, але й велика частина афганських племен. Непокірні місцеві командири утримують великі приватні армії, які не визнають легітимність влади центрального уряду, оскільки не хочуть втрачати свого впливу в регіонах.

Гостра криза в Афганістані - *«Країні стабільної нестабільності»* не вичерпується лише політичним аспектом, а й визначається економічною, соціальною й гуманітарною катастрофою. Половина жителів 29-мільйонного Афганістану потерпає від бідності та недоїдання. За даними *Азіатського банку розвитку,* із понад двадцяти мільйонів афганців, котрі живуть у сільських районах, 14 мільйонів потерпають від бідності, зокрема 3,5 мільйонів животіють у крайніх злиднях. Сьогодні Афганістан, виснажений тридцятирічною громадянською війною, — це країна хворих. У кожного третього афганця туберкульоз, у кожного десятого — венеричні захворювання і у 90% населення — кишкові паразити. Рівень неграмотності в Афганістані залишається одним з найвищих у світі. Відповідно до доповіді *«Цілі розвитку тисячоріччя Афганістану»*, у сільській місцевості, де проживає 74% населення Афганістану, близько 90% жінок і 63% чоловіків не вміють ні читати, ні писати.

На регіональному та міжнародному рівні афганська проблема визначається наступними аспектами: біженці, наркоторгівля та тероризм. Потоки біженців спрямовуються в сусідні країни та в Європу. Окрім усіх традиційних проблем, що постають перед «країнами-реципієнтами», додається боротьба з торгівлею наркотиками, що є основною діяльністю значної частини афганських біженців. В Україні, до речі, 30% з усіх зареєстрованих біженців – афганці. За даними *Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC)*, в 2007 році експорт афганського опіуму склав 93% всього «чорного ринку» опіуму. Близько 96% посівних площ опійного маку, а також територія, на котрій зосереджені лабораторії з його виробництва, повністю контрольовані рухом Талібан.

Західні аналітики сходяться на тому, що поразка країн західного альянсу в придушенні тероризму, зокрема, руху Талібан, призведе в Центральній та Південній Азії до таких деструктивних процесів, що викличуть довготривалу тотальну кризу в економіці та соціальному житті. За «песимістичним» сценарієм, наданим в кінці 2007 року американськими політологами та спеціалістами з міжнародних справ щодо розвитку кризових ситуацій в короткостроковій перспективі, існує можливість створення «талібської» квазі-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Головченко В.І.

© Дорофей І., 2010

держави на південному сході Афганістану та північно-східних околицях Пакистану, котра поступово буде розширюватися до столиць двох держав.

Можливості подолання кризи зусиллями світової спільноти значно ускладнюються через протиріччя та суперництво в регіоні провідних держав. Основними тенденціями міжнародного суперництва в регіоні є наступні: 1) еволюція зовнішньополітичних пріоритетів Росії, яка зосереджує увагу на проблемах безпеки й економічного співробітництва в Центральній Азії; 2) формування потужного «західного», тобто орієнтованого на Центральну Азію, вектора політики Китаю, спрямованого на забезпечення національної безпеки КНР; 3) активізація зусиль США на протидію «витіснення» їх як активної сили з регіону Центральної Азії; 4) зростання значення енергетичної складової в регіональних відносинах.

США продовжують політику на своє закріплення в зонах родовищ і транспортування енергоресурсів. Цими зонами є Близький Схід і Центральна Азія, під якою у Вашингтоні прийнято вважати простір від чорноморського узбережжя Абхазії до кордону Китаю. Отже, інтереси США щодо Центральної Азії обумовлені глобальними інтересами Сполучених Штатів щодо утвердження лідерських позицій у світі. Росія прагне виштовхнути США з регіону, встановлюючи тісніші звʼязки з іншими державами регіону, що розглядають демократизацію як привнесення або нав'язування волі Заходу, особливо з огляду на проголошену Дж. Бушем доктрину демократизації, - з боку США. Нинішнім елітам центральноазійських країн політично більш близькою є російська модель «керованої демократії», або китайська модель дозованих реформ. Крім того, РФ, розраховуючи посилити свою роль в якості світового гравця, що може гарантувати безпеку в певному регіоні, зокрема в Європі, грає на протиріччях європейських країн та США. Європейські держави намагаються зменшити тиск Сполучених Штатів та послабити їхній вплив у Європі, тому дедалі частіше займають проросійську позицію щодо вирішення безпекових питань у світі.

Таким чином, зусилля, що вживаються, як у військово-політичному, так і в фінансово-економічному плані, носять половинчатий та недовершений характер і не можуть сьогодні здійснити більш ефективний вплив на внутрішньополітичну та соціально-економічну ситуацію в Афганістані та в регіоні, загалом. Однак, на саміті НАТО в Бухаресті в 2008 році всіма учасниками НАТО було підтверджено довготривале зобов’язання сприяти стабілізації Афганістану. Членами НАТО було задекларовано, що євроатлантична та міжнародна безпека тісно пов’язані з майбутнім Афганістану.

Кияниця Л.*

БОЛІВАРІАНСЬКИЙ РУХ У КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН РЕГІОНУ

Процеси світового економічного та політичного розвитку, що вийшли на новий рівень після розпаду біполярної системи міжнародних відносин на початку 1990-х років, призвели до якісних змін у регіональній підсистемі міжнародних відносин Латинської Америки. Саме цей регіон у 1980-х – 1990-х роках став першим «випробувальним полігоном» неоліберальних економічних реформ, після фактичного провалу яких у багатьох з держав регіону відбулася активізація украй лівих політичних партій та рухів, що протистоять впливові США у регіоні та виступають за побудову «соціалізму XXI століття».

Однією з таких держав наприкінці 1990-х років стала Венесуела, значні енергетичні ресурси якої у попередній період використовувалися для збагачення місцевої олігархії та пов'язаних з нею керівників «системних» політичних партій, що призвело до делегітимізації в очах населення всієї політичної та економічної системи. Протягом 1990-х років Венесуела стала ареною радикальних виступів соціальних рухів та крайніх лівих політичних сил – починаючи від синдикалістської партії «Батьківщина для всіх» і завершуючи ортодоксально-марксистською Комуністичною партією Венесуели та маоїстським рухом «Венесуельські Тупамарос». У 1992 році на політичній сцені з'явилася нова сила, коли після невдалої спроби військового перевороту харизматичний підполковник десанту Уго Чавес став виразником інтересів усіх цих рухів та політичних партій, як і тих верст населення, що вони представляли. У 1998 році на основі цього широкого блоку Уго Чавес здобув перемогу над кандидатами обох «системних» партій – «Демократичної дії» та християнських демократів, зламавши усталену у Венесуелі двопартійну систему. На основі 24 політичних сил, що підтримали його кандидатуру, утворився політичний рух, який зазвичай називають боліваріанським.

В основі боліваріанського руху у Венесуелі лежать такі ж причини та передумови, що і в решті форм світового альтерглобалістського руху, а саме: протистояння експансії ТНК, опір неоліберальній глобалізації загалом, критичне ставлення як до «радянського» варіанту соціалізму, так і до західної ліберальної моделі, - однак особливістю боліваріанського руху стала відмова від антиетатистської спрямованості більшості течій альтерглобалізму та принципова готовність використовувати інструменти держави як суб'єкта соціального впливу.

На міжнародній арені боліваріанський уряд Венесуели доклав та докладає особливих зусиль до розвитку взаємовигідних відносин з державами регіону. Значного розмаху набули економічні та політичні відносини з Кубою, Еквадором, Болівією, Нікарагуа та деякими іншими державами Латинської Америки, що досягло своєї кульмінації у розробці у 2004 році проекту Боліваріанської Альтернативи для Америк (АЛБА), що є всеохоплюючим інтеграційним регіональним проектом, який передбачає не лише економічне, але й політичне та культурне співробітництво. На даний момент до складу АЛБА, крім Куби

* студент 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Головченко В.І.

© Кияниця Л., 2010

та Венесуели, входять також Домініка, Болівія, Нікарагуа та Гондурас (останній – з серпня 2008 року).

Особливістю проекту АЛБА, крім його комплексного характеру, є те, що він становить собою альтернативу підтримуваним США планам континентальної економічної інтеграції, що знайшли своє відображення, зокрема, в договорі про утворення НАФТА та менш відомому проекті АЛКА, який передбачає економічну інтеграцію держав Латинської Америки зі США. Саме у зв'язку з цим АЛБА становить собою значний виклик стратегічним планам США у регіоні.

У регіональному плані боліваріанський рух став досить значним чинником міждержавних відносин. В той час, як уряди таких держав, як Мексика, Сальвадор і Колумбія, що є союзниками США, намагаються не допустити поширення ідеології боліваріанізму серед населення своїх держав, у багатьох інших країнах Латинської Америки ідеї боліваріанізму сприймаються досить схвально. Так, протягом 2003 – 2006 років у різних державах регіону до влади прийшли політичні сили, що в різній мірі поділяють деякі елементи ідеології боліваріанізму (Бразилія, Уругвай, Нікарагуа, Еквадор, Болівія та ін.).

Кінцевою метою боліваріанського руху щодо Латинської Америки є створення конфедерації латиноамериканських держав з формуванням єдиного господарського комплексу на базі державного сектору економіки. Такі досить далекосяжні цілі та зростання підтримки боліваріанізму серед різних верств населення країн регіону робить його впливовим чинником міжнародних відносин країн Латинської Америки.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сапсай А.*

КОНЦЕПТ НАДНАЦІОНАЛЬНІСТЬ В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕОРІЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Незважаючи на відносно тривале застосування в науковій літературі термінів «наднаціональність» та «наднаціональний», до сьогоднішнього дня загальноприйнятої теорії наднаціональності як такої не існує [1, 136; 7, 23]. На сучасному етапі концепт наднаціональність є предметом розгляду багатьох гуманітарних дисциплін, особливо таких, як філософія, політологія, соціологія, право та економіка.

Особливістю феномену наднаціональності в рамках міжнародних відносин є те, що він розглядається здебільшого як правова категорія, виступає предметом теорії міжнародного права, а також правових теорій міжнародної інтеграції. В цьому відношенні концепт наднаціональність розуміється переважно як примат міжнародного права над внутрішньодержавним, а також явище, що корелюється з правом міжнародних організацій, в тому числі з правом Європейського союзу [1, 140; 2, 27].

З іншого боку, багатогранний вираз міжнародних відносин, а головним чином сучасних процесів інтеграції, вимагає від науковців-міжнародників різностороннього аналізу концепту наднаціональність. Зокрема, невпинне розширення та зміцнення політичної площини інтеграції в сучасній Європі веде до все більшої актуалізації саме політологічних підходів та теорій в інтерпретації феномену наднаціональності

В цьому сенсі, в рамках політологічного концептуально-теоретичного осмислення європейської інтеграції феномен наднаціональності може бути розглянутим одночасно у двох умовних вимірах: *широкому*, що відображає процес інтеграції в цілому та *вузькому*, який стосується конкретних аспектів інтеграції, форм взаємодії її основних учасників та зосереджується безпосередньо на процесах політики.

Загалом, наднаціональну парадигму європейської інтеграції можна відобразити у вигляді сукупності різноманітних політичних теорій інтеграції, зокрема *ранніх* або *класичних* (класичний федералізм, неофункціоналізм), *оновлених* або *вдосконалених* (реформований федералізм, теорія системи згоди, теорія взаємозалежності, неофедералізм, інтегральний федералізм, інституціональний федералізм) та *сучасних* (концепція повноцінної наднаціональності, функціональний унітаризм, концепція міжнародної держави). В цьому відношенні особливої уваги заслуговують саме останні (сучасні) політичні теорії наднаціональної інтеграції.

Так, *концепція «повноцінної національності»* або «повноцінних наднаціональних союзів» американського соціолога, теоретика комунітарності – А. Етционі, передбачає утвердження нових об'єднань, які виокремлюються своєю спроможністю поєднати в собі одночасно наднаціональну форму правління та наднаціональну (постнаціональну) спільноту, що формується в рамках відповідного об'єднання [3, 247].

* асистент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Сапсай А., 2010

Згідно із зазначеною концепцією, для досягнення повноцінної наднаціональності в рамках інтеграційного об'єднання є недостатнім лише процес передачі частини національного суверенітету, – необхідним є формування особливого рівня влади, що виступає в якості абсолютно верховної по відношенню до держав, які є складовими відповідного об'єднання. Водночас, інтереси наднаціональної (постнаціональної) спільноти повинні мати однозначний пріоритет над інтересами спільноти держав-членів. Задля свого повноцінного функціонування наднаціональний союз повинен мати форму федеративної або навіть унітарної держави, проте не форму конфедерації або будь-яких інших розмитих об'єднань [6]. В свою чергу обов'язковою передумовою стійкості наднаціональної форми правління є принципове співпадіння інтересів політичного співтовариства та державної влади. При цьому ключовим є твердженням, що стійкість та інтеграційні успіхи об'єднання є можливими лише за умови посилення наднаціональних рис та елементів у всіх без виключеннях інтеграційних сферах.

Інша інтеграційна теорія *функціональний унітаризм* британського політолога Н. Паркера, базується на тому твердженні, що сьогодні Європа виступає єдиним культурним, економічним та політичним цілим і відповідно має стати когерентним актором міжнародних відносин з чітко визначеними кордонами. Згідно з функціональним унітаризмом, спільні проблеми політичного або урядового характеру сучасної Європи є виключно необхідними підвалинами її подальшого прогресу, розв'язання яких в подальшому приведе до трансформування Євросоюзу у новий суб'єкт, що за своїми характеристиками буде спроможним відтворити основні функціональні риси традиційного інституту національної держави [13]. Основними завданнями для досягнення саме такої мети на даному етапі є необхідність здобуття Євросоюзом чотирьох основних суб'єктностей: внутрішньополітичної – за допомогою зони «Шенген»; зовнішньополітичної – за допомогою Спільної зовнішньої та безпекової політики; економічної – за допомогою Економічного та монетарного союзу ЄС; а також військової – за допомогою спільної Європейської політики безпеки та оборони.

Концепція «міжнародної держави» американського дослідника міжнародних відносин Джеймса Капорасо розглядає Євросоюз у світлі трьох умовних типів держави, а саме – вестфальського, регулятивного та постмодерністського. В цьому розумінні, як зазначає Д. Капорасо, сучасний ЄС об'єднує в собі характерні риси всіх трьох типів держав, одночасно не набуваючи абсолютного вигляду будь-якого конкретного з них. Зокрема, порівнюючи ЄС з умовним типом вестфальської держави, Капорасо відзначає їхню спільність у прагненні зберегти власну монополію на засоби примусу або забезпечити свою абсолютну владу. Водночас, регулятивний характер ЄС позначений його здатністю здійснювати контроль та управління різними економічними сферами, що окрім внутрішньодержавного виміру також виступають об'єктами міждержавних відносин в Європі. Нарешті, постмодерністський вираз Союзу підкреслює його плюралістичний та децентралізований характер, що є притаманним сучасним європейським державам як в національному, так і транснаціональному зрізах. Саме така сукупність зазначених характеристик дає можливість розглядати ЄС як певний тип «міжнародної держави» [4].

Водночас у більш вузькому розумінні термін «наднаціональність» може також розглядаються як безпосередня форма або конкретний механізм взаємодії учасників інтеграції, а саме урядів держав-членів та спільних інституцій ЄС.

Зокрема, у 1950 році французький міністр закордонних справ – Робер Шуман став одним з найперших, хто визначив поняття наднаціональність. За Шуманом, наднаціональність – це нова влада, яка утверджується над суверенітетами національних держав, формується за безпосередньою участю національних держав та уособлює партнерство і взаємодопомогу між ними. Безпосереднім виразом наднаціональності згідно з концеп-

цією Р. Шумана є процес, що позначений двома етапами: 1) переданням частини власного суверенітету від національних держав до наднаціональних інституцій; 2) взаємне використання переданої частки суверенітету державами-членами Спільноти, як певного спільного (кумулятивного) наднаціонального суверенітету [14, 13].

На думку провідного теоретика і основоположника неофункціонального метода європейської інтеграції Ернста Хааса, наднаціональність є *новою формою політичного управління* в Європі. Сутність її феномену полягає в тому, що вона не є конкретним виразом федерації, конфедерації або міжнародної організації, проте виступає особливим поєднанням одночасно всіх трьох зазначених форм. Наднаціональність є доречним та логічним доповненням на регіональному рівні національної держави, яка останнім часом не в змозі самостійно і належним чином реалізовувати свої функції із забезпечення соціальних благ. Наднаціональність є формою управління, що покликана максимальним чином забезпечити достатній рівень благополуччя пост-капіталістичної держави, включаючи і питання її військової безпеки [9, 159].

Найбільш конкретніше, Хаас визначає наднаціональність як о*собливий механізм прийняття рішень*, унікальну модель взаємодії учасників міжнародної інтеграції на основі досягнення між ними компромісів та спільності інтересів. В рамках відповідної моделі взаємодії та інтеграції в цілому, її учасники не просто позбавляються частини власних повноважень та суверенних прав на користь наднаціональних органів та структур, а навпаки делегують ці права та повноваження виключно з метою їхнього розширення та зміцнення [8, 64]. З цього погляду Е. Хаас також розглядає феномен наднаціональності і як своєрідну *модель політичної поведінки* учасників інтеграції за наявності та за допомогою якої можуть бути реалізовані їхні політичні інтереси [10].

Відомий фахівець з міжнародного права, американець, Джозеф Вейлер для розкриття сутності наднаціональності ЄС саме в контексті її політичного виміру, звертається до основ політичного реалізму. Він наголошує, що останній (реалізм) базується на «теорії двох світів», один з яких національний, а інший – міжнародний. Виходячи з цього, Вейлер відзначає, що наднаціональність повинна розумітися як *проміжний тип політичного порядку*, який не відповідає канонам жодного з двох «світів» реалізму [18].

В свою чергу, британська дослідниця європейського права, Джозефін Стейнер, також в контексті політичного виміру наднаціональності виносить на розгляд концепцію так званої *«розпорядчої наднаціональності»*. Згідно з її твердженнями, «розпорядча наднаціональність» є оригінальною *системою прийняття рішень* в межах якої держави-члени попри власні національні інтереси, можуть добровільно відмовлятися від блокування процедури прийняття таких рішень, з метою досягнення інших взаємовигідних для себе цілей [16, 6].

Інші британські дослідники європейської інтеграції. зокрема, Л. Крам, Д. Дайнен та Н. Нуджент, стверджують, що «наднаціональність представляє собою певну *політичну владу* над або поза рівнем національної держави, що одночасно характеризується певним ступенем своєї автономності відносно національних урядів» [5, 5].

Представники теорії багаторівневого федералізму, зокрема, Г. Маркс, Л.Хугх, та К.Бленк інтерпретують наднаціональність як *систему управління* в межах якої здійснюється *вироблення та прийняття політичних рішень* [12]. Їхні послідовники – А. Стоун Світ та У. Сандхольц йдуть ще далі, стверджуючи, що наднаціональність являє собою *централізований контроль над потенціалом управління*, яке охоплює всі держави-члени ЄС [15; 17].

Американський дослідник Амітаї Етціоні використовує термін «наднаціональність» для визначення *інституту* (наднаціонального об'єднання/союзу), що наділений низкою ознак, які асоціюються з характеристиками національних держав і при цьому є повністю

незалежним від останніх. Водночас, його концепція «повноцінної наднаціональності» або «повноцінного наднаціонального об'єднання» полягає в обов'язковій необхідності здобуття відповідним об'єднанням наступних атрибутів: 1) легітимного контролю над силовими структурами, причому з пріоритетом над повноваженнями національних влад; 2) права на перерозподіл ресурсів між державами-членами, що має важливе значення для максимального ступеню узгодження їхніх інтересів; 3) самостійної політичної правосуб'єктності окремо від держав-членів, що є одним з ключових елементів створення глобального співтовариства [3, 247].

Британський дослідник міжнародних відносин Матіас Коніг-Архібуджі пропонує розуміти наднаціональність в якості регіонального уряду. Для цього, дослідник розглядає наднаціональність з точки зору одразу ж двох альтернативних бачень. Перше бачення грунтується на твердженні, що наднаціональність – це поєднання регіонального уряду та процесу політичної гармонізації. Друге бачення грунтується на формулі, за якою наднаціональність – це поєднання регіоналізму (регіонального режиму) та Європейської ідентичності. В будь-якому разі, стрижневим елементом обох бачень, на думку Коніга-Архібуджі, є наявність регіонального уряду, відсутність якого веде до відсутності і самої наднаціональності [11].

Отже, виходячи з наявності різних інтерпретацій наднаціональності в їхньому широкому та вузькому розумінні можна зробити висновок про відсутність на сьогоднішній день серед різних теоретичних шкіл політологічної науки єдиного погляду та розуміння зазначеного феномену міжнародних відносин. Зокрема в широкому розумінні наднаціональність може відображати різні форми інтеграційного об'єднання, а також різний загальний вираз та філософію інтеграційних процесів. В межах вузького розуміння концепт наднаціональність також може набувати різного свого вигляду та форми виступаючи одночасно як своєрідна форма або система (політичного) управління, механізм прийняття політичних рішень, регіональний уряд або взагалі інститут. Відповідна різноманітність інтерпретацій надає можливість розглядати наднаціональність як багатоукладний політичний концепт, поліваріантну категорію, що характеризується власною гнучкістю у просторі та часі.

Література

1. Бирюков М.М. Европейский Союз, Евроконституция и международное право. Монография. – М.: Научная книга, 2006. – 256 с.
2. Шеленкова Н.Б. Европейская интеграция: политика и право. М.: НИМП, 2003.
3. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. М., 2004. – С. 247.
4. Caporaso J. A. The European Union and Forms of State: Westphalian, Regulatory or Post-Modern? // Journal of Common Market Studies, 1996, Vol.34, Issue 1. – P. 29 – 52.
5. Cram L., Dinan D., Nugent N. «Reconciling Theory and Practice», in Cram et al., eds., Developments in the European Union. New York: St. Martin's Press, 1999. – P. 5 – 6.
6. Etzioni A. Political Unification: A Comparative Study of Leaders and Forces. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1965.
7. Favret J.-M. Droit et pratique de l'Union europeenne. Paris: Gualino editeur, 2003.
8. Haas E. B. «Technocracy, Pluralism and the New Europe», in Stephen R. Graubard, ed., A New Europe? Boston: Houghton Mifflin, 1964. – P. 64.
9. Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950 – 1957, 2nd edn., Stanford CA: Stanford University Press, 1968. – P. 159.
10. Haas E. B. Turbulent Fields and the Theory of Regional Integration // International Organization, Spring 1976, Vol. 30, No. 2. – P. 173 – 212.

11. Koenig-Archibugi Explaining Government Preferences for Institutional Change in EU Foreign and Security Policy // International Organization. February 2004, Vol. 58, Issue 1. – P. 137 – 174.
12. Marks G., Hooghe L. and Blank K. European Integration from the 1980s: State-Centric v. Multi-Level Governance // Journal of Common Market Studies, 1996, Vol.34, Issue 3. – P. 341 – 378.
13. Parker N. «Integrated Europe and its 'Margins», in N. Parker, W. Armstrong (eds.) Margins in European Integration. St. Martin's Press, 2000.
14. Price D. H. Schuman or Monnet? The Real Architect of Europe. Robert Schuman Speeches and Texts on the Origin, Purpose and Future of Europe. Brussels, 2004. – P. 14 – 19.
15. Sandholts W. and Stone Sweet A. European Integration and Supranational Governance. Oxford: Oxford University Press, 1998.
16. Steiner J. The EC Law, 4th ed. London: Blackstone, 1994. – P. 6 – 7.
17. Stone Sweet A. and Sandholts W. European Integration and Supranational Governance // Journal of European Public Policy, 1997. – Vol.4. – No.3. – P. 297 – 317;
18. Weiler Joseph H. H. The Community System: The Dual Character of Supranationalism // Yearbook of European Law, No. 1, 1981. – P. 257 – 306.

Полівода К.*

СПІВПРАЦЯ ЧЕХІЇ З ДЕРЖАВАМИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Розширення Європейського Союзу у 2004 році безпрецедентне з точки зору набуття у ньому членства країн центрально-східноєвропейського регіону, які донедавна належали до антагоністичної суспільно-політичної системи. З цього приводу існують взаємовиключні точки зору на наслідки розширення. Єврооптимісти вважають, що розширення ЄС матиме виключно позитивні наслідки як для старих, так і нових членів, а для суспільств країн-неофітів — це своєрідний «подарунок долі», тоді як європесимісти вважають, що рішення політичних еліт країн-нео¬фітів про приєднання до ЄС і необхідність виконання критеріїв членства у ЄС є тим «бермудським трикутником», завдяки якому центрально-східноєвропейські суспільства були «загнані» у стан громадянських.

Внутрішньополітичні процеси в країнах Центрально-Східної Європи, які розпочалися з «оксамитовими революціями», наступний розпад Організації Варшавського договору та Ради економічної взаємодопомоги створили передумови для переорієнтації зовнішньої політики цих країн зі Сходу на Захід. Ініціатива «скоординованого повернення до Європи», вперше була висловлена тодішнім президентом Чехо-Словаччини В. Гавелом у січні 1990 року і зводилася до необхідності «не втратити історичний шанс оновлення Середньої Європи, політичного феномену, який буде наближатися до Європи Західної» привела до створення у лютому 1991 року в угорському місті Вишеграді субрегіонального об'єднання — Вишеградського трикутника за участю Польщі, Угорщини та Чехо-Словаччини. З 1993 року після роз'єднання Чехо-Словаччини існує у форматі четвірки — Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина. Спочатку Вишеградське об'єднання не мало чітких організаційних структур і виступало як орган, основною метою діяльності якого були: «координація дій в галузі зовнішньої політики і поглиблення відносин з європейськими інститутами та міжнародними організаціями; взаємодія у сфері безпеки; поглиблення економічних зв'язків, взаємовигідних торгівельних відносин та подальша співпраця у сфері захисту прав людини і національних меншин, екології, енергетики, інфраструктури та інформації». Тобто у випадку країн Вишеградської групи ми бачимо приклад групового руху у напрямі ЄС. Слід звернути увагу й на те, що перші кроки у напрямі ЄС були зроблені самими країнами Вишеградської групи.

При реалізації поставлених завдань Вишеградська група поступово еволюціонувала від суто формального об'єднання до досить стрункого регіонального утворення. Донедавна в її діяльності виділяли три етапи. На першому етапі (до 1998 року) діяльність групи була радше декларативною. Негативний вплив на становлення її як субрегіонального об'єднання справляли насамперед внутріполітичні суперечності — політичні кризи, загострення протиріч у період передвиборчих кампаній, боротьба за ЗМІ, війни компроматів, високий рівень корупції тощо. Частково млява співпраця у межах Вишеграду була

* здобувач кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Скороход Ю.С.

© Полівода К., 2010

наслідком різної компетенції глав цих держав — президентів, які зініціювали створення Вишеградської четвірки. Так, президентсько-парламентська модель у Польщі давала можливості спочатку президенту Л. Валенсі, а з 1995 року — А. Кваснєвському істотно впливати на політичні процеси, тоді як у Чехії та Словаччині — парламентських республіках — можливості президентів у виробленні зовнішньополітичних стратегій були обмежені. Символічними були можливості й угорського президента. Тому механізм взаємодії Вишеградської четвірки на рівні президентів невдовзі був вичерпаний.

З осені 1998 року після перемоги у Словаччині антимеч'ярівської коаліції діяльність Вишеградської четвірки істотно пожвавилася, що означало початок другого етапу в її діяльності. Протягом 1998-2000 років були сформовані нові механізми і структури співробітництва, діяльність яких набула постійного характеру (щорічні саміти прем'єр-міністрів, регулярні зустрічі і наради галузевих міністрів, міжпарламентська співпраця, робота спеціально створеного у 2000 році Вишеградського фонду з річним бюджетом понад 2,4 млн. євро). Головними завданнями групи у цей період було забезпечення одночасного вступу всіх країн-учасниць до ЄС, а також підтримка вступу Словаччини до НАТО.

Третій етап розвитку Вишеградської групи, який розпочався у 2000 році, супроводжувався сплеском всередині четвірки нових суперечностей на національному ґрунті після публічно порушених прем'єр-міністром Угорщини В. Орбаном питань правочинності «декретів Бенеша». Це змусило старих членів ЄС засумніватися у можливості набуття членства у цій організації країн Вишеградської групи з їх неврегульованими етнічними проблемами, територіальними та майновими претензіями. Суперечка між Угорщиною, Чехією і Словаччиною набула загальноєвропейського характеру, внаслідок чого було зірвано черговий саміт глав урядів країн Вишеградської групи і виникла напруга в її діяльності.

Поразка партії В. Орбана на парламентських виборах 2002 року в Угорщині і формування нового ліволіберального уряду створили можливості для інтенсифікації стосунків всередині Вишеградської групи, вироблення прагматичної політики щодо східних сусідів — країн пострадянського геополітичного простору, усвідомлення необхідності спільної стратегії інтеграції у ЄС.

Варенко А.*

ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ МИТНОГО СОЮЗУ В РАМКАХ СПІВРОБІТНИЦТВА РСАДПЗ

Всі країни Ради співробітництва арабських держав Перської Затоки мають подібну економічну структуру, що базується на експлуатації вуглеводневих ресурсів. Їх товарне виробництво не тільки на момент створення РСАДПЗ, але й на сьогодні до певної міри однотипне, тобто не здатне доповнювати одне одного.[6, с.406-407]

Період становлення цієї міжарабської організації (1981-1983 рр.) позначений високим ступенем активності всіх держав – членів, кожна з яких намагалась висунути своє бачення перспективи альянсу, і прилаштувати її під свої специфічні інтереси. Кувейт, наприклад акцентував доцільність введення єдиної валюти, що з врахуванням значних золотовалютних резервів цієї країни, які поступались лише Саудівському королівству, і більш розвинутої та стійкої економіки, зміцнювало б його позиції в альянсі. Бахрейн наголошував на створенні митного союзу, розраховуючи використати цей механізм для повсюдного введення більш високих мит та тарифів, щоб не зруйнувати достатньо крихку структуру своєї економіки. Саудівська Аравія намагалась отримати згоду партнерів на формування «сил швидкого розгортання» з метою поставити їх під свій контроль і міцніше прив'язати до себе монархії Затоки.[6, с.411]

І лише в другій половині 1990 – х років сфера інтересів альянсу знову почала розширюватися за рахунок економічної проблематики. Цей поворот позначився на 17 – й нараді на найвищому рівні (Доха, 7 – 9 грудня 1996 року), коли була узгоджена сільськогосподарська політика РСАДПЗ, а також поставлене в практичну площину завдання створення митного союзу.

Політизація цієї організації в значній мірі обумовлена зменшенням ролі Ліги арабських держав як головного координаційного центру арабського світу, внаслідок глибоких протиріч з проблеми Близькосхідного врегулювання, розрізнених позицій в зв'язку з агресією Іраку, а також збереження ідеологічних протиріч між окремими режимами.

Незважаючи на значні зусилля, які були докладені до справи диверсифікації їхніх економік, вони залишаються орієнтованими на експорт нафти. Всі вищевказані країни, за винятком Кувейту, були прив'язані до долара США. Протягом тривалого терміну темпи інфляції були досить низькими, зовнішні борги та дефіцит бюджету були досить скромними, дякуючи значною мірою стійким прибуткам від експорту нафти. Країни РСАДПЗ обрали обмежений рівень координації макроекономічної політики, щоб обмежити макроекономічні коливання, вони планують встановити фіксовані валютні курси та ввести з часом єдину валюту.[2, с.6]

У квітні 1993 р. керуючі центробанків Затоки вирішили запровадити кувейтську валюту як частину валютної системи і це було зроблено після іракської окупації Кувейту щоб захистити валюти Затоки.

В травні 1992 р. міністри торгівлі оголосили за мету створення спільного ринку РСАДПЗ.

---

* аспірант кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Скороход Ю.С.

© Варенко А., 2010

На зустрічі міністрів у вересні була досягнута домовленість щодо застосування єдиної системи тарифів до березня 1993 р. Зустріч Ради РСАДПЗ проведена у грудні 1992 р. тим не менш вирішила надати функціонерам РСАДПЗ повноваження сформулювати план ведення спільних зовнішніх тарифів щоб представити його на розгляд Ради РСАДПЗ у грудні 1993 р. Лише податок на тютюнову продукцію був стандартизований з березня 1993 р. на рівні 50 % (пізніше на 70 %).

В квітні 1994 р. міністри фінансів домовились досягти поступового наближення до уніфікації тарифів. Технічний комітет, який був створений для вирішення питань організації митного союзу відбувся у червні 1998 р. В листопаді 1999 р. Рада РСАДПЗ уклала Угоду про утворення митного союзу до 1 березня 2005 р. Хоча у грудні 2001 р. зустріч Ради РСАДПЗ у Маскаті (Оман) прийняла нову угоду про регіональний економічний союз («Economic Agreement Between The Arab GCC States»), яка замінила Єдину економічну угоду 1981 р., нова домовленість встановила кінцевий термін утворення митного союзу до 1 січня 2003 р. та визначила стандартний тариф на рівні 5 % для іноземного імпорту (за виключенням 53 основних товарів раніше вилучених Радою РСАДПЗ). Угода також передбачала введення валютного союзу до кінця 2005 р. Рада РСАДПЗ також оголосила створення нової незалежної влади для нагляду за уніфікацією технічних умов та стандартів через держави-члени.[5]

До вересня 2002 року, Бахрейн та Саудівська Аравія знизили митний тариф, який коливався від 5 до 20 % та від 5 до 12 %, відповідно, до спільного зовнішнього показника у 5%. Кувейту, Катару та ОАЕ потрібно було більше часу щоб збільшити тариф з 4 до 5 %. Оману знадобився ще рік, що знизити тариф до 5%, який коливався у межах від 5 до 15 %. На сесії було прийняте інше важливе рішення про введення спільної валюти (кувейтський динар) до 2010 року.[1, с.11-12]

ВВП Саудівської Аравії невпинно продовжує зростати. 22 липня 2003 року міністр нафти та мінеральних ресурсів Алі Аль-Наїмі зазначив: «ВВП Королівства зросло з 20 млрд. дол. США в 1970 році до 190 млрд. дол. на сьогодні, тобто більш як у 9 разів. Економіка Саудівської Аравії найбільша на Близькому Сході з тенденцією до подальшого зростання».[3, с.9]

В країнах РСАДПЗ 5000 сімейних фірм контролюють 90 % всієї торгівельної діяльності та акумулюють понад 70% робочої сили та активи у понад 500 млрд. доларів США.[4, с.30]

Література

1. Annual review of developments in globalization and regional integration in the countries of the ESCWA region: summary / Economic and Social Commission for Western Asia. - New York: UN, 2002. - 14 p.
2. Macroeconomic policy analysis for regional cooperation in the ESCWA region: the effect of real exchange rate variability on intraregional trade / Economic and Social Commission for Western Asia. - New York: UN, 2003. - 39 p.
3. Political and economic reform in the Kingdom of Saudi Arabia. - Washington DC: Royal Embassy of Saudi Arabia, 2003. - 19 p.
4. Smith Pamela Ann. Arab world capitalises on private equity // Middle East. – 2008. - №386. – P.28-32
5. The Middle East and North Africa / Ed. By Europa Publications. – N.Y.: Routledge, 2003. – 1286 p.
6. Александров И. А. Монархии Персидского залива: этап модернизации. - М.: Институт востоковедения РАН, 2000. – 544 с.

Ковальчук Т.*

КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Культурний вимір Євросередземноморської політики полягає у намаганні Євросоюзу створити культурний простір у Середземномор'ї, експортувати європейські цінності у сусідні арабо-мусульманські держави, здійснити пошук ефективного інструменту, який допоможе циркуляцією ідей, цінностей та продуктів культури на середземноморському просторі.

Мотивом участі у діяльності середземноморської політики є також бажання ЄС надати культурну підтримку процесу політичної інтеграції та наповнити новим змістом європейський проект. При цьому також йде мова про те, щоб розібратися із власним відношенням до релігії, держави і прав людини. На цьому шляху вже зроблено досить багато. Збільшилась мобільність діячів культури та мистецтва, утворились структурні мережі, розширився обмін інформацією, стало більш інтенсивнішим університетське співробітництво, поставлене питання щодо реформах у сфері освіти.

До середини 1990-х років середземноморська політика стала одним із пріоритетних напрямків діяльності ЄС. Барселонський процес, тобто розгортання співробітництва держав-членів ЄС з так званими «третіми» середземноморськими країнами (Північною Африкою та Близьким Сходом), нині є суттєвим фактором, що впливає на систему міжнародних відносин в обширному регіоні на зламі трьох континентів – Європи, Азії та Африки.

Необхідність ЄС включити у спектр своєї діяльності середземноморський напрям обумовлена низкою причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. До числа об'єктивних причин слід віднести, перш за все, географічне і пов'язане з цим геополітичне становище Середземномор'я. Із цього витікає роль Середземномор'я для безпеки європейського континенту, для його економічного розвитку та соціальної стабільності.

Середземноморська політика ЄС бере свій початок з 1950-х років, коли європейські держави, які встали на шлях організаційного зближення та інтеграції, опинились перед лицем розпаду колоніальних імперій і шукали нові форми взаємовідносин зі своїми колишніми колоніями.

Римським договором 1957 р. були сформульовані основні цілі й завдання ЄС у Середземномоському регіоні, закладені основи програми дій у середземноморському напряму, закладений стимул зростання активності держав-членів ЄС у Середземноморському регіоні. По суті, підписання Римського договору стало першим етапом на довгому шляху розвитку процесу євросередземноморського співробітництва.

Однак перші угоди з країнами Південного Середземномор'я (з Марокко та Тунісом) були підписані лише у 1969 році. За ними послідували угоди з Мальтою у 1970 р. та Кіпром у 1972 р. У 1975 р. ЄС підписує угоду про співробітництво з Ізраїлем. У 1970-ті роки заключається ціла низка угод з Марокко, Алжиром, Тунісом, Єгиптом, Йорданією, Ліва-

* аспірант кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Яковенко Н.Л.

© Ковальчук Т., 2010

ном та Сирією, які власне і заклали основи політики ЄС по інтеграції регіону із Співтовариством.

Новий етап припадає на 1980-ті роки, коли у 1979 р. був підписаний договір стосовно членства Греції в ЄЕС, який набрав чинності 1 січня 1981 року, 12 червня 1985 р. був підписаний договір про членство з Іспанією та Португалією, який вступив у силу в 1986 р. Тим самим, майже все Північне Середземномор'я ввійшло до структури ЄС. Виник фактор, що спричиняв все більший вплив на середземноморську політику ЄС, в якому виник блок країн Північного Середземномор'я, які мали суттєві інтереси у Середземноморському регіоні. Можна вважати, що відбулась своєрідна реструктуризація середземноморського геополітичного простору, а відносини між його північною та південною частинами набули нової якості.

Основні контури нинішньої середземноморської політики ЄС були викладені у Маастрихтському договорі, який сприяв зростанню активності ЄС у середземноморському напрямку. Підтримка курсу середземноморської політики була також надана на зустрічах керівників ЄС у 1994 р. (Корфу та Ессен) і у 1995 р. (Канни).

Однак наймасштабнішою акцією по просуванню ЄС у Середземноморському регіоні стала Євро-середземноморська конференція у Барселоні (27-28 листопада 1996 р.) Декларація, яка була прийнята на цій конференції зафіксувала новий, більш високий рівень відносин. Ці відносини віднині стали називатись «євро-середземноморським партнерством», яке було засноване через укріплення політичного діалогу на регулярній основі, розвиток економічного і фінансового співробітництва, але найбільш наголос робився саме на соціальний та культурний виміри. Одночасно Декларація була і робочою програмою для реалізації великих проектів, головним з яких являється створення у Середземномор'ї до 2010 року зони вільної торгівлі. Низка важливих заходів була проведена і для реалізації барселонських рішень у сфері культури та туризму.

У своїх програмних документах Європейська Комісія окреслює становище дванадцяти країн на південь і схід від Середземного моря, — від Марокко до Туреччини. Передбачається, що внаслідок демографічного спалаху населення цих країн може досягти у 2025 році величини сьогоднішнього населення Європейського Союзу.

У перспективі очікується зростання імміграційного тиску на Європу, подальше хаотичне нагромадження населення у великих міських центрах, великий розрив між потенціалами розвитку в африканських середземноморських країнах та приморських країнах Близького Сходу. Звідси постає необхідність провадити співробітництво з метою відкриття цим країнам доступу до європейського єдиного ринку.

Таким чином, Середземномор'я завжди було унікальною системою, областю контактів культур і різних народів. Незважаючи на великі відмінності — економічні, інституційні, політичні, релігійні, — залишені XIX століттям між країнами, прилеглими до моря з обох берегів, XIX століття принесло певну надію: надію на відновлення європейсько-середземноморського діалогу.

Для Європейського Союзу важливо розвивати середземноморські відносини у трьох стратегічних напрямах: по-перше, застосовувати потужний економічний потенціал і політичну відповідальність, - адже ЄС поступово стає наднаціональним суб'єктом, який спирається на надзвичайне культурне багатство, успадковане від минулого; по-друге, розвивати потенціал регіональної економічної інтеграції, потреба в якій випливає з відмінностей у рівні розвитку вартості продукції, — усе ще помітних слідів довгої історії культурного співіснування ; по-третє, підтримувати взаємну зацікавленість країн Європи і Африки, прилеглих до Середземного моря, у піднесенні ролі Середземномор'я як вузлової області міжконтинентальних відносин, що зазнає стрімкого розвитку в епоху глобалізації. Тому так важливо сьогодні подбати про відродження Середземномор'я в культурному плані і про його стратегічні можливості.

Черінько І.*

УКРАЇНА У МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІЙ СТРАТИФІКАЦІЇ ДЕРЖАВ

В Статуті Організації Об'єднаних Націй зафіксовано принцип суверенної рівності всіх держав світу. Проте історія вчить нас, що майже будь – яка рівність неминуче передбачає наявність перших серед рівних, що ними на сьогодні можна вважати постійних членів Ради Безпеки ООН. Посівши свої місця як «світові поліцейські», головні переможці Другої світової війни здатні кожен заблокувати прийняття Радою Безпеки будь – якого рішення, окрім процедурних. І навряд чи хтось з цієї п'ятірки визнає відповідним до своїх національних інтересів відмовитися від такого права, чи збільшити когорту тих, хто його має.

Вітчизняні дослідниці О.Коппель та О.Пархомчук зазначають, що наслідком нерівності держав є міжнародна стратифікація з притаманною їй фактичною ієрархією держав на міжнародній арені. У своїй спільній праці вони наводять класифікацію держав англійського вченого І.Луарда:

- наддержави, для яких є характерним здатність до масових руйнувань планетарного масштабу, спроможність впливати на умови існування всього людства, і неможливість поразки від іншої держави, або коаліції держав, якщо до коаліції не входить інша супердержава;
- великі держави, що вони істотно впливають на світовий розвиток, причому їх вплив не обмежується одним регіоном або сферою відносин на рівні регіону. Натомість чіткого визначення поняття великої держави все ж не існує;
- середні держави, що вони мають вплив у найближчому оточенні;
- малі держави, які несуттєво впливають на оточення, але мають засоби для захисту незалежності;
- мікродержави, нездатні захистити суверенітет національними засобами.

Така класифікація видається найбільш точною, принаймні виокремлення інших категорій держав видається пошуком чорної кішки у темній кімнаті.

Гортаючи сторінки вітчизняних суспільно – політичних видань стає помітним, що Україну відносять до середніх держав, вплив яких на світові політичні процеси не є визначальним.

Так, професор В.Манжола засвідчує, що статус України, як держави середнього рівня в світовій ієрархії міжнародних акторів дозволяє констатувати, що Україна має недостатньо так званої «структурної сили» для того, щоб суттєвим чином впливати на процеси в глобальній системі міжнародних відносин.

Великим аргументом на користь приналежності України до «середнього класу» виступають розміри нашої країни та її населення (площа України – 603,7 тис.км.кв. становить 0,4% земної суші, а її населення приблизно 0,8% населення світу), вигідне географічне розташування України, а також структура її промисловості. Натомість говорити про знач-

* аспірант кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Матвієнко В.М.

© Черінько І., 2010

ний вплив нашої держави на її найближче оточення, особливо з огляду на тісний союз Білорусі з Росією й членство нашого «оточення» з західного боку в Європейському Союзі і НАТО, членство Туреччини, що перевищує Україну як за площею, так за населенням і за ВВП, у згаданому блоці та її могутні військові потуги, якось не дуже зручно.

З огляду на це постає цілком закономірне питання: чи має Україна свої сфери впливу, якщо має, то якого – економічного, політичного, військового, усіх разом, чи ще якогось, і що взагалі таке сфера впливу? Поняття сфери впливу досконально висвітлив, на прикладі Китаю, видатний політолог Збігнєв Бжезинський у своїй праці «Велика шахівниця». Так, у главі «Китай не світова держава, натомість регіональна» він наголошує, що китайську сферу впливу можна визначити як район, де першим питанням, що задаються в столицях держав, що знаходяться на цій території, в умовах виникнення будь – якої проблеми, є питання, «що думає з цього приводу Пекін?». Не будуючи захмарених ілюзій, можна задаватися хіба що тим питанням, чи зважають у столицях Грузії чи Молдови при прийнятті кожного важливого рішення на позицію офіційного Києва. Країни регіону центрально – східної Європи, при прийнятті своїх найбільш важливих рішень, якщо і захочуть з кимось всерйоз «порадитися», то хіба що з Брюсселем чи Вашингтоном, а той, хто вважає, що позиція Києва є визначальною при прийнятті найважливіших рішень у Москві, явно не дружить з головою.

Отже:

- Україна належить до середніх держав, і здатна чинити деякий вплив на своє найближче оточення, однак не визначальний;
- відмовившись від ядерної зброї на початку своєї незалежності та послідовно розваливши сильну армію Україна втратила шанс увійти до когорти світових держав;
- враховуючи вищезазначене, єдиним виходом забезпечити свою національну безпеку і територіальну цілісність є інтеграція до євроатлантичних структур.

Шелковнікова Ю.*

СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КРАЇН ЄС

Аналіз зовнішньої політики ЄС включає як теоретичні, так і емпіричні питання, які охоплюють сферу перетину міжнародних відносин і європейських студій. Ми будемо відштовхуватися від того, що Європейський Союз здійснює свою діяльність на міжнародній арені за двома вимірами: комунітарна зовнішня політика і Спільна зовнішня і політика безпеки (СЗПБ). Предмет першої – головним чином, питання міжнародного співробітництва в економічній і соціальній сферах, включаючи питання науки, культури і охорони навколишнього середовища. СЗПБ представляє собою другий стовп Європейського Союзу і є безпосередньою компетенцією ЄС. Починаючи з 2003 року формується інституційний каркас ще одного виміру зовнішньої політики Євросоюзу – Європейської політики сусідства (ЄПС).

Дослідження зовнішньої політики Європейського Союзу можна поділити на три групи відповідно до центральних категорій аналізу. Перша категорія – це аналітична модель «раціонального актора», яка пов'язана з державами як егоїстичними раціональними акторами, які переслідують національні інтереси. Ця категорія є центральною для досліджень в рамках ліберального міжурядового підходу, який представлено в роботах С. Гоффмана , Е. Моравчика .

Друга категорія – це широко розповсюдження модель прийняття рішень «decision-making model». Ця категорія використовується під час аналізу субнаціональної політики або регіональної зовнішньої політики (М. Валь, М. Емерсон , Б. Колер-Кох).

Третя категорія – включає групу чинників, через які можна переміститися від понять «актор» і «процес» до менш матеріальних аспектів аналізу у формі коефіцієнтів «соціетальність» або «ідентичність». Мета цієї третьої категорії полягає в тому, щоб відділитися від держави як агента, для того, щоб повернутися до більш широких питань - ролі установ, громадської думки і норм в аналізі зовнішньої політики. Цей підхід набуває популярності останнім часом серед дослідників, відзначимо зокрема роботи А. Меннерса і Т. Дієза.

Загалом у європейському науковому мейнстримі з вивчення зовнішньої політики можна виділити дві групи досліджень: перша – емпірично орієнтовані роботи; друга – праці, в яких переважає теоретичний підхід.

Для емпіричної школи характерним є бюрократичний підхід до вивчення зовнішньої політики в контексті ЄС за допомогою аналізу питань корегування, адаптації і змін у державах-членах і їх міністерствах: «Пристосування до Європи: вплив Євросоюзу на національні установи і політики» І. Мені, П. Мюллер і Ж.-Л. Кермон, «Адаптуючись до європейської інтеграції: маленькі держави і Європейський Союз» К. Ханф, Б. Сотендорп, «Зовнішні міністерства: зміна і адаптація» Б. Хокінг.

Науковці теоретичного напрямку, намагаються використовувати «теорії середнього рівня» для аналізу зовнішньої політики. До цієї групи можна віднести авторів, які пра-

* аспірант кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Матвієнко В.М.

© Шелковнікова Ю., 2010

цюють одночасно в межах обох підходів - емпіричному і теоретичному, зокрема М. Емерсон і М. Сміт .

Ще один підхід розглядає, як участь у Спільній зовнішній і політиці безпеки (СЗПБ) та зовнішніх відносинах ЄС змінює зовнішню політику держав-членів. Питання полягає у тому, участь у СЗПБ обмежує або додає можливостей зовнішній політиці держав-членів. Зазначимо, що на відміну від зовнішніх відносин ЄС, СЗПБ є менш успішною у визначенні зовнішньополітичних практик держав-членів.

Зовнішня політика Євросоюзу як дослідний об'єкт характеризується суттєвою динамічністю: процеси, які відбуваються усередині і ззовні ЄС, навіть за умов постійного моніторингу, не можливо однозначно оцінити у довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим може виявитися корисним досвід, так званого, аналізу множинних сценаріїв, що набуває останнім часом популярності у різних сферах — від менеджменту до політичної аналітики, тобто усюди, де доводиться мати справу з розробленням тактик і стратегій. Ця техніка спрямована на те, щоб навчити працювати у просторі майбутнього за допомогою одразу кількох сценаріїв, що відбивають різні можливості розвитку подій. Альтернативні сценарії застосовуються для того, щоб визначити і довести вірогідність кількох, можливо досить відмінних, варіантів майбутнього з наступним ранжуванням ступеня вірогідності тих чи тих варіантів. На відміну від традиційних політичних прогнозів, які найчастіше спрямовані на пошук одного, найімовірнішого сценарію, що водночас подається та сприймається як найреалістичніший, за згаданої техніки робиться акцент на принциповій множинності і багатоваріантності з наголошенням радше на принциповій відкритості й альтернативності майбутнього, ніж на його однозначній детермінованості.

Балюк Н.*

НОВІ ІНІЦІАТИВИ ФРАНЦІЇ ЩОДО БАГАТОСТОРОННЬОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Останні десятиліття Франція активно приймала участь у міжнародному житті та претендувала та місце регіонального лідера. Французька дипломатія завжди відрізнялася своєю особливою точкою зору та питання системи міжнародних відносин та чинники її змін. З приходом до влади Саркозі та отриманням естафети на керівництво Європейським союзом Франція отримала поштовх для активізації своєї зовнішньої політики. Країна активно готувалася до прийняття головування в ЄС і тепер виступає з рядом ініціатив, маючи всі можливості втілити їх у життя.

Загострення ситуації та виникнення конфлікту в Грузії в серпні цього року стало випробовуванням для Франції як головуючої країни Європейського союзу. Європі не потрібна нова Холодна війна, тому був розроблений план Саркозі, який мав на меті урегулювання даного конфлікту. Виконання місії ЄС та надання медичної та гуманітарної допомоги Грузії стали практичними кроками для запобігання наслідкам конфлікту. Незважаючи на факт, що Франція гостро засудила будь-які прояви війни та насильства в Кавказькому регіоні, Франція не має наміри відмовитися від підтримки Росії щодо її вступу до СОТ, у чому виявлені значні розбіжності з позицією США.

Нещодавно пройшла зустріч Міністрів оборони Європейського союзу, під час якої була обговорена можливість створення загальноєвропейської системи оборони. Франція запропонувала створити спеціальну воєнну штаб-квартиру країн ЄС, але дана ініціатива була заблокована, зокрема Великою Британією, яка займає домінуючі позиції в іншій регіональній структурі безпеки НАТО. На мою думку, Франція продовжить лобіювати дане питання в структурах ЄС, адже створення самостійної європейської системи оборони дозволить балансувати між Росією та США. Крім того, передбачається розвиток Європейської політики безпеки та оборони та Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Слід відмітити і те, що Франція заявляє про бажання реінтегруватися до військової складової НАТО. Отже, дві організація є однаково важливими для Франція.

В світлі складної економічної ситуації у світі, французький Президент пропонує створити економічний уряд для зони євро. Це надасть можливість Європейському центральному банку обговорювати шляхи подолання проявів кризи і таким чином покращить економічне та фінансове середовище регіону. Французька сторона здійснює підготовку до зустрічі «великої вісімки»(хоча після втручання Росії в грузино-осетинський конфлікт частіше лунає назва «велика сімка»), до якої мають намір залучити потужні країни, що розвиваються. Також, Франція наголошує на вадливості саміту Канада - ЄС та саміту франкомовних країн для об’єднання зусиль проти фінансової нестабільності у світі.

Характерними та послідовними є ініціативи Франції у політичній сфері. У Білій книзі, опублікованій у липні 2008 року, зазначені зовнішньополітичні пріоритети на період до 2020 року. Так, Франція наполягає на трансформації Європейського союзу в політичний

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Ковтун О.Ю.

© Балюк Н., 2010

союз, що допоможе протистояти глобальним викликам сучасності. Реалізація даної ініціативи ускладнюється провалом Лісабонського договору. В свою чергу, Франція прийняла зміни до Конституції задля участі у даному договорі, і буде наполягати на зміненні вже існуючого документу на прийнятну форму для всіх країн-членів ЄС. Це має сприяти виходу ЄС з інституційної кризи.

Не слід забувати і про дванадцятий саміт Україна - ЄС, який пройшов у Евіані на початку вересня 2008 року. Наша держава покладала велику надії на цей саміт хоча б тому, що Франція ще на початку свого головування в ЄС наголошувала на пріоритетності стосунків з Україною. І хоча надії не справдилися, будемо сподіватися, що пріоритетність стосунків залишилася. У Білій книзі зазначено про обмежене розширення ЄС, що означає можливість включення нових учасників у європейське об'єднання існує лише після подолання дезінтеграції всередині угрупування, але це не стосується України.

Влітку цього року був розпочатий проект за створення Союзу для Середземномор'я, ідея про який належить Саркозі та Меркель. Мета даного союзу полягає у тому, щоб сприяти контактам та активній співпраці між країнами Європейського союзу, Північної Африки та Близького Сходу. Напрямками співробітництва є імміграційна політика, вирішення економічних питань та торгівлі.

На час свого головування у ЄС Франція також зосереджує увагу на спільній міграційній політиці, яка є особливо актуальною темою, зважаючи на події всередині Франції останніх декілька років, захисті клімату та навколишнього середовища, розвитку альтернативних джерел палива та вдосконаленні аграрного сектору. Цікавим є те, що Франція визначила список країн,з якими вона зацікавлена розвивати відносини і до нього увійшли такі країни як Ізраїль, Туреччина, Монако, Албанія та Мавританія.

Остання закордонна поїздка Саркозі, що була здійснена до Сполучених Штатів Америки продемонструвала занепокоєність Франції щодо розвитку тероризму в Афганістані та розробки ядерної зброї Іраном. Передбачаються спільні зусилля двох країн для вирішення поточних ризиків.

Таким чином, Франція зосередила свою увагу на посиленні європейського регіону, що дає змогу Франції виступити як лідеру. Такі ініціативи як політичний союз, Європейська політика безпеки і оборони не є новими, але саме керівництво Франції дає цим ініціативам право на життя. У світлі початку глобальної економічної кризи, Франція стоїть перед важкими завданнями та викликами, які вона має подолати. Нарешті, проект Середземноморського союзу перейшов із сфери дискусії в сферу конкретних дії, і тут Франція проявила себе найкращим чином.

Література

1. Кузарь В. «Белые» надежды Франции // http://www.redstar.ru/2008/07/01_07/3_04.htm
2. Мартинюк В. Напередодні саміту ЄС–Україна: французькі погляди в світлі нових спрямувань зовнішньої політики / Громадянське суспільство. - №1(8), 2009.
3. Мартинюк В. Розвиток політики безпеки і оборони Європейського Союзу: можливості для інтеграції України / Громадянське суспільство. - №1(8), 2009.
4. Launch of the Mediterranean Union // http://www.premier-ministre.gouv.fr/en/information/special_reports_98/french_presidency_of_the_1322/launch_of_the_mediterranean_60161.html
5. www.livreblancdefenseetsecurite.gouv.fr/

Глібова С.*

ВІЙСЬКОВА СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Військова складова ЗП держави відіграє значну роль у її політиці. Поряд з тим існують проблеми, пов'язані саме з функціонуванням цієї складової:

Досить актуальною проблемою була і залишається проблема торгівлі зброєю.

Україна, в цьому сенсі, є одним з найактивніших гравців на міжнародному ринку. Щорічно обсяги торгівлі зброєю збільшуються на 5 -10 %, ця країна займає шосте місце в світі по продажу зброї.

Зі здобуттям незалежності Україна отримала у своє користування значний ресурсний потенціал: 4 військові армії, 1 танкову армію, 1 армійський корпус, 3 корпуси протиповітряної оборони, 43-тю ракетну армію, важку бомбардувальну авіацію, 9тис танків , 11 тис. бронемашин, 18 тис. артилерійських систем, 3900 літаків та вертольотів, 176 міжконтинентальні балістичні ракети, 2883 окремі оперативно тактичні ядерні боєзаряди, 1800 підприємств промислового комплексу, 2.7 млн. робітників у цьому секторі та 1 млн. військовослужбовців та інш. Цього було більше ніж достатньо для того, щоб переформувати дієві збройні сили. Торгівлю зброєю вирішили використати в якості альтернативних шляхів поповнення державної скарбниці, і не тільки.

20 грудня 1992 року за наказом Президента України Леоніда Кравчука було створено державну компанію «Український дім», яка отримала право на безліцензійний продаж іноземним державам та приватним особам «наднормованих резервів» та військового обладнання. Такі ліберальні поступки призвели до того, що сектор, який завжди залишався прерогативою держави, був переведений у «вільне плавання». Звичайно такою обстановкою скористалися представники тіньових кіл, що потягнуло за собою череду міжнародних проблем, де Україна звинувачувалася в незаконному продажі зброї та порушенні міжнародного законодавства. Зокрема наголошувалося на тому, що Україна нелегально продавала зброю до Хорватії, Боснії , Іраку.

В 2005 році оприлюднили данні, що визнавали існування на 1996 рік 114 кампаній, які займалися хаотичним та самовільним продажем зброї. В період з 1992 – 1997 рік було продано зброї на 32 млрд. $ (враховуючи 250 зниклих ядерних боєзаряди).

По факту цього було створено спеціальну Тимчасову слідчу комісію для перевірки актів нелегального продажу озброєння та військового майна закордон. Схема незаконного продажу зброї виглядає приблизно так: її абсолютно легально списують з балансу Збройних сил для подальшої утилізації. В Україні функціонує єдиний завод, що виконує такі роботи - у Кам'янці-Подільському. Який, що цікаво, підпорядкований не Міністерству оборони, а Міністерству промислової політики. Тобто, для утилізації зброї потрібно її переводити з балансу одного міністерства на баланс іншого. Саме тут і трапляється найбільше крадіжок.

«Є три різновиди ринку зброї, - свідчить директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння Валентин Бадрак. - Перший - абсолютно легальний, де держави змагаються за те, щоби продати якомога більше своєї зброї та військового обладнання. Другий

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Ковтун О.Ю.

© Глібова С., 2010

- це сірий ринок, де йдуть поставки зброї всупереч міжнародним договорам і нормам, але при цьому держава непублічно заохочує торгівлю, і продаж здійснюється, по суті, від її імені. Чорний ринок - це коли поставками цього товару займаються кримінальні структури».

На сьогодні в Україні діє система державного контролю за експортом зброї. В 1996 році була створена Державна служба експортного контролю, в тому вигляді, в якому вона працює нині, та концерн «Укрспецекспорт», котрий централізував процес експорту озброєнь. Вся система формувалася за американським принципом і не без фінансової участі США. Дуже важливим елементом цієї системи є те, що для продажу будь-якої одиниці зброї - легально чи нелегально - потрібно мати підписи великої кількості осіб, котрі мають це рішення погодити, -- причому всі люди - з різних відомств. Тому сформувати корупційну структуру досить складно.

Дуже серйозною проблемою лишається й неврегульованість українського законодавства про зброю - воно недосконале. Саме тому у нас цілком реально під виглядом мисливського карабіну за $2 тис. купити штурмову гвинтівку морської піхоти США.

Поряд з цим, за даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблеми миру, легальний експорт української продукції, дав можливість Україні протягом 2003 – 2007 рр. заробити до 3,5 млрд. $.

Нові види озброєння, що пропонують наші дослідницькі центри проявляють високий рівень конкурентоспроможності. Харківське КБ ім.. Морозова на виставці В Абу-дабі запропонувало версію бронемашини, яку спеціалісти за високі якості назвали «вогненним віхрем на колесах». Розробки ГККБ «Луч» протитанкові вертолітні ракети, зацікавили іноземних замовників. Особливою гордістю КБ «Луч» є розробка єдиної у світі сигнальної ракети, яка, опускаючись на землю, знімає на камеру та передає зображення на монітор, що знаходиться у військового. Таким чином надаючи оптимальну можливість аналізу ситуації на полі бою. Користуються популярністю розроблені модифікації літака АН – 74 АНТК ім. Антонова.

Значні успіхи українських виробників на міжнародній арені не покращують ситуацію всередині самої країни. Проблемою нашої держави залишається брак коштів на модернізацію власної армії та державних військових підрозділів. Україна витрачає на модернізацію та переоснащення армії від 30 до 100 млн. $ на рік, тоді як Франція 8 – 9 млрд. $. Хронічний дефіцит коштів передбачалося ліквідувати шляхом впровадження поправок до законодавства з розроблення та виготовлення зброї, внесені ВРУ 2005 року, що мали надати можливість приватним структурам проникати на цей ринок. Однак активної допомоги це не надало.

Небрат С.*

ПРАВО НАЦІЙ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ: КОСОВО – ПОЧАТОК ЧИ ПРОДОВЖЕННЯ?

18 лютого 2008 року населення Сербської території Косово, після більш ніж десятирічного конфлікту, отримало незалежність. Ця подія стала результатом численних дискусій, зі своїми прибічниками та опонентами. Деякі називали незалежність Косово «жахливим прецедентом» в міжнародному праві, який може стати початком цілої серії війн за незалежність. Інші не бачили в цій ситуації «жодного прецеденту».

Питання дискусії просте: чи є Косово надією для інших націй, які борються за свою незалежність, чи останні балканські події є підставою для прецеденту в міжнародному праві, чи стала незалежність Косово тим останнім аргументом в більш ніж п'ятдесятирічній боротьбі між прихильниками верховенства права нації на самовизначення та їх опонентами, які вважають територіальну цілісність держави більш принциповою?

Станемо на бік прибічників тієї ідеї, що Косово є прецедентом для міжнародного права. Чи справді Косово був першою територією, яка відділилася від власної держави на підставі виконання права нації на самовизначення? Чи є він насправді прецедентом? Щоб відповісти на це питання слід мабуть певною мірою відсторонитись від недавніх подій та заглянути на кілька десятків років назад.

Якщо проаналізувати нормативно-правові акти з цього питання можна прийти до висновку, що принцип самовизначення нації був згаданий в Статуті ООН, а саме в другій частині першої статті Статуту, він також згадується і в статті 55 цього ж документу.

Вивчивши історію цієї проблеми можна стверджувати, що принцип самовизначення нації з'явився в міжнародних відносинах після І Світової війни, з розпадом Австро-Угорської, Османської та Російської імперій і появою нових незалежних держав, які були утворені на національній основі.

Наступним етапом реалізації права нації на самовизначення став період деколонізації, який розпочався після ІІ Світової війни. Протягом процесу деколонізації, принцип самовизначення нації активно використовувався бувшими колоніями для відокремлення від своїх метрополій.

Останній третій етап розвитку принципу самовизначення розпочався на початку 90-х років з появою нових незалежних держав Східної Європи та розпадом СРСР. До цього ж етапу до речі можна віднести і питання Косово.

До цього останнього етапу розвитку права нації на самовизначення можна віднести і ще один досить цікавий інцидент зі Східним Тимором, який має низку схожих рис з проблемою Косово.

Порівнюючи ситуацію Східного Тимору з Косово, як ми бачимо можна знайти багато спільних рис, головна з яких полягає в тому, що використовуючи право на самовизначення нації, населення провінції, яка була частиною суверенної незалежної держави Індонезія, домоглось незалежності. Ще більш головним, є те, що Східний Тимор отримав незалеж-

* студент 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Ковтун О.Ю.

© Небрат С., 2010

ність в 2002 році, тобто на цілих шість років раніше ніж Косово, тож власне можна сказати, що Косово став послідовником шляху Східного Тимору. З цього власне витікає твердження, що Косово не був, не є і не стане прецедентом для інших територій в схожому статусі, з однієї простої причини, що випадки отримання незалежності в наслідок використання принципу самовизначення нації вже мали місце. Унікальність Косово полягає лише в тому, що албанська нація, яка стала ініціатором отримання незалежності власне має свою державу — Албанію, проте на нашу думку така незначна відмінність інциденту Косово від інших схожих випадків не дає право називати його «жахливим прецедентом» в міжнародних відносинах. Просто ще одна нація використала своє право на самовизначення, як і багато інших до неї. Ця подія, сама собою, жодним чином не дає підстави для отримання незалежності іншими націями, проте вона є ще одним доказом того, що принцип самовизначення нації існує і діє в міжнародних відносинах та наштовхує на думку, що Косово, не стане останньою країною яка використає це право задля набуття власної незалежності.

Радлінська О.*

ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР: ЧИ МАЄ МАЙБУТНЄ ЄС?

Лісабонський договір, відомий також як Договір про реформу (офіційна назва — «Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз і Договору про установу Європейського Співтовариства» — міжнародний договір, підписаний на саміті ЄС 13 грудня 2007 в Монастирі ієронімітов в Лісабоні. Покликаний внести зміни до угод, що діють, про Європейський союз в цілях реформування системи управління ЄС. Замінив собою Конституцію ЄС, що не набрала чинності.

Договір про внесення змін до Договору про Європейський союз і Договору про установу Європейського співтовариства, або Договір про реформу ЄС, створений з метою поліпшення функціонування Європейського Союзу у складі 27 країн-членів і зміцнень його ролі і позицій на світовій арені в умовах різких глобальних змін, був остаточно погоджений на Міжурядовій конференції в Лісабоні 19 жовтня 2007 р.

Задуманий як «інструментарій», цей багато в чому інноваційний договір покликаний закласти основи функціонування Євросоюзу на найближчих 15 — 20 років.

В даний момент не можна напевно стверджувати, що Договір набере чинності 1 січня 2009 р., проте більшість аналітиків схиляються саме до такого прогнозу. Підписання Договору 13 грудня 2007 р. відкрило період, коли країни-члени повинні будуть провести процес його ратифікації (2008 р.). Проблеми можуть виникнути в таких країнах, як Ірландія і Республіка Чехія, де для його схвалення необхідна підтримка 3/5 Парламенту. Проте, схвалення в парламентах 27 країн завершить 15-річну дискусію про політичну та інституційну реформу ЄС, яка була почата підписанням Маастрихтського договору в 1992р.

Необхідність внесення змін в основні договори ЄС була викликана тим, що всього за два з половиною роки (квітень 2004 — 1 січня 2007 рр.) кількість країн-членів зросла з 15 до 27, а їх сукупне населення складає майже півмільярда чоловік. Договір покликаний замінити собою проект Конституції ЄС, що провалився (проект якої був підписаний в червні 2004 р.).

Два роки тому, коли на референдумах у Франції і Нідерландах Конституція була відхилена, ЄС попав в інституційну безвихідь. Аби рухатися далі, було необхідно серйозно спростити структуру колективних органів, принципи і порядок їх роботи, зробити їх діяльність зрозумілішою і прозорішою.

Новий базовий договір ЄС замінить проект європейської Конституції, від ратифікації якого було вирішено відмовитися після того, як вона була знехтувана більшістю французів і голландців в ході національних референдумів 2005 років.

Лісабонський договір одночасно увібрав в себе доповнені і перероблені положення раніше укладених угод про принципи життєдіяльності об'єднаної Європи - Римського договору (1957 роки), Маастрихтського (1992 роки), Амстердамського (1996 роки) і Ніццького Договору (2000 роки), на якому в період інституційної кризи грунтувалося функціонування інститутів ЄС.

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Шинкаренко Т.І.

© Радлінська О., 2010

У Ірландії був проведений референдум про прийняття договору. «Проти» проголосували 53,4 % виборців, що взяли участь в референдумі («За» — 46,6 %). Всього з 3 мільйонів ірландців, що володіють правом голосу, в референдумі брали участь 1 мільйон 620 тисяч чоловік (53,1 %). Після чого Польща заявила, що хоче ратифікувати договір лише в разі його схвалення на повторному референдумі в Ірландії. Хоча, зрештою, після тривалих дебатів все-таки ратифікувала його в квітні 2008 року. Уряд Чехії направить до парламенту прохання про ратифікацію договору після того, як в країні в жовтні будуть проведені регіональні вибори. У Швеції питання про ратифікацію ще не розглядалося.

Так процес ратифікації Договору, від якого залежить майбутнє ЄС, зайшов в безвихідь. Думка з приводу його майбутнього розходяться. Багато представників, будучи оптимістично налаштованими, сподіваються, що він набере чинності вже з січня 2009 року, інші політики заявляють про те, що ЄС знаходиться на межі колапсу. На тлі даного питання зростає кількість акцій проти евроінтеграції , що сіє розбіжності всередині структури. Що чекає ЄС в найближчому майбутньому і як це вплине на міжнародні відносини як в регіоні так і на глобальному рівні?

Шкарупа В.*

СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКА ПОЛІТИКА ЄС

Середземноморська політика ЄС (Євромед) – це розгортання співробітництва з державами Північної Африки, Близького Сходу і державами Європи, що мають вихід до Середземного моря. Можна також виокремити держави за регіонами, на які ставиться особливий наголос у впровадженні середземноморської політики: Європейські держави – це Франція, Іспанія, Італія, Балканські держави та Кіпр, Близький Схід – Туреччина, Ліван, Ізраїль, Сирія, Туреччина, Йорданія, Північна Африка – Марокко, Алжир, Єгипет, Туніс.

Середземноморська політика пройшла декілька етапів становлення. Перший етап було започатковано у 1957 р. із підписанням Римського договору про заснування ЄЕС, ст. 101 якого зазначає про можливість асоціації з заморськими країнами та територіями з метою збільшення торгівельних об'ємів та спільного сприяння у економічного і соціального розвитку. Фактично, мова йшла про інтереси і «особливі відносини», які мали Італія та Франція у середземноморському регіоні. Особлива увага приділялась Лівії, Алжиру та Мавританії, зокрема у ст. 227 Римського договору, «Декларації про наміри» та у Додатку 4 до Римського договору зазначалось про необхідність лібералізації сфери послуг та впровадження режиму свобідного руху товарів, встановлення правил конкуренції та сприяння розвитку в соціальній сфері. Таким чином, у 70-х рр. була підписана низка торгівельних угод, зокрема із Марокко та Тунісом (1969 р.), Мальтою (1970 р.), Кіпром (1972 р.), Ізраїлем (1975 р.). Другий етап припадає на 80-ті рр., коли майже все Північне Середземномор'я інтегрувалося до ЄС: Греція у 1981 р. та Іспанія й Португалія у 1985 р. Через значні геополітичні зміни у складі ЄС створився новий блок країн, який мав значні інтереси у Середземноморському регіоні. Третій етап, який охоплює 90-ті рр., можна охарактеризувати як «нова середземноморська політика ЄС». Отже, існувало декілька об'єктивних причин впровадження нового зовнішньополітичного курсу: по-перше, це розпад СРСР і необхідність заповнення вакууму сили, по-друге, це спроба ЄС скласти конкуренцію США через збільшення зовнішньоторговельного обороту, по-третє, це політичні реалії, коли розвиток ЄС та його інститутів потребував створення нових союзів. Третій період визначається такими подіями, як підписання угод про асоціацію з Кіпром, Мальтою та Туреччиною; підписання у 1992 р. Маастрихтського договору, який повторював положення Римського договору стосовно заморських країн та територій, та Декларації про представництво інтересів заморських країн та територій, яка сформулювала основні обов'язки ЕІБ щодо спрямування інвестицій у регіон; проведення 27-28 листопада 1995 р. першої Євро-Середземноморської конференції, яку відвідали 15 держав-членів ЄС та 12 держав Середземноморського басейну, окрім Лівії. Під час зазначеної конференції були прийняті Барселонська декларація, Робоча програма оперативного і технічного характеру й рішення про створення зони вільної торгівлі до 2010 р. Барселонська декларація є визначним документом, оскільки охоплювала такі значні питання, як безпекова політика (малося на меті створення Центру по урегулюванню ситуацій та розробки Хартії миру для Серед-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Ковтун О.Ю.

© Шкарупа В., 2010

земноморського регіону), енергетична сфера (проведення Євро-Середземноморський форуму із подальшим створенням Євро-Середземноморського енергетичного ринку), економічна й фінансова сфери, соціальні та гуманітарні проблеми й проведення діалогу на регулярній основі (міністерські конференції) й мала свої особливості, зокрема вона охоплювала широке коло учасників (35 зацікавлених країн), констатувала факт виходу відносин на новий більш високій рівень, оскільки було запроваджено такий термін, як «середземноморське партнерство», й таке партнерство мало всеосяжний характер. Перша Євро-Середземноморська конференція започаткувала Барселонський процес, тобто розгортання співробітництва держав-членів ЄС з третіми країнами Середземномор'я; ініціатором процесу виступала Іспанія. Але вже наступна конференція, яку відмовилися відвідати міністри закордонних справ Великобританії, Туреччини, Португалії та Австрії, на Мальті у 1996 р. показала неефективність започаткованого процесу, по-перше, через нестабільність у регіоні (відносини між Туреччиною та Грецією, Ізраїлем, Палестиною та арабськими країнами) та наявність суперечок економічного характеру, оскільки країни Північної Африки стверджували про обмеження їх економічних інтересів з боку ЄС (на той час доля імпорту зазначених країн в ЄС зросла лише на 4%, коли експорт з ЄС – на 10%). Четвертий етап припадає на початок 2000-х рр. і характеризується стагнацією Барселонського процесу. 19-20 липня 2000 р. на саміті ЄС у Фейра було прийнято спільну стратегію ЄС щодо країн Середземномор'я на 4 роки (але її дію було продовжено до 2006 р.); в основному, стратегія торкалась питань розвитку соціальної сфери, захисту довкілля та фінансування «Програми MEDA по розвитку демократії». Також, у 2005 р. відбувся Євро-Середземноморський саміт у Барселоні, який підсумував перше 10-річчя Барселонського процесу. Із третіх країн саміт відвідали лише прем'єр-міністр Туреччини та голова Палестинської автономії, оскільки, по-перше, війна в Іраку дестабілізувала ситуацію в регіоні й, по-друге, спроби Великобританії звести саміт до обговорення проблем тероризму і шляхів врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту наштовхнулися на жорству критику.

П'ятий етап становлення Середземноморської політики ЄС розпочався у 2007 р., коли до Барселонського процесу приєдналася Мавританія, а Лівія отримала статус спостерігача. В листопаді 2007 р. також була проведена перша Євро-Середземноморська конференція по питаннях міграції на міністерському рівні. Також, у жовтні 2007 р. під час офіційного візиту до Марокко президент Франції Н. Саркозі в рамках виконання передвиборчих обіцянок на офіційному рівні висловився про ідею створення Середземноморського Союзу; була проголошена ініціатива поглиблення регіонального співробітництва у енергетичній та транспортній сферах, створення дев'яти галузевих агенцій, зокрема агенції з атомної енергетики та Середземноморського інвестиційного банку. Вже у 2008 р. чи не й першочерговою ініціативою Франції, яка з 1 липня по 31 грудня 2008 р. головує у ЄС, стало скликання 13 липня у Парижі Євро-Середземноморського, який відвідали 43 країни і підписали спільну декларацію, яка, фактично, констатувала факт створення Союзу для Середземномор'я. Спільна декларація охоплювала широке коло питань: 1.членство (За ініціативою Франції до майбутнього союзу мали входити лише такі європейські держави, як Іспанія, Франція, Португалія, Греція й Кіпр, але наразі членство відображається у форматі 27+16, щоб не створювати гіпотетичну конкуренцію двох союзів. Зокрема, саме через цю причину Союз для Середземномор'я має характерну назву); 2. інституційний механізм (проведення раз на два роки саміту на рівні глав держав та урядів й щорічних нарад міністрів закордонних справ; подвійне головування – дві країни від Південного та Північного Середземномор'я строком на 2 роки); 3. фінансування (відбувається за програмою MEDA II з 2006 по 2013 рр., яка передбачає виділення 16 млрд. євро та 2 млрд. євро щорічно від ЄІБ); 4. Союз є продовженням Барселонського процесу у новому фор-

маті (ця стаття була включена до спільної декларації через позицію Іспанії, яка стверджувала, що Франція намагається взяти на себе роль лідера у Середземноморському регіоні); 5. членство в Союзі для Середземномор'я не є альтернативою членства в ЄС (ця стаття заспокоює побоювання Туреччини щодо обмеження її прагнень у набутті членства в ЄС).

Активні дії Франції наштовхнулися на жорстку критику з боку як європейських, так ї третіх країн; зокрема, висувається думка, що Париж через створення Союзу прагне за рахунок коштів і механізмів ЄС реалізувати власні інтереси та створити зону сепаратного впливу Франції на півдні Європейського континенту. Також, активізація французької політики розглядається як спроба реабілітації після провального референдуму 2005 р. щодо ратифікації Договору про запровадження конституції для Європи. В контексті вищезгаданого необхідно зазначити позицію членів Союзу для Середземномор'я, яка в деяких випадках є кардинально протилежною. Іспанія, Італія та Німеччина, яка розглядається Парижем як один із основних фінансових донорів, критикують створення Союзу через спробу Франції перетягнути на себе лідерство у ЄС, підкреслюючи також, що діяльність Союзу може спровокувати виникнення нових конфліктних зон у регіоні. Але після значних поступків з боку Франції, зокрема це стосується інституційних механізмів, Союз наразі нагадує «дискусійний клуб» по обговоренню таких проблемних питань, як нелегальна міграція та тероризм. Країни Східної Європи негативно ставляться до середземноморської політики, оскільки зрушення регіонального акценту на Південь відверне увагу ЄС від проблем у Східній Європі; також країнами очікується зменшення надходження коштів, оскільки вже на сьогодні фінансування за програмою MEDA для Середземноморських країн в декілька раз перевищує дотації за програмою TACIS. Ізраїль розглядає новостворений Союз як новий геополітичний проект, переважним чином, через прагнення Ірану закріпити свій політичний вплив на Близькому Сході через підтримання діяльності «Хізболли» та ХАМАСу; ізраїльський уряд також вважає, що Союз допоможе залучити на його бік помірковані арабські країни, які, докері, висловилися у підтримку французької ініціативи. Наразі лише Лівія не відвідала Паризький саміт, але і її доля щодо участі у Союзі є невирішеною через політичні тертя із багатьма європейськими країнами.

Ключові напрямки співробітництва у рамках Союзу для Середземномор'я:

1. Енергетика: формування загального енергетичного ринку в контексті енергетичної безпеки ЄС; створення Євро-середземноморського енергетичного комплексу із об'єднаної газової й електромережі; будівництво газопроводу Магриб – Європа.

2. Транспорт: проведення реформи транспортних систем в державах-партнерах; розробка проекту Транссередземноморської комплексної транспортної мережі; посилення без пекових заходів у морському й повітряному просторах через підключення держав-партнерів до глобальної системи навігації ГАЛІЛЕО.

3. В основі барселонського процесу, по суті, лежить розвиток відносин між країнами Південної Європи й Північної Африки, оскільки зацікавлені країни мають гостру потребу у виробленні системи заходів, покликаних зупинити потік еміграції з Африки за рахунок розвитку економік держав Магрибу.

4. Представники ЄС пишаються тим, що Барселонський процес дозволяє подолати розкол на Близькому Сході, хоча б тому, що в ньому беруть участь як Ізраїль, так і Сирія. Однак рамки Союзу занадто широкі: Брюсселю варто було б розробити окрему програму для Північної Африки (включаючи й урегулювання територіальної суперечки між Алжиром і Марокко через Західну Сахару), і ще одну - для Близького Сходу.

5. Шість конкретних проектів у різних галузях, зокрема, програма щодо заходів з очищення моря, використання сонячної енергії, підтримки студентських (поширення програми Erasmus на середземноморські країни) і наукових обмінів.

Труднощі функціонування новоствореного Союзу в основному зводяться до одного питання: чи буде він політично ефективним через сьогоднішні реалії регіону? По-перше, положення автократичних арабських режимів стає усе менш стабільним, а їх здатність вирішувати внутрішні й зовнішні проблеми слабшає. Глави цих держав побоюються, що демократія лише зіграє на руку фундаменталістам. Сьогодні в арабському світі спостерігається дефіцит сильних лідерів, а війна в Іраку вкрай дестабілізувала обстановку в регіоні. По-друге, ні Європа, ні США поки не виробили політикові співробітництва з арабськими країнами, здатну розв'язати ці проблеми. Також, підготовка заключної декларації продемонструвала недовіру, що панує між країнами регіону. Найбільше суперечок викликало формулювання щодо Близького Сходу. Глави держав і урядів домовилися тільки в цілому підтримати ізраїльсько-палестинський мирний процес, але із тезою про утворення незалежної палестинської держави погодилися не всі, тому можна лише припускати, яка дискусія по цьому питанню відбувалася за зачиненими дверима саміту. Те ж саме стосується й обговорення лівано-сірійського конфлікту. До труднощів, з якими у майбутньому може зіштовхнутися Союз, можна віднести фактичне витиснення із середземноморської системи зв'язків США й Росії, оскільки розв’язання конфліктів на Близькому Сході й Балканах та врегулювання кіпрської проблеми наразі неможливе без їх участі.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Льовін А.*

РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕДАЧ ЯДЕРНИХ МАТЕРІАЛІВ У РАМКАХ МІЖНАРОДНОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО БОРОТЬБУ З АКТАМИ ЯДЕРНОГО ТЕРОРИЗМУ

Більша частина *Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму* (Конвенція про ядерний тероризм), відкритої для підписання ГА ООН 15 квітня 2005 року, стосується визначення актів ядерного тероризму, покарання за них і співпраці в боротьбі проти них. До міжнародних передач ядерних матеріалів (ЯМ) дотична єдина стаття 18 щодо поводження з матеріалами, захопленим у злочинців. У літературі відзначено її новаторство.

Захопивши або інакше взявши під контроль ЯМ — предмет визначеного в статті 2 Конвенції злочину, держава-учасниця повинна вжити заходів з його знешкодження, забезпечити його зберігання під гарантіями МАГАТЕ та ураховувати «рекомендації з фізичного захисту й стандарти в галузі охорони здоров'я та безпеки, опубліковані Міжнародним агентством з атомної енергії» (частина перша статті 18). По завершенню процесуальних заходів щодо такого злочину або раніше, «якщо цього вимагає міжнародне право», після консультацій (зокрема про умови повернення та зберігання) із заінтересованими державами-учасницями ЯМ повертаються державі-учасниці, 1) якій вони належать, 2) громадянином чи жителем якої є власник матеріалу або 3) з території якої їх викрадено чи інакше незаконно отримано (частина друга).

Якщо національне або міжнародне право забороняє державі-учасниці повертати або приймати такий ЯМ або якщо про це домовляються заінтересовані держави-учасниці, то держава-учасниця, що володіє ЯМ, продовжує вживати заходів, передбачених частиною першою статті (пункт «а» частини третьої). Проте, якщо для держави-учасниці володіння ЯМ є незаконним, вона забезпечує, щоб їх якнайшвидше передали до розпорядження держави, для якої таке володіння законне і яка, коли необхідно, дала запевнення виконувати вимоги частини першої.

Положення частини другої дещо складні до розуміння. Імовірно, їх розраховано головно на випадок вилучення матеріалів у вигляді ядерного вибухового пристрою. На відміну від Конвенції про фізичний захист ЯМ, Конвенція про ядерний тероризм не обмежена мирною ядерною діяльністю, а поширюється на будь-які предмети окреслених у статті 2 злочинних посягань, у тому числі в складі ядерної зброї (пункт «а» частини четвертої статті 1). Тож без'ядерна держава повинна якнайшвидше передати такі предмети ядерній державі. Зважаючи на формулювання норм, можливі випадки їхнього застосування не обмежені наведеним розумінням.

Якщо матеріал не належить жодній державі-учасниці або громадянину чи жителю держави-учасниці та не був викрадений або інакше незаконно отриманий із території держави-учасниці або якщо жодна з держав не бажає отримувати такі предмети відповідно до частини третьої статті 18, то з додержанням пункту 3b цієї статті після консультацій між

* аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Задорожній О.В.

© Льовін А., 2010

заінтересованими державами та відповідними міжнародними організаціями приймається окреме рішення про те, як розпорядитися ними (частина четверта). Тобто Конвенція не дає принципового рішення на випадки «безхазяйного» матеріалу, обмежившись процедурами *ad hoc*.

Якщо Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу, Керівні принципи Комітету Цанґера й Групи ядерних постачальників й пов'язані з ними норми спрямовані зробити передачі ЯМ неприпустимими у визначених випадках, то Конвенція про ядерний тероризм *зобов'язує* передавати ЯМ у певних випадках, тобто робить неприпустимою відмову в передачі. Положення сформульоване не дуже твердо й допускає відходження, але варто відзначити цей відхід від необмеженого права відмови та заснованого на ньому підходу, за яким відмова є рішенням за замовчанням і на якому ґрунтуються вказані групи норм.

Поєдинок О.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ПІД КОНТРОЛЕМ ОДНІЄЇ ЗІ СТОРІН МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

За міжнародним правом права біженців, які перебувають під контролем однієї зі сторін міжнародного збройного конфлікту, одночасно захищаються як нормами міжнародного гуманітарного права, так і нормами міжнародного права захисту біженців, які перебувають у тісній взаємодії.

У міжнародному гуманітарному праві положення, що стосуються захисту біженців, містяться у (Четвертій) Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. (далі – IV Женевська конвенція) та у Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі – I Додатковий протокол).

Сторона збройного конфлікту міжнародного характеру може здійснювати контроль над біженцями в одній із таких ситуацій:

1) громадяни держави-ворога були прийняті як біженці на території цієї сторони перед початком конфлікту або такі громадяни шукають притулку під час війни;

2) громадяни нейтральної держави були прийняті як біженці на територію сторони в конфлікті до та під час конфлікту;

3) прибувши на територію протилежної сторони, громадяни цієї сторони знову потрапляють під її контроль, коли ця сторона окупує всю чи частину території держави-ворога.

За IV Женевською конвенцією громадяни держави – сторони у конфлікті, які шукають притулок на території ворожої держави захищаються як іноземці на території сторони конфлікту (статті 35 і 46). Якщо такі особи більше не користуються захистом країни їхнього походження, то забороняється поводитися з ними як з іноземцями, які є громадянами супротивника, в силу самої лише їх юридичної приналежності до держави-супротивника.

Стаття 73 I Додаткового протоколу поширює захист міжнародного гуманітарного права та заборону несприятливого розрізнення на всіх осіб, які перед початком військових дій розглядалися як біженці чи апатриди відповідно до міжнародних актів, прийнятих зацікавленими сторонами, чи національного законодавства держави, що надала притулок, чи держави проживання. Такі індивіди є особами, що користуються захистом за змістом Частин I та III IV Женевської конвенції.

Принципу non-refoulement, наріжному елементу захисту прав біженців, присвячено частину четверту статті 45 IV Женевської конвенції, яка проголошує: «Особа, яка знаходиться під захистом, ні в якому разі не може бути передана до країни, де вона могла б боятися переслідувань у зв'язку зі своїми політичними та релігійними переконаннями».

Біженці – громадяни нейтральної держави, які перебувають на території сторони конфлікту, з якою немає дипломатичних відносин, належать до категорії осіб, які перебувають під захистом IV Женевської конвенції, а I Додатковий протокол поширює цей захист

* аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Науковий керівник: доц. Гнатовський М.М.

© Поєдинок О., 2010

на біженців, навіть коли дипломатичні відносини існують (частина друга статті 4 IV Женевської конвенції та стаття 73 I Додаткового протоколу).

Щодо біженців, які під час окупації знову потрапили під владу держави їх походження, то частина друга статті 70 IV Женевської конвенції дозволяє державі-окупанту їх арештовувати, передавати до суду, засуджувати чи депортувати за межі окупованої території лише за правопорушення, вчинені після початку воєнних дій, чи за кримінальні злочини, вчинені до початку воєнних дій, за які за законодавством окупованої держави злочинець підлягав би видачі й у мирний час.

Окрім заборони примусової репатріації міжнародне гуманітарне право не містить особливих гарантій для біженців, проте надає їм такий самий захист, як і всьому іншому цивільному населенню. Такий захист також передбачений звичаєвими нормами міжнародного гуманітарного права (норми 87-105 Дослідження звичаєвого міжнародного гуманітарного права, проведеного Міжнародним Комітетом Червоного Хреста.

Натомість Конвенція про статус біженців 1951 р. (далі – Конвенція) надає біженцям особливих прав, які випливають з їхнього статусу. У цьому випадку міжнародне гуманітарне право та міжнародне право захисту прав біженців доповнюють одне одного, оскільки біженці продовжують користуватися гарантіями, що їх надає Конвенція, і під час війни. Звісно, «під час війни чи за наявності інших надзвичайних і виключних обставин» держави – учасниці Конвенції можуть «вживати тимчасових заходів, які вона вважає необхідними в інтересах державної безпеки» (стаття 9 Конвенції), однак повністю відступати від зобов'язань за Конвенцією під час збройного конфлікту не можна, і такі заходи повинні носити тимчасовий характер і застосовуватися лише в тій мірі, якої вимагають інтереси державної безпеки.

Особливе значення для біженців – громадян протилежної сторони в конфлікті має стаття 8 Конвенції, яка відображає положення статті 44 IV Женевської конвенції.

При захисті біженців, які перебувають під контролем однієї зі сторін міжнародного збройного конфлікту, міжнародне гуманітарне право та міжнародне право захисту біженців взаємодіють та доповнюють одне одного з метою забезпечення максимального захисту цієї категорії осіб.

Кориневич А.*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ЕНЕРГЕТИЧНОМУ ПРАВІ

Енергетичні питання зараз знаходяться на порядку денному всього світового співтовариства. Багато заходів, що проводяться з метою захисту навколишнього середовища або досягнення домовленостей щодо іноземного інвестування у енергетичну галузь окремої держави проводяться за участю міжнародних неурядових організацій (далі – МНУО). Проте, незважаючи на важливий внесок МНУО у цю галузь, питання формального юридичного статусу таких організацій згідно із міжнародними енергетичними договорами залишається невизначеним.

На сьогодні немає жодної норми, яка б встановлювала правовий статус МНУО. За відсутності формального закріплення статусу МНУО найзручнішою формою участі МНУО у міжнародних процесах є обмежена участь у роботі міжнародних міжурядових організацій. Така участь засновується на положеннях окремих міжнародних угод та процесуальних правилах кожної окремої міжнародної міжурядової організації. Починаючи з 1990-их конференції ООН продемонстрували важливість участі у них МНУО.

Деякі міжнародні енергетичні догори системи ООН передбачають, що компетентній у певній галузі МНУО повинен надаватися статус спостерігача. Незважаючи на свою назву, статус спостерігача передбачає скоріше можливість приймати участь, ніж просто право спостерігати. Отримавши статус спостерігача, МНУО отримує право на постійній основі спостерігати за формальними та неформальними переговорами, надавати консультації та пропозиції сторонам. Згідно із положеннями багатьох міжнародних енергетичних договорів системи ООН, МНУО мають право на звернення під час сесії чи засідання.

Найяскравіше статус МНУО згідно із положеннями міжнародних енергетичних договорів системи ООН можна побачити на прикладі режиму зміни клімату. Саме цей режим підтверджує позицію ООН щодо активної ролі МНУО у роботі організації. Ще на конференції Ріо 1992 р. було відзначено, що існує потреба у залученні «основних груп» («major groups») громадянського суспільства (тобто, МНУО) з метою досягнення сталого розвитку. Прийняття двох юридично обов'язкових документів, – Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату і Кіотського протоколу, - також підкреслило важливу роль МНУО. Саме ці договори є яскравою ілюстрацією того як МНУО впливають на правотворчий процес у енергетичній галузі.

Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату встановлює межі співпраці між МНУО і державами-учасницями конвенції. Статус спостерігача передбачається Рамковою конвенцією ООН зі зміни клімату і Кіотським протоколом для МНУО, які є компетентними у питаннях, що регулюються конвенцією і протоколом. Дві головні інституції, утворені Кіотським протоколом, – Виконавча палата з механізму чистого розвитку і Керівний комітет з проектів спільної імплементації, - є «відкритими для відвідання спостерігачів-учасників Рамкової конвенції зі зміни клімату, всіма акредитованими спостерігачами і акціонерами, якщо

* студент 6 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Задорожній О.В.

© Кориневич А., 2010

не було вирішено інше». Можливість приймати участь як спостерігач, що передбачена Рамковою конвенцією ООН зі зміни клімату, зазвичай включає допуск до офіційних публічних сесій Конференції сторін та Допоміжних органів. Цей допуск може бути обмежений рішенням однієї третьої держав-учасниць, які присутні на сесії. Неформальні зустрічі також можуть бути відкриті для МНУО із статусом спостерігачів до тих пір, допоки такі неформальні зустрічі є публічними. На практиці, неформальні зустрічі зазвичай є закритими для спостерігачів. Саме через це такі неформальні зустрічі нерідко піддаються критиці на підставі того, що урядові делегації держав-учасниць Рамкової конвенції не хочуть бути підконтрольними МНУО.

Незважаючи на суттєвий успіх міжнародних енергетичних договорів системи ООН у справі встановлення правового статусу МНУО, на сьогодні існують різні правові режими відносин із МНУО. Не дивлячись на те, що міжнародні енергетичні договори не надто акцентують увагу на ролі та статусі МНУО, вважається, що ця ситуація зміниться у майбутньому. Безпека поставок енергоресурсів знаходиться в центрі концепції сталого розвитку. Як концепція, сталий розвиток передбачає узгодженість між урядами держав. МНУО відіграють ключову роль у досягненні такої узгодженості і це повинно бути відображено у чітко визначеному правовому статусі МНУО у багатьох міжнародних інституціях енергетичного, економічного, соціального спрямування. Розширення процесуальних гарантій участі МНУО значно підвищить ефективність процесів усередині цих інституцій.

Бездєнєжна М.*

ПРИНЦИП ПЕРЕСТОРОГИ У МІЖНАРОДНОМУ ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Ми звикли до того, що виправляємо помилки та відшкодовану заподіяну шкоду, тобто діємо *post factum*. Інколи буває запізно і тоді ми гадаємо, що ми наробили. Але принцип, зафіксований у Декларації Ріо 1992 року ставить питання по іншому: Що можна зробити, щоб уникнути шкоди?

Концепція «перестороги»- одна з найбільш дискусійних на сьогодні, не дивлячись на те, що вона і не така нова. На національному рівні, до неї звертаються давно і США, і Німеччина. На універсальному – відбувається закріплення її у низці конвенцій, протоколів, декларацій.

Суть полягає у тому, що до «перестороги» вдаються тоді, коли існує ймовірність нанесення шкоди здоров'ю людей, довкіллю, іншим живим організмам, при наявності наукової вірогідності ризиків. Оскільки одного універсального погодженого підходу, тим паче підтвердженого практикою, до цього концепту немає, ставиться навіть під сумнів те, що це принцип (називають ще підходом, стандартом). Очевидним є небажання держав витрачати час, кошти на наукове дослідження наслідків майбутніх дій, оцінку вірогідних ризиків та при наявності останніх – пошуку більш прийнятної альтернативи. Цей принцип не передбачає перекладення вини з одного на іншого, або розплату за дії майбутніх поколінь. Йдеться про поетапний моніторинг дій, постійне інформування, компенсації та багато іншого. Усі дійсно прогресивні ідеї, повага до екосистеми та людей, вимагають налаштування на них провідних держав. Саме відсутність поки що останнього і породжує такі вищезазначені неточності.

На сьогодні можна виділити 4 основні критерії (про них пише Лоренс де Шацурн), які дозволяються застосовувати принцип: ризик, шкода, наукова непевність, differentiated capabilities. Інші автори обґрунтовують свої підходи. А міжнародна практика, яка б розставила все по місцям не багата на сьогодні.

Як це питання вирішується, скажімо, на рівні ЄС. Відповідно до Маастрихтського договору принцип перестороги є фундаментальним в екологічній політиці Об'єднаної Європи, і це не дивлячись на те, що визначення цього терміну цей договір не дає. ЄС вирішив наступним чином: у січні 2000 року Європейська Комісія звернулась до всіх установ та членів Співтовариства повідомивши про намір застосовувати цей принцип у разі постання питання про екологічні ризики. Аби уникнути неясності при застосуванні принципу Комісія визначила його як один із засобів оцінки ризику (risk management tool), що є частиною системи оцінки ризиків. А дії певні відповідно до принципу мають бути зроблені лише після надання експертами повноцінної інформації щодо ризиків. Тобто застосування принципу має відштовхуватися від максимально об'єктивної наукової оцінки можливих впливів.

Судова практика застосування цього принципу, на жаль, поки що замала, не дивлячись на те, що більшість сучасних документів (після 1992 року) включає та виділяє цей при-

* студентка 5 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Медведєва М.О.

© Бездєнєжна М., 2010

нцип як один із основних. Обмежується ця практика Європейським Союзом (справа між Європейською асоціацією вільної торгівлі та Норвегією, що розглядалась Судом ЄС) та що дуже важливо посиланням на цей принцип Угорщині у справі МС ООН Габчиково-Надьмарош був відкинутий Судом. В свою чергу СОТ також висловлює, як каже професор Кіс «скептицизм» щодо розгляду цього «принципу або підходу як звичаєвого міжнародного права». Про останній йдеться в Угоді 1994 року про санітарні та фітосанітарні норми, хоча передбачається дуже вузька можливість застосування на практиці (4 критерії). Не слід забувати і про Міжнародний трибунал з морського права. Клопотання сторін у деяких справах були задоволені у світлі збереження певних ресурсів, не дивлячись на певну наукову непевність (scientific uncertainty). Так, йдеться про так звану справу про Південного блакитного тунця.

Так, на сьогодні навряд можна зараховувати цей принцип до звичаєвого права, але те, що це тільки питання часу, є безсумнівним. Більше того, професор Філіп Сандс, говорить про наявність чималої кількості суддів, які в своїх особливих думках зараховуються цей принцип до звичаєвого права.

Іоффе Ю.*

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ НА ЗВИЧАЄВЕ МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Окремим та дуже суттєвим аспектом встановлення змісту норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права (далі - МГП) є його значення для створення та функціонування органів міжнародної кримінальної юстиції. Мабуть, найбільш проблемним питанням всіх міжнародних кримінальних (військових) трибуналів ad hoc (зокрема Нюрнберзький трибунал, Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії) була відповідність їхнього заснування та функціонування принципу легальності як основоположному в кримінальному праві (в тому числі й міжнародному) – *nullum crimen, nulla poena sine lege* та заборони зворотної дії кримінального закону в часі. Оскільки до заснування постійного Міжнародного кримінального суду органи міжнародного кримінального правосуддя виникали винятково після закінчення того чи іншого збройного конфлікту, завжди ставилося питання можливості суду за порушення норм, встановлених у статуті відповідного трибуналу після того, як порушення відбулося. Рішенням цієї проблеми можна вважати посилання у статутах та рішеннях таких трибуналів на те, що йдеться про порушення норм звичаєвого МГП, якими є, наприклад, положення статті 3 спільної для чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. «Дослідження звичаєвого міжнародного гуманітарного права», організоване Міжнародним комітетом Червоного Хреста (далі «Дослідження») у свою чергу додає впевненості у змісті звичаєвого МГП та може з цією метою використовуватися міжнародними кримінальними судами та трибуналами.

Підхід «Дослідження» до трибуналів викладений у вступі до «Дослідження», в якому пояснюється методологія. Для того, щоб оцінити вплив міжнародних кримінальних трибуналів на висновки в «Дослідженні», до яких прийшов МКЧХ, потрібно розуміти взаємозв'язок між договірним, звичаєвим міжнародним правом та юриспруденції міжнародних трибуналів як джерел міжнародного права. Стосовно останньої, потрібно підкреслити, що значення кожної окремої справи у значній мірі пов'язано з якістю обґрунтування, яке в ній міститься. Цей вплив можна проаналізувати, розглянувши установчі документи та прецедентне право міжнародних кримінальних трибуналів. Жоден з цих механізмів не позбавлений протиріч та труднощів.

«Дослідження» значною мірою використовує результати роботи Міжнародного трибуналу з колишньої Югославії та Статут Міжнародного кримінального суду. Побіжний огляд використання у «Дослідженні» Міжнародного трибуналу з колишньої Югославії та Міжнародного кримінального суду виявляє, що на їхні статути та прецедентне право посилаються більше 170 разів навіть у розділах, не пов’язаних з імплементацією та застосуванням міжнародного гуманітарного права. Проте, варто зазначити, що посилання на Міжнародний трибунал з колишньої Югославії менш помітний, а на Токійський міжнародний воєнний трибунал – майже відсутнє. Це підтверджує другорядне значення, яке, на жаль, було надано цим трибуналам. І хоча «Дослідження» насправді часто зверталося

* студентка 5 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Гнатовський М.М.

© Іоффе Ю., 2010

до Статутів Міжнародного трибуналу з колишньої Югославії та Міжнародного Кримінального Суду, безпосередній нормативний вплив визнається лише за римським Статутом. Про вплив установчих актів інших трибуналів «Дослідження» взагалі не згадує. Беручи до уваги кількість посилань на статути, очевидним недоліком «Дослідження» є неувага до важливості деяких доказів існування звичаїв. Хоча «Дослідження» і спирається на Статут Міжнародного трибуналу з Руанди, в ньому це не зафіксовано. Цей факт необов'язково є помилкою, однак, він залишається недостатньо поясненим.

Говорячи про судові рішення, «Дослідження» не приховує прихильності до рішень міжнародних кримінальних трибуналів, говорячи про те, що хоча рішення міжнародних судів є додатковими джерелами міжнародного права, вони не складають державну практику. На відміну від національних судів, міжнародні суди не є державними органами. Але їхні рішення все одно були включені, оскільки твердження міжнародного суду про те, що звичаєва норма існує, є переконливим доказом такого існування. До того ж, завдяки прецедентному значенню своїх рішень міжнародні суди також сприяють появі норм звичаєвого міжнародного права шляхом впливу на наступну практику держав та міжнародних організацій.

Підсумовуючи все вищесказане, «Дослідження» було піддано критиці лише в аспектах посилання на деякі документи та справи без врахування їхнього походження та якості.

Загалом, «Дослідження» не достатньою мірою визначає нормативний статус Міжнародного кримінального трибуналу з колишньої Югославії, Міжнародного кримінального трибуналу з Руанди та Спеціального суду з Сьєра Леоне. Також не достатньо поясненим залишається ставлення «Дослідження» до Римського Статуту. У деяких випадках «Дослідження» спирається на прецедентне право, без необхідного пояснення меж такого посилання.

Більшість висновків, зроблених внаслідок «Дослідження», мають бути беззастережно підтримані. Можна сказати, що критика стосується не перебільшення кількості існуючих звичаїв, а базується саме на відчутті, що в деяких питаннях «Дослідження» могло піти далі, при цьому не виходячи за межі існуючого права.

Смирнова Г.*

ДВОСТОРОННІ МІЖДЕРЖАВНІ ДОГОВОРИ – НАЙЕФЕКТИВНІШИЙ МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДВОСТОРОННІХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН

Багатогранний характер сучасних міжнародних відносин так чи інакше спричинює розширення сфер взаємодії держав. Цілком очевидно, що універсальні договори не можуть (в силу свого здебільшого базисного характеру) охопити усі аспекти такої співпраці. Регіональні ж договори заповнюють прогалини в тій мірі, в якій це стосується двосторонніх відносин між державами, що знаходяться в одному географічному регіоні. На підтвердження вище наведеного, А.С. Гавердовський слушно зазначає, що «існують численні питання і сфери міжнародного спілкування, врегулювання яких на універсальній основі недоцільне або неможливе». Так, відкритим залишається питання врегулювання двосторонніх відносин між державами, чиї відносини заслуговують на особливу увагу в силу своєї специфіки, але які, разом з тим можуть знаходитися як в межах певного географічного регіону, так і поза його межами. Такі відносини найчастіше вимагають двосторонньої міжнародно-правової договірної регламентації.

Розглядаючи двосторонні міжнародні договори в теоретичному аспекті, необхідно зазначити, що це такі договори, що між собою укладають дві сторони, кожна з яких може складатися чи то з одного, двох чи більше суб'єктів. Проте, **для даної роботи під двосторонніми договорами** варто розуміти такі, що укладаються між двома державами для детального міжнародно-правового регулювання їхніх відносин inter se. Особливістю таких договорів є, в першу чергу, неприпустимість внесення в них застережень, оскільки в такому випадку втрачається сам сенс укладення двостороннього договору, спрямованого на максимальне погодження позицій двох держав, їх інтересів та воль.

А.Н. Талалаєв наголошує на тому, що саме такі договори є основним джерелом партикулярних норм, тобто, таких, що є обов'язковими хоча б для двох держав, що є сторонами у даному двосторонньому договорі. Професор Дж. Мерілс також зазначає, що сучасному міжнародному праву все більше і більше стає притаманний партикулярний характер, тобто «увага, що приділяється у міжнародному праві специфіці окремих ситуацій та особливостям двосторонніх відносин між державами».

Співвідношення універсальних і двосторонніх міжнародних договорів, власне, і визначає роль останніх у регламентації двосторонніх міждержавних відносин. Основна увага у даному питанні приділяється тому, що саме **двосторонні договори по відношенню до договорів універсальних виконують функцію деталізації щодо регулювання двосторонніх міждержавних відносин**, оскільки саме вони конкретизують нормативні приписи універсальних міжнародних договорів для кожних окремо взятих двосторонніх відносин між державами, враховуючи при цьому ті аспекти цих взаємовідносин, що не охоплюються загальним міжнародним правом. При цьому, очевидною перевагою двосторонніх міжнародних договорів у регламентації двосторонніх відносин між державами є те, що

* студентка 5 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Задорожній О.В.

© Смирнова Г., 2010

такі договори укладаються, змінюються і припиняються набагато простіше ніж договори універсальні. Це безперечно дозволяє державам регулювати свої двосторонні відносини за допомогою більш гнучкого механізму, сприяючи, разом з тим, прогресивному розвитку сучасного міжнародного права. Саме таким шляхом віддзеркалюється у реальності одна з основних рис сучасного міжнародного права – його динамізм.

Таке бачення ролі і значення двосторонніх міжнародних договорів у врегулюванні двосторонніх міждержавних відносин прослідковується і в історичному контексті, оскільки сам **розвиток міжнародного права відбувається по спіралі вверх**, тобто, з кожним новим етапом розвитку міжнародного права **нормативне регулювання певної сфери двосторонніх відносин здійснюватиметься спочатку через врегулювання на двосторонній основі** (при цьому і сегмент відносин, що охоплюється у процесі регулювання буде менший, ніж в майбутньому), **потім** ті ж самі норми здобувають більш загальний характер і можуть закріплюватися **на регіональній основі**, а після того – на рівні універсальних міжнародних договорів. При цьому першопочатково закріплені положення двостороннього договору і ті положення, що будуть в майбутньому закріплені в універсальному міжнародному договорі будуть ледь схожі, оскільки останній, більш універсальний варіант, буде максимально спрощений через намагання вирішити якомога більшу кількість проблем, що повсякчас існують у міжнародних відносинах в цілому. Відповідно знов виникатиме необхідність чи то деталізації, чи то тлумачення норм, закріплених в універсальних міжнародних договорах, що спричинюватиме необхідність укладення додаткових двосторонніх договорів.

Ще однією перевагою двосторонніх договорів, що укладаються між державами, порівняно із договорами універсальними, видається також і той момент, що двосторонні міжнародні договори, що укладаються державами з метою врегулювання відносин inter se найчастіше такого тлумачення не потребують, оскільки укладаються двома державами, що попередньо з'ясували усі можливі неоднозначні аспекти у врегулюванні тієї чи іншої сфери міждержавних відносин. В цьому плані двосторонні міждержавні договори є більш довершеними, оскільки, як зазначає І.І. Лукашук у своїй праці, двосторонні міждержавні договори найчастіше містять як нормативні приписи, так і правозастосовчі, що спрощує процес міжнародно-правового регулювання двосторонніх міждержавних відносин та робить його більш ефективним з самого початку дії того чи іншого двостороннього міждержавного міжнародного договору.

Такі характеристики двосторонніх договорів свідчать про неодмінне розширення предметної сфери їх застосування. На підтвердження цієї тези існує думка, що коло питань, які можуть бути врегульовані між державами на двосторонньому рівні є набагато ширшим, ніж коло тих питань, що будуть врегульовані державами у їхніх відносинах за допомогою універсальних міжнародно-правових норм. Відтак, двосторонні договори, укладені державами дають їм змогу самостійно визначати міжнародно-правові засади їхніх зовнішніх зносин і впливати в такий спосіб на усі міжнародні відносини в цілому.

Відтак, очевидною є взаємодія партикулярних норм, закріплених у двосторонніх договорах і регіональних норм з універсальними. Партикулярні та регіональні норми, з урахуванням всієї своєї специфіки, конкретизують більш загальні за своїм змістом універсальні норми, а також забезпечують ефективність їхнього застосування.

Баданова Є.*

ФОРМАЛЬНІ ПІДСТАВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

Ситуація, яка склалася у відносинах між Україною та Міжнародним кримінальним судом (МКС) є продуктом сучасних внутрішньодержавних умов та обставин, коли збої у національному законодавчому механізмі чинять вплив на динаміку реалізації міжнародної правосуб'єктності держави. Особливо прикро, коли це несе за собою непересічні наслідки як для самого суб'єкта (e.g., потурання іміджу держави, вияв непередбачуваності у відносинах), так і для новоствореної установи, метою якої є «покласти край безкарності» злочинів, що становлять загрозу всьому міжнародному співтовариству.

Ще одним парадоксальним явищем є дуже незначна кількість робіт у вітчизняній науці, присвячених питанням МКС, особливо в аспекті можливої співпраці із Судом за наявних умов, тобто в статусі держави-неучасниці (ДН) Римського Статуту (РС).

Наразі, як каже автор однієї з монографій на тему, реалізовується одна з моделей співпраці України та МКС: коли кількість змін до законодавства у зв'язку із його гармонізацією із РС є незначною, у КСУ поки що не розпочате нове провадження за статтею 58 ЗУ «Про КСУ» №422/96 від 16 жовтня 1996 року, залишається покладатися на принципи співпраці МКС із ДН за самим Статутом.

Серед цих механізмів одне з питань – можлива відповідальність перед МКС громадян України, що обвинувачуються у вчинені зазначених міжнародних злочинів і були затримані за цими звинуваченнями на території однієї з держав-учасниць РС або держави, що дала згоду на юрисдикцію МКС у відповідності до статті 12(3) РС. До речі, Україна як держава, що не є учасницею РС, може скористатися відповідним правом за умови, що задоволені вимоги щодо прийнятності справи для МКС (ст. 17 РС).

Для того, щоб Суд міг здійснювати юрисдикцію над посадовими особами третіх держав, необхідно, щоб принцип «обмеженої універсальної юрисдикції» в діяльності МКС в аспекті вчинення найбільш серйозних міжнародних злочинів за РС мав перевагу над правом цих посадових осіб на імунітет від переслідування у кримінальних справах, так званий імунітет *ratione personae*.

РС став на ту позицію, що міжнародні зобов'язання запитуваної з приводу правової допомоги чи видачі підозрюваного держави з поваги державного чи дипломатичного імунітету осіб та майна мають першочергове значення, навіть у порівнянні із співробітництвом із МКС (ст. 98(1)). Запит на відмову від таких імунітетів має шукати сам Суд, а не Україна.

Важливою для України є також стаття 98(2) РС, де запитувані держави у сенсі статті 98(1) РС повинні в будь-якому разі виконувати свої зобов'язання з міжнародних угод, в яких передбачено, що для передачі звинуваченої особи Суду необхідна згоди «акредитуючої держави» (*the sending state*). Серед таких угод - угоди про статус військ НАТО, деякі угоди по екстрадиції, а також будь-які інші угоди, щодо перебування осіб держави на території іншої з офіційною місією чи певною метою неприватного характеру. Як і в

* студентка 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Гнатовський М.М.

© Баданова Є., 2010

попередньому випадку, Україна може виступати у правовідносинах із Судом як акредитуючи, і як держава перебування. Тому члени військового контингенту, що несуть службу у місіях НАТО, будуть фактично підпадати лише під юрисдикцію України, за винятком випадку, коли вони вчиняють злочин, що є таким за законом держави перебування, а не за законом України.

Іншим випадком є ситуація , коли за статтею 14 ДН РС, що передає справу на розгляд МКС, має попередньо надати згоду на юрисдикцію Суду у формі декларації у відповідності до статті 12(3). З іншого боку, перед тим, як Палата попереднього слідства приймає рішення про початок розслідування на вимогу Прокурора, Суд має переконатися у підсудності йому справи, зокрема у наявності згоди ДН РС.

Щодо повноважень Прокурора, то тут постає цілий ряд процедур, до яких можуть залучатися ДН РС. За статтями 13(a) і (c), він має повідомити всі держави (незалежно від участі у РС) із можливою юрисдикцію над відповідною справою про наявність передумов для юрисдикції Суду. У відповідь на це, вони можуть протягом місяця повідомити МКС про розслідування, яке ведеться або уже завершилося.

З іншого боку, стаття 13(b) РС передбачає можливість передачі (*referral*) справи на розгляд Суду резолюцією Ради Безпеки ООН, коли внаслідок свого членства в ООН та угоди, укладеної у 2004 році між ООН та МКС, ДН РС мовчазно погоджуються на прийняття ними статті 13(b) в силу компетентного рішення РБ ООН.

Крім того, з огляду на зміст частини IX РС статтею 87(5) передбачається можливість укладання окремої спеціальної угоди між МКС та ДН РС, яка б закріпила конкретні відносини співпраці з МКС. Зокрема, Україні може бути надіслано запит про арешт та видачу обвинувачених осіб, транзитне провезення обвинуваченого через її територію, тимчасовий арешт до отримання запиту про видачу, надання допомоги з питань слідства.

Виходячи із формули РС щодо колізії конкуруючих запитів, теоретично можливою є ситуація, коли за відповідних обставин в силу їхніх міжнародних зобов'язань перед Україною за договорами про екстрадицію та видачу Бразилія або Панама, що є учасницями РС, або відповідно Іран, Індія, КНР чи Єгипет (за умови надання своєї згоди на юрисдикцію Суду) повинні будуть передати відповідну особу Україні, а не Суду.

У будь-якому разі Україна, поки не учасниця РС, не буде зобов'язана задовольняти запити, які вона вважає неприйнятними.

Підсумовуючи все вище наведене, можна стверджувати, що РС є достатньо гнучким інструментом, який передбачив цілий ряд сфер, де принцип співробітництва, зокрема з ДН РС відіграє надзвичайно важливу роль (сфера правової допомоги). Україна ж, що приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети МКС, має робити ефективні кроки в напрямку гармонізації національної правової системи на рівні з міжнародними стандартами, зокрема щодо функціонування системи правоохоронних органів, оскільки взаємодопомога є одним із ключових принципів досягнення мети, яка була поставлена і сформульована Високими Представниками на Дипломатичній Конференції щодо укладення РС.

Забродська Ю.*

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ СЕПАРАТИЗМУ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

При опрацюванні даного питання в першу чергу постало питання часто негативного значення слова «сепаратизм», як відокремлення від держави без її на те згоду. Я хотіла би розглянути дану тему в контексті розуміння сепаратизму, як права на самовизначення держав та народів, яке було закріплене у звичаєвому праві та сьогодні має підтвердження в деяких конвенціях Організації Об'єднаних Націй. Тут можна зазначити, що Резолюція 1514 XV-ої Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1960 р., прийняла Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам та народам, яка стала першим джерелом матеріального права, що визнала цей один з основоположних принципів міжнародного права. Але теоретики вважають, що сам принцип був закріплений у Декларації про принципи міжнародного права в 1970 році. Також Міжнародний пакт про економічні,соціальні та культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права закріплювали даний принцип і до Декларації про принципи міжнародного права 1970. Також в таких документах як Заключний Гельсінський акт 1975 року, та інших документах Ради Безпеки та співробітництва в Європі. Цікавим є факт, що це право також було закріплено в більшості радянських конституцій, більш того, Конституції соціалістичних федеративних держав СРСР та Югославії включали положення про право виходу республік з Союзу, і право це було передбачено лише для республік, а не автономних угрупувань.

Але тема моєї роботи побудована на основі протиріччя між принципом самовизначення та принципом територіальної цілісності держав. Дуже гострим стало це питання в сучасному міжнародному праві, адже певні спроби, а подекуди і досить успішні, деяких регіонів, що виявили бажання проголосити свою державну незалежність сьогодні стали мало не приводити до війн та озброєних сутичок, як це сталося в конфлікті між Грузією та Росією. Дуже часто, як і в останньому випадку, уряди держав де стались випадки проголошення незалежності новоутворених держав або заяви про вихід з складу держав, схиляються до позиції ствердження про пріоритет принципу територіальної цілісності по відношенню до права національного самовизначення. Між іншим існує думка, що принцип територіальної цілісності направлений виключно на захист держави від зовнішньої агресії. Що в принципі не виправдовує в такому випадку дії Росії в конфлікті на Кавказі. Формулювання п.4 ст. 2 Уставу ООН: Всі члени ООН втримуються в їх міжнародних відносинах від погрози силою чи її використання як проти територіальної доцільності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і від інших несумісних з ООН Цілями. Що також закріплено в Декларації про принципи міжнародного права.

Також відома трохи незвична концепція розгляду питання самовизначення держав. Відповідно до звичаєвого права в 19 столітті Держава, що мала політичне визнання на праві давності та звичаїв, яке передбачало звичні нам етнічні групи сформовані історією, які визначались правом на власну державу, за таких умов. І досить розмитим є факт ви-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Гнатовський М.М.

© Забродська Ю., 2010

знання держав і сьогодні, хоча існують і критерії ознак, які має мати держава, і хоча й розмиті, але певні правила її визнання. Ці правила вперше намагались закріпити в Конвенції Монтевідео в 1933 році. Цю Конвенцію не підписали Росія та СРСР. Таким чином, Конвенція закріпила чотири ознаки держави:

- Постійне населення
- Певна визначена територія
- Власний уряд
- Здатність вступати у відносини з іншими суб'єктами міжнародного права.

Відповідно до наявності цих ознак держави можуть визнавати себе новими, як це вже зробили певні регіони, які дуже ймовірно не стануть виключними.

Цікавим можна відмітити, що американський професор Сломансон, дуже часто посилався на американську доктрину та теорію Конвенції Монтевідео, яку зараз використовує Росія для захисту своїх, з теорії попередньо мною зазначеної , не дуже правомірних дій. А американська доктрина не зазначає про невтручання третіх сторін у конфлікти даного виду.

1) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права // Міжнародні договори України. - К., 1992.

2) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Міжнародні договори України. - К., 1992.

3) Міжнародна Конвенція про права та зобов'язання держав (Монтевідео 1933 р.)

Леонідова О.*

ВИЗНАЧЕННЯ ПІРАТСТВА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сьогодні злочин піратства є одним з найбільш поширених зі злочинів міжнародного характеру, і боротьба з ним повинна полягати перш за все у співпраці держав в цій сфері. Для ефективного її здійснення необхідне комплексне міжнародно-правове регулювання даної проблеми, і в цьому контексті перш за все треба визначити, що мається на увазі під піратством у сучасному міжнародному праві.

З найдавніших часів пірати вважались hostes humani generis (вороги людського роду). Такий лаконічний вислів влучно характеризує злочин піратства, оскільки він означає, що злочин, вчинюваний піратами, направлений проти всього людства і може бути переслідуваний будь-якою державою, що лягло в основу сучасної концепції універсальної юрисдикції. З часів Стародавнього Риму держави могли переслідувати піратів незалежно від місця вчинення ними піратських дій.

Існували спроби визначення піратства окремим вченими, але єдиного загальноприйнятого визначення не було. Усі вчені сходились на тому, що піратством є незаконні насильницькі дії на морі, що здійснюються одним кораблем по відношенню до іншого незалежно від вказівок будь-якої влади, з особистою метою (найчастіше, метою особистої наживи). Однак одні вважали, що такі дії для кваліфікації як піратські повинні бути вчинені лише у відкритому морі (Ф.Ліст, Л.Оппенгейм, І.Блюнчлі), а інші вважали, що вони можуть мати місце як у відкритому, так і у територіальному морі (М.Травер, П.Фошиль, Т.Ортолан, Ф.Перельс). Хотілося б звернути увагу на визначення, яке дав Оппенгейм і яке є найбільш наближеним до сучасного конвенційного визначення. Під піратством він розумів «будь-яку насильницьку дію проти осіб чи вантажів, вчинене без належного дозволу у відкритому морі приватним судном проти іншого судна, або командою чи екіпажем, що вчинили бунт, проти їх власного судна». До сучасної дефініції таке визначення наближають ознаки вчинення піратських дій у відкритому морі та приватним судном, однак насильницькі дії екіпажем або пасажирами проти їх власного корабля за сучасним міжнародним правом як піратство не кваліфікуються (про це – нижче). Історично також існували різні точки зору на мету та намір вчинення піратських дій, зокрема одні зводили злочинний намір лише до т.зв. animus furandi, тобто наміру здійснити грабіж, інші поширювали піратство і на дії, які мали іншу мету, ніж грабіж.

Перші спроби офіційного закріплення визначення піратства в рамках відповідних конвенцій були здійснені під егідою Ліги Націй. У 1926 р. комітет експертів розробив перший проект конвенції боротьби з піратством, який, однак, не був підтриманий державами, а в 1930р. Гарвардський науковий центр продовжив розробку цього питання. У підсумковому варіанті проекту конвенції про боротьбу з піратством, т.зв. Гарвардському проекті, під піратством розуміється «акт насильства чи грабежу, вчинений з метою пограбування, викрадення, ув'язнення чи вбивства людей, руйнування власності», що має місце поза межами державної юрисдикції, з приватним цілями. Піратським актами також вважались, згідно цього проекту, будь-який акт добровільної участі в операції судна, про яке відомо,

* студентка 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Задорожній О.В.

© Леонідова О., 2010

що воно є піратським, а також будь-який акт підбурювання чи свідомого сприяння здійсненню піратського акту. Таким чином, під піратством розумілись власне насильницькі дії на морі, а також співучасть в них у формі підбурювання чи пособництва. Цікаво, що піратським судном в Гарвардському проекті також вважалось судно, яке використовується для відповідних вищеописаних дій, в тому числі на території держави після висадки з відкритого моря, якщо такі дії не направлені проти суден та територіальних об'єктів під юрисдикцією держави, якій належить судно.

Уперше на договірному рівні визначення піратства було закріплено в Конвенції про відкрите море 1958р. (ст.15), а на III конференцій з морського права в 1982 р. було прийнято Конвенцію ООН з морського права, де у ст. 101 визначення Конвенції про відкрите море було відтворено. Таким чином, в Конвенціях дане наступне визначення піратства, яке є сучасним нормативним визначенням в міжнародному праві:

a) будь-який акт насильства, затримання чи будь-який грабіж, що здійснюється з особистими цілями екіпажем чи пасажирами будь-якого приватновласницького судна чи приватновласницького літального апарату і спрямований:

i) у відкритому морі проти іншого судна чи літального апарату чи проти осіб чи майна, що знаходяться на їх борту;

ii) проти будь-якого судна чи літального апарату, осіб чи майна в місці поза юрисдикцією будь-якої держави.

b)будь-який акт неправомірної участі у використанні будь-якого судна чи літального апарату, що здійснений зі знанням обставин, в силу яких судно чи літальний апарат є піратським судном чи літальним апаратом;

c) будь-яке діяння, що є підбурюванням чи свідомим сприянням здійсненню дії, передбаченої в підпункті a) чи b). (Як бачимо, підхід перекликається з підходом, відображеним в Гарвардському проекті, зокрема щодо підпадання під злочин піратства власне піратських дій, а також співучасті в них).

З вищенаведеного визначення можна виокремити ознаки, властиві піратству як злочину міжнародного характеру на сучасному етапі розвитку міжнародного права:

- піратством є акт насильства, затримання чи грабіж, що здійснюються з особистими цілями. Тобто особисті цілі не зводяться лише до animus furandi і можуть мати різний характер і бути спрямовані на вчинення діянь різної тяжкості. Вчинення піратства з особистих, а не політичних цілей завжди визнавалось його важливою характеристикою, і залишається такою зараз, оскільки акти насильства на морі з іншою, ніж особиста мета, підпадають під інші злочини міжнародного характеру (зокрема, тероризм на морі).

- для кваліфікації відповідних дій як піратських вони мають здійснюватись приватновласницьким судном або літальним апаратом (його екіпажем або пасажирам);

- піратські дії мають бути спрямовані проти іншого судна, і не можуть бути вчинені екіпажем чи пасажирами судна, що повстали, проти їх власного судна (у доктрині такі дії також іноді відносились до піратських, зокрема Ф.Лістом, Л.Оппенгеймом, як зазначено вище);

- піратство може мати місце лише у відкритому морі чи у місці поза юрисдикцією будь-якої держави. Як бачимо, не дивлячись на те, що у міжнародному праві існували і уявлення про піратство як дії в територіальному морі держави, у конвенції держави погодились на визначення піратства лише як дій у відкритому морі. Конвенції закріплюють суверенітет прибережної держави в її територіальному морі, а принцип можливості захоплення піратських суден будь-якої державою (який закріплений в ст.105 Конвенції 1982 в силу небезпечності злочину піратства) порушував би суверенітет прибережної держави, якби піратством вважались дії в територіальному морі. Однак практично такий status quo ускладнює боротьбу з явищем піратства, оскільки не виключений захід піратського судна

в територіальне море певної держави, де його захват будь-якою державою буде вже неможливий. Можливості держав діяти в таких ситуаціях відповідно до міжнародного права (!) потребують подальшого дослідження. Вчинення піратських дій в територіальному морі кваліфікуються як злочинні за внутрішнім правом прибережної держави, зазвичай як бандитизм, збройний напад і т.д., і держави можуть переслідувати відповідні злочини на основі національного законодавства, однак для більш ефективної боротьби з піратством і тут потрібна співпраця держав в рамках міжнародного права.

У контексті даної ознаки піратства цікаво навести визначення цього злочину, яке дає Міжнародне морське бюро: «підняття на борт будь-якого судна з наміром вчинити грабіж або інший злочин, при тому, що у осіб, які здійснюють цю дію, є намір або можливість використовувати силу під час її вчинення». Як бачимо, про територіальні межі таких дій у цьому визначенні не йдеться, але загальноприйнятим, нормативним визначенням є визначення Конвенцій, тому і спираємось на нього.

Іншим моментом, що викликає ускладнення у зв'язку з визначення піратства є вчинення піратських дій приватновласницьким судном, що не передбачає можливості вчинення піратських актів державними суднами як такими. У Конвенції 1958р. та Конвенції 1982р. передбачено, що дії, передбачені відповідно у ст.15 або у ст.101, вчинені військовим кораблем, державним судном або державним літальним апаратом, екіпаж якого підняв бунт і захопив контроль над цим кораблем, судном чи літальним, прирівнюються до дій, вчинюваних приватновласницьким судном чи літальним апаратом. Однак можлива ситуація (малоймовірна в сучасних міжнародних відносинах, але все ж), коли насильницькі дії з метою грабежу чи затримання можуть бути вчиненні військовим кораблем чи державним судном як таким. У такому випадку якщо ці дії спрямовані проти приватного судна, вони становитимуть міжнародне правопорушення (як дія, вчинена органом держави), а якщо проти військового корабля – акт агресії. У обох випадках відповідальною за ці міжнародні злочини є держава.

Отже, у сучасному міжнародному праві існує конвенційне визначення злочину піратства, яке базується на тривалій практиці боротьби з ним і яке чітко встановлює його ознаки. Однак за наявності такого визначення необхідна розробка додаткових міжнародно-правових механізмів боротьби з піратством, для викорінення його в будь-яких формах.

Література

1. Моджорян Л.А. Терроризм на море. Борьба государств за безопасность морского судоходства. – М.: Междунарожные отношения, 1991. – 168с.
2. Международное морское право: Учебник/Отв.ред.Блищенко И.П. – М.: Изд-во УДН, 1988. – 228с.
3. Ромашов Ю.С.Борьба с претсуплениями международного характера, совершаемыми на море (терроризм, піратство, незаконный оборот наркотиков). – М.: РосКонсульт,2001. – 300с.
4. Анцелевич Г.Проблемы международно-правовой охраны человеческой жизни на море в условиях активизации таких форм насилия как пиратство и морской терроризм//Український часопис міжнародного права: Парламентське видавництво. - №2. – К., 2005. – с.64-70.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року//Верховна Рада України. – www.rada.gov.ua/ - 09.10.08.
6. Конвенція про відкрите море 1958 року//Верховна Рада України. - www.rada.gov.ua – 09.10.08.

7. E. Kontorovich. The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction's Hollow Foundation//George Mason University School of Law. – www.law.gmu.edu/pubs/papers - 10.10.08.
8. Piracy and Armed Robbery at Sea// International Maritime Organization. – www.imo.org - 10.10.08.
9. Definitions of Piracy. Select Committee on Transport Eighth Report//United Kingdom Parliament. – www.parliament.uk - 11.10.08.
10. I.Bantekas, S.Nash. International Criminal Law, 2/E. - Cavendish Publishing.

Вітковська А.*

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права і свободи людини є визначеним нормативним виміром її соціально-культурної діяльності. Більш того, вони виступають як одна з найбільших культурних цінностей.

Людство на шляху утвердження прав і свобод людини пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними. Часто саме боротьба за права людини, за нові й нові ступені свободи ставала каталізатором широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах з суспільством та державою.

Після другої світової війни проблема прав людини з чисто внутрішньої стала перетворюватися в міжнародну. Поступово були прийняті ряд міжнародних документів, що зобов'язують держави, що підписали їх дотримувати і розвивати повагу до прав людини, без якої-небудь дискримінації. Першим великим правовим актом стала Загальна декларація прав і свобод людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. 3 вересня 1953 року була прийнята Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод. Цей документ гарантував громадянам держав членів Ради Європи дотримання їхніх конституційних прав. Для того щоб ефективно захищати права людини і належним чином реагувати на їхнє порушення, створені органи контролю: Комісія з прав людини, Центр прав людини, Європейський суд, що розглядає порушення прав людини на державному рівні. До того ж були прийняті: Пакт про цивільні і політичні права від 19 грудня 1966 року, Конвенція про попередження злочину геноциду і покаранні за нього від 9 грудня 1948 року, Конвенція про припинення злочину апартеїду і покаранні за нього від 30 листопада 1973 року, Конвенція проти катувань і інших жорстоких, нелюдських чи принижуючих достоїнство видів звертання і покарання від 10 грудня 1984 року і європейська Конвенція про захист прав людини й основних свобод від 4 листопада 1950 року.

Під терміном «механізми міжнародного захисту прав людини» розуміють систему міжнародних органів і організацій, що діють з метою здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у випадку порушення.

Відповідно міжнародні правозахисні організації відрізняються тим, що: а) вони дійсно мають вплив на уряди; б) найчастіше їхні рішення обов’язкові для виконання, і в будь-якому випадку їхню думку не можна зігнорувати; в) вони змушують міжнародне співтовариство звертати увагу на порушення прав людини.

Статут зобов’язує головний орган ООН – Генеральну Асамблею ООН – приділяти особливу увагу захистові прав людини.. Питання прав людини розглядають в Головних комітетах Асамблеї, а також у її допоміжних органах.

Серед інших основних органів ООН особливу роль у захисті прав людини відіграє Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОС), яка під керівництвом Генеральної Асамблеї координує економічну і соціальну діяльність ООН, у тому числі, як зазначено в Статуті, готує «рекомендації з метою поглиблення поваги і дотримання прав людини й основних

* студентка 2 курсу відділення «міжнародні відносини» факультету міжнародних відносин Львівського національного університету

© Вітковська А., 2010

свобод для всіх». Однак, незважаючи на широкі повноваження і ту важливу роль, яку відіграють у міжнародних відносинах головні органи ООН, основні функції щодо захисту прав людини виконують спеціалізовані правозахисні органи й організації.

Всі універсальні правозахисні органи поділяють на три види:

1) Постійні органи, що є частиною апарату ООН – Комісія ООН з прав людини та її експертний орган – Підкомітет по запобіганню дискримінації та захисту прав меншин. Ці органи, а також Комісія становища жінок, створені в рамках ЕКОСОС для виконання його повноважень в галузі захисту прав людини. У рамках іншого основного органу ООН – Секретаріату, створений Центр прав людини, розташований в Женеві і Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців. Останньою за часом була створена в 1993 р. посада Верховного Комісара ООН з прав людини.

2) Органи, створені згідно з міжнародними угодами, укладеними під егідою ООН. У рамках ООН було розроблено безліч міжнародних договорів про захист прав людини, що розвивають положення Всезагальної декларації, щодо окремих груп прав чи окремих прав, закріплених у ній. Однак, якщо Декларація прав формально не є ні для кого обов'язковою, але стала такою фактично для всіх держав, то вищевказані договори юридично обов'язкові для виконання державами, але тільки тими, котрі їх підписали і ратифікували.

Окрім Пактів під егідою ООН були розроблені: Конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації, Конвенція про запобігання катуванням та іншому жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню, а також безліч інших договорів. На виконання усіх цих угод були створені: Комітет ООН з прав людини (не плутати з Комісією ООН), Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Комітет з расової дискримінації, Комітет проти катувань тощо.

3) Спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй. У відповідності зі ст. 57 і 63 Статуту ООН із Організацією пов'язані різні установи, створені міжурядовими угодами в галузі економіки, соціальних відносин, культури, освіти, охорони здоров'я та ін. Спеціалізовані установи є постійно діючими міжнародними організаціями, які працюють на підставі власних статутів і угод з ООН. Сьогодні існує 16 таких організацій. Однак далеко не всі ці установи займаються правами людини. Для тих, що здійснюють правозахисну діяльність, вона не є основною, а випливає із загальсоціальної спрямованости їх діяльности і, відповідно, лише доповнює її. До таких установ відносяться насамперед Міжнародна Організація Праці (МОП) і Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).

Другим найважливішим елементом міжнародного механізму захисту прав людини є реґіональні міжнародні організації.На сьогодні у світі існує три дієздатні реґіональні системи захисту прав людини: Міжамериканська, Африканська і Европейська. Перша діє в рамках Організації Американських Держав і представлена Міжамериканською комісією з прав людини і Міжамериканським судом з прав людини. На відміну від відповідного европейського органу Міжамериканський суд не вчинив якогось значного впливу на формування реґіональних стандартів прав людини, розглянувши за 40 років існування ледь більше 10 справ. Уся правозахисна діяльність лягла, таким чином, на Комісію, в яку можуть звертатися зі скаргою будь-які фізичні особи, групи, особи чи недержавні організації. Комісія вживає заходів до досягнення дружнього врегулювання, а якщо це не вдалося, – вона приймає висновок у справі. Ці висновки мають велику моральну вагу, їх, як правило, враховують держави, обвинувачені в порушеннях прав людини.

Африканська система складається з Африканської комісії прав людини і народів, що є органом Організації Африканської Єдности. Вона діє на підставі Африканської хартії прав людини і народів. Комісія заслуховує кожні два роки звіти держав про законодавчі й інші заходи для захисту прав людини. Комісія з цього приводу формулює судження і про-

позиції. Також вона розглядає заяви громадян і недержавних організацій про масові і систематичні порушення прав людини. По них Комісія готує свої висновки для вищого органу ОАЕ – Асамблеї глав держав і урядів.

Европейська система захисту прав людини найрозгалуженіша і найдієздатніша. Система діє в рамках Ради Европи. Европейський правозахисний механізм заснований на низці договорів, основним серед них є Европейська конвенція захисту прав людини й основних свобод. Крім неї, у рамках Ради Европи розроблені Европейська соціальна хартія, Европейська конвенція прав меншостей, Европейська конвенція прав дитини, Европейська конвенція запобігання катуванням.

Головний европейський правозахисний орган – Европейський суд прав людини – має одну відверту перевагу перед більшістю сучасних правозахисних організацій – його рішення обов'язкові для держав, що приєдналися до Конвенції захисту прав і свобод. У результаті, рішення Суду впливають на формування не тільки европейських, але і світових стандартів прав людини, і навіть на відповідну законодавчу практику багатьох цивілізованих держав.

Крім суду, при Раді Европи діють Европейський комітет з прав меншин, Комітет незалежних експертів по соціальних і економічних правах, Европейський комітет запобігання катуванням.

Дужич Л.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ

Забезпечення миру та міжнародної безпеки – основна проблема сучасності. Минув той час, коли держави сподівалися захистити себе тільки шляхом створення власної оборони. Характер сучасної зброї не залишає жодній державі надії забезпечити свою безпеку лише військово-технічними засобами, нарощуванням озброєнь і збройних сил, оскільки не тільки саму ядерну війну, а й гонку озброєння виграти не можна. Стало очевидним, що безпека держав може бути забезпечена за допомогою не військових, а політичних і міжнародно-правових засобів. Шлях до гарантій безпеки кожної окремої держави лежить через всесвітнє зміцнення загальної безпеки. Система міжнародної безпеки становить новий підхід до проблеми забезпечення миру та безпеки на планеті. Роль права міжнародної безпеки у створенні всеосяжної системи миру та безпеки полягає у вирішенні двоєдиного завдання: забезпеченні ефективного функціонування механізму підтримки миру, який світове співтовариство вже має, максимального використання потенціалу, закладеного в діючих нормах, зміцнення існуючого міжнародного правопорядку; виробленні нових міжнародно-правових зобов'язань, принципів, норм.

Основним джерелом, що регламентує міжнародно-правові способи й засоби забезпечення миру, є Статут ООН (гл. I, гл. VI, гл. VII). Підтримувати міжнародний мир і безпеку, вживаючи ефективних колективних заходів, — головна мета Організації Об'єднаних Націй .

Ухвалені в рамках ООН резолюції Генеральної Асамблеї, що містять принципово нові нормативні положення й орієнтовані на конкретизацію приписів Статуту, також можна віднести до категорії джерел права міжнародної безпеки. «Про незастосування сили в міжнародних відносинах і заборону навічно застосування ядерної зброї» (1972 р.), «Визначення агресії» (1974 р.).

Важливе місце в комплексі джерел права міжнародної безпеки посідають взаємопов'язані багатосторонні й двосторонні договори. Вони поділяються на 4 групи:

1. Договори, що стримують гонку ядерних озброєнь у просторовому сенсі: про Антарктику (1959 р.); про нерозповсюдження ядерної зброї (1968 р.); про без'ядерну зону в південній частині Тихого океану (1985 р.) та інші.

2. Договори, що обмежують нарощування озброєнь у кількісному та якісному сенсах: про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі та під водою (1963 р.); про всеосяжну заборону випробувань ядерної зброї (1996 р.); Договір між РФ і США про подальше скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь (1993р.).

3. Договори, що забороняють виробництво певних видів зброї й зобов'язують їх знищити: Конвенція про заборону розробки, виробництва та застосування хімічної зброї та її знищення (1993 р.), Договір між СРСР і США про ліквідацію їхніх ракет середньої та меншої дальності (1987 р.).

* студент 2 курсу відділення «міжнародні відносини» факультету міжнародних відносин Львівського національного університету

© Дужич Л., 2010

4. Договори, розраховані на запобігання випадковому (несанкціонованому) виникненню війни: Угода про лінії прямого зв'язку між СРСР і США (1963, 1971 рр.) та інші.

Загальна гуманізація міжнародних відносин – явище досить відносне і не заважає воєнно-політичним силам за наявності політичної волі переступити ядерну межу. Розвиток міжнародного права та встановлення правил гри – явище не нове і має підпорядкований до ядерної загрози характер, а тому може розглядатись як спроба мінімізації ризиків, що притаманні ядерному протистоянню і ніяк не вирішує проблему.

Створення переговорних механізмів не є чимось новим. Більше того, за умов відсутності у переговорних механізмів спроможності до адекватного реагування на обставини, що складаються, та здатності до адекватного регулювання міждержавних відносин, цей чинник може відігравати і роль дестабілізуючого фактора.

Таким чином, ядерна зброя виявилась ефективним засобом підтримання стабільності системи міжнародних відносин, що була заснована на основі балансу сил, і буде зберігати своє значення за умов нестабільного міжнародного середовища. Історія засвідчила, що поки у світовій політиці існує силове поле змагань за досягнення власних (інколи не узгоджених з іншими) інтересів суб'єктів міжнародних відносин, доти необхідно буде мати стабілізатор гарантованого принципу дії.

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Руда О. *

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У 2001 році було засновано Комісію з сімейного права Європи (The Commission of European Family Law), завданням якої стало розробка рекомендаційних принципів з окремих інститутів сімейного права [с. 68, 1]. Розроблення загальноєвропейських принципів сімейного права, вочевидь, буде здійснюватись довгий час, оскільки сімейні відносини, на відміну від інших галузей приватного права, менш насичені економічним змістом. Майнові права та обов'язки подружжя досить детально регламентуються у правових системах сучасності. Це відносини з приводу режиму майна подружжя, порядку управління ним, надання матеріального утримання одне одному.

Дослідження механізмів правового регулювання майнових відносин подружжя може здійснюватись як у рамках національного законодавства, так і в плані широкого юридичного підходу. У сім'ї романо-германського права традиційно склалось поняття «правовий режим майна подружжя» (matrimonial regime). В сім'ї загального права використовують термін «система подружньої власності» (system of matrimonial property). При більш поглибленому аналізі не можна не помітити, що поняття «система правового регулювання майнових відносин подружжя» є практично тотожним континентальному поняттю «правовий режим майна подружжя». Існують три основні види правового режиму майна подружжя:

1. Режим роздільності майна. Передбачає, що будь-яке майно подружжя, коли б і яким би шляхом воно не було придбане, вважається їхнім роздільним майном. Власником майна вважається той з подружжя, чиє право підтверджується правовстановлюючим документом. Режим введений в Англії в 1882 році, пізніше був сприйнятий країнами загального права: Австралія, Нова Зеландія, Канада.

2. Режим спільності майна. Встановлений Цивільним Кодексом Франції 1804 року, сприйнятий Іспанією, Італією, Швейцарією, 8-ма штатами США. Режимом передбачено об'єднання майна подружжя на ідеї рівноправності та їх економічному партнерстві.

3. Режим відкладеної спільності. Діє у ФРН та деяких Скандинавських країнах: Швеція, Норвегія, Данія. Особливість цього режиму полягає в тому, що під час шлюбу все майно подружжя належить кожному з них окремо (як при режимі роздільності), але у разі розірвання шлюбу все сімейне майно і кошти поєднуються і поділяються між подружжям порівну.

Підсумком реформи сімейного законодавства в Україні стало прийняття 10 січня 2002 року нового Сімейного кодексу України, який в ст. 60 закріплює принцип спільності майна як спосіб законного режиму майна подружжя [2].Стосовно визначення самого майна, то слід звернутися до Цивільного кодексу України, який включає в це поняття а) речі; б) майнові права; в) майнові обов'язки (ст. 190 ЦКУ). [3].

Окремі види об'єктів правового режиму майна подружжя становлять особливий інтерес.

* здобувач кафедри міжнародного приватного та митного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Руда О., 2010

І. Сімейний будинок. Особливий режим порівняно з іншими об'єктами нерухомості, призначеними для проживання (жилий будинок, квартира, інше жиле приміщення) має, як правило, тільки один, що подружжя обрали для свого постійного проживання, і одержує в законодавстві різних країн спеціальну назву: сімейний будинок, резиденція сім'ї тощо. У Німеччині сімейний будинок може належати обом подружжям на праві спільної сумісної власності або одному з них. У США в штатах з режимом спільності широко використовується конструкція «спільного володіння», за якою 2/3 нерухомості здобувається у спільну власність. У Франції нерухомість, придбана подружжям протягом шлюбу роздільно, не включається в спільне майно. В країнах загального права за загальним правилом при відсутності доказів про протилежне, сімейний будинок вважається приналежним рівною мірою обом з подружжя, незалежно від того, хто з них є юридичним власником. [с. 206-218, 4]

У країнах з режимом спільності і відкладеної спільності (ФРН, Швеція, Данія, окремі штати США) можливість одностороннього розпорядження сімейним будинком обмежена, в т.ч. орендованим, а також предметами домашньої обстановки.

У системі загального права, хоча спільним майном часто управляє чоловік, нерухомістю розпоряджаються обидва з подружжя. Той з подружжя, хто не являється юридичним власником сімейного будинку, здобуває право проживання в ньому (right of occupation) і може зареєструвати це право в спеціальних книгах. В цьому разі власник не зможе розпорядитись будинком без згоди іншого. Слід відзначити, система загального права дотепер зберігає традиційний підхід, відповідно до якого подружжя зобов'язані проживати разом, на чоловіка покладається обов'язок забезпечення дружини всім необхідним, і в першу чергу житлом. [с. 270-274, 4]

У вітчизняній правовій доктрині останніх десятиліть концепція сімейного будинку як резиденції сім'ї відсутня, через тоталітарне одержавлення житла. Сімейний кодекс пропонує досить ускладнені правила відносно розпорядження подружжям нерухомістю, зокрема жилим будинком, квартирою (ч. 3 ст. 65) [2]. Стаття 405 Цивільного кодексу, - згідно з якою «члени сім'ї власника житла, що проживають разом з ним, мають право користування цим житлом відповідно до закону», - забезпечує право користування жилим будинком подружжям-невласником [3].

Складним є питання поділу будинку навпіл між двома співвласниками. Адже, у виступі Ромовської З.В. на конференції АПрН України «Загальні тенденції та особливості реалізації охорони і захисту приватних прав в Україні та світі» (12 листопада 2008 р., м. Київ) відзначалося, що спільна сумісна власність в цьому випадку не припиняється – несучі конструкції завжди є у спільній власності. І тут виникає проблема: кому належить дах, несуча стіна між частинами будинку, а головне, хто повинен здійснювати ремонт цих конструкцій?

З огляду на наведене, вітчизняне законодавство повинно містити особливі правила володіння, користування і розпорядження сімейним будинком, які в першу чергу спрямовані на забезпечення інтересів подружжя-невласника, дітей та інших членів сім'ї. Права подружжя-власника можуть бути обмежені в більшій мірі порівняно з правами на об'єкти нерухомості, що не становлять резиденцію сім'ї.

ІІ. Плоди і доходи від підприємницької діяльності. Існують різні підходи у визначенні режиму плодів і доходів від роздільного майна подружжя (unearned income). На території США діє:

а) Іспанське правило, виходячи з якого будь-який природний приріст вартості роздільного майна належить до роздільної власності, але всі плоди і доходи, вироблені роздільним майном під час шлюбу, стають спільною власністю подружжя [с. 240, 5].

б) Американське правило: доходи від роздільного майна належать подружжю-власнику. Так в одному з рішень у справі про поділ майна Каліфорнійський апеляційний суд зазначив випадки для зміни роздільного режиму:

- якщо воно змішано зі спільним настільки, що його походження неможливо встановити;
- шляхом укладення шлюбного договору. [с. 460-488, 6].

В Україні питання правового режиму прирощень (плодів, доходів), пов'язаних зі здійсненням подружжям (одним із них) підприємницької діяльності, створенням й участю в господарських товариствах маловивчене і вимагає першочергового вирішення.

1. Правовий режим прирощень, коли роздільне майно одного з подружжя складає основу його підприємницької діяльності. Цивільний кодекс зберіг концепцію, відповідно до якої плоди і доходи належать власнику речі, якщо інше не встановлено договором власника і іншою особою або законом (ч. 2 ст. 189) [3]. В ст. 58 СК говориться, «якщо річ належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід, він є власником цих плодів, приплоду або доходу».

В літературі відзначалося, якщо єдиним джерелом грошових коштів одного з подружжя є доход від його майна, а другого – заробітна плата, то невірно до спільного майна подружжя відносити лише заробітну плату останнього [с.182, 7]. Була висловлена пропозиція – передбачити виключення із загального принципу визнання права власності на плоди і доходи від роздільного майна за подружжям-власником, надавши суду право в окремих випадках визнавати спільним майном (цілком або у частині) плоди і доходи від роздільного майна другого з подружжя, отримані ним у період шлюбу [с.182-183, 7].

Не можна не погодитись з висловленим, адже часто цього вимагають інтереси одного з подружжя або їх неповнолітніх дітей.

2. Відрізняється правовий режим прирощень (дивідендів) від майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Виходячи із статті 60 Сімейного кодексу можна зробити висновок: усі прирощення від спільного майна подружжя, вкладеного в підприємницьку діяльність, також вважається їх спільним майном (незалежно хто саме з подружжя здійснює таку діяльність) [2].

Якщо спільні кошти подружжя вкладено в комерційну юридичну особу, однак сам подружжя-учасник підприємницьку діяльність безпосередньо не здійснює (АТ, ТОВ), - правовий режим прирощень може бути визначений без особливих проблем – вони стають спільним майном подружжя. Наприклад, якщо один з подружжя придбав на спільні кошти акції, то отримані ним дивіденди стають спільним майном подружжя. Складніше справа, коли один з подружжя займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи (доходи індивідуальних підприємців). Принципи підприємницької діяльності припускають свободу розпорядження отриманим прибутком, який залишається після внесення платежів, передбачених законодавством. Натомість основна ідея режиму спільності майна припускає рівність прав подружжя на майно і доходи від спільного майна.

У разі виникнення спору, на нашу думку, суду повинно бути надане право, виходячи із обставин справи, встановлювати певну частину доходу, отриманого подружжям – підприємцем, яка може надалі використовуватись ним самостійно для здійснення своєї підприємницької діяльності. При створенні юридичної особи цілком застосовується загальний принцип сімейного права про спільність майна подружжя.

III. Своєрідністю відрізняються банківські вклади, які являють собою право вимоги до кредитної установи про видачу внесених грошей. Відносно банківського вкладу, що здобувається подружжям в період шлюбу, діє презумпція спільності (ч. 2 ст. 61 СК) [2].

У дійсності той з подружжя, хто зацікавлений у визнанні вкладу спільним, має довести факт, що гроші, за рахунок яких він сформований, належали подружжю на праві спільної сумісної власності. До виникнення спору важко простежити спільні чи роздільні кошти брали участь в операціях з розрахунком. Через відсутність доказів певні обставини не можуть бути враховані судом при розгляді справи за позовом одного з подружжя.

Серйозні проблеми виникають у зв'язку з розпорядженням спільним вкладом. У банківському і сімейному законодавстві закріплено 2 протилежні правила:

1. про одноособове розпорядження вкладника своїм вкладом. Без відома іншого з подружжя зі свого рахунку можна зняти будь-яку суму.

2. про розпорядження спільним майном подружжя за їх взаємною згодою. Відповідно до ст. 65 СК «при здійсненні одним з подружжя правочинів стосовно цінного спільного майна обов'язкова письмова згода іншого з подружжя».

Тобто, правовий режим коштів, що знаходяться на рахунку, відомий тільки самому подружжю, не контролюється. А його встановлення ускладнене необхідністю доведення. Оскаржити такий правочин за правилами ч. 1 ст. 65 СК, - «дружина, чоловік розпоряджається майном, що є об'єктом спільної сумісної власності, за взаємною згодою», - не можна з тих же причин.

У зарубіжному сімейному праві ці проблеми розв'язуються шляхом відкриття:

- спільних поточних (для розрахунків з побутових потреб)
- депозитних рахунків.

Подружжя можуть змінити режим грошових коштів, що знаходяться на рахунку. За законодавством штату Луїзіана намір подружжя змінити режим депозиту з роздільного на спільний може бути встановлено в судовому порядку. У разі розірвання шлюбу спільний рахунок може бути закритий або перетворений на окремі рахунки. У США та Великобританії режим спільності грошових коштів, внесених у кредитну установу, можна встановити у шлюбному договорі, а також передбачити порядок управління і використання спільного рахунку. [с. 655-676, 8]

Виходячи із зарубіжного досвіду банківське законодавство України має бути доповнене нормами, що передбачають введення спільних рахунків подружжя, за допомогою яких подружжя могли б здійснювати розрахунки, пов'язані із спільними сімейними потребами. Таке нововведення, на нашу думку, могло б стати надійною гарантією забезпечення майнових інтересів подружжя і зміцненню відносин.

Література

1. Lowe N. Perspectives for Unification and Harmonization of Family Law//Family Life and Human Right – 11th World Conference – Copenhagen / Oslo – 2002. – P. 68.
2. Сімейний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Ін Юре, 2004 р.- 180с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435 - IV. – http://zakon.rada.gov.ua
4. Семейное право РФ и иностранных государств: основные институты / Под ред. В.В. Залесского. – М.: Б.и., 2004. – 310с.
5. McKnight J.W. Family Law: Husband and Wife // SMU Law Review. – Vol. 48, 1995. – P. 1225-1274.
6. Wake W.A. Uniform Marital Property Act: Suggested Revisions for Equality Between Spouses // Univ. of Illinois Law Review. – 1998. – P. 461-490.
7. Жилинкова И.В. Правовой режим имущества членов семьи. – Х.: Ксилон, 2000. – 398 с.
8. Hargrave L. Matrimonial Regimes // Louisiana Law Review. – Vol. 52 – 1992. – P. 655-676.

Святун О.*

КОНСУЛЬСЬКИЙ ЗАХИСТ ОСІБ, ЯКІ ЗВИНУВАЧУЮТЬСЯ У ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНІЙ ЗІ ШПИГУНСТВОМ ТА ЗАГРОЗІ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

The article focuses on main approaches toward the problem of providing consular assistance to nationals under the charges of espionage and illegal activity against national security. In this context the main objectives of the aforesaid piece are to work out some universal attitudes to the problem which allows Ukrainian consuls to be more effective providing consular assistance to our citizens abroad.

Усвідомлюючи можливу епатажність згаданої теми, автор робить спробу вивчення проблематики виключно з правової точки зору, насамперед, з позиції надання вчасного та дієвого консульського захисту громадянину держави, який з об'єктивних чи суб'єктивних причин був затриманим правоохоронними органами іноземної країни і підозрюється/обвинувачується у скоєнні діяльності пов'язаної із загрозою національній безпеці цієї країни.

Слід зазначити, що в консульському праві залишається дуже багато так званих «білих плям» невивчених тем і надання захисту особі, що обвинувачується у шпигунській діяльності є однією з них. Зрозуміло, що в умовах радянської цензури вивчати згадане явище можливо було лише за умови відповідних допусків та виключно у закритих спеціалізованих виданнях. Водночас, у розвинутому демократичному світі шпигунські скандали незважаючи на спроби їх утаємнення у більшості випадків стають відкритими для суспільства преш за усе завдяки діяльності незалежних та демократичних засобів масової інформації.

Зовнішньополітична діяльність України у консульській сфері регулюється багатьма національними нормативно-правовими актами, серед яких насамперед: Конституція України від 28 червня 1996 року, Указ Президента України «Про Положення про Міністерство закордонних справ України» від 3 квітня 1999 року, Указ Президента України «Про Положення про дипломатичну службу в Україні» від 16 липня 1993 року, Указ Президента України «Про Консульський Статут України» від 2 квітня 1994 року, Розпорядження Президента України «Про Положення про дипломатичне представництво України за кордоном» від 22 жовтня 1992 року.

Водночас, діяльність органів зовнішньої розвідки України регулюється Законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про службу зовнішньої розвідки України», відповідними Указами України та іншими законодавчими актами. При цьому одними з головних принципів діяльності згаданих органів є законність та дотримання прав і свобод людини.

До вступ у в силу Віденської конвенції про консульські зносини, особам, які обвинувачувалися в шпигунстві, часто відмовляли у консульському захисті. Як шпигуни (цей термін Оппенгейм визначив як «секретні агенти держави, направлені за кордон з метою

* здобувач кафедри міжнародного приватного та митного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Кучер Б.І.

© Святун О., 2010

отримання нелегальної інформації щодо військових та політичних секретів»), вони не мали офіційного статусу відповідно до міжнародного права, і, у разі затримання, отримували сурове покарання.[10] Наприклад, полковник Рудольф Іванович Абель, радянський агент ув'язнений за шпигунство, був засуджений до тридцяти років позбавлення волі та штрафу у розмірі 3000 доларів США. Два американські громадянина, Джон Т. Доуні та Ричард Г. Фектау, були обвинувачені в Китаї у шпигунській діяльності та засуджені до двадцяти років ув'язнення кожен.

Коли Роберт А. Вогелер, Ісраель Джейкобсон та Едгар Сандерс начебто зізналися у шпигунській діяльності, в якій їх обвинувачували угорські органи влади, вони утримувалися у в'язниці без права листування та спілкування з родичами або захисником. У справі щодо кореспондента Ассошіейтед Прес Уільяма Н. Оатіса, якого також обвинувачували у шпигунстві, чехословацькі органи влади не дозволили посадовцям США відвідувати його, доки він не відсидів у в'язниці 12 місяців.

У справі Фредеріка С. Бергхурна, професора Йельського університету, спеціаліста з Радянського Союзу, який був заарештований у Москві наприкінці жовтня 1963 р. за обвинуваченням у шпигунстві, після певної затримки радянські органи влади повідомили Посольство США про арешт, однак неодноразові намагання Посольства отримати дозвіл на відвідування затриманого консульською посадовою особою так і не мала успіху. Це примусило Посла США Фоя Д. Колера заявити протест щодо факту «невиправдано тривалого періоду часу між арештом американського громадянина та нотифікацією про це посольству», а також звернутися до уряду Радянського Союзу з вимогою «невідкладного доступу» до професора Бергхурна. Врешті після особистого втручання покійного Президента США Дж.Кеннеді, професор Йельського університету був звільнений та висланий за межі Радянського Союзу.[2]

Подібна доля спіткала Френсіса Гарі Пауерса, пілота сумнозвісного розвідницького літака У-2, збитого 1 травня 1960 року у Радянському Союзі. Більш як два місяці посадові особи Сполучених Штатів марно зверталися за дозволом відвідати його у в'язниці.

Відмови радянських органів влади у вищезазначених випадках прямо суперечили заяві Радянського Союзу на адресу Сполучених Штатів від 1933 року щодо права консула бути нотифікованим протягом трьох днів у великих містах та семи днів у віддалених районах про арешт громадянина США, а також право американського консула відвідати таких громадян «невідкладно». Зміст цих прав на вчасну нотифікацію та консульський доступ був знову підтверджений у Консульській конвенції між США та СРСР 1964 р. При цьому, слід відзначити, що не робиться жодних виключень щодо осіб, обвинувачених у шпигунській діяльності чи то в заяві 1933 р., чи то в Консульській конвенції між США та СРСР, чи то у Віденській конвенції.

У відомій Справі Вінна 1962 р., яка стосувалася першого британця, коли-небудь обвинуваченого в шпигунстві в Радянському Союзі з часів Справи Метрополітана- Вікерса стосовно шести британських інженерів у 1933 р., радянський уряд тримав Вінна, управляючого директора лондонської фірми «Mobile exhibitions Ltd.», без права листування та спілкування протягом шести місяців, поки британському консулу було дозволено його відвідати. Протягом цього періоду часу лише дружині британського громадянина було дозволено відвідати чоловіка. Угорський уряд, який першим заарештував та утримував цього британського громадянина протягом тижня перед тим, як екстрагувати його до Радянського Союзу (країни проти якої ним було вчинено більшість злочинів), навіть не надав відповіді на запит британського консульської посадової особи відвідати пана Вінна. Незабаром Вінна було засуджено до восьми років позбавлення волі. Радянський громадянин, Олег Пеньковський, якого проходив по справі разом з ним, був засуджений до

смертної кари. Крім того, сім британських та п'ять американських дипломатів, втягнені до процесу щодо шпигунства, були оголошені «personae non gratae».[2]

Однак не всім обвинуваченим шпигунам було відмовлено у відвідуванні консула. Органи влади Єгипту дозволили Британському генеральному консулу Безілу Джадду відвідати Джеймса Суінбьорна, Чарльза Піттака, Джеймса Зарба та Джона Торнтона Стенлі, які у 1956 р. були обвинувачені у шпигунстві.

З набуттям чинності Віденською конвенцією консульські візити затриманих або ув'язнених громадян, включаючи обвинувачених у шпигунстві, стали скоріше нормою, ніж виключенням. З цього приводу можна навести два випадки. Ніколас Данілофф, американський кореспондент «U.S. News & World Report» в Москві, був заарештований 30 серпня 1986 р. за «участь в акті шпигунства». Наступного дня у в'язниці Лефортово на північно-східній частині Москви його відвідала його дружина та Генеральний консул США. Джон Ф. Бьорнс, голова Пекінського бюро «New York Times» був затриманий за підозрою у «проникненні до зони, забороненої для іноземців, збиранні розвідницької інформації та шпигунстві». Оскільки він мав подвійне громадянство Британії та Канади, йому було дозволено бути відвіданим протягом трьох днів з моменту затримання британським консулом Френком Севеджем та представником Посольства США Лінн Ноа. Після перебування під вартою протягом шести днів його було вислано за межі Китаю.

Консульський доступ надавався навіть по відношенню до взятого в полон американського громадянина Юджина Хазенфаса, який займався військовою діяльністю проти Нікарагуа. Так, американська посадова особа в м. Манагуа отримала дозвіл відвідати Юджина Хазенфаса, взятого в полон з літака, збитого над Нікарагуа 5 жовтня 1986 р., під час транспортування зброї нікарагуанським повстанцям.

Навіть таке серйозне порушення режиму безпеки, як посадка літака молодим чоловіком із Західної Німеччини, Матіасом Рустом, на Червоній площі в Москві після того, як він обійшов радянську протиповітряну оборони на відстані більше 400 міль від Хельсінкі до Москви, не створило перешкоди для трьох посадовців Федеративної Республіки Німеччини на чолі з Начальником консульського відділу Посольства Герхардом Шрьомбгенсом щодо отримання дозволу на відвідування Руста у в'язниці Лефортово для 30-хвилинної зустрічі після арешту. Два високі радянські посадовці, Міністр оброни Сергій Соколов та Головнокомандуючий повітряними силами Олександр Колдунов, були відправлені у відставку як відповідальні за недотримання безпеки – однак правила щодо консульського доступу були ретельно дотримані.[2]

З набуттям чинності Віденською конвенцією надання консульського захисту затриманим або ув'язненим громадянам, включаючи обвинувачених у шпигунстві, стали загально прийнятою нормою міжнародного права. Такий захист має надаватися згідно з усіма загальноприйнятими стандартами з моменту підтвердження належності до громадянства. При цьому консульська посадова особа має вимагати від країни перебування негайної нотифікації факту арешту/затримання громадянина своєї країни.

Література

1. Булавко Ю. В. Консульская защита прав граждан за рубежом: Учеб.-метод. пособие [для студентов специальности «Междунар. Право»] / Ю. В. Булавко, В. А. Боровик; Под науч. ред. Л. В. Лойко; Бел. гос. ун-т. - Мн.: ФУСТ БГУ, 2004. - 79 с.
2. Lee Luke T. Consular Law and Practise. – New York. – 1991. – pp. 124 – 131.
3. United States Foreign Relations. – 1902. – p. 877.
4. Schwerzenberger G. International Law. - . 1957., I. – p. 201.
5. Right Quincy. The Strengthening on International Law. // Recueil des Courts. – 1959-III.- 1.- p. 182.

6. Waldock H. Human Rights in Contemporary International Law and the Significance of the European Convention. // International and Comparative Law Quaterly. – 1965. – 11. – L. Q. 3.
7. Задорожня Г. Захист прав громадян України за кордоном: дипломатичний захист та консульська допомога // Український часопис міжнародного права. – 2004. - № 4. – с. 94 – 98.
8. Borchard Edwin M. The Diplomatic Protection of Citizens Abroad or the Law of International Claims. – Buffolo, New York. -2003. – 929 p.
9. Dunn Frederick Sherwood. The Protection of Nationals: a Study of Application of International Law. – Baltimore. – 1932. – 225 p.
10. Oppenheim L.F.L. International law, a treatise. - London, New York. – 1912. – Pp. 838-9.

Фіногін А.*

УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ ЗА ВІДЕНСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ 1980 РОКУ І ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Оферта і акцепт – не єдиний спосіб укладення договору. Проте укладення договору через оферту і акцепт потребує найдокладнішого регулювання.

Правила Цивільного кодексу України (2003), що стосуються механізму укладення договору через оферту і акцепт, були багато в чому запозичені із Віденської конвенції. Втім, є і відмінності. Ми окреслимо основні відмінності і їх практичні наслідки, а також випадки, у яких при застосуванні Цивільного кодексу корисно звертати увагу на положення Конвенції.

Відкликання оферти

І Конвенція, і ЦКУ закріплюють право оферента відкликати свою оферту до моменту або в момент її одержання адресатом.

Конвенція також містить правило англосаксонського походження - право оферента відкликати свою оферту навіть після її одержання адресатом. Із цього правила є два виключення: оферта не може бути відкликана: «a) якщо в оферті зазначено шляхом встановлення певного строку акцепту чи іншим чином, що вона є невідкличною; або b) якщо для адресата оферти було розумним розглядати оферту як невідкличну й адресат оферти діяв відповідно».

ЦКУ прямо не закріплює можливості відкликання оферти після її прийняття, але одразу закріплює виключення із цією можливості: «Пропозиція укласти договір, одержана адресатом, не може бути відкликана протягом строку для відповіді, якщо інше не вказане у пропозиції або не випливає з її суті чи обставин, за яких вона була зроблена».

З цього можна зробити висновок, що за ЦКУ оферту можна відкликати і після її отримання адресатом. При цьому випадок, коли адресат оферти покладався на неї як на невідкличну (наприклад, уклав у зв'язку з нею угоду із третьою особою, або зазнав збитків, аналізуючи доцільність її прийняття), за ЦКУ не є підставою невідкличності, на відміну від Конвенції.

Відкличність оферти, в якій міститься строк для відповіді, є питанням неоднозначним як за Конвенцією, так і за ЦКУ. В Конвенції така неоднозначність зумовлена несприйняттям відповідної норми представниками англосаксонських країн, що спричинило досить розмите формулювання відповідної норми (стаття 16(2)(a)). Коментуючи цю норму, вчені зазначають, що якщо сторона, встановлюючи строк для відповіді, не бажала цим зробити свою оферту невідкличною, оферту можна відкликати. Виявити відповідний намір можна, аналізуючи обставини справи.

Можливо, тому і ЦКУ містить схоже застереження - про те, що із обставин справи чи суті оферти можна зробити висновок про її відкличність навіть протягом строку для відповіді.

---

* студент 5 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Довгерт А.С.

© Фіногін А., 2010

Відповідь про згоду укласти договір на інших умовах

Відповідь про згоду укласти договір на інших, ніж було запропоновано, умовах є відмовою від одержаної пропозиції і водночас новою пропозицією (контр-офертою) особі, яка зробила попередню пропозицію. Цей базовий принцип є спільним для ЦКУ і Конвенції.

Формулювання Конвенції є більш детальним - так, акцепт є контр-офертою і тоді, коли вона не тільки змінює умови оферти, але і містить нові умови.

З іншого боку, Конвенція у цьому питанні є більш гнучкою. Вона допускає укладення договору, якщо в акцепті містяться інші або нові умови несуттєвого значення. Суттєвими визнаються, зокрема, умови щодо ціни, платежу, кількості, якості товарів, часу і місця доставки, відповідальності сторони, вирішення спорів.

На нашу думку, положення ЦКУ щодо згоди на інших умовах доцільно тлумачити розширювально і застосовувати принципи, аналогічні закріпленим у Конвенції.

Акцепт, що не надходить протягом встановленого строку

За правилом, спільним для ЦКУ і Конвенції, якщо у пропозиції укласти договір вказаний строк для відповіді, договір є укладеним, коли особа, яка зробила пропозицію, одержала відповідь про прийняття пропозиції протягом цього строку.

І Конвенція, і ЦКУ закріплюють право оферента розглядати акцепт, що прийшов із запізненням, в якості чинного акцепту. Проте положення Конвенції тут є більш зваженими, оскільки закріплюють, що для цього оферент повинен невідкладно повідомити адресата оферти в усній формі, що договір укладено, або відправити відповідне повідомлення. В ЦКУ така умова відсутня.

Згідно ЦКУ, «у випадку, якщо відповідь про прийняття пропозиції укласти договір було відправлено своєчасно, але одержано із запізненням, особа, яка зробила пропозицію укласти договір, звільняється від відповідних зобов'язань, якщо вона негайно повідомила особу, якій було направлено пропозицію, про одержання відповіді із запізненням». Конвенція містить аналогічну норму. Ми вважаємо, що «своєчасне» відправлення акцепту у відповідній статті ЦКУ необхідно тлумачити не як відправлення в межах строку для відповіді, а як відправлення, яке б призвело до вчасного отримання акцепту, якби засоби передачі (комунікації, пошта) працювали в нормальному порядку. Саме таке формулювання міститься в Конвенції.

Таким чином, беручи до уваги генеалогічну близькість положень щодо укладення договору ЦКУ і Конвенції, ми рекомендуємо при застосуванні і тлумаченні цих норм ЦКУ звертати увагу на відповідні положення Конвенції, а також на досить розвинуту практику їх застосування і тлумачення.

Кулик Д.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФРАНЧАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність теми, обраної для мого дослідження полягає у її відносній новизні для правової системи України. Останнім часом франчайзинг набуває все більшого поширення у зв'язку із приходом на український ринок нових іноземних компаній та зростанням кількості національних франчайзингових мереж. Договір комерційної концесії як вид договірних відносин законодавчо було закріплено лише із прийняттям Цивільного та Господарського кодексів України (надалі – ЦК і ГК) у 2003 році. Наш законодавець вирішив не робити кальки з англомовної правової термінології і вжив термін «комерційна концесія», так само як і законодавець Російської Федерації, замість загальноприйнятого у світі терміну «франчайзинг». Я все ж таки схиляюсь до останнього, виходячи із теорії та практики міжнародного приватного права, тому у своєму дослідженні вживатиму саме його.

За загальним визначенням, договір франчайзингу – це договір, за яким одна сторона – франчайзор передає іншій стороні-франчайзі за плату право користуватися на умовах франчайзора діловим комплексом – сукупністю виключних прав і системи ведення бізнесу - для виготовлення або продажу певного товару або надання певних послуг.

Трохи більше 20 країн у світі законодавчо регулюють франчайзинг. І тут особливої проблеми немає. Як каже одна моя знайома – практикуючий юрист, що працює у сфері міжнародної торгівлі – відсутність законодавчого регулювання – це повна воля договірних відносин для сторін. І вона звичайно ж права. Тому здавалося б, навіщо говорити про необхідність удосконалення правового регулювання франчайзингу в Україні? А тому, що у нас франчайзинг врегульований законодавчо і ЦК і ГК, от тільки механізм закладений для його регулювання не працює, тому що не існує процедури, за якою б договори франчайзингу проходили державну реєстрацію, що значною мірою позбавляє їх правової сили та захисту зі сторони закону. Існування ж закону, який не працює – це найгірше.

ЦК УРСР не містив правового регулювання договору франчайзингу і не визнавав такого договору окремим видом договірних зобов'язань. До прийняття нового ЦК 2003 року все правове регулювання франчайзингу в Україні обмежувалося ст. 4 ЦК Української РСР, де говорилося, що «цивільні права і обов'язки виникають з підстав, передбачених законодавством Союзу РСР і Української РСР, а також з дій громадян і організацій, які хоч і не передбачені законом, але в силу загальних начал і змісту цивільного законодавства породжують цивільні права і обов'язки».

Із прийняттям нового ЦК та ГК обидва ці акти закріпили правове регулювання договорів комерційної концесії. Це глава 76 (ст. 1115-1129) ЦК та глава 36 (ст. 366-376) ГК. Не вдаючись до подробиць та нюансів, загалом зміст правового регулювання обох кодексів збігається. Згідно ст. 1115 ЦК «за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користу-

* студент 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Кисіль В.І.

© Кулик Д., 2010

вання відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг».

Проте я хотів би звернутися саме до проблемних питань, закладених в регулюванні відносин франчайзингу в ЦК та ГК. Ст. 1118 говорить, що «договір комерційної концесії підлягає державній реєстрації органом, який здійснив державну реєстрацію правовволодільця».

«Якщо правоволоділець зареєстрований в іноземній державі, реєстрація договору комерційної концесії здійснюється органом, який здійснив державну реєстрацію користувача». «У відносинах з третіми особами сторони договору комерційної концесії мають право посилатися на договір комерційної концесії лише з моменту його державної реєстрації».

ГК фактично дублює ЦК, тому не бачу змісту цитувати і й його статті. І тут виникає проблема, адже законодавець, поклавши обов'язок реєстрації договорів комерційної концесії на органи державної реєстрації, не передбачив відповідної процедури здійснення таких дій, тому ці органи елементарно не мають механізму, який би дозволив їм проводити державну реєстрацію таких договорів.

На практиці із цієї ситуації виходять наступним чином. Провідні юридичні фірми України радять своїм клієнтам, що укладають договори франчайзингу в Україні, зокрема міжнародні договори франчайзингу, надсилати запит про державну реєстрацію до відповідних органів і отримувати офіційну відмову в проведенні такої реєстрації у письмовій формі. Таким чином, сторони договору отримують можливість за потреби довести, що діяли вони справедливо, добросовісно та розумно (а це, як ви пам'ятаєте, одні із загальних засад цивільного законодавства) і просто були позбавлені можливості державної реєстрації свого договору. Ця процедура не дозволяє потім посилатися на даний договір франчайзингу у відносинами із 3-ми особами чи у суді, проте це та мінімальна гарантія, якою сторони себе можуть убезпечити при укладанні договору франчайзингу в тих умовах правового регулювання, що склалися в нашій державі.

На щастя мають місце спроби удосконалити правове регулювання франчайзингу в Україні. Прикладом однієї із таких спроб, хоча і не найкращої, є проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо державної реєстрації договорів комерційної концесії)» № 2334 від 07.04.08, внесений народним депутатом України О.Б.Фельдманом. Головним недоліком даного законопроекту є, перш за все, його не комплексність, що полягає в елементарному внесенні відповідних змін до ЦК і ГК, за якими обов'язок державної реєстрації договорів комерційної концесії покладається на центральний орган виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, іншими словами на Державний департамент інтелектуальної власності, що діє у складі Міністерства освіти і науки України. Задум, безперечно, має сенс, от тільки неповноцінність законопроекту в тому, що вносячи зміни до частини 2 ст. 367 ГК та частини 2 ст. 1118 ЦК, його автор начебто забув про частину 3 ст. 1118 ЦК, тим самим створив таку модель правового регулювання, що породжує ще більше незрозумілостей, плутанини та двоякості.

Більш комплексним, як на мене, та більш продуманим з точки зору практики є проект Закону України «Про франчайзинг» № 25-3873/4, що повно і всебічно підходить до питання правового регулювання договорів франчайзингу загалом, та їх державної реєстрації зокрема.

Таким чином проблема удосконалення правового регулювання франчайзингу в Україні є очевидною як для теоретиків, так і для практиків. Головним питанням є не просто внесення відповідних змін до ЦК і ГК, чи то прийняття окремого закону про франчайзинг, а саме створення і законодавче закріплення тієї моделі, того механізму, за допомо-

гою якого договори франчайзингу зможуть ефективно працювати і отримувати максимально повний захист закону, зокрема це стосується найбільш нагальної проблеми державної реєстрації договорів франчайзингу. Тож будемо сподіватися на здоровий глузд нашого законодавця!

Література

1. Цират А.В. Франчайзинг и франчайзинговый договор: Учебн.-практ. пособие. – К. : Истина, 2002. – 240 с.
2. Getting the deal through: Franchise in 22 jurisdictions worldwide - 2008. Contributing editor: Philip F Zeidman. Published by Law Business Research Ltd.
3. Цивільний кодекс Української РСР. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України < http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1540-06 >.
4. Цивільний кодекс України : Прийнятий 16 квітня 2003 р. – К. : Істина, 2006. – 368 с.
5. Господарський кодекс України. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 240 с.
6. Право і комерція: що нового? Юридична газета, № 6, 8 лютого 2007, С. 9.
7. Франчайзинг чи комерційна концесія? Опейда Звенислава. <http://www.yurgazeta.com/article/379/>.
8. Договори у сфері зовнішньої торгівлі. Цірат Г. Юстиніан <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1030>, <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1031>.
9. Коротко про юридичну природу договору франчайзингу. Величко О. Юстиніан <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=241>/.
10. Commercial Concession Agreements and IP Rights. Anna V Tsirat. International Law Office. March 04 2008. <http://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Detail.aspx?g=b19d7634-9082-432e-a220-966b2351bd30>.
11. Proving Performance of Franchise Agreements. Anna V Tsirat. International Law Office. June 24 2008. <http://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Detail.aspx?g=b2f86e36-0eca-41a0-9b10-2e286c58c7b4>.
12. Formal Requirements for Registering Franchising Agreements. Anna V Tsirat. International Law Office. September 30 2008. <http://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Detail.aspx?g=bb045c96-450b-4cba-bd9a-1b62507e0fea>.
13. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо державної реєстрації договорів комерційної концесії)» № 2334 від 07.04.08. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України <http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=28808>.

Серьогін С.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ

Концепція неприпустимості зловживання правом сягає своїм корінням європейської філософської традиції 18 ст. Найбільш повно вона була опрацьована у працях Е. Канта, який проголосив, що кожна людина вільна здійснювати своє право до тих меж, поки це не завдає шкоди іншим особам. Згодом даний підхід був закріплений й у політичних документах, зокрема французькій Декларації прав людини та громадянина 1789 р., а пізніше в Конституції Франції 1793 р. тощо. В Німеччині, концепція про неприпустимість зловживання правом – шикана (Chikane), вперше була відображена в Пруському земському уложенні 1794 р. Подальшого нормативного закріплення даний інститут знайшов у ст. 226 Німецького цивільного уложення 1900 р. (BGB): «Здійснення права неприпустимо, якщо воно може мати своєю головною метою заподіяння шкоди іншому».

Російський учений Й.О. Покровський вірно помітив, що заборона користуватися своїм правом без усякого інтересу для себе, з винятковою метою завдати шкоду іншому настільки ж природна, як заборона навмисного правопорушення взагалі. Інакше можна було б стверджувати, що всякий вбивця користується своїм правом на ніж, усякий руйнівник чужого майна – своїм правом на використання своїх рук.

Подальший розвиток юридичної думки змусив німецьких правознавців змінити кваліфікуючі ознаки зловживання правом. Необхідність деталізації даного підходу була викликана тим, що переважно зловживання правом було націлено не стільки на заподіяння шкоди, скільки на задоволення корисливої мети в порушення прав інших осіб. Такі дії через нерозвиненість інституту не могли кваліфікуватися як шикана, а отже не отримували належного правового регулювання.

Визначний радянський правознавець В.П. Грібанов відзначав ще у радянський період, що зловживання правом є особливим типом цивільного правопорушення, здійснюваного уповноваженою особою при використанні нею власного права, пов'язаного з використанням недозволених конкретних форм в рамках дозволеного їй законом загального типу поведінки.

Сучасне законодавство України встановлює у ст. 13 ЦК України загальну заборону на дії громадян та юридичних осіб, що здійснюються із наміром спричинити шкоду іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Досить часто особливо з поширенням такого явища, як рейдерство, шикана зустрічається у сфері корпоративних відносин. При рейдерстві у переважній більшості випадків права використовуються не за прямим призначенням, а з метою ущемлення прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб. У деяких випадках право на реорганізацію юридичної особи (перетворення ТОВ на ЗАТ) використовується із єдиною метою – позбавити учасника, що виходить із ТОВ, його законного права на отримання частини майна. Подібні дії безсумнівно є шиканою. Однак у корпоративному законодавстві України немає спеціальних норм, які б забороняли вищевказані дії.

---

* студент 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Довгерт А.С.

© Серьогін С., 2010

Можна із впевненістю стверджувати, що у зв'язку із тим, що юридична особа, як правило, представляє інтереси більш ніж однієї особи, особливо акціонерко типу, то логічним є і те, що своєю діяльністю вона повинна задовольняти інтереси своїх учасників. Специфікою зловживання корпоративними правами є те, що особа-носій суб'єктивного права, зловживаючи, часто заподіює також певну шкоду і самому собі, оскільки заподіює шкоду не лише іншим учасникам, а і юридичній особі, учасником якої є і сам носій суб'єктивного права. Така поведінка виникає у тих випадках, коли особа має на меті не допустити до управління окремих осіб або унеможливити прийняття рішення, яке принесе «суперникy» більшу вигоду.

Найбільш гострим на сьогодні постало питання обмеження суб'єктивних прав акціонерів, що мають менше 10% акцій. Саме ці акціонери і потерпають від тих рішень, які приймаються більшістю. При цьому «меншість» не може навіть розраховувати на представництво у контролюючих та наглядових органах, а це дозволяє «більшості» управляти юридичною особою так, щоб «меншості» стало ще менше, щоб максимально нашкодити їм і врешті-решт повністю викупити їх акції. Така «більшість» може проводити загальні збори у зручний їм час для того, щоб «меншість» не змогла проголосувати проти певних рішень, таких як направлення дивідендів на розвиток юридичної особи або тимчасову відміну виплати дивідендів з іншою метою. Головна проблема у такій ситуації полягає в тому, що довести факт зловживання надзвичайно складно, але у випадку доведення, вважаємо, що суд має максимально об'єктивно підійти до вирішення таких питань.

Яскравим прикладом можливостей для зловживання можна навести норму права, що міститься у п. «і» ст. 41 Закону України «Про господарські товариства». На сьогодні не існує механізму захисту від укладення різного роду правочинів по відчуженню чужого майна і передачі його близьким родичам особи, що є представником, на невигідних для власника умовах, за винятком, звичайно, якщо власник сам не погодиться на такі умови.

Тут слід погодитися з І.В. Спасибо-Фатєєвою, яка зазначає, що укладені від імені товариства угоди повинні визнаватися недійсними, якщо голова правління або інша посадова особа перевищують межі своїх повноважень або здійснюють дії не в інтересах товариства.

Зловживання корпоративними правами мають місце не лише при управлінні юридичною особою, а й при її реорганізації. Наочним підтвердженням цьому став інвестиційний конфлікт між американською компанією Cargo Investments LLC та ЗАТ «Металургбуд». За договором між сторонами інвестор вимагав перетворити ЗАТ в ТОВ і ввести його в склад учасників, а він, у свою чергу, зобов'язується внести певну суму інвестицій. Придбавши певну долю ТОВ, інвестор вніс близько 70 тис. грн. і вже на наступний тиждень подав заяву про вихід із ТОВ. При цьому Cargo Investments LLC поставив вимогу про виплату йому вартості частини майна ТОВ пропорційно його частці в статутному фонді. В результаті інвестування 70 тис. грн. американська компанія стала претендувати на 5 млн. грн.

Підводячи підсумки викладеному, можна констатувати, що законодавство встановлює деякі межі здійснення цивільних прав, однак даний перелік не може вичерпати всі можливі прояви соціально-негідних способів, засобів та цілей реалізації цивільних прав – він може поповнюватись у зв'язку із розвитком ринкових відносин.

Однією із головних причин кризи, у якій наразі знаходиться українське суспільство, є непритягнення до відповідальності осіб, що діють недобросовісно, нерозумно, а також тих, хто зловживає суб'єктивними цивільними правами.

Закріплена у ст.13 ЦК України заборона на здійснення суб'єктивних цивільних прав із єдиною метою – спричинити шкоду іншим учасникам суспільних відносин, а також зловживання правом в інших формах, не здатна повною мірою вирішити проблему злов-

живання правом у підприємницькій діяльності. Це пов'язується із відсутністю будь-якого законодавчого роз'яснення, що саме слід розуміти під «іншими формами зловживання правом».

Необхідно відмітити також, що як іноземний, українській законодавець не дає чіткого розкриття поняття «зловживання правом». Зміст даного поняття визначається тісно пов'язаними між собою судовою практикою (яка є досить багатою за кордоном і тільки починає формуватися у сучасній Україні) та правовою доктриною. Окрім того, подібні дії мають підлягати також оцінці із позицій добрих намірів, розумності та справедливості. Очевидно, протягом найближчого часу в Україні буде узагальнюватися судова практика із метою застосування норм про заборону зловживання правом, що, у свою чергу, слугуватиме матеріалом для подальшого розвитку вітчизняної теорії заборони зловживання правом.

Сахно Я.*

ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У сучасному праві одним із серйозних питань, які виникають у цивільному процесі є питання диспозитивності.

Диспозитивність (латинське dispono — розпоряджаюся) полягає в наданій заінтересованим особам, які беруть участь у справі, можливості вільно здійснювати свої права (матеріальні і процесуальні), розпоряджатися ними, виконуючи процесуальні дії, спрямовані на порушення, розвиток і припинення справи в суді, а також використовувати інші процесуальні засоби з метою захисту суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів, державних і громадських інтересів.

За Цивільним процесуальним кодексом Німеччини **принцип диспозитивност**і означає права сторін повністю розпоряджатися процесуальними правами зі своєї ініціативи (принцип права розпорядження сторін).

За Цивільним процесуальним кодексом Франції **принцип диспозитивності** означає свободу і незалежність осіб, які беруть участь у справі, розпоряджатися спірними матеріальними повноваженнями, об’єктами процесу і безпосередньо пов’язаними з ними процесуальними правами.

За Федеральними правилами цивільного судочинства США **принцип диспозитивності** означає право сторін розпоряджатися об’єктом позову і процесуальними засобами його захисту (принцип автономії волі).

Принцип диспозитивності в системі цивільного процесуального права визначає механізм виникнення, руху та закінчення судового процесу.

Принцип диспозитивності застосовується як щодо публічно-правових відносин, так і щодо приватноправових відносин. Слід зазначити, що принцип диспозитивності у судовому провадженні щодо публічно-правових відносин (адміністративні, кримінальні, відповідальність за адміністративні правопорушення) частково утиснуто специфічним положенням та дією принципу офіційності, а у судовому провадженні щодо приватноправових відносин він діє у більшому обсязі.

Принцип диспозитивності у цивільному процесі України нормативно закріплено в статті 11 ЦПК України. **Стаття 11 визначає основні положення даного принципу, а саме**:

1. Суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненням фізичних чи юридичних осіб, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених ними вимог і на підставі доказів сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

2. Особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Таке право мають також особи (за винятком тих осіб, які не мають цивільної процесуальної дієздатності), в інтересах яких заявлено вимоги.

3. Суд залучає відповідний орган чи особу, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє.

* студентка 3 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ас. Забара І.М.

© Сахно Я., 2010

Принцип диспозитивності у його новому більш широкому розумінні є новелою для українського законодавства, а тому звернемо увагу на деякі суперечності, які можуть виникнути у судовій практиці цивільного процесу.

Зокрема, до **диспозитивних прав** відносяться такі, як:

1. порушення цивільної справи виключно за зверненням фізичних чи юридичних осіб;
2. зміна предмету або підстав позову;
3. відмова від позову (ст. 174 ЦПК України);
4. збільшення або зменшення позивачем позовних вимог;
5. визнання позову або заперечення проти нього;
6. укладення мирової угоди (ст.175 ЦПК України);
7. особиста участь у справі при її судовому розгляді, а також у вирішенні всіх пов'язаних з розглядом справи питань;
8. обов'язок доказування фактичних обставин, що мають значення для справи, повною мірою покладається на сторони та інших осіб, які беруть участь у справі;
9. самостійне здійснення процесуальних прав та обов'язків без втручання суду та ін..

А тепер розглянемо, що в нашому законодавстві може суперечити принципу диспозитивності:

1. **Порушення цивільної справи виключно за зверненням фізичних чи юридичних осіб.** З цим положенням суперечить частина 2 статті 166 СКУ, де зазначається, що суд при вирішенні питання про позбавлення батьківських прав особи може сам за власною ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину. Це суперечить як принципу диспозитивності цивільного процесу, так і процесуальному становищу суду, правам та обов'язкам судді. Суд як правозахисний орган держави може повідомити інших суб'єктів (орган опіки і піклування, прокурора, заінтересованих осіб) про знаходження такої справи у його провадженні, може залучити їх до участі у справі. Це ж відбувається підчас постановлення судом окремої ухвали, що призводить до ініціювання судом розгляду питання про вжиття заходів щодо усунення причин виникнення правопорушення.

2. **Відмова від позову – право на відмову від позову надається позивачеві.** Закон не обумовлює те, що суд контролює цю дію і може не прийняти відмову від позову. У випадку відмови позивача від позову повністю суд повинен винести ухвалу про закриття провадження. На суд покладається обов'язок перевірити добровільність такої відмови від позову, а також відсутність суперечностей з правами третіх осіб.

3. **Збільшення або зменшення позивачем позовних вимог**. Однак частина 3 статті 11 нового ЦПК надає суду можливість вийти за межі заявлених вимог у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє. В такій справі суд залучає відповідний орган чи особу, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

4. **Визнання позову або заперечення проти нього.** Визнання позову супроводжується постановленням судового рішення.

5. **Укладення мирової угоди.** Суд має перевірити добровільність даного правочину і прийти до висновку про необхідність його затвердження, він постановляє про це ухвалу та про закриття провадження у справі, а також роз'яснює сторонам наслідки такого закриття провадження у справі. **У зарубіжних країнах цей процес є зобов'язаними контролювати адвокати, а не суд.**

6. **Особиста участь у справі при її судовому розгляді, а також у вирішенні всіх пов'язаних з розглядом справи питань.** Стаття 92 зазначає, що до учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх в судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень головуючого судом застосовується

попередження, а у разі повторного вчинення зазначених дій - видалення із зали судового засідання.

7. **Обов'язок доказування фактичних обставин, що мають значення для справи, повною мірою покладається на сторони та інших осіб, які беруть участь у справі.** Порушення даного положення судом призводить до його втручання у реалізацію сторонами своїх змагальних прав. Зокрема, ст. 137 передбачає, що у випадках, коли щодо отримання доказів у сторін та інших осіб, що беруть участь у справі, є складнощі, суд за їх клопотанням є зобов'язаним витребувати такі докази. Варто нагадати, що в Україні цивільний процес є змагальним, тому перемога у процесі має залежати лише від сторін або їх представників; суд не може визначатися на чиюсь користь до закінчення процесу і допомагати комусь реалізовувати змагальні права. **У країнах же англосаксонського права цей обов'язок покладається на адвокатів, а не на суд**.

8. **Самостійне здійснення процесуальних прав та обов'язків без втручання суду.** Однак стаття 146 передбачає, що у разі ухилення особи, яка бере участь у справі, від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні. Йдеться про фактичне покарання особи, яка зігнорувала законні зобов'язання і вплив суду на розвиток справи.

Висновок: Принцип диспозитивності передбачає змен¬шення активної ролі суду і посилення активної ролі сторін, як заінтересованих учасників процесу. Для удосконалення національного законодавства можна використати досвід іноземних держав, в яких даний принцип є більш розвиненим.

Так в теорії цивільного-процесуального права Німеччини є дефініція принципу диспозитивності, ЦПК України не містить універсального визначення принципу диспозитивності, а відповідно не розкриває його у повному обсязі. Моєю пропозицією є внесення доповнення – загального визначення диспозитивності - до статті 11 ЦПК України.

У Цивільно-процесуальному кодексі Франції закріплено чіткий вичерпний перелік випадків, коли цивільну справу починають не зацікавленні сторони – отже чітко окреслено межі втручання суду у принцип диспозитивності. У Цивільно-процесуальному кодексі Франції передбачено, що відмова від позову, визнання позову, мирова угода здійснюються зацікавленими сторонами, без втручання суду. Дані дії не потребують пояснення або мотивації. В Україні для вчинення таких дій необхідним є рішення суду, що порушує принцип диспозитивності. Більшість європейських країн закріпили «презумпцію адвокатури», тобто контроль за здійсненням таких правочинів реалізують адвокати, а не суд.

Забезпечення доказової бази позову покладається на сторін процесу. Так в країнах англосаксонської системи права суд є пасивним в тому, що він самостійно доказів не збирає. Він лише спостерігає за процесом, намагаючись вияснити конкретні акти. Обов'язок витребування доказів покладається на адвокатів.

Для розкриття повного змісту принципу диспозитивності слід використовувати досвід і практику іноземних держав. Це свідчить про наближення правної думки і законодавчої практики в Україні до європейської філософії права.

ПОРІВНЯЛЬНЕ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Філіпенко Д.*

ВИБОРИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПЕРЕХОДУ ДО СТАЛОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Поза всяким сумнівом, навіть під час економічної кризи та політичної нестабільності демократія, права людини і верховенство права залишаються універсальними цінностями.

Демократизація – це багатоступеневий і тривалий процес. Владу «народу» неможливо привнести ззовні. Кожна держава торує свій шлях до демократії своїм власним чином. Як відзначала колишня Держсекретар США Мадлен Олбрайт: «Демократія виникає з прагнення індивідів брати участь у прийнятті рішень, які можуть змінювати їхнє життя... На відміну від диктатури, демократію неможливо нав'язати, вона завжди є результатом вільного вибору».

В сучасних умовах актуальною стає теза про те, що демократія – це набагато більше, ніж просто проведення виборів. Вибори мають бути не самоціллю, а лише засобом для встановлення політичної системи, що сприяє розвитку та самореалізації громадян шляхом розширення їх політичних та громадянських прав. Отже, демократія, в сучасному її розумінні – це не просто вибори, але й повага до прав людини, розвинене громадянське суспільство та верховенство права з притаманними йому активними політичними інституціями, принципами конституційності та незалежною судовою владою. Такі принципи – в поєднанні з справедливими виборами – власне й становлять основу демократичної культури.

Визнання такими міжнародними організаціями як Рада Європи та ООН права людини на демократію є дійсно глобальною ініціативою, що з'явилась внаслідок справді всесвітніх процесів. Таке визнання права людини на демократію ґрунтується на глобальному усвідомленні сучасним світом нерозривного зв'язку демократії з правами людини. Як відзначала колишня доповідач Моніторингового комітету Парламентської Асамблеї Ради Європи Ганне Северінсен: «Демократія – це єдино вірний шлях до збереження та розширення прав людини».

Світова спільнота має зберегти відданість принципу вільних та чесних виборів, адже такі вибори стали ефективним засобом для здійснення переходу до демократії. Необхідно прагнути до проведення виборів за однаковими для всіх умовами і підтримувати бойкот виборів там, де такі умови не створюються. Крім того, існує думка, що необхідно повністю ізолювати режими, які цілковито відкидають результати демократичних виборів. Прикладом тут можуть бути вибори у Бірмі, на яких переконливу перемогу одержала Аунг Сан Суу Куі, яка перебуває у цій країні під домашнім арештом внаслідок невизнання військовою хунтою результатів вільних виборів.

Термін «демократія» досить часто використовується невірно, у зв'язку з цим важливо вказати основні характеристики, що визначають приналежність тієї або іншої держави до демократичних.

---

* здобувач кфедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Муравйов В.І.

© Філіпенко Д., 2010

По-перше, найвищі державні чиновники мають обиратись під час вільних та чесних виборів. Це означає право кожного громадянин балотуватися на державну посаду і голосувати на виборах. У Статті 21 Загальної декларації прав людини йдеться про те, що вільні вибори є єдиною основою влади уряду: «Воля народу має бути основою влади уряду; ця воля має виражатися в ході періодичних та справжніх виборів, які повинні проводитися на основі загальності та рівності виборчого права шляхом таємного голосування або із застосуванням рівнозначних процедур вільного волевиявлення». В Ірані, наприклад, обирають і Президента, і найвищий законодавчий орган, але значна кількість кандидатів відхилюється представниками духовенства, а всі чиновники перебувають у підпорядкуванні невиборних релігійних рад. Така система не може називатися демократією.

По-друге, необхідно забезпечити свободу самовираження, тобто свободу слова, друку, зібрань тощо. В даному аспекті можливі незначні відхилення, але такі країни, де засоби масової інформації загалом монополізовані режимом, а нечисленні незалежні мас-медіа зазнають юридичних та фізичних утисків, не можуть вважатися демократичними, навіть за наявності альтернативних виборів.

По-третє, має домінувати верховенство права. Коли людину звинувачують у скоєнні злочину, вона має бути впевнена в тому, що її справу суд розглядатиме об'єктивно, а не відповідно до вказівок, які суддя одержав від представників влади. Так само будь-хто, хто зазнавав несправедливості з боку державного чиновника, повинен мати певні засоби правового захисту.

Розглянемо твердження таких вчених, як Кристол, Вілсон та Даль, стосовно того, що демократія, якою б бажаною вона не була, перебуває за межами здатностей народів бідних і незахідних країн.

Такі самі сумніви висловлювались і стосовно демократичних схильностей суспільств, які ми нині звикли називати сталими демократіями. Так, наприклад, наприкінці другої світової війни Президент США Гаррі Трумен попросив одного провідного експерта з проблем Японії в Держдепартаменті США надати консультацію з питання, що робити з цією країною після того, як її буде переможено. Експерт, якого звали Джозеф Грю, сказав, що «з точки зору тривалої перспективи, найкраще, на що ми можемо розраховувати, це конституційна монархія. Історичний досвід підказує, що демократія в Японії ніколи не приживеться». Інший приклад: коли у 1952 році скінчилася окупація Західної Німеччини, видатний політолог Ганс Елау, відвідавши цю країну, написав у розпачі: «Боннська республіка нагадує Другу Веймарську республіку ... і пробуджує в пам'яті ті самі старі непевні передчуття». Проблема, як пояснював Елау, полягала в тому, що «німецька політика базується не на демократичному досвіді, а на глибокій емоційності».

Коли Італія у двадцяті роки віддала себе до рук фашистів, історик Арнольд Тойнбі написав, що «її відмова від «демократії» поставила питання стосовно того, чи зможе це політичне дерево насправді пустити глибоке коріння ще де-небудь, крім рівного ґрунту», - він мав на увазі Англію та Америку. Навіть в Америці висловлювалися сумніви стосовно «політичної компетенції» деяких громадян. Як пояснював, виступаючи в Гарвардській школі права у 1957 році, сенатор Стром Турмонд: «У багатьох негрів просто відсутня достатня політична свідомість для участі у політичних і громадських справах. У багатьох, мабуть, також відсутня ціла низка інших якостей, необхідних для дійсно свідомої участі у виборах».

Твердження про те, що демократія потребує демократичних традицій, означає замкнене коло. Адже демократичні традиції можна здобути, лише маючи демократію в дії. У відповідь на це скептики можуть сказати, що демократія на Заході зросла з певних ідей відповідно до західних традицій, що беруть свій початок ще від класичної античності. Проте деякі вчені відзначають той факт, що західні традиції мають суперечливий харак-

тер. Коріння демократії необхідно шукати у Стародавній Греції, але ж грецькі філософи схвалювали також рабство. Сучасна демократія успадкувала деякі елементи західних традицій, але відкинула інші. Крім того, існують ліберальні елементи, які можна знайти у будистських, конфуціанських, каутильянських, ісламських та давньоіндійських філософських трактатах. На підставі цього виникає питання: чому їх не можна взяти за культурну основу для побудови демократії у незахідному світі?

Сталою вважається теза про те, що культура є однією з найважливіших детермінант політики, проте цей зв'язок досить важко описати. Політолог Семюел Гантінгтон відзначає, що кілька десятиріч тому переважно усі конфуціанські суспільства були загалом бідними, а соціологи стверджували, що особливості поведінки громадян, які є конфуціанськими вірними, не дозволяють їм вирватися із бідності. Звідтоді економіка конфуціанських країн пережила період такого стрімкого зростання, якого за всю свою історію не знали ні християнські, ні мусульманські держави. Нині соціологи намагаються зрозуміти, що ж є у конфуціанській релігії такого, що генерує матеріальні статки.

Якщо все свідчить про те, що демократія для всіх справді можлива, то чи бажана вона для всіх? Напевне, так. По-перше, вона зміцнює мир в усьому світі. М.Дойл у 1983 р. поновив припущення, що базувалося на класичному лібералізмі І.Канта: демократії не воюють з демократіями. Вивченню цього явища було відразу присвячено багато досліджень, і сьогодні, за словами Стівена Евертса – старшого наукового співробітника та директора трансатлантичної програми лондонського Центру європейських реформ: «саме у висновку, що ліберальні демократії не воюють між собою, ми найбільше наблизились до формулювання «емпіричного закону» міжнародних відносин». Нині точаться суперечки, чи дійсно демократичні держави більш миролюбні за своєю природою, чи тільки стосовно інших демократичних держав. Але так чи інакше, якщо у світі стане більше демократичних держав, війни відбуватимуться значно рідше.

На додаток до тези про «демократичну миролюбність» вчені висувають ще одне твердження стосовно демократії, яке поки що ніхто не зміг заперечити. Це твердження про те, що жодна демократична держава ніколи не зазнавала голоду чи іншого аналогічного лиха. Причина полягає в тому, що голодові можна запобігти. У політичних системах, які містять в собі притаманні демократії механізми «зворотнього зв'язку», влада дізнається про перші ознаки такого лиха і вживає запобіжних заходів ще до того, як розпочнеться катастрофа.

Такими можна вважати сильні «технічні» аргументи на користь демократії.

Троян Є.*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ УГОД У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ ЄС

Транспорт є надзвичайно важливою галуззю господарства Європейського Союзу як регіонального інтеграційного об'єднання і складовою перевезень вантажів та пасажирів.

Європейська економічна інтеграція у сфері транспорту здійснюється на принципах міжнародного економічного права, що стосуються ринку транспортних послуг як однієї з галузей міжнародної економіки, а також шляхом запровадження спільної транспортної політики (СТП), яка віддзеркалює наднаціональний характер європейської інтеграції. Правовими засобами, що забезпечують здійснення СТП, виступають акти органів Євросоюзу та міжнародні договори, учасниками яких є держави-члени Євросоюзу і треті країни.

Актуальність теми дослідження зумовлена також недостатнім ступенем її наукової розробки в доктрині міжнародного права.

Міжнародні автомобільні перевезення здійснюються на основі укладених конвенцій і угод. До їх числа належать Конвенція про врегулювання авторуху між країнами, встановлення технічних умов автомашин у міжнародному сполученні, прав управління автомобілем, уніфікації сигналів на автодорогах 1926 р., а також Конвенція про врегулювання авторуху між країнами 1949 р. З метою розвитку автомобільного транспорту, захисту інтересів автотранспортних об'єднань у міжнародних організаціях, сприяння дослідним роботам з технічного розвитку, експлуатації та економіки автомобільних перевезень була створена Міжнародна спілка автомобільного транспорту (1947 р.), а для координації діяльності автотранспортних підприємств та об'єднань, що функціонують при залізницях, — Спілка автодорожних служб залізниць (1950 р). Зростання автомобільних перевезень вантажів і пасажирів зумовило необхідність активного укладення угод між країнами. Практично всі країни уклали такі угоди із сусідніми державами.

У зв'язку з розвитком глобальної логістики зростає об'єм міжнародних автомобільних перевезень через кордони декількох держав. Для полегшення перетину кордонів автотранспортним засобом без повного огляду вантажу застосується міжнародний документ – книжка МДП (Carnet TIR).

Таке автомобільне міжнародне перевезення регулюється митною конвенцією про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП від 14 листопада 1975).

Відповідно до Конвенції, при виконанні міжнародних перевезень автомобільним транспортом необхідно мати певні документи, зокрема Книжку МДП (міжнародні дорожні перевезення або TIR-Carnet – Transport Internationaux Routiers) і Свідоцтво про допущення автотранспортного засобу до міжнародного перевезення вантажів під митним печатками і пломбами.

Зокрема, при використанні TIR Carnet автоперевізникові немає необхідності вносити заставні платежі при транзитному проїзді через території іноземних держав, або при проходженні від прикордонного пункту до митного пункту місця призначення, де буде проведено митне очищення вантажу.

* студентка 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ас. Смирнова К.В.

© Троян Є., 2010

Автоперевізник також звільняється від митного супроводу. При більшій дальності перевезення, із збільшенням кількості меж, що перетинаються, економічний ефект від застосування TIR-Carnet зростає.

Найбільш значуща «Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення пасажирів і багажу» (CVR в латинському написанні). Головне її призначення - збільшення безпеки такого виду перевезень. Конвенція передбачає введення уніфікованого договору, чіткого переліку документів, потрібних для міжнародних перевезень пасажирів і багажу, встановлення суворих меж відповідальності перевізників, спрощення самого процесу здійснення міжнародних автомобільних перевезень. Підписаний в 1978 р. протокол до конвенції полегшує процедуру фінансової компенсації, що виплачується пасажирам, для чого введено поняття Спеціального права запозичення (СПЗ) міжнародного валютного фонду як розрахункова грошова одиниця, визначені умови використання компенсацій.

Набагато більш значуща «Конвенція про митні пільги для туристів». Під такими розуміються по суті всі мандрівні іноземці. А точніше, будь-яка особа, «яка вступає на територію якої-небудь Договірної держави, окрім тієї Держави, в якій ця особа зазвичай проживає, і залишається там не менше 24 годин і не більше 6 місяців протягом будь-якого дванадцятимісячного періоду, з дозволеною метою, окрім мети іммігрувати, як те: з метою туризму, розваги, спорту, або лікування, або за сімейними обставинами, або для релігійного паломництва, або з діловими цілями». Конвенція направлена на розвиток міжнародного туризму за допомогою спрощення процедур митного оформлення на межах, тимчасового безмитного ввезення особистого майна «туристів» і скорочення простою автотранспорту, для чого визначаються поняття «Особисті речі», умови і ліміти (для таких категорій, як, наприклад, тютюнова продукція, алкоголь, сувеніри) їх безмитного ввезення. І хай підписана в 1954 р. конвенція дещо застаріла (у ній, наприклад, в числі спеціально перерахованих предметів особистого користування значиться і «один переносний грамофон з десятьма пластинками»), зате за станом на 1 жовтня 2007 р. до неї приєдналися 84 держави, включаючи майже всі країни ЄС, Швейцарію, Канаду, США, Японію, Ізраїль. У СНД, на жаль, - тільки Росія.

Якщо ж розглядати тільки Євросоюз, то тут процес законотворчості йде повним ходом, бо найважливішим напрямом європейській інтеграції в області транспорту стало формування єдиного правового поля, що забезпечує функціонування спільного ринку транспортних послуг. Достатньо ефективна система правового регулювання ЄС включає п'ять видів актів, що приймаються різними інститутами ЄС, ключовими з яких є директиви ЄС.

Головними документами, що регламентують розвиток міжнародних автомобільних перевезень пасажирів, є директиви Ради Європейських співтовариств (ЄС) № 684/92 від 16.03.1992 про єдині умови перевезень пасажирів автобусами в нерегулярному повідомленні (з доповненням від 11.12.1998 р.) № 12/97 від 11.12.1997, що визначають умови, при яких перевізники-нерезиденти можуть надавати послуги з дорожнього перевезення пасажирів між державами - членами ЄС, а також № 96/26/ЕС від 29.04.1996 по допуску до автомобільних перевезень вантажів і пасажирів і взаємному визнанню.

Яценко Т.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ НА ТЕРИТОРІЮ ЄС ТА ЇХ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Поширення принципів основних свобод внутрішнього ринку на треті країни є результатом економічної інтеграції в Євросоюзі. Навіть якщо рівень їх відносин з європейськими інтеграційними об'єднаннями не передбачає майбутнього членства цих держав в Євросоюзі, цей процес спостерігається в сучасному світі, особливо відносно сусідніх країн. Йдеться про принцип вільного пересування осіб - негромадян країн-членів на території Євросоюзу. Положення щодо іноземців містяться у Розділі VI Договору про заснування Європейського Співтовариства (далі – ДЗЄС), що має назву «Візи, притулок, імміграція та інші питання, пов'язані з вільним пересуванням осіб». Дані положення було включено до ДЗЄС згідно з Амстердамським Договором. Раніше вони частково належали до третьої опори Євросоюзу. Переведення цих положень до першої опори означає, що такі положення набули прямої дії і мають пріоритет над національним законодавством. Правова основа легальної імміграції закріплена п. 3 ст. 63 ДЗЄС.

Ст. 13 Амстердамського Договору надає право Раді «вжити необхідних заходів аби подолати дискримінацію за ознаками статі, раси або етнічного походження, релігійних та інших переконань, неправоздатності, віку або сексуальної орієнтації». Це стало поштовхом для прийняття Радою Євросоюзу Директиви про расову дискримінацію (2000/43/ЄС) та Директиви про дискримінацію при наймі на роботу (2000/78/ЄС). Директива 2000/43/ЄС чітко встановлює принцип рівного ставлення до осіб, незалежно від їх раси та етнічного походження. Згідно з положеннями цього документа не повинно бути жодних форм дискримінації при наймі на роботу та щодо умов праці. Це також стосується освіти, соціального захисту та доступу до товарів та послуг, у тому числі забезпечення житлом. Це один з основних принципів, що гарантує вільний рух осіб і водночас забезпечує безпеку своїх народів, запроваджуючи простір свободи, безпеки та правосуддя». Незважаючи на важливість цих документів, не всі держави-члени імплементували ці Директиви, хоча останній строк прийняття був у 2003 році.

У висновках Тамперського саміту вказано, що загальна імміграційна політика повинна розвиватися на основі визначених пріоритетів:

- більш ефективного управління міграційних потоків;
- справедливого ставлення до громадян третіх країн, шляхом надання їм таких самих прав та покладання на них тих обов'язків, які передбачені громадянам країни-члена, де ця особа перебуває;
- співробітництва з країнами походження іммігранта з метою сприяння спільного розвитку;
- вдосконалення спільної європейської системи притулку.

4-5 листопада 2004 року Європейською Радою була прийнята Гаазька Програма як «логічне» продовження прийнятого документа в Тампері, який закладає основи спільної

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Попко В.В.

© Яценко Т., 2010

імміграційної політики та політики притулку. Ця програма наголошує на важливості розвитку «плану політики щодо легальної міграції, включаючи процедури доступу, що швидко реагували б на виникаючі вимоги праці мігрантів на ринку робочої сили»

Серед актів інститутів ЄС, що передбачають поширення свобод внутрішнього ринку ЄС на треті країни, особливе місце належить Директиві Ради 2003/109 (чинність – від 1 січня 2004). Вона регулює умови в'їзду та проживання громадян третіх країн з метою працевлаштування, а також заснування та здійснення економічної діяльності.

Метою даної директиви є реалізація імміграційної політики Євросоюзу на засадах ст. 63.3 ДЗЄС і спрямована вона на гармонізацію законодавства держав-членів, яке визначає умови перебування громадян третіх країн на території країн Євросоюзу. У директиві закріплені поняття, критерії та процедури, що встановлюють загальні правові межі для самостійного вибору державами-членами форм реалізації (п. 1, 3, 4).

У грудні 2005 року Комісія надала План діяльності щодо легальної міграції, дорожня мапа легальної міграції з метою надання Євросоюзу можливості відповідати економічним та демографічним змінам та впоратися з таким явищем як імміграція. План діяльності, що охоплює період 2006-2009 рр., визначає ряд законодавчих та незаконодавчих ініціатив, розроблених для вирішення питання економічної міграції в Євросоюзі.

План діяльності передбачає:

1) законодавчі інструменти в'їзду та перебування громадян третіх країн з ціллю отримання роботи;

2) дії, спрямовані на сприяння здобуття навичок та обмін інформацією у сфері імміграції;

3) політику та фінансування інтегрування мігрантів та їх сімей на ринок робочої сили та суспільства у країни перебування;

4) заходи, спрямовані на забезпечення відповідного регулювання міжнародних міграційних потоків та тісна співпраця з країнами походження мігрантів.

Незважаючи на те, що основні положення закріплені в установчому договорі та Директивах Ради, кожна країна-член в легальній імміграції вбачає здебільшого задоволення власних потреб. Національні закони, що регулюють питання імміграції, ставлять перед собою мету «проконтролювати» фільтрацію руху тих, хто не є громадянином країн-членів. Спостерігається тенденція ускладнення вільного доступу на ринок праці осіб третіх країн, існує обмеження мобільності всередині своєї країни, а також доступ до ринку праці, системи соціального забезпечення та освітньої системи.

Серед характерних рис політики імміграції робочої сили можна виділити 1) *селективний та дискрімаційний підхід;* 2) *принцип національної переваги (тест ринку робочої сили) та вирішальна роль роботодавця*.

Селективний та дискримінаційний підхід властивий більшості країн Євросоюзу. Цей підхід надає більш вигідні умови праці тим іммігрантам, які задовольняють потреби національного ринку за рахунок своїх здібностей або економічного статусу. Політика відбору висококваліфікованих, талановитих іммігрантів та іммігрантів з вищою освітою властива більшості європейських країн. Вирізняють два типи іммігрантів: «потрібні та вигідні» й «інші». Цієї політики дотримуються Нідерланди, Німеччина, Австрія, Франція. До того ж кожна країна по-різному визначає поняття «висококваліфікований».

Нідерланди обрали селективну імміграційну політику, що відповідає зростаючим запитам суспільства. Таке ставлення глибоко закорінюється у економічні процеси країни. Прискорена процедура для висококваліфікованих мігрантів вступила в силу 1 жовтня 2004 року. Висококваліфіковані іммігранти не повинні проходити довготривалу та бюрократичну процедуру для отримання місця роботи.

У *Німеччині* Декрет про наймання на роботу іноземців визначає, що висококваліфіковані мігранти безпосередньо мають право отримати дозвіл на проживання на території Німеччини. Федеральне відомство з працевлаштування повинно давати згоду цим категоріям іммігрантів, щоб забезпечити швидку відповідь на заяви відомства з питань іноземців.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Шинкаренко І.*

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ПОДАТКОВІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Тема світової фінансової кризи є наразі дуже актуальною, оскільки криза все ще триває, і до цього часу серед економістів немає єдності з приводу питання: чи досягла вона свого апогею, та невдовзі почнеться період відновлення, чи ми станемо свідками ще більш гострих кризових явищ. Однак, у будь-якому випадку, очевидним є те, що світова фінансова криза справить значний довгостроковий вплив на всі ланки глобальної економічної системи і, зокрема, на податкову систему. Зрозуміло, що на цьому етапі навряд чи можна оцінити вплив, який матиме світова фінансова криза на податкові системи держав світу. Втім, вже зараз у світових ЗМІ починає з'являтися інформація, виходячи з якої можна оцінити основні тренди, за якими буде відбуватися перебудова податкових систем.

Зокрема, питання перебудови податкової системи гостро стоїть перед державами Європейського Союзу. Так, через фінансову кризу держави Європейського Союзу були змушені витратити значні кошти зі своїх державних бюджетів на підтримку банківської системи, яка внаслідок фінансової кризи опинилася на межі колапсу. Кошти, виділені на підтримку банківської системи, вражають. Так, на гарантування міжбанківських кредитних операцій та придбання пакетів акцій у банках державами ЄС було витрачено 2 трильйони доларів США [1]. Зрозуміло, що такі непередбачені витрати значно «вдарили» по бюджету держав ЄС.

З іншого боку, одним з принципових наслідків фінансової кризи може стати перехід від сучасної моделі ліберального капіталізму, або так званого «казино капіталізму», до системи, в якій суттєву роль відіграватиме держава одночасно як модератор та гравець на ринку. Першою ознакою цієї трансформації стала хвиля вимушених націоналізацій системних банків, яка розпочалася у Великобританії та була запозичена урядами інших європейських країн як ефективна модель протидії фінансовій кризі. Таке підвищення ролі держави вимагатиме відповідного збільшення фінансових ресурсів, якими можуть розпоряджатися уряди.

Разом з тим, вплив фінансової кризи на публічні фінанси держав ЄС не обмежується необхідністю мобілізувати значні фінансові ресурси задля підтримки банкрутуючої банківської системи - фінансова криза безпосередньо впливає на джерела, з яких формуються публічні фінанси, а саме на податкові надходження. Зокрема, згідно з останньою інформацією, значна кількість французьких підприємств звернулася до уряду з проханням надати відстрочку по сплаті податкових зобов'язань у зв'язку з нестабільною ситуацією на ринках та нестачею грошових коштів [2].

Зрозуміло, що всі ці фактори негативно впливають на фінансовий стан держав ЄС. Зокрема, на їх здатність виконувати зобов'язання, взяті на себе згідно з Пактом стабіль-

* аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

© Шінкаренко І., 2010

ності та зростання від 1997 року, за яким дефіцит у державах-членах ЄС, які приєдналися до Пакту, не може становити більше 3% ВВП. Так, президент Франції Н. Саркозі вже висловив свою позицію, що нормативи Пакту мають застосовуватися з урахуванням «особливих обставин, в яких ми знаходимося». Втім, думку Франції не поділяє частина держав ЄС, зокрема Німеччина, яка наразі достатньо ефективно протидіє зростанню бюджетного дефіциту. Як вважає прем'єр міністр Люксембургу Жан Клод Юнкер, який наразі очолює «Євро групу», яка об'єднує міністрів фінансів держав – членів Єврозони, нормативи Пакту стабільності та зростання повинні дотримуватися без виключень [3].

Таким чином, держави ЄС, з однієї сторони, вимушені витрачати значні кошти для захисту економіки у період кризи, тоді як з іншої – повинні дотримуватися взятих на себе зобов'язань за Пактом стабільності та зростання. Зрозуміло, що одним з головних засобів вирішення зазначеної дилеми є зміни у податковій політиці. При цьому очевидно, що різкі зміни у податковій системі не допоможуть, а скоріше зашкодять економіці ЄС, яка знаходиться у стагнації. А тому, для того щоб відповідні заходи були ефективні у довгостроковій перспективі, вони мають відповідати двом критеріям. По-перше, такі заходи не повинні призвести до підвищення ефективного податкового тягаря, оскільки це напевне стане перешкодою для зростання економіки ЄС і лише погіршить ситуацію. По-друге, ці заходи мають збільшити податкові надходження.

Виходячи з коментарів європейських посадовців, наразі можна простежити три основні напрямки, згідно з якими будуть відбуватися зміни у податковій політиці ЄС. Це зокрема, (1) більш жорстка позиція щодо юрисдикцій з дуже ліберальним режимом оподаткування, так званих «податкових гаваней», (2) координація боротьби з податковим шахрайством та прискорення конвергенції у галузі прямого оподаткування, (3) реформування стандартів бухгалтерського обліку.

Слід зазначити, що позиція держав ЄС відносно «податкових гаваней» і раніше була негативною. Втім, будь-якого реального тиску на ці юрисдикції не відбувалося. Саме фінансова криза стала каталізатором змін у позиції держав ЄС відносно «податкових гаваней» від пасивного очікування до активної протидії.

«Податкові гавані» це держави з податковою системою, яка дозволяє фізичним особам та підприємствам зі значними фінансовими ресурсами сплачувати незначні або взагалі не сплачувати податки. Вони приваблюють закордонних інвесторів можливістю зберігати кошти з високим ступенем конфіденційності та захисту від уваги податкових слідчих. Слід відзначити, що за даними неурядової організації «Трасперенсі Інтернешнл Франсе» на сьогоднішній день існує біля 50 юрисдикцій, які можна віднести до «податкових гаваней», в яких присутні більш ніж 400 банків, дві третини всіх високо ризикових (венчурних) інвестиційних фондів, два мільйони найбільших підприємств, які в сукупності зберігають у «податкових гаванях» фінансові активи вартістю 10 трильйонів доларів США. Це приблизно в чотири рази перевищує ВВП Франції [4].

Засобів, якими напевне скористаються держави ЄС для протидії ухиленню від оподаткування за допомогою «податкових гаваней», є політичний тиск на відповідні юрисдикції та впровадження регулятивних механізмів на внутрішньому рівні. Так, на нашу думку, варто очікувати на активізацію політичного тиску на відповідні юрисдикції з боку ЄС, наприклад, через Організацію Економічного Співробітництва та Розвитку, яка є однією з основних міжнародних організацій у сфері міжнародного оподаткування та фіскальної політики. Серед внутрішніх заходів ефективним механізмом є встановлення спеціальних правил оподаткування операцій з особами, що зареєстровані у «податкових гаванях». Наприклад, при придбанні послуг у резидентів «податкових гаваней» на зменшення оподатковуваного прибутку дозволити відносити лише 80% фактично понесених витрат, а не 100% як при звичайних транзакціях.

Крім цього, у відповідь на фінансову кризу європейські держави планують посилити боротьбу з податковим шахрайством, що має місце на рівні співтовариства. Так, 7 жовтня 2008 року Рада Міністрів з питань економіки та фінансів ЄС (ECOFIN) затвердила висновки щодо негайної відповіді на фінансову кризу. Серед заходів, які запропонувала Рада Міністрів для протидії фінансовій кризі, є й податкові заходи. Зокрема, створення децентралізованої мережі для обміну інформацією між країнами ЄС щодо шахрайства з ПДВ (Eurofisc) [5]. Створення такої мережі допоможе збільшити надходження від ПДВ, зменшивши вірогідність неправомірного відшкодування цього податку з бюджетів держав ЄС.

Інша тенденція полягає у тому, що все більше держав ЄС починає виступати за прискорення конвергенції у сфері прямого оподаткування, зокрема податком на прибуток. Так, в той час як в сфері непрямого оподаткування конвергенція податкових систем держав ЄС є дуже помітним чинником економічної інтеграції, в сфері прямого оподаткування конвергенція є мінімальною. Зрозуміло, що така ситуація призводить до міграції капіталу до держав ЄС де відповідний режим оподаткування є більш сприятливим. Особливо помітно відмінність між податковими системами держав ЄС проявляється у підході до визначення бази оподаткування податком на прибуток. Тому, на нашу думку, у сфері прямого оподаткування в першу чергу варто очікувати зближення підходів до визначення бази оподаткування.

Вагомим інструментом впливу на податкову політику є зміни у стандартах бухгалтерського обліку. Слід зазначити, що стандарти бухгалтерського обліку у державах ЄС до певної межі є складовою податкової системи, оскільки, виходячи саме з даних бухгалтерського обліку, підприємства ЄС визначають свої податкові зобов'язання. Так, саме зміни у стандартах бухгалтерського обліку стали одним з перших заходів протидії фінансовій кризі, затверджених на нормативному рівні. Так 15 жовтня 2008 року Європейська комісія затвердила зміни у стандарти бухгалтерського обліку щодо рекласифікації активів банків, надаючи банкам більшу гнучкість у відображенні фінансових активів у звітності.

Загалом, зазначені зміни наслідують відповідні зміни, внесені до стандарту 39 (англ. IAS 39) Міжнародних стандартів фінансової звітності (англ. IFRS). Як зазначається у поясненнях до змін, зазначені зміни затверджені перш за все з метою прирівняти в умовах кризи на фінансових ринках правила обліку, які встановлені для європейських банків, до правил їх американських конкурентів. Так, відповідні правила рекласифікації активів вже були запроваджені у Загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку (англ. GAAP), що використовуються у США [6]. При цьому у інформаційному листі Європейської комісії також зазначається, що в умовах волатильності на фінансових ринках комісія пильно слідкує за проблемами, що виникають в обліку, та готує інші зміни до стандартів.

Підсумовуючи вищезазначене, на нашу думку, не варто очікувати на різкі зміни у податковій системі ЄС у відповідь на фінансову кризу, оскільки такі зміни скоріше погіршать ситуацію. Втім, певні заходи все ж будуть прийняті, оскільки держави ЄС наразі потребують збільшення податкових надходжень. Зазначені заходи впливають власне на податкову систему ЄС скоріше опосередковано. Втім це не означає, що заходи, які використовують у ЄС, є менш ефективні за заходи, які практикують українські урядовці для наповнення бюджету. Згадаймо, наприклад заборону використання податкових векселів для сплати імпортного ПДВ. Зрозуміло, що підхід європейських посадовців можна пояснити розумінням негативного впливу у довгостроковій перспективі різких змін податкової політики, чого, на жаль, бракує керманичам нашої держави.

Література

1. Джеймс Г. Нойер, Марк Дін «ЄС наполягає на перебудові світової фінансової системи» (друге оновлення) – жовтень 2008, Оригінальна назва: «EU Pushes for Overhaul of Post-war Financial System» (Update2) James G. Neuger and Mark Deen http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601087&sid=aOb4n0deWmNU;
2. http://www.thetimes.co.za/SpecialReports/USElections/Article.aspx?id=866861;
3. http://www.france24.com/en/20081005-eu-leaders-call-looser-finance-rules-fight-crisis-financial-crisis;
4. http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3724574,00.html;
5. http://www.delukr.ec.europa.eu/page48967.html;
6. http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/ias_en.htm.

Зелінський О.*

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ПОДАТКОВІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Світовий ринок озброєнь визначається не лише економічними, а й політичними та технологічними чинниками. Успішно торгувати зброєю можуть лише країни, які мають політичний вплив у світі і володіють розвиненим високотехнологічним та наукомістким виробництвом. Тому статус України як суб'єкта світового збройового ринку має надзвичайно важливе значення для іміджу держави та зміцнення її економічної безпеки.

Присутність України на світовому ринку озброєнь, конкурентоспроможність її військово-промислового комплексу обумовлені, перш за все, спадщиною СРСР, який витрачав на гонку озброєнь практично необмежені кошти. Після розпаду СРСР Україна успадкувала близько 30% його ВПК. Саме тому, незважаючи на економічну кризу та занепад промисловості, оборонний сектор за багатьма напрямами не втратив передових позицій. Певною мірою це сталося і завдяки своєчасним зусиллям України зайняти свою нішу на світовому ринку озброєнь: перші збройові контракти реанімували цілу низку оборонних підприємств.

Означений ринок озброєнь змінюється досить динамічно, конкуренція на ньому посилюється. Все більше країн схиляються до використання схем, пов'язаних з купівлею технологій та розгортанням виробництва озброєнь на власній території. Відбуваються зміни в структурі поставок озброєнь: після операцій НАТО на Балканах спостерігається стійке зростання попиту на засоби протиповітряної оборони. Помітною є тенденція загострення конкурентної боротьби між країнами колишнього соціалістичного табору, що зумовлено існуванням на їх території виробництва та запасів однотипної номенклатури озброєнь.

Сьогодні країни, що прагнуть придбати зброю, мають значно більшу, ніж раніше, можливість вибору постачальників. Рішення про її закупівлю приймаються з огляду на технологічну характеристику військової техніки, характер політичних відносин з країною-продавцем, а також геополітичну ситуацію в даному регіоні. За даними Стокгольмського міжнародного інституту вивчення проблем миру (SIPRI) на початку 2008 року в світі відбулося 15 великих збройних конфліктів. Крім того, існує 21 гаряча точка - при певному розвитку подій ці осередки напруженості можуть дати початок новим війнам.

Витрати на обслуговування армії і гонку озброєнь невпинно зростають. Так, за 2002 - 2006 рр. обсяг експорту зброї на планеті збільшився вдвічі. Він у 2007 році виріс на 3,5% і склав $1.3 трлн. 46% цієї суми припадає на США. Китай планує збільшити військові витрати до $57 млрд. (що на 17% вище за витрати 2007 року), а країни Азійсько-Тихоокеанського регіону - до $200-250 млрд.

Суттєво збільшують свої військові витрати і центральноазійські країни. Якщо зростання ВВП цих держав заплановане на рівні 9-10%, то кошти, котрі виділяються на оборону, збільшаться в середньому на 48%. Найбільше зростання витрат в даному регіоні спостерігається в Казахстані, який в порівнянні з 2006 р. подвоїв витрати на армію, ви-

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Поліщук Л.С.

© Зелінський О., 2010

тративши $1,22 млрд. А Узбекистан по відношенню частки військових витрат до загального обсягу ВВП займає перше місце в СНД . У 2007 році він витратив на оборону більше $900 млн., що становить 4,8% від ВВП. Більше всіх в СНД витрачає Росія - $34 млрд. Витрати України на «оборонку» не перевищують $2 млрд. на рік. Президент України В. Ющенко виступає з ініціативою виділити на оборонний сектор понад $4 млрд., або більше 2% ВВП.

Найбільшим постачальниками зброї у 2002-2007 рр. були США і Російська Федерація, імпортерами - Китай і Індія. США тільки у 2007 році експортували озброєнь на $7,5 млрд. На другому місці - РФ, яка експортувала військову продукцію на $4,6 млрд.

Україна у 2007р. увійшла до Топ-10 країн – експортерів зброї. За даними Укрспецекспорту, торік вона експортувала зброї на 1 млрд. дол., що на 20% більше ніж у 2006 р. Найбільший попит мали українські високоточні системи ураження, бронетехніка, системи ППО, засоби радіолокації та протидії високоточній зброї. Українську зброю купували близько 80 країн. Найбільше придбала РФ – 28% усього обсягу поставок, а США та Китай відповідно зайняли друге і третє місце у списку імпортерів української зброї.

На регіональних ринках озброєнь Україна представлена нерівномірно. Це зумовлено усталеним поділом ринку, замкненим циклом виробництва лише деяких озброєнь, а також небажанням України використовувати бартерні контракти, офсетні схеми та лізингові поставки. Україна не займається ліцензійною торгівлею, що обмежує її можливості на світових ринках. Обмежена спроможність нашої держави виробляти кінцеву продукцію військового призначення негативно відбивається на обсягах реалізації озброєнь. Україна не виробляє й не продає нові бойові літаки, які складають близько 50% світового ринку, а також підводні човни (14% усіх торговельних угод). Продаж вертольотів, до яких Україна поставляє двигуни, становить лише 14% світового експорту.

Водночас зусилля держави на ринку озброєнь принесли певні позитивні результати. Якщо раніше основу експорту українських озброєнь становили поставки танків та іншої військової продукції Пакистану, то в 1999р. ситуація вперше змінилася у бік більш рівномірного розподілу поставок української зброї в інші регіони: більш вагомими для України стали ринки Північної і Центральної Африки, а також Південної Азії.

На відміну від провідних західних виробників зброї, Україна не висуває жодних політичних умов до потенційних покупців, чим вигідно відрізняється від інших експортерів. Наприклад, Пакистан, відчувши тиск з боку США та Франції, схиляється до поглиблення співпраці саме з Україною або з Китаєм (який також уникає політичних вимог при здійсненні торгівлі зброєю).

Ринки країн Близького Сходу та Північної Африки є досить перспективними для України. Якщо кілька років тому йшлося про продаж на ці ринки переважно техніки з арсеналів Міністерства оборони України, то нині наголос робиться на закупівлі нових озброєнь. Зокрема, у 2007р. поставки до Алжиру складали 90% усього українського експорту в цю країну.

Значного успіху Україні вдалося досягти на ринку Ірану. Найбільшими за обсягами були контракти на поставку 12 літаків Ан-74 ($132,9 млн.) та будівництво на території Ірану заводу з виробництва літака Ан-140 ($195,2 млн.). Розпочалася також реалізація контракту щодо передачі Ірану технологій виробництва літаків Ан-140.

Слід відзначити й експортні операції ДП «Завод ім. Малишева». У 1999 р. укладено угоду на продаж 50 нових бронетранспортерів БТР-94 в Йорданію ($6,5 млн.). Україна намагається налагодити військово-технічне співробітництво з Лівією (після зняття санкцій Ради Безпеки ООН). Зокрема, ведуться переговори щодо участі України у створенні лівійського військового кораблебудування.

Центральноафриканський ринок є також привабливим для України, бо на ньому порівняно легко реалізуються озброєння і техніка, що виводяться зі складу Збройних Сил України. Означений регіон є традиційною зоною потенційного воєнного протистояння. Переважна більшість країн Центральної Африки не мають розвинутої промисловості, а тому віддають перевагу купівлі озброєнь, а не ліцензій. Ще більшою мірою, ніж на Близькому Сході, тут зосереджена військова техніка радянського виробництва. Водночас ця обставина зумовлює жорстку конкуренцію пострадянських країн - експортерів озброєнь. Однак Україна змогла закріпитися на центральноафриканському ринку.

Таким чином, можна констатувати, що Україна має позитивну динаміку продажу та перспективи збільшення присутності на світовому ринку зброї. Військове співробітництво, торгівлю зброєю і технікою необхідно використовувати як елемент утвердження присутності України в різних регіонах світу. Хоча комерційний ефект військово-технічного співробітництва інколи не дуже значний, проте означені співпраця й експорт зброї є важливими складовими зовнішньої політики української держави. Продумане і виважене здійснення такої політики може бути одним із основних інструментів вирішення завдань, які постають перед Україною у сучасному складному і суперечливому глобалізованому світі.

Література

1. Бегма В. Позиция Украины на рынке вооружения стран Центральной и Восточной Европы // Обзор украинского рынка. – 2007 - №2
2. Згурець С. Прощавай, зброє!: Експорт української зброї // Контракти. – 2007 - №12, берез.
3. Мировая торговля оружием // БИКИ. – 2006 – 8 февр.
4. Украина – надежный партнер в оружейном бизнесе // Обзор украинского рынка. – 2008 - №6.

Найда Ю.*

АДАПТАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Характерною рисою сучасних міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносин слід відзначити стрімкий і динамічний розвиток банківського сектору в національних економіках провідних держав світу. Україна є невід'ємною частиною сьогоднішніх глобалізаційних інтеграційних відносин, яскравим підтвердженням чого можна вважати вступ нашої країни до Світової організації торгівлі. Однак, хоча Україна і стала членом такої впливової світової організації, як СОТ, слід зауважити, що ступінь розвитку банківської системи ще не досяг того необхідного рівня аби наблизитися за своїми показниками до провідних європейських країн, що є також членами цієї організації.

Міжнародний досвід інших країн переконливо засвідчив, що економічне зростання і забезпечення ефективних умов для розвитку приватного сектору, покращання соціального рівня життя та добробуту населення можливі лише за умов ефективного розвитку банківської системи як одного з ключових елементів ринкової економіки.

Розбудова банківського сектору має комплексний та системний характер і потребує координації зусиль всіх учасників цього процесу, як Національного банку та всіх інших банків, так і органів законодавчої та виконавчої влади.

Євроінтеграційна спрямованість розвитку економіки України передбачає впровадження конкретних заходів щодо відповідної адаптації банківського сектору, зокрема системи нагляду. Сьогодні у світі система нагляду переходить від політики посилення жорстокості нагляду до політики підвищення прозорості та контролю за управлінням ризиками.

На перше місце повинно вийти забезпечення системної стабільності, зменшення вразливості банківської системи до зовнішніх та внутрішніх факторів дестабілізації, підвищення якості та ефективності її діяльності.

Розвиток банківської системи має бути спрямований на збільшення обсягів обслуговування підприємств та населення в усіх регіонах країни. Кредити повинні стати доступними та привабливими, банківські послуги – різноманітними за видами та умовами. Банкам слід стати активними учасниками розвитку фінансового та страхового ринків.

Банківська діяльність повинна базуватися на засадах відкритості, прозорості, рівності та неупередженості, дотримання ділової етики, відповідальності перед клієнтом, суспільством та державою.

Держава повинна дотримуватися використання ринкових механізмів впливу на суб'єктів банківського сектору, в тому числі застосування сучасних норм пруденційного нагляду, тобто встановленням відповідних фінансових нормативів та здійсненням контролю за їх дотриманням шляхом регулярного проведення оцінки загального фінансового стану певної фінансової установи, результатів її діяльності та якості управління нею. Всі ефективно працюючі банки незалежно від розміру повинні мати рівні шанси стати учасниками ринку, знайти свою нішу та свого клієнта.

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Найда Ю., 2010

В наш час можна спостерігати динамічний розвиток українських банків. Незважаючи на певне уповільнення темпів зростання основних показників їх діяльності та світову кризу, що охопила більшість економік розвинених країн світу, вони значно випереджають загальноекономічну динаміку. Цю тенденцію підтверджують наступні показники:

o Високими темпами зростає капітал банків. Статутний капітал вітчизняних банків, що мають ліцензію на здійснення банківських операцій, збільшився на 17,7% і склав 5, 348 млрд. грн. порівняно з 15,7% минулого року. За 10 місяців регулятивний капітал банків збільшився на 13,6% і склав 9,1 млрд. грн., балансовий капітал банків збільшився на 1,2 млрд. грн. або на 14,6%, і склав 9,7 млрд. грн.

o Збільшуються активи банків. Так, за січень-липень поточного року активи банків збільшилися на 118,5 млрд. грн., або на 19,8% (за аналогічний період торік на 35%) і становлять 717,9 млрд. грн. Загальні активи збільшились на 122,9 млрд. грн., або на 19,9% (за аналогічний період торік на 34,7%) і становлять 741,9 млрд. грн.

o Триває нарощування кредитування економіки і населення, хоча і дещо меншими ніж торік темпами. Так, обсяг кредитних вкладень збільшився з початку року на 24.5% (торік – на 34,5%), в тому числі у липні на 2.6% (торік – на 4,5%) до 531.4 млрд. грн.

o Зростає ресурсна база банків, хоча і значно загальмованими (порівняно з минулим роком) темпами. Так, зобов'язання банків України збільшилися на 99,3 млрд. грн., або на 18,7% (за аналогічний період торік на 36,5%) і на 1 серпня 2008 року становили 629,2 млрд. грн.

o Українські банки отримали за 7 місяців 2008 року прибуток у сумі 5,2 млрд.грн. (для порівняння: за весь 2007 рік – 6,6 млрд.грн.). Рентабельність активів на 1 серпня становила 1,38%, а рентабельність капіталу – 11,45%.

o Привабливість банківського сектору України для іноземних інвесторів залишається високою.

- **Прямі інвестиції.** Обсяги чистого зростання прямих іноземних інвестицій за 6 місяців 2008 року оцінено в 5.1 млрд. дол. США, що в 1.4 рази більше, ніж за відповідний період минулого року (3.6 млрд. дол. США).

- **Середньо- і довгострокові кредити та єврооблігації.** У І півріччі 2008 року обсяги чистих залучень за довгостроковими ресурсами банківського і реального сектору склали 6.7 млрд. дол. США (з них в червні — 1.3 млрд. дол. США), що на 27.1% більше, ніж за відповідний період 2007 року. Слід відзначити значне збільшення зацікавленості нерезидентів у розміщенні коштів в українських банках. За І півріччя обсяги *довгострокових депозитів банків-нерезидентів* збільшилися на *1.6 млрд. дол. США* (за І півріччя 2007 року –на 6 млн. дол. США).

- **Резервні активи.** Приплив довгострокових фінансових ресурсів дозволив компенсувати від'ємне сальдо поточного рахунку (яке до того ж за останні два місяці має тенденцію до скорочення), а також дозволив збільшити резервні активи України у першому півріччі 2008 року до 35,5 млрд. дол. США, що забезпечило фінансування імпорту товарів та послуг протягом 4 місяців майбутнього періоду.

Незважаючи на доволі непогані показники, проте існує низка проблем, які негативно позначаються на розвитку банківського сектору, багато з яких лежать поза площиною власне банківської системи. Серед них слід, насамперед, виділити:

• Повільні темпи ринкової трансформації та реструктуризації реального сектору економіки;

• Прояви адміністративного впливу з боку органів державної влади на діяльність окремих банків.

• Слабкий та недостатньо прозорий фінансовий стан значної частини суб'єктів господарювання, низька платіжна дисципліна;

• Слабкий розвиток інфраструктури ринку землі та нерухомості і законодавчі обмеження операцій на цьому ринку;

• Слабкість законодавчого захисту прав кредиторів, включаючи серйозні недоліки правозастосування.

Поряд з цим, розвиток банківської системи України стримується і за рахунок проблем, які притаманні суто банківській системі, серед яких є:

• Недостатній рівень капіталізації банківської системи;

• Відсутність в банках ефективних механізмів та інструментів управління ризиками, планування та стратегії розвитку;

• Низька рентабельність активів банків через загальну низьку якість активів, високу питому вагу неприбуткових активів у загальних активах банків та невиправдано високу вартість ведення бізнесу;

• Низький рівень банківського менеджменту та корпоративного управління;

• Недостатня ефективність банківського нагляду, зокрема в частині нагляду на основі оцінки ризиків банківської діяльності.

Всі ці недоліки стримують євроінтеграційні процеси України. У процесі адаптації банківського законодавства до стандартів ЄС здійснюється опрацювання законодавства ЄС із питань, що регулюють банківську справу, зокрема з питань банківського нагляду, міграції капіталу тощо, визначається перелік законодавчих актів, у першу чергу базових нормативних актів НБУ, які необхідно проаналізувати щодо їх відповідності до законодавства ЄС та розробити механізм їх перегляду.

Хоча криза на світових фінансових ринках поки не мала значного впливу на Україну, але Світовий банк все ж таки радить якнайшвидше інтегруватися до ринку фінансових та банківських послуг Євросоюзу аби захистити український ринок від наслідків світової нестабільності. Однак, за прогнозами аналітиків, перейти на європейський рівень українська фінансова система зможе лише через років 10. Досить невтішно висловився з цього приводу голова представництва Світового банку в Україні, Білорусії та Молдові Мартін Райзер, який наголосив, що «в Україні нині не найкраща ситуація для розвитку капіталу.» Вихід з цієї ситуації, на його думку, полягає в тому, що Україна повинна стати привабливішою для інвестування та мобілізувати внутрішні фінансові ресурси населення. Найпершим, що слід зробити нашій державі, так це відмовитися від політичного впливу на регуляторів українського ринку банківських послуг. На сьогоднішній день Україна веде переговори стосовно угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, в рамках якої особливе місце відводиться Плану реформування ринків капіталу. Однак цього не достатньо, адже вже нині українським фахівцям слід працювати над тим, аби партнери ЄС визнавали своїх українських колег рівноцінними гравцями на фінансовому ринку послуг. Аби цього досягти, Україна повинна удосконалити законодавство з у сфері банківської діяльності з урахуванням вимог Директив ЄС та систему захисту прав інвесторів, вкладників та кредиторів, підвищити ефективність процесу ліквідації неплатоспроможних банків, здійснити реорганізацію, реструктуризацію банків з метою підвищення рівня капіталізації, платоспроможності і їх ліквідності, забезпечити незалежність банків від безпосередніх втручань адміністративної влади і стабільність валютного курсу та безперебійність міжнародних розрахунків тощо, одним словом, сформувати стійку, надійну банківську систему.

Різніченко Є.*

ПРОБЛЕМИ КОНВЕРГЕНЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВАЛЮТНОМУ СОЮЗІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Метою цієї роботи є спроба проаналізувати сучасний стан процесу конвергенції в Європейському валютному союзі (ЄВС): розкрити проблемні аспекти та наголосити на успіхах, що були досягнуті останнім часом.

Ми вважаємо, що аналіз цього питання є дуже актуальним, оскільки для України, яка прагне стати членом ЄВС, участь в програмі конвергенції може стати наступним логічним кроком у напрямку досягнення своєї мети, тому варто уважно дослідити механізм конвергенції та врахувати досвід таких країн, як Мальта та Кіпр, успіхи яких дозволили їм стати повноцінними членами ЄВС.

На сьогодні 15 країн приєднались до ЄВС, останніми з них буди Кіпр та Мальта (з 1 січня 2008 року). Це означає, що 12 країн ЄС ще не стали повноцінними членами ЄВС. Дві з цих країн, Данія та Великобританія, відмовились приймати участь в 3 етапі створення ЄВС. Тобто, учасниками моніторингу з конвергенції, який проводить ЄЦБ є 10 країн: Болгарія Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія та Швеція. Всі 10 країн за умовами угоди мають запровадити євро по досягненні відповідних критеріїв:

1. річний показник інфляції у державі-члені не може перевищувати 1,5 відсотка від середнього рівня інфляції у трьох державах-членах ЄС з найкращими з цієї точки зору показниками;
2. величина бюджетного дефіциту не може перевищити 3% ВВП;
3. величина державного боргу не може перевищувати 60% ВВП;
4. величина середньої номінальної довготермінової процентної ставки не може перевищувати більше ніж на два відсотки середню номінальну довготермінову процентну ставку у трьох державах-членах ЄС з найнижчим річним показником інфляції;
5. держава-член у межах курсового механізму Європейської Валютної Системи принаймні два роки повинна втримати свою валюту в нормальному коридорі коливань курсів валют. За цей час валюта цієї держави не може бути девальвована щодо валют інших членів ЄС.

Критерій цінової стабільності: з травня 2007 по травень 2008 показник інфляції складав 3,2% (Мальта -1,5%, Нідерланди -1,7%, Данія -2%), лише Словаччина та Швеція задовольняли цей показник. Ми вважаємо, що це пояснюється збільшенням доходів населення (значно збільшилась зайнятість та збільшився відплив робочої сили до ЄС15, що призвело до зростання заробітних плат), що призвели до збільшення споживчих витрат, низькою обліковою ставкою та значними прямими іноземними інвестиціями. Також ми прийшли до висновку, що значно вплинули подорожчання продовольства та енергетичної складової.

Бюджетний критерій: 4 країни (Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія) вже підпали під рішення Європейської Ради щодо перевищення допустимого дефіциту бюджету в

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Поліщук Л.С.

© Різніченко Є., 2010

2007. В 2007 році лише в Угорщині дефіцит бюджету був більшим 3%. Європейський центральний банк прогнозує збільшення дефіциту в допустимих межах в Болгарії, Естонії, Швеції; зменшення дефіциту – в Чехії, Угорщині і Словаччина; підвищення ж дефіциту очікується в Латвії, Литві, Польщі та Румунії; в Угорщині дефіцит залишиться більшим 3 % .

Показник боргу бюджету в 60% не задовольняє лише Угорщина, збільшивши його на 0.4% до 66% порівняно з минулим роком; в Польщі та Швеції – 40-50%, в Чехії та Словаччини – близько 30%, в інших 5 країнах – ще менше.

Коливання валют: Варто зазначити, що Естонія, Латвія, Литва та Словаччина є учасниками механізму валютних курсів (Exchange Rate Mechanism ERM): ці країни виконують свої зобов'язання, їх валюти не коливались більше, ніж +-1%. Валюти Чехії та Польщі девальвували по відношенню до євро, значних флуктуацій зазнала валюта Угорщини.

Середня довготермінова відсоткова ставка: з травня 2007 по травень 2008 цей показник складав 6,5% (Мальта -4,8%, Нідерланди -4,3%, Данія -4,3%). 7 країн (Болгарія, Чехія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Швеція) продемонстрували показники менші за 6,5%. Різниці в відсоткових ставках, порівняно з євро, були невеликими в Чехії, Литві, Швеції та Словаччині, на відміну від Польщі та Латвії, чиї показники складали 131 і 101 пункти відповідно. В Болгарії вони досягли 39 пунктів а кінець аналізованого періоду. Середні довготермінові відсоткові ставки в Румунії та Угорщині перевищили індикативний показник (7,1% та 6,9% відповідно).

Попереднє попередження (Early warning) – слідує за рекомендацією Комісії, Рада може звернутись з попереднім попередженням про можливість надмірного дефіциту бюджету. Має місце, у випадку суттєвих відхилень від середньо-запланованого показника. Рекомендація Ради пропонує вжити відповідні заходи для недопущення надмірного дефіциту бюджету.

Рекомендації Комісії стосовно економічної та бюджетної політики (Policy advice) – пряме звернення Ради до країни стосовно широкого спектру її фіскальної політики. (рекомендації, щодо необхідних змін у бюджетній політиці та структурних реформ, спрямованих на якісну та довгострокову стабільність державних фінансів, та використання фіскальної політику задля усунення макроекономічного дисбалансу.

Таблиця 1. Рекомендації Комісії стосовно економічної та бюджетної

Документ	Португалія	Німеччина	Франція	Італія	Румунія
Комісія рекомендує звернутись Раді з попереднім попередженням	1/30/02	1/30/02	11/19/02	4/28/04	
Рада Європи звертається з попереднім попередженням для запобігання виникнення надмірного дефіциту бюджету			1/21/01		
Рішення Ради припинити процедуру попереднього попередження	2/12/02	2/12/02		7/5/04	
Рекомендації Комісії стосовно економічної та бюджетної політики			5/28/08		6/12/08

Джерело: дані з офіційного сайту Eurostat та European Central Bank

Таблиця 2. Діючі процеси (Excessive Deficit Procedure)

Країна	Дата доповіді Комісії	Рішення Ради щодо надмірного дефіциту бюджету	Остання дата усунення дефіциту
Великобританія	11 червня 2008	8 липня 2008	Фінансовий рік 2009/10
Угорщина	12 травня 2004	5 липня 2004	2009

Джерело: дані з офіційного сайту Eurostat та European Central Bank

Таблиця 3. Закриті процедури

Країна	Дата доповіді Комісії	Закриття процедури
Польща	5/12/04	7/8/08
Португалія	6/22/05	6/3/08
Італія	6/7/05	6/3/08
Чехія	5/12/04	6/3/08
Словаччина	5/12/04	6/3/08
Кіпр	5/12/04	6/11/06
Мальта	5/12/04	5/16/07
Великобританія	9/21/05	9/12/07
Греція	5/19/04	5/16/07
Нідерланди	4/28/04	6/7/05
Німеччина	11/19/02	5/16/07
Франція	4/2/03	1/30/07
Португалія	9/24/02	5/11/04

Джерело: дані з офіційного сайту Eurostat та European Central Bank

З наведеного матеріалу можна зробити висновок, що велика кількість країн-учасниць ЄС має проблеми, щодо виконання Копенгагенських критеріїв. Однак, спільна та узгоджена робота, спрямована на подолання нерівномірності розвитку та усунення диспропорцій в економіці сприяє досягненню поставлених цілей, а відтак за успіхами, яких досягають учасники ЄВС, стоїть величезна взаємна робота як урядів країн-учасниць, так і центральних органів ЄС. Спільна та узгоджена робота, спрямована на подолання нерівномірності розвитку.

Телятнікова Ю.*

ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ УКРАЇНИ

Енергетика будь-якої держави один з вирішальних чинників прогресу її економіки, або імпульсом, або гальмом її розвитку.

Річне споживання енергії у світі складає близько 14 млрд. тонн умовного палива. Це, в основному, ресурси органічного походження - вугілля, нафта, природний газ - 82%, атомна енергетика - 7%, енергія ГЕС - 3%, дрова 7% і енергія поновлюваних джерел - 1% [1, с. 9]. Але рівень економічного розвитку будь-якої країни сьогодні визначається не кількістю добутих або спожитих паливно-енергетичних ресурсів (далі ПЕР), а ефективністю їхнього використання - енергоємністю ВВП, питомими витратами ПЕР на одиницю виготовленої продукції. Ці показники значно менше в тих країнах де створені діючі економічні і правові механізми стимулювання енергозбереження, на основі яких виник ринок енергозберігаючих технологій і оснащення, попиту і надання послуг з енергозбереження.

Енергозбереження – це діяльність (організаційна, наукова, практична, інформаційна), що спрямована на раціональне використання й ощадливу витрату первинної і перетвореної енергії і природних енергетичних ресурсів у національному господарстві і реалізується з використанням технічних, економічних і правових методів.

Енергозберігаюча політика - це адміністративно-правове і фінансово-економічне регулювання процесів видобутку і виробництва, переробки, транспортування, збереження, розподілу і використання ПЕР з метою їхнього раціонального використання й ощадливої витрати [2].

Наступним кроком в енергоефективній політиці, після прийняття 1 липня 1994 р. Закону «Про енергозбереження», стало прийняття Комплексної державної програми з енергозбереження, затвердженої Кабміном 5 лютого 1997 р. Програма була призначена для практичного використання на підприємствах, у господарствах, на місцевому, галузевому і державному рівнях.

За рахунок реалізації Програми енергозбереження (1996-2010 рр.) передбачалося одержати економію засобів у розмірі 102 млрд. грн., що частково могли б бути спрямовані на розвиток паливно-енергетичного комплексу (далі ПЕК). Реалізація першого етапу (1996-2000 рр.) Програми повинна була зменшити потреби в енергоресурсах до 2000 р. на 30-36 млн. т. умовного палива, але економія ПЕР склала тільки 12 млн. т. у. п. (30%) від прогнозованого обсягу.

Сучасне енергетичне становище національного господарства України обумовили ряд факторів.

По-перше, у країні реалізується нераціональна структура споживання паливно-енергетичних ресурсів: використовується 60% первинної енергії, а саме 19% - нафти і 41% газу, причому тільки 30-35% з них Україна забезпечує сама, інше закуповується. Українські ресурси: 19% - вугілля, 17% - уран, 4% - гідроресурси й ін. джерела (див. табл.1.) [3, с. 4].

---

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Дніпропетровського національного університету

© Телятнікова Ю., 2010

Таблиця 1. Структура споживання первинної енергії в Україні, країнах ЕС-15, США та в світі в цілому (в %).

Енергосирьові джерела	Світ	Україна	Країни ЕС-15	США
Природний газ	21	41	22	24
Нафта	35	19	41	38
Вугілля	23	19	16	23
Уран	7	17	15	8
Гідроресурси й ін. поновлювані джерела	14	4	6	7
Усього	100	100	100	100

По-друге, у паливно-енергетичному комплексі України спостерігається тенденція спаду базових показників, що погіршує енергонезалежність держави. За всі роки незалежності в Україні постійно знижується видобуток вугілля, нафти, газу тощо.

По-третє, в Україні найвища у світі енергоємність ВВП (кг у. п. / на од. продукції, що випускається), а саме - 0,89 (для порівняння увесь світ - 0,34; Росія - 0,84; Австрія - 0,20; Польща - 0,34). За кількістю споживачів усіх видів енергії Україна займає 5 місце у світі, однак за обсягами виробленого за рік ВВП на душу населення знаходиться наприкінці першої сотні країн. Низький обсяг ВВП, в свою чергу, обумовлений переважно сировинним і полуфабрикатним характером виробництва.

По-четверте, на переважній більшості українських підприємств виробництво занадто енергозатратне, а звідси - і малоефективне. Такий висновок можна зробити, наводячи приклад, що в 2003 р. (для можливості порівняння використовуємо данні МЕА саме за цей рік) Україна використала 211 млн. т. у. п., що в 3 рази перевищував середній показник для країн ЕС. Це обумовлено використанням застарілого енергоємного обладнання й високим рівнем споживання вуглецевих енергоносіїв у таких галузях як металургія, хімічна промисловість, важке машинобудування. У результаті виробниче споживання енергії в країні, розраховуючи на 1 дол. ВВП, перевищує рівень європейського споживання у 6-10 разів, що неминуче призводить до низької конкурентоспроможності всієї економіки країни та зростання її залежності від імпорту [3, с. 5].

Перелічуючи фактори загрози національним інтересам в енергетичній сфері, слід підкреслити і проблему «тіньової» економіки. Станом на 2007 р. відсоток тіньового ВВП значно більший ніж в попередні роки, а саме 39 % (а це 443,1 млрд. грн.), і це відповідає реальній ситуації, бо цифри, які раніше називало Мінекономіки були істотно занижені – зазначалося 18,5%. Згадаємо, що згідно з Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України в 2007 р. порогове значення «тінізації» економіки по відношенню до ВВП має становити не більше 30% [4, с. 62].

Крім цього, в Україні залишається відкритим питання розробки вільного енергобалансу, що характеризує обсяги, територіальне розміщення та структуру видобування, виробництва, розподілу та використання палива і енергії в країні та її областях. Нагадаємо, що на сьогоднішній день енергетичні баланси України складає тільки Міжнародне енергетичне агентство, що знаходиться в Парижі. Значна залежність економічної динаміки від ситуації в енергетичному секторі вимагає розробку паливно-енергетичних балансів, що дозволило б підвищити ефективність використання енергоносіїв і, як наслідок, рівень енергетичної безпеки держави.

До цільових показників, що віддзеркалюють досягнення цілей у енергетичній сфері можна віднести: - енергоємність ВВП; - індекс зниження енергоємності ВВП щодо попе-

реднього року; - співвідношення енергоємності ВВП України й аналогічних показників інших країн і регіонів; - частка власних паливно-енергетичних ресурсів у загальному обсязі споживання; - частка поновлюваних і нетрадиційних джерел енергії у загальному обсязі споживання; - частка іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій у паливно-енергетичній галузі; - рентабельність паливно-енергетичної галузі в цілому та її підгалузей; - зношування основних фондів на підприємствах паливно-енергетичної галузі [5, с. 20].

Результати досліджень основних енерго-економічних показників та сучасний стан енергетичної безпеки України фіксують те, що за рядом показників держава наблизилася до кризового становища, а це в свою чергу, дозволяє констатувати неоптимальність й економічну неефективність енергетичної політики.

Значний внесок у скорочення енергоємності національного виробництва, яке забезпечить посилення конкурентних позицій України, має скласти енергозбереження. Цей напрямок політики енергоефективності насамперед орієнтований на реалізацію невикористаного потенціалу енергозбереження України, що становить понад 45% від нинішнього обсягу споживання енергоресурсів. При цьому перехід на ринкове формування цін на енергетичні продукти є однією з головних умов впровадження енергозберігаючих технологій. Основними секторними об'єктами політики енергозбереження мають стати найбільш енергоємні галузі економіки та сектори, де втрати та нераціональні витрати енергоресурсів є наймасштабнішими (житлово-комунальне господарство).

До значних критичних витрат енергоресурсів у країні можна віднести неекономічні проекти, що застаріли устаткуванням і технологіями будівельних матеріалів; використання застарілих типів казанів; ланцюг невирішених питань у ЖКХ різних міст тощо. У теплоенергетичному секторі нагромадилося також чимало економічних і організаційних питань.

В Україні політика енергозбереження має формуватися за зразками успішного досвіду індустріальних і перехідних країн, першочергові вирішення вітчизняних проблем у цій сфері стосуються формування повноцінного ринку енергосервісних послуг; розбудови необхідної інституціональної інфраструктури (енергосервісні компанії, енергоінвестиційні фонди, інформаційні центри тощо); підтримки трансферу енергозберігаючих технологій та стимулювання еко- та енергоінновацій; впровадження жорсткої системи стандартизації у галузі енергоспоживання; прищеплення високої корпоративної культури збереження енергоресурсів, яка, зокрема, проявляється у поширеності систем виробничого енергетичного менеджменту.

Для реалізації заходів з енергозбереження потрібно:

- стимулювання населення до енергозбереження, використання енергоефективних технологій (просвітницька робота, контроль за використовуваним обладнанням тощо);
- реструктуризація національної економіки з метою скорочення частки енергоємних низькотехнологічних виробництв;
- стимулювання інвестицій у ПЕК;
- використання технологій отримання електричної та теплової енергії на основі утилізації вторинних ресурсів підприємств (насамперед, металургійної та коксохімічної галузей);
- створення національного центру з енергозбереження, що буде розробляти типові проекти з енергозбереження й проводити консультаційну підтримку їхнього здійснення;
- розширення сфери нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії (збільшення обсягів використання сонячної і геотермальної енергії для виробництва електроенергії і теплопостачання);

- спрямування бюджетних інвестицій на практичне впровадження заходів тепло- та енергозбереження, а також обліку в закладах соціальної, комунальної сфери та побуті громадян, із пріоритетним здійсненням державних закупівель енергоощадного обладнання вітчизняного виробництва;
- започаткування енергоощадних опалювальних систем індивідуальних будинків (із залученням кредитів міжнародних установ довгострокової державної програми);
- збільшення фінансування наукових досліджень у сфері енергозбереження та пошуку альтернативних видів енергії;
- встановлення контролю за адресністю субсидіювання житлово-комунальних послуг;
- затвердження переліку обов'язкових адміністративних санкцій для господарюючих суб'єктів за нераціональне використання палива та енергії [6, с. 6].

В межах нової енергоефективної політики потрібно здійснювати моніторингову оцінку, аналіз та корекцію заходів у сфері енергобезпеки, ефективності використання енергоресурсів, енергозбереження та екологічного збалансування виробництва в Україні.

Аналізуючи структуру промислового виробництва, власну ресурсну базу і прогнозовані обсяги споживання ресурсів можна стверджувати, що майбутнє економіки України, і держави в цілому, насамперед залежить від здатності створити діючу систему заохочення підвищення ефективності використання, упровадження вигідних умов кредитування, проведення енергозберігаючих заходів і збільшення в енергобалансі частки власних енергоносіїв - вугілля, торфу, різних видів газу, енергії поновлюваних джерел.

Література

1. Міжнародні ринки ресурсів: Навчальний посібник під заг. ред. Ю. В. Макогона – К., 2005. – 194 с.
2. Закону України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 р., № 74/94 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 30. - ст. 283.
3. Амоша. А. И. Реальны ли перспективы энергетического развития Украины? // Економіка та держава. – 2007. - № 10. – С. 4 – 9.
4. Хазразішвілі Ю. Вимірювання тіньового ВВП на основі функцій сукупного попиту і сукупної пропозиції // Економіка України. – 2007. - № 1. – С. 57 – 63.
5. Єрмілов С. Ф. Енергетична політика в контексті сталого розвитку держави // Економіка і прогнозування. – 2006. - № 2. – С. 9 - 24.
6. Амоша А.Перспективы использования потенциальных возможностей энергетических ресурсов и резервов Украины // Економіка та держава. – 2007. - № 12. – С. 4 - 8.

Маркевич К.*

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В останні роки в Україні дуже швидко і активно розвивається саме економічний напрямок зовнішньополітичної діяльності. Прослідкувавши головні напрями роботи українських дипломатичних представництв можна визначити одну з причин такої діяльності – залучення іноземних інвестицій в економіку України, яка є на сьогоднішній день актуальною для українських дипломатів та фахівців-міжнародників, тим паче, що Україна на сьогодні знаходиться на шляху всебічних економічних перетворень.

За роки незалежності Україна пережила велику кон'юнктуру інвестиційного процесу. Першим кроком реалізації інвестиційної політики стало прийняття Закону України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991р. та Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991р. Найвагомішим документом, який був підписаний за роки правління Л.М. Кравчука, була згода «Про співпрацю в області інвестиційної діяльності» підписаної 23 грудня 1993 року в м. Ашхабаді. Однак приріст інвестицій у ці роки був незначний (табл.1).

Таблиця 1. Динаміка обсягів іноземних інвестицій в економіку України за 1992-2007рр., млн. дол. США

Рік	Обсяг прямих іноземних інвестицій	Загальний обсяг іноземних інвестицій
1992	170	170
1993	94,4	264,4
1994	105,6	370
1995	113,5	483,5
1996	413,4	896,9
1997	514,3	1438,2
1998	625,4	2063,6
1999	747,1	2810,7
2000	471,1	3281,8
2001	593,2	3875
2002	680,3	4555,3
2003	916,5	5471,8
2004	1322,6	6794,4
2005	2279,6	9047
2006	7843	16890
2007	4296	21186

З 1998 року почалася тенденція стрімкого росту обсягу інвестицій в Україні. В першу чергу цьому сприяли такі важливі заходи політики реформ, здійснені у 1998-2000 рр., як

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Дніпропетровського національного університету

© Маркевич К., 2010

перехід до приватизації та запровадження системи стимулів до розвитку малого підприємництва, утворення мережі спеціальних економічних зон і територій зі спеціальним режимом інвестицій [3].

Характерною рисою успішного інвестування, починаючи з 2005 року, є присутність подвійного ефекту, тобто позитивних наслідків як для суб'єкта інвестування (інвестора), так і для об'єкта (реципієнта) [2]. У свою чергу інвестиційна привабливість почала розглядатися не тільки як фінансово-економічний показник, а як модель кількісних та якісних показників – оцінок зовнішнього середовища (політичного, економічного, соціального, правового) та внутрішнього – позиціонування об'єкта у зовнішньому середовищі, У свою чергу залучення іноземного капіталу цим шляхом дозволить підвищити політичну довіру країни, будуть встановлюватися і розширюватися політичні зв'язки, а також будуть вирішуватися політичні питання інтенсифікованим шляхом. В економічній сфері буде прослідковуватися розвиток процесів у галузях народного господарства. Інвестування України дасть можливість розвитку таких сфер як соціальна, правова, культурна, наукова, екологічна, технологічна. Усе вищезазначене дасть можливість наблизитися до груп розвинутих країн (наприклад до країн ЄС), покращать імідж держави, підвищить конкурентоспроможність країни і збільшить вагу України у світовому співтоваристві.

Та на шляху реалізації такої інвестиційної політики стоять перешкоди до яких входять: нестабільність законодавства; значна зв'язаність економіки на колишніх республіках СРСР, переважно Росії; нерозвиненість інфраструктури, особливо транспортної та телекомунікаційної мереж; незбалансованість економіки; неспроможність влади дотримуватись взятих на себе зобов'язань; невідповідність організаційних управлінських форм світовим; економічна і політична нестабільність; корупція; відсутність митного регулювання [1].

Переважно саме ці причини, що значною мірою залежать від держави, стримують ширший доступ інвестицій в Україну. Тому в Україні, де більшу частину економіки контролює держава, іноземне інвестування є одночасно і економічною і політичною проблемою.

Для покращання інвестиційного клімату необхідно:

1) забезпечити стабільність існуючого законодавства для зменшення інвестиційних ризиків та покращення іміджу України перед інвесторами й фінансовими організаціями;

2) створити механізм страхування іноземних інвестицій від політичних та комерційних ризиків;

3) активізувати участь та контроль держави в інвестиційних процесах;

4) визначити пріоритети інвестування;

5) розширяти міжнародну співпрацю в галузі сприяння капітало¬вкладень та гарантування інвестицій.

Таким чином, можна стверджувати: за допомогою економічних методів активізації інвестиційної діяльності та ефективного використання всіх джерел фінансування, а також при належному державному регулювання наша держава матиме всі можливості в інвестиційній сфері, що забезпечить процеси економічного оновлення і зростання.

Література

1. Кухленко О., Смирнова О. Стратегія інвестиційної діяльності України в Україні // Економіка України – К., 2002 - №11. – С . 22-27.
2. Макарій Н. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств // Економіст – К., 2001. - №10. – С. 52-53.
3. Марєнко В. А., Принц Г. В. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України // Фінанси України. – К.,1999. - №7. – С. 34-44.

Полінчук К.*

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ БАНКІВ ЄВРОПИ ЯК МЕТОД ЇХ ПОРЯТУНКУ: ДОСВІД США ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Минулого тижня 6 європейських держав були змушені провести повну чи часткову націоналізацію найкрупніших банків з метою зберегти банківську інфраструктуру та заспокоїти населення. Це стосується Великобританії, Ісландії, Бельгії, Нідерландів, Німеччини, Франції.

На урядовий баланс Великобританії було зараховано баланс банку B&B (Bradford&Bingley). Проблеми почались після того, як за декілька днів було виведено вкладниками декілька десятків мільйонів фунтів. Однак за словами міністра фінансів ця ситуація тимчасова і пізніше банк будо проданий.

Уряди Бельгії, Нідерландів, Люксембурга виділили 11,2 мільярда євро банківсько-страховій групі Fortis. Бельгія внесла 4,7 млрд., Нідерланди 4 млрд., Люксембург 2,5 млрд.

В обмін уряди отримали по 49% акцій підрозділів Fortis у своїх країнах. Що складає 37% акцій усієї групи. Падіння акцій Fortis відбулось 10 жовтня, коли ціна на них зменшилась на 20% (на 71% з початку року). Капіталізація зменшилась майже втричі та складає $17,8 млрд.

Уряд Франції, Люксембургу та Бельгії за 6,4 млрд. євро провів часткову націоналізацію банку Dexia, який є кредитором регіональних урядів у всьому світі.

Проблеми пов`язані з втратами на ринку США, у нью-йоркському підрозділі Financial Security Assurance. Втрати цього підрозділу оцінюються в $17,3 млрд. Банк Dexia за останні півроку закачав у Financial Security Assurance в три етапи $500 млн., $5 млрд., $300 млн.

Уряд Німеччини виступив гарантом кредитної лінії HRE (Hypo Real Estate Group – один з найбільших світових кредиторів комерційної нерухомості). При цьому варто зазначити, що згідно заяви уряду, не існує проектів щодо націоналізації HRE. А також HRE є однією з небагатьох груп, які продовжують займатися іпотечним кредитуванням у США.

Уряд Ісландії за 600 млн. євро придбав 75% акцій третього в країні банку Glitnir Bank. Але це також є лише тимчасовим і пов`язано з проблемою проведення додаткових емісій з метою вирішення питання нестачі капіталу.

Ірландія заявила, що готова виступити гарантом по банківським депозитам ЄС, але ця пропозиція зараз під антимонопольним розслідуванням. Оскільки порушує конкурентну боротьбу.

Отже, країни ЄС поки не можуть досягнути консенсусу щодо методів подолання кризи та кожен вирішує це питання самостійно.

США у вересні 2008 році провело часткову націоналізацію або надало допомогу 4 фінансово-страховим установам: FanniMae, FreddieMac, Merrill Lynch, AIG, а з 18 вересня уряд почав надавати підтримку банкам США.

---

* студент 3 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас.Чугаєв О.А.

© Полінчук К., 2010

В Україні проблеми поки що існують лише з Промінвестбанком, але це пов`язано не стільки зі світовою економічною кризою, а з нестабільною ситуацією в Україні та спробою рейдерського захвату одного з найкрупніших банків України.

На зустрічі з представниками банків України голова НБУ Володимир Стельмах заявив про готовність надання допомоги банкам в екстрених випадках, як з Промінвестбанком (5 млрд. грн. рефінансування). Але додав, що вся допомога буде мати на меті не допомогу окремим банкам, а підтримку всієї системи

Зараз націоналізація повна або часткова банків не є нонсенсом. Європа включилась у цей процес услід за Європою Наразі це є дише єдиний варіант порятунку банків від банкрутства або поглинання конкурентами. В Україні поки така можливість відкидається, але надання гарантій допомоги державою в разі необхідності – перший крок до цього.

Ковальчук С.*

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Світова фінансова система похитнулась під впливом фінансової кризи, що здійснює безпосередній вплив на економіки окремих країн, а також і на економіку України, яка також є частиною світового господарства. Нами була обрана дана тема, оскільки ми вважаємо що основним чинником, який посилив вплив світової фінансової кризи на економіку України є саме процес глобалізації та діяльність транснаціональних корпорацій. Вочевидь постає питання про те, який саме вплив здійснюють ТНК на економіку нашої країни і яким чином це відображається на темпах економічного зростання і добробуті громадян.

В сучасних умовах процеси транснаціоналізації виробництва та обміну стали однією з найважливіших ознак і, можна сказати, серцевиною прогресуючого процесу глобалізації економіки, який дедалі більше впливає на окремі національні господарства, в тому числі, й на економіку України.

Для сучасної світової економіки з її процесами глобалізації характерна значна концентрація капіталів, кількісний та якісний ріст транснаціональних корпорацій та фінансових груп, розмитість економічних кордонів країн та прискорене формування єдиного загальносвітового ринку.

Процеси реформування, які відбуваються в Україні впродовж останнього десятиріччя, об’єктивно створюють підвалини для поширення в ній і процесів транснаціоналізації. Процес глобалізації інтегрує національні економіку в світову систему господарства. Але така інтеграція має як позитивні так і негативні наслідки. Позитивні наслідки транснаціоналізації економіки полягають насамперед в отриманні доступу до додаткових джерел фінансового капіталу, нових технологій та потенціалу інновацій, у використанні сучасного організаційно-управлінського досвіду.

Насправді діяльність ТНК зумовлює інтеграцію, інтернаціоналізацію лише в рамках і кордонах, визначених отриманням компанією максимального прибутку.

Таким чином, крім позитивних сторін функціонування ТНК в системі світового господарства і міжнародних економічних відносин, спостерігається і їх негативний вплив на економіку країн, у яких вони функціонують. Адже, цілі ТНК не завжди співпадають з національними інтересами країни – реципієнта.

Негативний вплив ТНК, на нашу думку, виявляється, по-перше, в тому, що іноземні фірми захоплюють найбільш розвинуті й перспективні сегменти промислового виробництва і науково-дослідних структур приймаючої країни. ТНК, що навіть у періоди потрясінь мають значні фінансові ресурси, активно використовують слабку кон'юнктуру для захоплення інших фірм, мають можливість нав'язувати компаніям приймаючої країни неперспективні напрями в системі розподілу праці в рамках ТНК, несуть із собою небезпеку перетворення приймаючої країни на місце скидання застарілих і екологічно небезпечних технологій.

* студент 2 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Безнощенко М.В.

© Ковальчук С., 2010

По-друге, ТНК у своїй стратегічній політиці зорієнтовані, як правило, на поглинання місцевих компаній і таким чином спричиняють посилення нестійкості інвестиційного процесу. Великі інвестиційні проекти, пов'язані з реальними капіталовкладеннями, характеризуються стійкістю - вони не можуть бути розпочаті без тривалої підготовки і раптово завершені без значних втрат. Політика захоплень, навпаки, передбачає фінансову рухливість, яка негативно позначається на стабілізації економічного розвитку приймаючих країн.

По-третє, стійке становище ТНК дає їм змогу вживати більш рішучих заходів у разі криз - закривати підприємства, скорочувати виробництва, що призводить до безробіття та інших негативних явищ. Схильність ТНК до перебільшеної реакції на зміну кон'юнктури дає безліч приводів для зниження випуску продукції, якщо конкурентоспроможність певної держави з тих або інших причин знижується.

По-четверте, ТНК створили специфічну форму переказу капіталів за допомогою трансфертних цін (у тому числі спеціально занижених або завищених), що встановлюються самими ТНК при постачанні товарів і наданні послуг своїм дочірнім компаніям і філіям в рамках корпорацій (тобто операції між філіями однієї і тієї ж ТНК здійснюються за цінами, які встановлюються самою корпорацією).

В контексті фінансової кризи, транснаціональні корпорації безпосередньо вплинули на економіку нашої країни. Перша хвиля поширилась у 2007 році, коли на світових фондових ринках відбулося перше падіння курсу акцій провідних банків та фінансових компаній в сфері іпотечного кредитування. За таких обставин спекулятивний капітал, що шукає стабільні ринки з найвищими прибутками, перейшов із ринків розвинених країн до країн з економіками, що розвиваються, які продовжували демонструвати високі темпи зростання та прибутковості. За оцінками фінансових експертів, співвідношення ризику та прибутковості в таких країнах було досить привабливе. Як наслідок, у 2007 році фондові ринки таких країн продемонстрували зростання. Китай і Україна стали лідерами такого зростання. Після того, як криза вразила Україну, інвестори почали виводити свої капітали з країни, що негативно відображається на нашій економіці. В даному випадку ми бачимо що ТНК виводять капітал зі своїх представництв в Україні задля того, щоб забезпечити економічну безпеку підприємств в країні базування.

Через поширення проблем на фінансових ринках уже відбувається зменшення світового попиту. Рецесія у провідних економіках світу супроводжуватиметься насамперед зменшенням інвестиційного попиту, динаміки обсягів будівництва і, відповідно, призведе до зниження цін на продукцію металургії та машинобудування.

Такі тенденції на світовому ринку, зважаючи на високу залежність української економіки від експорту, частка якого у ВВП становить понад 47%, негативно позначаться на динаміці розвитку експортного виробництва, а далі — на галузях, які безпосередньо й опосередковано залежать від експорту.

На сьогодні досить високою є частка присутності іноземного капіталу у фінансових установах. Фінансовий сектор України — один із лідерів у залученні прямих іноземних інвестицій (19% усього накопиченого іноземного капіталу). У банківському секторі частка іноземного капіталу в загальному обсязі капіталу становить 37,2% і перевищує порогове значення межі економічної безпеки на рівні 30%, у страховому — наближається до цієї межі і становить 28,1%.

З огляду на велику частку транснаціональних фінансових корпорацій у банківському секторі України, негативний вплив світової фінансової кризи може поширюватись опосередковано — якщо материнські компанії зазнаватимуть збитків та матимуть проблеми з ліквідністю.

Вивід капіталів з економіки України може суттєво сповільнити темпи економічного зростання, становити загрозу для банківської системи України.

В результаті дослідження ми дійшли висновку, що процес глобалізації має як позитивний, так і негативний вплив на економіку України. Негативна сторона діяльності ТНК полягає в тому, що в разі небезпеки, яка в даному випадку представлена фінансовою кризою, ТНК корпорації приймають жорсткі заходи. Їх економічна незалежність дозволяє їм скорочувати виробництво, виводити капітали з підприємств країни реципієнта, поглиблюючи кризу. ТНК , реагуючи на зменшення попиту, скорочують виробництво, що в свою чергу впливає на економіку України, як експортера продукції металургії та машинобудування.

Підводячи підсумки, ми можемо сказати, що ТНК інтегрували України в світове господарство, що призвело до того національна економіка зазнала впливу фінансової кризи, а їхні дії щодо виводу капіталів лише поглибили цю кризу.

Чередниченко А.*

ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ КОМПАНІЇ «ГАЗПРОМ» НА КРАЇНИ ЄВРОПИ

Проблема впливу російської компанії «Газпром» на країни Європи останнім часом широко освітлюється в ЗМІ. Актуальність цієї проблеми обумовлюється тим, що від російської монополії певним чином залежить внутрішня і зовнішня політика держав Європи.

Дослідженням викладеної проблеми займалися спеціалісти різних наукових центрів, наприклад, старший економіст Центру глобальних енергетичних досліджень Манушер Такін, старший економіст Центру європейської реформи Катинка Бариш, експерти Міжнародного агентства енергетики (IEA), Міхал Росканін з Association for International Affairs, а також наступні спеціалісти: А. Віньков, І. Рубанов, Д. Сиваков (аналітики журналу «Эксперт»), аспірант ІМЕМВ РАН М. Байков, аналітик Standard & Poor's О.Ананькіна.

«Газпром» – російська глобальна енергетична компанія, найбільший в світі газовий концерн. Держава володіє контрольним пакетом акцій (50% плюс 1 акція). Доля «Газпрому» у світових запасах газу складає 17%, у російських – 60%. Він є експортером енергоресурсів у 32 країни світу.

Дискусія стосовно залежності Європи від російського газу, яка почалася ще у січні 2006 року після конфлікту стосовно цін на газ в Україні, особливо загострилася на сучасному етапі. Якщо у вересні 2007 р. Єврокомісія схвалила проект реформи енергетичного сектора ЄС про відокремлення видобутку, транспортування, зберігання та збуту газу, яка обмежувала поширення бізнесу «Газпрому» у ЄС, то 10 жовтня 2008 р. міністри енергетики схвалили «Третій енергетичний пакет», згідно з яким кожна країна сама надаватиме доступ таким іноземним інвесторам, як «Газпром». Аналітики впевнені: це гарантує «Газпрому» поглиблення свого впливу в ЄС, особливо в Німеччині, Італії, Франції.

Вплив російської монополії на Європу очевидний. «Газпром» постачає газ у 22 європейські країни, 18 з них – члени ЄС. Його доля у імпорті газу країнами Європи складає 26%. Такі країни, як Фінляндія, Латвія, Литва, Естонія забезпечуються «Газпромом» на 100%, Словаччина на 97%, Болгарія на 88%, Греція на 84%, Австрія на 75%, Чехія на 74%, Туреччина на 64%, Польща на 44%, Німеччина на 41%, Італія на 24%, Франція на 21%.

Найбільш важливим ринком збуту для «Газпрому» є Німеччина, на котру приходиться 37,9% постачання газу. Ще 27 квітня 2006 року внаслідок угоди між головою «Газпрому» О.Міллером та головою правління німецького нафтохімічного концерну BASF російський концерн збільшив свою долю в російсько-німецькій компанії Wingas до 50% мінус 1 акція. Ця подія принципово змінила ситуацію, оскільки «Газпром» вперше отримав прямий доступ до кінцевих споживачів в Європі, що довгі роки було його заповітною мрією. Пояснити це можна тим, що саме європейські споживачі забезпечують високі прибутки «Газпрому», незважаючи на те, що туди постачається лише 1/5 російського газу. Все зводиться до ціни. Станом на червень 2008р. ціна постачань у Європу склала $ 410 за тис. м3,

---

* студент 2 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Безнощенко М.В.

© Чередниченко А., 2010

а на початку жовтня вперше перевищила $500, тоді як середня ціна на внутрішньому ринку складає $ 64.

Італія – друга за обсягами споживання газу російського монополіста (21,4%). Нещодавно вона продовжила договір про постачання до 2035 р. А стратегічна угода з енергетичною компанією ENI надала «Газпрому» право прямого постачання до італійських споживачів.

До Франції спрямовується 10% експорту «Газпрому», а договір постачання газу до 2030р. із Gaz de France був розширений у 2006 р., що дозволило значно збільшити експорт.

Довгострокові контракти були укладені і з компаніями інших країн Європи: Чехії (із компанією RWE Transgas, завдяки чому був додатково спрощений транзит на захід), Австрії (створення СП Central European Gas Hub, метою якого, на думку аналітиків, є або блокувати розвиток короткотермінових газових угод, або перешкодити створенню газопроводу Nabucco з Центральної Азії до країн ЄС в обхід Росії), а також Болгарії, Румунії, Данії.

Обсяг постачання зростає: якщо у 2004 р. 140,5 млрд. м3, то у 2007 р. 150,5 млрд. м3 (за перше півріччя 2008 р. 88,7 млрд. м3). В цій динаміці є об'єктивні причини. Незважаючи на те, що Європа на сучасному етапі забезпечує себе газом на 60%, вона усвідомлює, що її власні запаси вичерпуються і через 10 років вона буде вимушена імпортувати 90% газу. До того ж, за прогнозами до 2025 року потреба Європи у газі складатиме 509 млрд. м3.

«Газпром» підсилює свій вплив навіть через інших постачальників газу до Європи. Наприклад, у червні 2008 року була підписана угода про співпрацю із алжирською Sonatrach, яка забезпечує 10% всього газопостачання у Європу. Тоді ж «Газпром» почав активно вивчати проект Транссахарського газопроводу потужністю 30 млрд. м3 з Нігерії до Європи, запуск якого планується на 2015 р. А лівійські колеги запропонували «Газпрому» спільне будівництво газопроводу з Лівії (в якій притік інвестицій пожвавив газовидобуток) до Європи. Більш того, обговорюється пропозиція щодо викупу російським концерном усього лівійського газу, нафти та зрідженого природного газу, призначених на експорт. Така ситуація дуже турбує Європу.

Для того, щоб не залежати від транзитних країн (Україна (80% транзиту), Білорусь, Туреччина), «Газпром» почав будівництво 2 газопроводів в обхід. «Північний потік» – проект 2-х ниток газопроводу потужністю 55 млрд. м3 по дну Балтійського моря, який успішно реалізується із партнерами BASF, Gasunie та E. ON. «Південний потік» – проект газопроводу між «Газпромом» та італійською ENI по дну Чорного моря до болгарської Варни. Показово, що на даному етапі європейські країни, які ініціювали будівництво газопроводу Nabucco для зменшення залежності від «Газпрому», поодинці підписують угоди про участь у проекті «Південний потік».

Експансія російської монополії виявляється і у створенні дочірніх компаній у Європі, наприклад, Gazprom Marketing & Trading (2004) у Великобританії, у створенні спільних підприємств, таких як: Wingas-Europa спільно з BASF, CEIGH спільно з ENI. Деякі дочірні компанії «Газпрому» укладають контракти індивідуального постачання промисловим об'єктам, наприклад, чеський Vemex, під контролем якого 1/10 чеського ринку газу. До того ж, «Газпром» прагне будувати або орендувати у Європі газосховища: завершення проекту Haidach в Австрії, будівництво у німецькому Бернбурзі, експлуатація німецького сховища «Реден» та британського Humbley Grove. Більш того, відомо, що російський гігант має потужну інвестиційну програму розвитку родовищ, транспортних шляхів, газосховищ в Європі, в якій вже в 2008 році заплановано $ 30 млрд.

Спроби країн Європи, які досі не виробили єдиної енергетичної політики, обмежити діяльність «Газпрому» наштовхнулися на попередження О.Міллера про активний пошук

нових ринків у Північній Америці та Китаї. Відомо, що China National Petroleum Corporation та «Газпром» ще у 2006 р. підписали меморандум про постачання з 2011р. 68 млрд. м3 газу щорічно.

Якщо підійти до ситуації, що склалася, з позицій Європи, то можна запропонувати наступне. Оскільки проекти газопроводів з Туркменістану, Ірану та Азербайджану в обхід Росії ризиковані, то єдиним реальним варіантом для диверсифікації постачання економісти Центру глобальних енергетичних досліджень вважають імпорт зрідженого газу. Однак, постачальників ЗПГ мало, а конкурентів багато (США, Китай, Індія, Бразилія). Іншим шляхом можна вважати розвиток відтворюваних джерел енергії, хоча, за версією International Energy Agency, їхня частка у енергобалансі Європи навіть у 2030р. складатиме всього 13-14%.

Зазначимо, що, окрім газової сфери, «Газпром» присутній в інших. Відомо, що весь експорт нафти та нафтопродуктів він здійснює через трейдера ТОВ «Газпром експорт». Додатково в склад експорту входять зріджений газ, газовий конденсат, азотні добрива, аміак та метанол. Але ці складові не чинять такого впливу на економіку Європи, як газ.

Ми пропонуємо окремо проаналізувати вплив «Газпрому» на Україну. По – перше, слід згадати «газовий» конфлікт грудня 2005 р.- січня 2006 р. стосовно намірів «Газпрому» підвищити ціну на газ з $ 50 до $ 160 за тис. м3 (в той час, як Білорусь продовжувала платити всього $ 46,68). Експерти вважають це політичним тиском з боку Москви. По – друге, до недавнього часу вплив «Газпрому» на Україну здійснювався через компанії «РосУкрЕнерго» (яка, до речі, створена за участі «Газпромбанка», де Головою ради директорів банку є О.Міллер) і через утворене за її участі ЗАТ «УкрГазЕнерго», які мали мільярдні прибутки, а державі створили $ 1,5 млрд. збитків. Міжурядовим меморандумом від 2 жовтня 2008 р. було погоджено, що з 1 січня 2009 року НАК «Нафтогаз України» і ВАТ «Газпром» переходять на прямі поставки газу до України.

За останніми новинами, 19 жовтня 2008 р. О.Міллер заявив, що світова фінансова криза не загрожує діяльності «Газпрому», а очікуваний прибуток у 2008 р. складає $ 30 млрд.

Проведений нами аналіз показав, що європейські країни в умовах вичерпання власних запасів газу ризикують потрапити у повну залежність від російської компанії «Газпром», яка постійно посилює свою присутність у багатьох регіонах світу, включаючи країни Європи та ті країни Африки, які пов'язані угодами газопостачання із Європою. Отже, на основі наших досліджень ми зробили висновок, що російську мегамонополію «Газпром» можна вважати зовнішньополітичним гравцем, який має суттєві важелі економічного впливу на європейські країни, причому цей вплив має тенденцію до зростання.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

Алфьоров В.*

СУЧАСНІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ У INTERNET: НЕЗАДІЯНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Науково-технічний прогрес неминуче призводить до автоматизації рутинної роботи людини, причому це стосується усіх сфер її життя. Одним з останніх досягнень науки і техніки є можливість купити товар, замовити послугу та управляти своїми фінансами у будь-який час з будь-якої точки земної кулі. Все це забезпечується завдяки сучасним системам електронних платежів. Вже сьогодні у світі щоденно $ 2000 млрд. перераховуються з використанням електронних систем зв'язку [5].

Подібний успіх пояснюється наявністю у цих систем ряду переваг перед використанням звичайного готівкового розрахунку. На користь використання сучасних інформаційних технологій для проведення фінансових операцій, що здійснюються як з юридичними, так і з фізичними особами, свідчить дослідження, проведене консультаційною фірмою Booz, Allen and Hamilton. За його результатами оплата послуг через Internet обходиться клієнту в $ 0,01, з використанням банкоматів — у $ 0,27, надання послуг по телефону — $ 0,54, а у касового вікна — у $ 1,07 [1].

Які ще переваги надають електронні платіжні системи? Передусім це безкоштовна реєстрація, а також моментальні перекази. Такі системи беруть низькі комісійні при переказах, забезпечують зручність, переважно є загальнодоступними. Ці системи заощаджують ваш час - вам не потрібно ходити до відділення банку і стояти в чергах (системи переважно надають своїм користувачам можливість отримувати та надсилати платежі за допомогою Internet сайту, електронної пошти або мобільного телефону). Ці системи заощаджують ваші гроші - ви можете вчасно реагувати на зміну курсу валют, відсотків по депозитам. Ви платите за перекази менше, ніж де б то не було. Ці системи дозволять вам одержувати доступ до ваших фінансів коли ви захочете і де ви захочете. Отже, завдяки таким системам здійснюється прискорення обігу фінансових активів та зниження комісійних.

Для банківських платіжних систем використання Інтернет-банкінгу дозволяє скоротити витрати по утриманню свої філій та відділень. Якщо у 1997 році тільки 5 % фінансових установ надавали можливість проведення операцій через Internet, то в 1998 - їх було 18 %, а в 1999 – 65 %. У Європі сьогодні вже понад 70 % банків надають послуги в он-лайн режимі. За оцінками компанії Garther обсяги комерційних трансакцій в Європі зростуть за найближчі чотири роки з $ 53 млрд. до $ 1 200 млрд. і одною з основних причин такого значного їх прискорення є функціонування сучасних систем електронних платежів у Internet [4].

Сучасні системи електронних платежів у Internet (Pay Pal (www.paypal.com), Web Money (www.webmoney.ru) та інші) створюються та функціонують переважно за прикладом E-Gold (www.e-gold.com) - найбільшої та найбільш поширеної у світі позабанкової

* аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

© Алфьоров В., 2010

електронної платіжної системи. Платіжною системою керує компанія Gold&Silver (G&SR). Вже у 2001 році (за 5 років роботи компанії) в цій платіжній системі було зареєстровано більше 90 000 рахунків з щоденним обігом у 500 000$. Користувачем такої системи може стати безкоштовно будь-яка людина з будь-якої країни світу. Управління рахунками здійснюється через сайт системи і для цього не потрібне додаткове програмне забезпечення. Безпечність системи забезпечується тим, що дані, які передаються та зберігаються при здійснені трансакції, захищені протоколом SSL (Secure Sockets Layer) з довжиною коду 128 bit. Зарахування грошей на рахунок може відбуватись через спеціальні «сайти-обмінники», переказом з інших рахунків E-Gold, з використанням кредитної картки, банківського переказу, Western Union, або з іншої платіжної системи Internet. Вивід грошей з рахунка проводиться такими методами: видача іменного чеку, банківський переказ, Western Union, через віртуальні обмінні пункти [6, 7, 8].

Взаємодія між системами електронних платежів у Internet здійснюється за допомогою електронних обмінних пунктів. Електронний обмінний пункт передусім являє собою сайт, на якому в автоматичному режимі здійснюється конвертація валют різних платіжних систем. Прикладом такого обмінника може бути ROBOXchange (www.roboxchange.com) – обмінний автомат (робот), повністю автоматизований обмінний пункт російської біржі INDX. Дозволяє здійснювати обмін валют у реальному часі за 1-2 хвилини між різними системами електронних платежів, в тому числі E-Gold та Web Money [3].

В Україні позабанківські платіжні системи поки не набули широкого використання, однак досить широко використовуються банківські платіжні системи, наприклад Приватбанк створив свою електронну платіжну систему, яка називається Privat24 (www.privatbank.ua). До цієї системи можна підключатися як через Internet, так і з мобільного телефону. Вона надає можливість здійснювати платежі по Україні, по Росії, а також платежі між рахунками у Приватбанку. З платіжної системи Privat24 можна здійснювати не тільки внутрішньобанківські перекази, але і міжбанківські перекази у національній валюті [2]. Інші банки України також активно впроваджують IT-технології у свою діяльність. Так, наприклад, Промінвестбанк вже тривалий час випускає спеціальні пластикові картки, призначені виключно для розрахунків у Internet.

Судячи з цього можна зробити висновок, що сучасні системи електронних платежів у Internet мають значні перспективи для розвитку через наявність ряду переваг перед використанням звичайного готівкового розрахунку, вже набули досить високого рівня розвитку і з кожним днем стають все більш популярними, в тому числі і на Україні.

Література

1. Андрей Ездаков, Анна Самушкова «Организация расчетов через Internet» http://www.emoney.ru/bibl/org.asp
2. Електронна платіжна система ЗАТ КБ «Приватбанк» Privat24 www.privatbank.ua
3. Електронний обмінний пункт ROBOXchange www.roboxchange.com
4. Ксения Нестеренко «Покупки по Интернету – угроза традиционному шоппингу» http://utro.ua/articles/2007/03/07/40078.shtml
5. Михайло Гуцалюк «Безпека банківських інформаційних систем» http://www.crime-research.iatp.org.ua/library/bezp_ba.htm
6. Міжнародна мережева платіжна система E-Gold www.e-gold.com
7. Міжнародна мережева платіжна система Pay Pal www.paypal.com
8. Міжнародна мережева платіжна система Web Money www.webmoney.ru

Левківський І.*

ОЦІНКА ВПЛИВУ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Можливий ефект від іпотечної кризи був значно недооцінений, як на світовому ринку, так і на локальних, у тому числі і на українському. Ще рік тому вважалося, що ситуація буде легко виправлена за допомогою стандартного нескладного набору інструментів регулювання. Тому багато компаній продовжували діяти необережно, до останнього сподіваючись на швидке і безболісне завершення фінансової кризи. Крім того, крупні гравці (такі, як Bear Stearns, Lehman Brothers та інші) не поспішали публікувати звіти про збитки, тому до останнього ніхто не міг (і до цих пір не може) оцінити повною мірою масштаби кризи. За підрахунками Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), в цілому в 2007 році втрати банківських і фінансових інститутів від іпотечної кризи досягли 300 млрд. дол. США. Прогнозується, що в 2008-му році втрати перевищать 1 трлн. дол.

Впродовж 2007 – першого півріччя 2008 р. фінансова криза не повною мірою відчувалася за межами розвинених країн. І навіть там вплив на реальну економіку був обмеженим і виражався в основному в скороченні штатів фінансових компаній і падінні вартості нерухомості. У 2008 р. світова фінансова криза увійшла до гострої фази, і може мати значні негативні наслідки для країн, що розвиваються.

Економіка України входить до числа країн, найбільш схильних до впливу кризи. Частка експорту України у ВВП складає 45% ВВП (для порівняння: у Росії – 27,5%), що свідчить про високу міру залученості нашої країни в процеси міжнародної торгівлі. Тому країна є вразливою до спаду економічного зростання в світі. Також, платіжний баланс в Україні підтримувався зовнішніми позиками і агресивним інвестуванням з-за кордону. В умовах дефіциту ресурсів і спаду бізнес-активності у світі, Україна стоїть на межі дефіциту платіжного балансу.

Динаміка зовнішнього боргу України

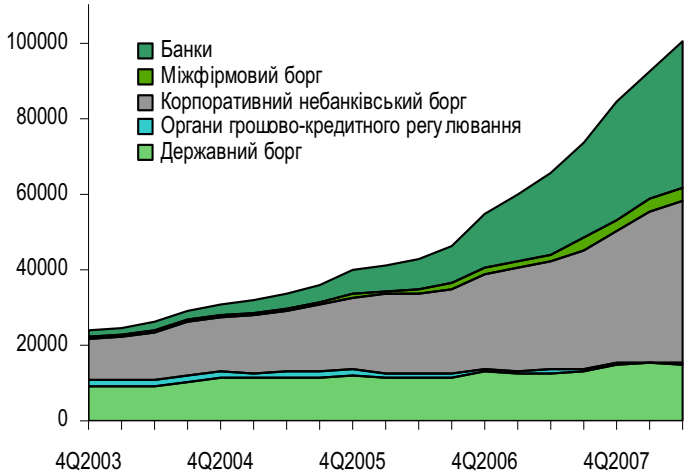

Джерело: НБУ

* аспірант Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України
Науковий керівник: доц. Сльозко О.О.

© Левківський І., 2010

Унаслідок світової кризи:

a) Різко погіршилась кон'юнктура на експортних ринках. З серпня поточного року ціни на продукцію металургійної і хімічної галузей (основних складових українського експорту) знизилися на 10-50%, при одночасному подорожчанні сировини і енергоносіїв. Ймовірно, що ключові галузі української економіки будуть вимушені скорочувати виробництво.

b) Скорочені інвестиційні програми іноземних підприємств. Унаслідок того, що фондування за кордоном стало дорожче, а українські ризики держави істотно виросли, іноземні інвестори все частіше приймають рішення відкласти або відмінити інвестиції в українську економіку.

c) Позиковий капітал став дорогим і недоступним. Можливості українських банків по нарощуванню кредитних портфелів в 2009 будуть вкрай обмеженими. У випадку, якщо банки будуть вимушені не лише не нарощувати, але і зменшувати портфелі, це безумовно викличе різке скорочення внутрішніх інвестицій у виробництво, оскільки основним каналом фондування українських підприємств є банківська система.

d) Глибина фондового ринку знизилася. Більшість нерезидентів різко скоротили свою присутність на фондовому ринку, що привело до падіння українського фондового ринку більш ніж на 70%, підвищення прибутковості державних облігацій з 9-10% до 18-20%, скороченню ліквідності всіх сегментів ринку інструментів з фіксованою дохідністю.

e) Ставлення до України з боку іноземних інвесторів різко погіршало. Перманентна політична невизначеність, відсутність державного регулювання, нездатність протистояти зовнішнім викликам вплинуло на переоцінку українських ризиків. Особливо на тлі проблем західних банків і глобального неприйняття ризиків. Вартість страхування українських ризиків на один рік виросла до 740 б.п., спред JP Morgan Embi+ - до 1000 б.п.

Можливі наслідки кризи в майбутньому:

1) Ризик рецесії (скорочення економіки):

a) подальше зростання споживання домогосподарств обмежене доступністю кредитування і внутрішньою кон'юнктурою, що погіршується;

b) інвестиційна активність підприємств обмежена – іноземні холдинги знижують інвестиції в Україну, локальні компанії мають проблеми із залученням коштів;

c) чистий експорт знижується унаслідок погіршення зовнішньої кон'юнктури;

d) можливості для активної антициклічної політики з боку держави обмежені – не зважаючи на те, що рівень борг / ВВП знаходиться на низькому рівні, профінансувати дефіцит бюджету (тобто збільшити споживання держави) дуже важко.

2) Ризик девальвації національної валюти:

a) розширення дефіциту платіжного балансу за рахунок погіршення торгівельного балансу (дефіцит платіжного балансу може досягти 15 - 20 млрд. дол. в 2009 р.);

b) 20-50% скорочення надходження коштів по фінансовому рахунку (за перше півріччя 2008 р. – 13,5 млрд. дол.). Якщо раніше фінансові надходження покривали дефіцит ПБ, то тепер падають об'єми інвестицій і боргового капіталу, що залучається;

c) необхідність рефінансувати короткострокові зобов'язання, оскільки значна частина боргу є короткостроковою (35 млрд. дол. зовнішнього боргу – з тривалістю до одного року);

d) валютних резервів НБУ недостатньо для утримання стабільного курсу гривні, особливо якщо виведення капіталів супроводжуватиметься вилученням населенням гривневих депозитів.

3) Підвищення ризикованості банківської системи:

a) до кінця 2008 р. українським банкам необхідно погасити біля 1 млрд. доларів США синдикованих кредитів та єврооблігацій. В умовах, коли для банків неможливо отримати

рефінансування зовнішніх боргів, для їхнього погашення вони залучатимуть гроші на внутрішньому ринку за рахунок невиправдано високих ставок по депозитам і на валютному ринку за спекулятивним курсом, погіршуючи свій фінансовий стан. Найбільш вразливими до цього фактору будуть банки без іноземного капіталу, які, відповідно, не зможуть розраховувати на підтримку «материнської» компанії;

b) дюрація залучених коштів скорочується, починаючи з 2007 р., внаслідок чого видаючи довгі (іпотечні, авто) кредити українські банки несуть додаткові ризики процентної ставки;

c) недостатність капіталу для фінансування подальшого зростання – банківські портфелі скорочуватимуться, внаслідок чого підвищиться імовірність дефолтів - позичальникам складніше буде отримати рефінансування;

d) валютні ризики позичальників виростуть, внаслідок чого якість портфелів, імовірно, погіршиться.

4) Ризик прискорення інфляції:

a) подальше зростання вартості енергоносіїв за відсутності коштів на модернізацію виробництв і інвестицій в енергоефективність;

b) зростання вартості імпортних товарів за рахунок девальвації національної валюти.

Ліневич Ю.*

ПЕРЕВАГИ ВИНЕСЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА МЕЖІ НАЦІОНАЛЬНИХ КОРДОНІВ ДЛЯ ТНК

Інтернаціоналізація інноваційної діяльності надає нові можливості ТНК отримувати переваги від локальної спеціалізації в глобальному масштабі. В процесі глобальної торгівлі знанням й продуктами інтелектуальної власності можна отримати такі ж економічні вигоди, що пропонують інші форми торгівлі. Таким чином, у виграшному положенні залишаться ті компанії й держави, що будуть здатні протистояти натиску постійно зростаючої глобальної конкуренції.

Винесення НДДКР за межі національних кордонів не є новим явищем, проте, в світлі сучасних процесів глобалізації, набуває все більшої розповсюдженості. Компанії доповнюють й урізноманітнюють свої потужності шляхом співпраці з академічними групами, комерційними лабораторіями й іншими компаніями. Останнім часом ТНК займаються активним пошуком таких партнерів. Інноваційна діяльність набуває глобального характеру й ще більше загострює глобальну конкуренцію.

Частка філій іноземних компаній в сукупному обсязі НДДКР підвищується (досягає в середньому 10% для країн ОЕСР й коливається від 5% в Японії до 70% в Угорщині), збільшується доля іноземних активів у фінансуванні інноваційної діяльності (складає більше 15% в Канаді, Великобританії, Іспанії, Австрії й маже 25% в Греції), посилюються процеси інтернаціоналізації в патентній сфері [2].

Постає необхідність посилення державного контролю над процесами, пов'язаними із захистом інтелектуальної власності, сприяння підвищенню якості освіти й заохочення мобільності висококваліфікованих кадрів.

Проаналізуємо більш детально фактори, що спонукають ТНК до інтернаціоналізації інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність стала невід'ємною частиною бізнес-стратегії ТНК. На сучасному етапі неможливо уявити проведення наукових розробок як незалежну діяльність ТНК. Навпаки, планування й реалізація НДДКР відображає й походить з бізнес-стратегії компанії. На початковому етапі розвитку компанії, її інноваційна діяльність зосереджена в країні базування материнської компанії. З розширенням масштабів діяльності компанії, її НДДКР повинні відображати зміни на локальних ринках, пристосовуватись до потреб місцевих споживачів.

Доступ до людського капіталу. Лідерство у економіці знань повністю залежить від якості залученого людського капіталу. Великі країни, такі як Індія й Китай, що є одними з провідних постачальників висококваліфікованих науковців, можуть й приймають на своїй території значні обсяги інноваційної діяльності. Конкуренція й змагання за доступ до науковців, покращених комунікаційних технологій, гарної інфраструктури й полегшеного входу на ринок виступають рушійною силою процесу інтернаціоналізації інноваційної діяльності.

---

* аспірант кафедри міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Рогач О.І.

© Ліневич Ю., 2010

Поширення набуває новий тип стратегічних альянсів, пов'язаний з проведенням НДДКР. Діяльність таких альянсів націлена на мінімізацію високих витрат на дослідження, особливо на стадії, що передує комерціалізації, за рахунок ефективного використання знань, що були накопичені всіма учасниками такого альянсу[3]. Поєднання наукових і виробничих ресурсів дає можливість партнерам, зберігаючи повну незалежність, розробляти нові ідеї, досягати економії часу та витрат, знизити ризики. За оцінками експертів, кількість стратегічних альянсів зростає щорічно на 25%.

Спостерігається процес кластеризації інноваційної діяльності, що проявляється в тісному співробітництві наукових спільнот та ТНК. Привабливими для таких кластерів є не лише країни, що розвиваються. Схожі тенденції спостерігаються й в країнах ОЕСР, де набувають поширення інноваційні мережі, що охоплюють фірми, уряди, університети. Необхідно відзначити набагато вищий рівень розвитку біотехнологічної галузі й галузі інформаційних технологій в США у порівнянні з країнами Європи. Однією з причин такої нерівномірності є потік студентів з різних країн світу, що є набагато потужнішим у випадку США.

Локалізація знань й доступ до ринку. Враховуючи той факт, що сьогоднішні товари вимагають інтеграції знань з багатьох галузей, для ТНК надзвичайно важливо мати в розпорядженні фахівців, обізнаних з місцевими особливостями та стандартами й демонструвати потужну локальну присутність й готовність дотримуватись цих стандартів. Такий ринково-орієнтований підхід до НДДКР спонукає науковців працювати якомога ближче до споживачів в процесі розробки нових продуктів та послуг. Це дозволяє компанії розробляти рішення у відповідності до місцевих потреб [1].

Зменшення витрат. Не зважаючи на переконання, що глобалізація перш за все забезпечує доступ до дешевої робочої сили, інші фактори стали набагато важливішими за рівень місцевих заробітних плат в процесі вибору місця розташування дослідницьких центрів. Відкриття потужного наукового центру в будь-якому місці – справа надзвичайно коштовна. Ці витрати пов’язані з заснуванням нової лабораторії, закупівлею найновітнішого обладнання, з оплатою праці висококваліфікованих науковців, що в комплексі дозволить виконувати НДДКР на належному рівні. Звичайно, економічно вигідно переносити інноваційну діяльність у регіони з нижчою заробітною платою, проте це не є визначальною причиною й вагомою перевагою.

Регулювання й ставлення суспільства. Ставлення суспільства до наукових розробок є одним з факторів, що породжує регулятивні положення. Це поєднання регулювання й суспільного ставлення впливає на процес інтернаціоналізації інноваційної діяльності ТНК, що буде зростати за умов низьких бар’єрів до входження, схвалення та переконання споживачів у цінності наукових розробок. Яскравим прикладом може слугувати розробка та розповсюдження генно-модифікованих харчових продуктів. Негативне ставлення європейської спільноти зашкодило розвитку відповідних сфер біотехнологічної галузі регіону.

Підсумувавши вищезазначене, можна зробити наступні висновки. Комерційні причини винесення інноваційної діяльності за кордон перш за все пов’язані з бізнес-стратегією, якої дотримується та чи інша компанія, й здатністю швидко змінювати цілі й стратегії розвитку. Рівень витрат є важливим, проте далеко не першочерговим, фактором в процесі прийняття рішення про необхідність проведення НДДКР та впровадження інновацій, що більше пов’язані з освоєнням нових ринків, людським капіталом, технологіями та стандартами. Доступ до висококваліфікованої робочої сили та широкого кола споживачів у країнах Азії (Китай, Індія и т.д.), робить цей регіон надзвичайно привабливим для розміщення інноваційної діяльності.

Враховуючи динаміку розвитку компаній, неминучим є те, що ТНК будуть розміщувати НДДКР у регіонах, де швидші темпи розвитку, де кваліфікована робоча сила у поєднанні з передовими механізмами підприємництва можуть швидше трансформувати знання у прибутки. Загальний економічний принцип порівняльних переваг діє без виключень. Виграє кожний, хто займає свою конкурентну нішу. Отримані переваги виходять далеко за межі країни, де розміщена інноваційна діяльність.

Література

1. Иванова Н.И. Наука в глобальной экономике \\ Отечественные записки – 2007 - № 7.
2. Минько С.В. Инновации в развитии мировой экономики и внешнеэкономических связей: автореф. дис. канд. экон. наук. – М., 2004. – 32 с.
3. Сапунцов А.Л. Международное научно-техническое сотрудничество в сфере информационных технологий. – М.: Компания Спутник +, 2004. – 160 с.

Балюк Т.*

РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В КРАЇНАХ З РІЗНИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ

Механізм трансферного ціноутворення (ТЦ) є одним з дієвих інструментів підвищення прибутковості ТНК завдяки використанню відмінностей у рівні податкового навантаження між країнами. Встановлення трансферних цін, відмінних від ринкових, нерідко призводить до недоотримання податкових платежів країнами, в яких податкове навантаження є відносно високим. Намагаючись протидіяти такого роду зловживанням з боку ТНК, країни постійно удосконалюють національні системи регулювання ТЦ.

Об'єктивною передумовою запровадження системи регулювання ТЦ в країні є ризик недоотримання податкових платежів через зловживання ТЦ. Задля оцінки того, які країни є потенційно більш вразливими до такого роду зловживань, ми запропонували індекс ризику переведення прибутків з країни через ТЦ, який є середнім арифметичним між ризиком виведення прибутків при імпорті та експорті:

$$\text{ITPrisk i} = \frac{1}{2}\left(\sum_{j=1}^{n}\frac{\text{Ti - Tj - (1 - Ti) * AVti}}{\text{n}} + \sum_{\text{j=1}}^{\text{n}}\frac{\text{Ti - Tj + (1 - Tj) * AVtj}}{\text{n}}\right)$$

де $I_{TPrisk\ i}$ індекс ризику переведення прибутків з країни *i* через ТЦ;
Ti ставка податку на прибуток в країні *i*;
Tj ставка податку на прибуток в країні *j*, *j≠i*;
AVti середній рівень ад-валорного митного тарифу в країні *i*;
AVtj середній рівень ад-валорного митного тарифу в країні *j*, *j≠i*;
n кількість країн з відкритою економікою.

Ми розрахували цей індекс для 82 країн і виявили країни з високим показником потенційного ризику: Японія, США, Німеччина, Італія, Канада, Іспанія, Філіппіни, Бельгія, Нова Зеландія, Франція, Аргентина, Колумбія, Китай, Австралія, Ізраїль, Великобританія, Нідерланди, Індія, Швеція та інші. Ці країни мають відносно високі ставки податку на прибуток при відносно низькому середньому рівні митного захисту. Загалом, в 71% досліджуваних країн, що віднесені нами до категорії країн з найбільшим ризиком виведення прибутків через ТЦ, вже впроваджені певні норми щодо регулювання ТЦ, в той час як цей показник для країн з низьким рівнем ризику становить близько 54%.

Ступінь регулювання ТЦ на національному рівні значно відрізняється в країнах з різним рівнем розвитку. В своєму дослідженні ми розглянули 59 країн, які вже впровадили таку систему. Країни було розбито на 3 групи: країни з високим рівнем розвитку (28 країн), країни з вищим середнім рівнем розвитку (18 країн) та країни з нижчим середнім та низьким рівнем розвитку (13 країн) та показано ступінь наявності відповідних параметрів системи регулювання в цих групах (див. табл. 1). Слід зазначити, що ефективна система регулювання передбачає не лише відповідне законодавче забезпечення, а й систему контролю за правильністю встановлення трансферних цін, а також такі якісні характеристики як доступність даних для порівняння, досвід регулювання, консультації та ін.

* аспірант кафедри міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Рогач О.І.

© Балюк Т., 2010

Таблиця 1. Основні параметри системи регулювання ТЦ в країнах з різним рівнем розвитку

Основні параметри	Група 1	Група 2	Група 3
Параметри законодавчого забезпечення (у % до загальної кількості країн групи)			
Наявність законодавчих норм щодо ТЦ	100%	100%	100%
Середня кількість методів ТЦ	4,6	4,3	4,2
Пріоритетність методів трансферного ціноутворення на основі порівняння аналогів	77%	56%	38%
Наявність штрафних санкцій	100%	100%	100%
Можливість укладення угод про попереднє ТЦ	66%	39%	46%
Можливість внесення правок до податкової звітності	82%	33%	27%
Наявність вимог щодо документації стосовно ТЦ	71%	67%	69%
Якісні параметри (за ступенем – низький/середній/високий)			
Доступність ринкових даних для порівняння	середня	низька	низька
Можливість консультацій з податковими органами	висока	середня	середня
Ступінь впровадження штрафних санкцій	середній	середній	низький
Ризик проведення аудиторської перевірки	високий	середній	середній

Джерело: розрахунки автора на основі [1,2,3,4].

Порівняльний аналіз показує, що країни з високим рівнем розвитку мають більш розвинену систему регулювання ТЦ. Це стосується як наявності відповідних положень в законодавстві, так і досвіду регулювання, а отже, існування більшої гнучкості в застосуванні методології та більшого ризику донарахування податків. Системи регулювання ТЦ в країнах з середнім та низьким рівнем розвитку мають переважно обмежувальний характер – кількість дозволених методів ТЦ є меншою, наявна законодавчо закріплена пріоритетність в застосуванні методів, обмежена можливість внесення правок до податкової звітності тощо.

Розвиток системи регулювання ТЦ залежить не лише від потенційного ризику переведення прибутків з країни через механізм ТЦ, а й від багатьох інших факторів. На нашу думку, такими факторами є загальний рівень розвитку регуляторних інституцій та законодавства, що в свою чергу, залежить від рівня економічного розвитку країни; загального обсягу ПІІ в країну та з країни, загальної кількості підрозділів ТНК в країні та інших якісних факторів, які не піддаються точній кількісній оцінці. Водночас, високий рівень запропонованого індексу ризику переведення прибутків з країни через ТЦ в окремих країнах, таких як Об'єднані Арабські Емірати, Панама, Уругвай та Бангладеш за відсутності або недостатньої розвиненості регулювання ТЦ в цих країнах дає змогу зробити припущення про розвиток системи регулювання ТЦ в цих країнах в найближчому майбутньому.

Література

1. 2007-2008 Global Transfer Pricing Survey. Global Transfer Pricing Trends, Practices, and Analysis. – Ernst & Young. – 2007. – 80 p.
2. Global Transfer Pricing Review / KPMG. – KPMG International. – 2007. – 48 p.
3. Strategy Matrix for Global Transfer Pricing. – Deloitte. – 2006. – 71 p.
4. Transfer Pricing Global Reference Guide. - Ernst & Young. – 2006. – 85 p.
5. World Development Indicators 2008. – The World Bank. – 2008. – 418 p.

Співак Р.*

АНАЛІТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ІНВЕСТИЦІЯМИ У КОМЕРЦІЙНУ НЕРУХОМІСТЬ

Практика іпотечного кредитування у промислово розвинутих країнах світу завжди залежала від умов, що складалися на ринку, але останнє десятиріччя значно змінило уявлення про іпотечний кредит. Ризики, пов'язані з інвестування у нерухомість як правило визначаються станом розвитку відносин власності, інвестиційного клімату в країні та підприємницької ініціативи, що виявляє попит на той чи інший ризиковий актив. Тому зміни у підходах до іпотечного кредитування та аналізу ризиків, пов'язаних з цим були неминучі через значні втрати провідних кредитних установ у середині 80-х кінці 90-х років у країнах Західної Європи.

Ризик, як правило, виникає через те, що інвестор не в змозі зробити відповідний та точний прогноз. Існують численні методи нівелювання дії ризик-факторів. Одним з таких підходів є співвідношення відсоткової ставки або норми прибутку на ступінь ризику. Одна з причин виникнення ризику у сфері комерційної нерухомості є те що для ринку характерний циклічний розвиток. Але досить важко визначити точні часові рамки, коли саме буде тенденція до спаду, а коли до підйому. Більшість інвесторів, враховуючи потенційний негативний вплив факторів-ризику, співвідносять його з відсотковою ставкою. Але тут, як правило, виникає оманлива ситуація, коли ставка за якою інвестор дисконтує грошові потоки не повністю, через неточні розрахунки, не відповідає дійсному ризику.

Процес ризик-аналізу охоплює наступні проблеми:

- аналіз величини можливого відхилення та зміни грошового потоку під впливом постійних змін на ринку;
- аналіз вірогідності здійснення проекту;
- Ризик, пов'язаний з інвестиціями у комерційну нерухомість, можна розподілити за наступними критеріями:
- вірогідність втрати – повне неповернення інвестицій (дефолтна ситуація);
- вірогідність того, що отримані доходи та переваги від інвестицій будуть значно нижчим за очікувані;
- коливання грошових потоків в залежності від очікуваної норми доходу. Тобто очікувана норма доходу буде вище за реальну.

Класифікація ризиків

<u>Бізнес ризик</u>

Вірогідність того, що очікувана норма доходу на капітал не буде отримана. На це впливає 5 основних факторів:

витрати капіталу;

валовий потенційний доход;

витрати простою та витрати на обслуговування боргу;

операційні витрати;

вартість об'єкту нерухомості.

* аспірант кафедри міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Пузанов І.І.

© Співак Р., 2010

Надалі бізнес ризик можна розподілити на *статичний* та *динамічний*. *Статичний* ризик – вірогідність виникнення непереборної сили (явища, що не піддаються прогнозу – природні явища і т.д.) *Динамічний* ризик – вірогідність змін на ринку та фізичної вартості об'єкту нерухомості. На динамічний ризик впливають як правило наступні фактори: співвідношення попиту та пропозиції на ринку, економічний термін життя нерухомості, економічна база та ситуація у країні, податкове законодавство.

Фінансовий ризик

Фінансовий ризик – це вірогідність того, що очікувана норма доходу на інвестиції не буде отримана через фактори, що можуть вплинути на здатність інвестора відповідати за своїми фінансовими зобов'язаннями.

Фінансовий ризик, як правило, розподіляється на *зовнішній* – тобто такий, що впливає на обслуговування боргу. Виникає через нездатність проекту генерувати достатній обсяг грошових потоків, або *внутрішній* – вірогідність того, що інвестор недоотримає достатній обсяг грошових потоків віз додаткових джерел (грошовий ринок або інші зовнішні джерела).

Ризик менеджмент та контроль

Перед тим, як прийняти рішення стосовно ризикованості проекту, інвестор повинен врахувати наступні питання:

1. які фактори створюють ризик майбутніх втрат;
2. чи можна нівелювати дію факторів-ризику;
3. чи можна контролювати постійні фактори-ризику;
4. як мінімізувати потенційні втрати;
5. які альтернативні шляхи.

Засоби уникнення або елімінування ризику

В даному випадку світова практика керується основним правилом ризи-менеджменту – *«не здійснення угоди»*, якщо вплив доходних факторів не компенсує ризик здійснення інвестицій. Також теоретики виділяють наступні методи уникнення ризику:

Метод ефективного економічного циклу об'єкту нерухомості. Полягає у виборі оптимальних часових рамок для здійснення інвестицій у проект, коли ефективний економічний цикл об'єкту нерухомості знаходиться у найвищий точці, а ситуація, що склалася на ринку є сприятливою. Цей метод дозволяє уникнути вплив динамічного бізнес ризику.

Метод використання застави без права регресу. Полягає у виокремленні виправдувальної статті щодо предмета застави, що дасть можливість уникнути судових процесів та позовів, якщо інвестиційний проект виявиться не ефективним, а профінансована нерухомість – неприбутковою.

Метод диференційованого вибору об'єктів нерухомості – уникнення проектів з нестандартною або специфічною комерційною нерухомістю. Для того, щоб уникнути дефолту, провідні спеціалісту у цій сфері радять не інвестувати у нерухомість, яка є невідомою (специфічною) для інвестора.

Метод вибору ставок. Цей метод полягає у тому, що інвестору слід уникати позики з плаваючою відсотковою ставкою, тим самим елімінується динамічний бізнес ризик, бо відсоткова ставка фіксована і не залежить від інфляційних флуктуацій.

Переміщення або зміна акцентів ризику

страхування

1. від дії непереборної сили;
2. страхування майна;
3. страхування від втрати рентних платежів;
4. титульне страхування;

- надає можливість уникнути статичного бізнес ризику.

Компанія з обмеженою відповідальністю, як організаційна форма

Партнери з обмеженою відповідальністю можуть перемістити ризик необмеженої відповідальності та вимог по грошовим потокам на головно учасника-партнера з повною відповідальністю. Таким чином можна уникнути впливу, як бізнес, так і фінансового ризику.

Довгострокові позики з застереженням про «ковзаючи ціни»

Дозволяє змістити вплив ризику «простою», ризики негативного інфляційного впливу та цінової невпевненості на власника об'єкту нерухомості. В той час, як динамічний бізнес ризик переміщується на орендатора.

Контракт на землю

Вплив дії негативного впливу динамічного бізнес ризику можна нівелювати шляхом підписання контракту, що право власності на нерухомість якомога швидше повертається, за найнижчою ціною, до попереднього власника (у разі дефолту інвестора по контракту).

Ризик декомпозиції

За для того, щоб нівелювати цей ризик, аналітики радять розкласти IRR (внутрішня норма доходності) на компоненти та визначити вплив кожного окремо взятого компонента. Враховуючи вірогідну зміну кожного компоненту, можна визначити потенційний негативний влив кожної складової.

Фрасинюк А.*

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ В БАНКІВСЬКОМУ БІЗНЕСІ: ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ Й РЕГУЛЮВАННЯ

The article is devoted to e-money, one of the most considerable innovation in the banking business since XIX sentury. It pays attention to some problems of interpretation of the essence of e-money and regulation in this field.

Постановка проблеми. Революційні зміни в світовій кредитно-фінансовій сфері, що відбулися за кілька останніх десятиріч, зумовили високий ступінь динамізму у поповненні та зміні спектру банківських продуктів та послуг. Розробка і впровадження нововведень охоплюють всі сторони діяльності банку. Бурхливе зростання технологічних та ринкових інновацій у сфері роздрібних платежів призводять до появи нових засобів платежу та платіжних інструментів. Одним з новітніх засобів платежу революційного значення є електронні гроші.

Уперше переказ грошей за допомогою телеграфу здійснив Федеральний Резервний Банк США у 1918 р. Але як засіб платежу електронні гроші набули поширення і в Америці, і в Європі пізніше – з 70-х р.р. минулого сторіччя. Зараз електронні гроші використовуються повсюди у світі.

Зростання частки іноземного капіталу в банківській системі України внаслідок злиття вітчизняних банків з іноземними, і пов'язане з цим застосування новітніх технологій платежів і розрахунків, зумовлюють посилення уваги до аналізу використання електронних грошей (e-money), виявлення впливу електронних грошей на розвиток банківського бізнесу та його регулювання.

Ступінь розробленості проблеми та її невирішені частини. Електронні гроші як економічна категорія посіли важливе місце в наукових дослідженнях як закордонних, так і вітчизняних дослідників. Окремі аспекти проблематики використання електронних грошей висвітлюються в працях В.Міщенка, А.Мороза, М.Савлука та інших українських учених. Феномену електронних грошей присвячено роботи закордонних науковців, зокрема М. Вудфорда, Р. Девідсона, М. Кінга, С. Кляйна, Б. Коена, М. Крюгера, Л. Уайта, Б.Фрідмена. Разом з цим, в Україні публікації, присвячені впливу електронних грошей на формування і реалізацію монетарної політики центральними банками країн, є поодинокими.

Виклад основного матеріалу. Активізація досліджень електронних грошей розпочалася ще у 1993 році центральними банками ЄС. На той момент йшлося лише про одну з форм електронних грошей - електронні гаманці, або передплачені картки. За результатами цих досліджень, опублікованими під егідою Європейського валютного інституту (ЄВІ) в травні 1994 р., було висловлено думку, що розвиток електронних грошей в принципі може підвищити ефективність розрахункових операцій для всіх зацікавлених сторін. Однак, з ряду причин, випуск багатоцільових передплачених карток був рекомендований тільки кредитним інститутам.

Починаючи з 1993 року, поряд із зростанням кількості проектів багатоцільових передплачених карток, набуло розвитку використання програмних продуктів з використан-

* Здобувач кафедри міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Фрасинюк А., 2010

ням електронних грошей для платежів через комп'ютерні мережі. З метою поглиблення аналізу 1994 р. і поширення його на нові форми продуктів, у 1997 році і на початку 1998 року в рамках ЕВІ було проведено нове дослідження. Результати роботи робочої групи Підкомітету з платіжних систем і грошово-кредитної політики ЄС було опубліковано в якості додатку до річної доповіді 1997 р.[14].

Основні висновки з дослідження 1997 р. були такими. Випуск електронних грошей може мати значні наслідки для грошово-кредитної політики в майбутньому. Тому, перш за все, має бути забезпеченою стабільність цін та функція грошей як засобу розрахунку. Значний розвиток електронних грошей може також чинити суттєвий вплив на стратегію грошово-кредитної політики та контроль за оперативними цілями. Повинні бути встановлені чіткі правила емісії електронних грошей. Також треба брати до уваги ефективність функціонування платіжних систем і впевненість у платіжних інструментах, захист споживачів і торговців, стабільність фінансових ринків і захист від зловживань.

У контексті вищезгаданих положень Європейським центральним банком у подальшому було сформульовано низку мінімальних вимог у сфері емісії та використання електронних грошей [13, С.1-2].

Вимога 1. Емітенти електронних грошей мають бути об’єктами пруденційного нагляду.

Вимога 2. Права і зобов'язання учасників електронної схеми (клієнтів, продавців, емітентів та операторів) повинні бути чітко визначені і приведені у відповідність до всіх чинних юрисдикцій.

Вимога 3. Схеми з використанням електронних грошей мають підтримувати адекватні технічні, організаційні та процедурні гарантії для запобігання, стримування і виявлення загроз безпеки в схемі, у тому числі, загрози підробки.

Вимога 4. Розробка і впровадженя схем з використанням електронних грошей повинні передбачати захист від зловживань (наприклад, як відмивання грошей).

Вимога 5. Схеми з використанням електронних грошей повинні надавати Центральному банку в кожній відповідній країні будь-яку інформацію, необхідну для цілей грошово-кредитної політики.

Вимога 6. Емітенти електронних грошей мають бути юридично зобов’язані викуповувати їх на вимогу власника електронних грошей за паритетом, встановленим Центральним банком.

Вимога 7. Для центральних банків (для ЄЦБ на третьому етапі створення ЕВС) повинні існувати можливості щодо встановлення резервних вимог для всіх емітентів електронних грошей.

На додаток до цих мінімальних вимог, ЄЦБ визначив ще два завдання: по-перше, це – сумісність систем електронних грошей, по-друге - з метою захисту учасників від втрат та збереження їх довіри до валюти - забезпечення адекватних гарантій, страхування втрат.

Подальше вивчення досвіду країн ЄС у сфері використання електронних грошей говорить про те, що забезпечення виконання саме цих вимог є передумовою успішного впровадження і розвитку даного інноваційного засобу платежу.

За підходом Європейського центрального банку від 1998 р., електронні гроші – «грошова вартість, яка зберігається в електронному вигляді на технічному пристрої і може широко використовуватися для здійснення платежів підприємством іншим, ніж емітент, без необхідності використання при цьому банківських рахунків, але яка діє як наперед оплачений інструмент на пред’явника» [14].

Подальше активне впровадження електронних грошей і систем розрахунків з їх використанням не зупинили наукових досліджень у цій сфері. Упродовж майже двох деся-

тиліть поспіль формувалися різні підходи до трактування сутності власне електронних грошей, їх видів та функцій, специфічних рис як нового засобу платежу.

Директива 2000/46/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними від 18 вересня 2000 року містить розгорнуте визначення електронних грошей. За статтею 1 Директиви, «електронні гроші –грошова вартість, яка є вимогою до емітента і яка:(i) зберігається на електронному пристрої;(ii) емітується під час отримання грошових коштів у вартісному розмірі не меншому, ніж емітована грошова вартість;(iii) приймається як засіб платежу підприємствами, іншими ніж емітент» [11]. Важливим у цьому визначенні є взаємозв'язок електронних та традиційних грошей та існування окремого обігу електронних грошей, відмінного від банківського обігу грошей. Завдяки цій Директиві у ЄС законодавчо закріплено зв'язок між грошима центрального банку та електронними грошима.

Термін «грошова вартість» характеризує наявність купівельної спроможності електронних грошей, яка збезпечує обіг цього грошового активу з-поміж економічних агентів. Основні відмінності між електронними грошима як грошовою вартістю і власне грошима є такими.

На обмеженості виконання електронними грошима функцій засобу обігу і платежу та збереження вартості акцентують увагу вітчизняні дослідники, пов'язуючи це в першому випадку з суттєвими технічними обмеженнями (наявністю карт-ридерів, електронних гаманців тощо), а в другому випадку – тим, що проценти на сучасному етапі розвитку проценти за електронними грошима не нараховуються [6, С.18].

Заслуговує на увагу і внутрішнє протиріччя електронних грошей, виявлене дослідниками за допомогою історичної аналогії: електронні гроші є «з одного боку, вони є засобом платежу, з іншого – зобов'язанням, яке підлягає виконанню у звичайних не електронних грошах. Цей парадокс можна пояснити за допомогою історичної аналогії з іншими видами грошей: у свій час банкноти також розглядалися як зобов'язання, які підлягають оплаті металевими монетами, а безготівкові гроші – як зобов'язання, які погашаються металевими або паперовими грошима» [6, С.18].

Електронні гроші можуть емітуватися спеціалізованими небанківськими кредитними інститутами, що передбачають особливий порядок регулювання їх обігу і застосування. На відміну від них, традиційні гроші емітуються або центральним банком (у формі готівкових грошей), або іншими банківськими інститутами (у формі депозитних грошей).

Електронні гроші, на відміну від готівки, не є обов'язковим до приймання засобом платежу і можуть бути виражені приватними грошовими одиницями. Готівка ж, як відомо, є універсальним, обов'язковим до приймання засобом платежу, який виражений в офіційних грошових одиницях, використовується для обчислення цін товарів і послуг, а також при укладанні контрактів у зовнішньоекономічній діяльності та всередині країни.

Електронні гроші є виключно електронним засобом платежу: вартість зберігається в електронному вигляді, платежі з її використанням здійснюються в електронній формі. Тому замість терміну «грошова вартість» нерідко використовується термін «електронна вартість». Разом з цим, в економічному сенсі цей термін означає купівельну спроможність, якою може розпоряджатися її власник.

Для електронних грошей як засобу платежу передбачена можливість їх приймання інститутами, підприємствами та індивідуумами, відмінними від емітента. Це означає можливість широкого використання електронних грошей їх тримачем. Наприклад, електронна вартість, емітована роботодавцем для своїх робітників з метою платежів в їдальні роботодавця, не є електронними грошима.

На нашу думку, згадані вище характеристики електронних грошей відрізняють їх від інших засобів платежу або платіжних інструментів, у тому числі від предавторізованних дебетових карток (pre-authorized debit cards) або зарплатних карток (payroll cards). Однак, поряд із цими спільними рисами, наразі існують й різні підходи до тлумачення електронних грошей як нової економічної категорії.

Різні підходи до визначення електронних грошей та регулювання діяльності в цій сфері базуються на двох основних концепціях щодо волоіння засобом платежу: концепції логічного володіння (функціональний підхід) або фізичного володіння (підхід фізичного володіння).

За *функціональним підходом*, електронні гроші є грошовою вартістю, які зберігаються на електронному пристрої (фізичному (physical device), логічному (logical device) або за змішаною технологією зберігання і обробки вартості). Пристрій для здійснення транзакцій з використанням електронних грошей споживача (картка, мобільний телефон, персональний комп'ютер та ін) є технологічно нейтральним, тобто може або безпосередньо містити запис про суму електронних грошей, або надавати негайний доступ до джерела, що містить такий запис (наприклад, віддаленого комп'ютерного серверу емітента). Системи електронних грошей можуть працювати як на основі індивідуальних рахунків (individual accounts), так і на основі загальноемісійних рахунків (general liability accounts), також відомих як тіньові рахунки (shadow accounts), оскільки функціонально і ті й інші не є депозитами.

За підходом *фізичного володіння* до інтерпретації електронних грошей, електронні гроші є грошовою вартістю за умови їх зберігання на електронному пристрої, який перебуває у фізичному володінні споживача. Платіжний інструмент для здійснення транзакцій з використанням електронних грошей споживача (картка, мобільний телефон, персональний комп'ютер тощо) має водночас бути пристроєм, який містить електронні гроші (тобто містить запис про суму електронних грошей). Наприклад, віддалений комп'ютерний сервер не перебуває у володінні власника і тому не може розглядатися як електронний пристрій, на якому зберігаються електронні гроші. Щодо систем електронних грошей, то за підходом фізичного володіння, вони не можуть працювати на основі індивідуальних рахунків, оскільки фактично це робило б електронні гроші однією з форм депозитів. Передбачається, що в системах електронних грошей допускається використання тільки загальноемісійних рахунків, які виконують не фінансову, а облікову функцію. Вони використовуються для фіксування інформації про обсяги емісії електронних грошей та їх знищення, що забезпечує безпеку здійснення платежів.

Слід зазначити, що на даний час функціональний підхід до інтерпретації електронних грошей набув більшого поширення й в теорії, і на практиці, оскільки дозволяє повністю реалізувати потенційні вигоди від впровадження електронних грошей: скорочення транзакційних витрат і зниження платіжних / розрахункових ризиків, а також стимулювання до впровадження технологічних інновацій.

З часом (за наявності різних підходів до тлумачення електронних грошей) виникають й інші нові платіжні послуги на передплатної основі, щодо яких сучасна теорія грошей і грошово-кредитне регулювання не можуть дати однозначної відповіді, чи належать вони до діяльності у сфері електронних грошей або до інших видів діяльності (ощадно-депозитного бізнесу або бізнесу з надання платіжних послуг). Разом з цим, розширене трактування основних елементів визначення електронних грошей дозволяє проаналізувати можливість віднесення певних послуг (наприклад, електронних дорожніх чеків (electronic travellers cheques)) до електронної вартості [7].

Як відомо, електронні дорожні чеки існують у вигляді пластикової смарт-картки встановленої форми з передплаченим балансом фіксованого номіналу. Основні елементи

електронних дорожніх чеків відповідають основним елементам електронних грошей згідно з відповідною Директивою ЄС з електронних грошей [11]. Тим не менше, електронні дорожні чеки не підпадатимуть під визначення електронних грошей, якщо вони можуть використовуватися тільки для зняття іноземної валюти в банкоматах, що належать емітенту електронної вартості, або якщо купівля товарів і послуг з використанням електронних чеків може здійснюватися тільки у їх емітента.

З аналізу сучасних науково-практичних публікацій, у тому числі й Директиви 2000/46/ЄС можна зробити висновок, що поширеним підходом до класифікації електронних грошей є виокремлення двох основних видів:

- на основі карток (*card-based e-money*);
- на програмній основі (*software-based electronic money*).

У 2006 р. європейська комісія визначила, що європейські продукти електронних грошей поділяються на електронні гроші на основі карток (card-based e-money) та електронні гроші серверних схем (server-based e-money) [17].

Отже, слід зазначити, що основні елементи електронних грошей та їх види вже є чітко визначеними, тоді як підходи до тлумачення електронних грошей відрізняються. Очевидною є необхідність глибшого аналізу взаємозв'язків між їх випуском і процесом монетизації продукції.

Як вже зазначено вище, також існує необхідність поглиблення досліджень у напрямку визначення впливу використання електронних грошей на реалізацію Центральними банками регулюючої функції у цій сфері. У широкому розумінні стратегія грошово-кредитної політики являє собою комплекс процедур, за допомогою якого центральний банк намагається досягти своєї кінцевої мети. Два можливих варіанти стратегії – це грошово-кредитне планування і пряме таргетування інфляції. Однак на практиці застосовуються також різні варіанти поєднання складових елементів обох стратегій.

Для вивчення наслідків впливу електронних грошей на грошово-кредитну стратегію необхідно брати до уваги вплив електронних грошей на поведінку грошових агрегатів: будь-які нові активи, які вважатимуться грошима, мають своєчасно включатися до складу грошових агрегатів.

На даний момент обсяги емісії електронних грошей в Україні поки що не є суттєвим фактором впливу на монетарну політику. Однак подальше поширення використання цього засобу платежу вочевидь може призвести до зростання інфляції. Так, одним з напрямів зростання інфляції є мультиплікація грошей на рахунках покриття електронних грошей у банках; другим напрямом є емісія власне електронних грошей та їх функціонування як засобу обігу.

Якщо звернутися до класичного рівняння обміну І.Фішера, то виявиться, що у формулі $MV=PY$ (M – грошова маса, як правило M1; V – швидкість обігу грошей; P – рівень цін; Y – річний реальний продукт) одночасно збільшуються обидва множника в одній частині рівняння. Як результат – в іншій його частині пропорційно має зрости рівень цін, а це – інфляція [6, С.109].

Для зменшення негативного впливу емісії електронних грошей на інфляційні процеси є небхідним законодавче встановлення вимоги про обов’язкову попередню оплату електронних грошей у повній сумі традиційними грошима. Уявляється також доцільним запровадження заборони на кредитування в електронних грошах.

В цілому, як свідчить іноземний досвід, використання електронних грошей веде до забезпечення прибутковості у сфері роздрібних платежів. Однак, варто враховувати шлях інших країн, зокрема, країн ЄС, які ще на початку розвику електронних грошей та систем розрахунків з їх використанням визначили необхідність забезпечення стабільності, прозорості, збереження довіри суспільства у цій сфері.

Таким чином, інтересам центрального банку і держави в цілому відповідає створення в Україні правової основи для гарантування того, щоб емітенти електронних грошей були надійними, а системи розрахунків електронними грошима – безпечними та ефективними. Важливо також, щоб законодавство гарантувало рівні умови для провайдерів різних видів електронних грошей.

Об'єктом правового регулювання в Україні мають бути як самі електронні гроші, так і установи, які випускають їх в обіг. Враховуючи євроінтеграційну стратегію України, найближчою перспективою у цій повинно бути впровадження загальних підходів Директиви 2000/46/ЄС.

Література

1. Кузнецов В.А., Шамраев А.В., Пухов А.В. [и др.]. Предоплаченные инструменты розничных платежей – от дорожного чека до электронных денег. – М.: Маркет ДСЦИП-СиР, 2008. – 304 с.
2. Махаєва О.О. Електронні гроші в Європі та Україні // Вісник НБУ. – 2004. – № 9.- С.22 – 24.
3. Махаєва О.О. Електронні гроші – стан європейського ринку та його регулювання // Вісник НБУ. – 2006. – № 8. – С.30 – 35.
4. Махаєва О.О. Ринок електронних грошей у Сполучених Штатах Америки та його регулювання у порівнянні з підходом,прийнятим в Європейському Союзі // Вісник НБУ.– 2007. – № 1.
5. Савлук М. Електронні гроші: сутність та порівняльний аналіз якісних властивостей // Вісник НБУ. – 2004. – № 11. – С.10–14.
6. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 10 / П.М.Сенищ,В.М.Кравець, В.І.Міщенко, О.О.Махаєва, В.В.Крилова, Н.В.Грищук – К.:Національний банк України. Центр наукових досліджень. - 2008. – 145 с.
7. Cohen B.J. Electronic Money: New Day or False Down? // International Studies Association Working Papers. - 2000.- March.
8. Davidson P. The nature of Money // Durell Journal of Money and Banking. - 1996. - Vol. 8. - № 1.
9. Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions, http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2000/l_126/ l_1262000052 6en00010059.pdf.
10. Directive of the European Parliament and of the Council 2000/46/EC of 18.09 .2000 «On the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions» //Official Journal of the European Communities. L 275. - 27.10.2000. - P. 40)
11. Survey of Developments in Electronic Money and Internet and Mobile Payments. Committee on Payment and Settlement Systems. Bank for International Settlements, Basel. - 2004. – March. - P. 2.
12. Electronic Money System Security Objectives// European Central Bank, Frankfurt at Main. 2003.- May. - P. 5-6, 8.
13. Офіційний сайт Європейського центрального банку // www.ecb.int
14. Report on Electronic Money // European Central Bank, August 1998. - 51 p.
15. Electronic Money Sourcebook Instrument 2002 - Consequential Amendments to Handbook. London: Financial Services Authority. - 2002. –April. - P. 5).
16. Electronic money. Perimeter guidance // Consultation Paper № 172 . – London: Financial Services Authority. - 2003. - February).

17. Evaluation of the E-Money Directive (2000/46/EC), European Commission, February 2006, http://europa.eu.int/comm/internal_market/bank/e-money/index_en.htm#evaluati
18. A glossary of terms used in payments and settlement systems. BIS, 2001.
19. Implications for central banks of the development of electronic money, BIS, CPSS. - 1996, http://www.bis.org/publ/bisp01.pdf
20. Krueger M., E-money regulation in the EU, 2002, http://www.paysys.de/download/Krueger%20e-money%20regul.pdf
21. Krueger M., Innovation and regulation – the case of E-money Regulation in the EU, 2002, http://fiste.jrc.es/download/ eur20153en.pdf
22. Survey of developments in electronic money and internet and mobile payments, BIS, CPSS. - 2004, http://www.bis.org/publ/cpss62.pdf

Золотухін С.*

ХВИЛЬОВИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ФОНДОВИХ ІНДЕКСІВ США В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ 2008 РОКУ

В умовах зростаючої нестабільності на світових фінансових ринках досить актуальною постає проблема прогнозування тенденцій росту фінансових показників усіх без виключення галузей світового господарства. І в цьому контексті фондові індекси США мають роль певного індикатора, який показує психологічний стан ринку та майбутні тенденції до зміни в русі кризи.

В даній роботі були проаналізовані наступні індекси:

DJII (Dow Jones Industrial Index)

S&P 500 (Standard & Poor's 500)

Nasdaq

Основною методологічною концепцією аналізу виступила теорія хвиль Елліотта, яка описує та прогнозує рух індексу в тактичних та стратегічних межах.

Теорія хвиль Еліота розглядає рух індексу як поступову пропорційну зміну позицій, яка повторюється з певною періодичністю. Теорія розглядає увесь спектр рухів індексної кривої як сукупність певних стандартних моделей,які з певною вірогідністю описують зміни.

До основних елементів графічного відображення динаміки індексу за теорією Еліота відносять: рухаючи та коректуючи хвилі, подовження та усічення хвиль, діагональні трикутники, зігзаги, площини, горизонтальні трикутники, коректуючи комбінації та ін..

При розробці прогнозів були розраховані критичні межі падіння індексів за умов фінансової кризи 2008 року та передбачені можливі періоди закінчення кризи, зупинки рецесії та переходу до санації.

Індекс DJII було досліджено на основі даних про його щоденні зміни в період з 1 січня 2000 року по 17 жовтня 2008 року. В дослідженні використовувалися дані по індексу на момент відкриття ринку, найвищого та найнижчого показника, закриття ринку.

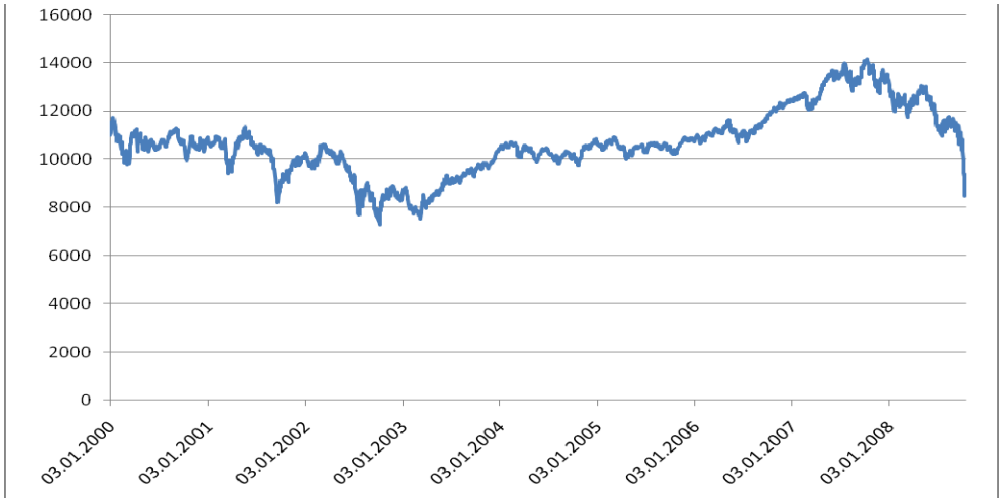

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Безнощенко М.В.

© Золотухін С., 2010

На основі отриманих даних та проведених досліджень та розрахунків зроблений прогноз щодо зміни індексу DJII, а саме визначено, що на сьогоднішній день ринок знаходиться в зоні корекції, яка триватиме до 2010 року і досягне свого піку в кінці травня – на початку червня того ж року; в 2009 році буде очікуватися позитивна корекція, яка корінним чином не змінить ситуацію на ринку, який досягне свого дна на початку червня 2010.

Індекс Nasdaq за отриманим даним буде далі падати, так як ситуація на ринку каже про неминучий «відкат» ринку, який хвилями ріс з вересня 2002 року по жовтень 2007. Падіння індексу буде відбуватися за умов повного 5-хвильного циклу.

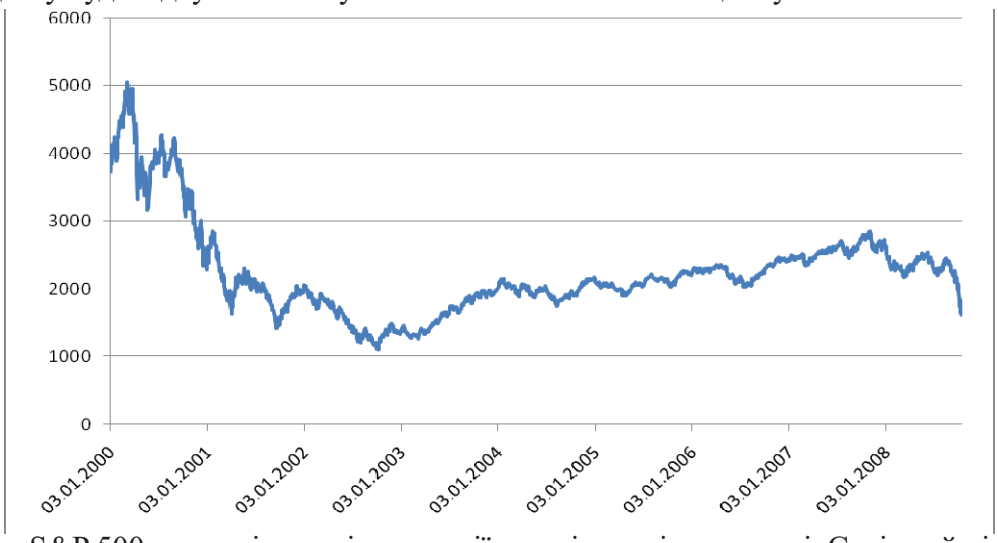

Індекс S&P 500 має такі ж самі тенденції до зміни як і попередні. Стрімкий ріст с березня 2003 року по жовтень 2007 змінився стрімким падінням майже до початкового значення основної імпульсної хвилі, з якої почався ріст.

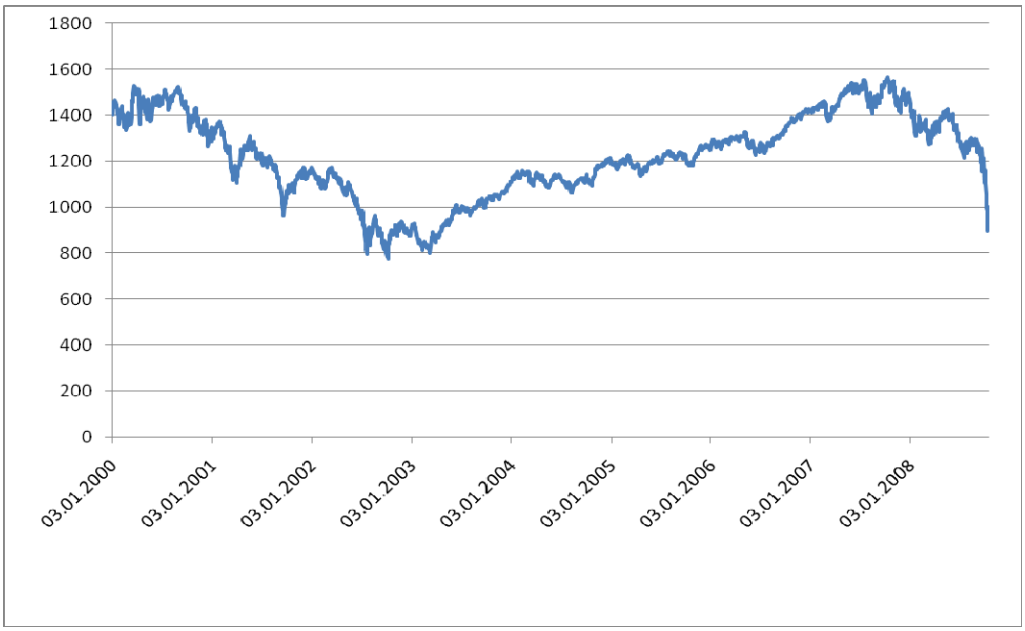

В цілому, прогнозні показники усі трьох індексів мають тенденцію до тимчасового збільшення як наслідку корекції субхвиль в межах тенденції до падіння основної хвилі.

Так як динаміка усіх трьох індексів помірно пов'язана, прогнозуємо, що свого дна кожен з них досягне з певним інтервалом, відповідно відсоток падіння по кожному від «стелі» до початку падіння буде різний.

Нанавов А.*

ГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОХІДНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОБЛІГАЦІЙ США ТА КРАЇН ЗОНИ ЄВРО

В умовах сучасної глобальної фінансової кризи адекватна оцінка дохідності державних цінних паперів є важливою та актуальною. Визначення рівня дохідності дозволяє адекватно оцінити потребу центральних фінансових інституцій провідних економік світу в покритті дефіциту державного бюджету, визначити рівень попиту, який виявляють комерційні банки на облігації державної позики для здійснення операцій РЕПО, ліквідність комерційних банків та реальну спроможність фінансових інституцій небанківського сектору акумулювати грошові ресурси. Крім того, дохідність державних облігацій небезпідставно вважається більшістю економістів визначальним індикатором кон'юнктури національної економіки та її інвестиційної привабливості [2].

Для виявлення макроекономічних залежностей, пов'язаних із дохідністю облігацій США та країн зони євро, було використано економетричну багатофакторну модель О. Васічека. Вона заснована на аналізі облігацій з терміном погашення T, при погашенні яких виплачується 1 дол. номінальної вартості. Відповідно до моделі Васічека, всю інформацію, необхідну для опису кривої дохідності, можна узагальнити з використанням єдиного чинника — короткострокової відсоткової ставки r. До моделі вводиться два параметри – A та B, визначення яких враховує суттєві параметри рівня дохідності та ціни облігації. Серед іншого, Васічек емпірично довів, що короткострокова відсоткова ставка має тенденцію до асимптотичного наближення до певного довгострокового рівня L, що було підтверджено автором в рамках цього дослідження. У моделі аналізуються показники, які описують інтенсивність флуктуацій короткострокової ставки від її довгострокового рівня. Так, S – швидкість коригування, тобто час, за який короткострокова ставка наближається до довгострокового рівня, σ – середнє просте лінійне відхилення r від L. λ – середній рівень банківської відсоткової ставки, яка в моделі використовується як альтернативна величина [3].

Дохідність описується формулою

$$Y = -\frac{A}{T} + r\frac{B}{T}, \qquad (1)$$

де: $B = \frac{1-e^{-ST}}{S}$, $Y'' = L - \frac{\lambda^2}{2S^2} + \frac{\lambda\sigma}{S}$, $A = (B-T)Y'' - \frac{\sigma^2 B^2}{4S^2}$.

На основі наведених формул було розраховано дохідність державних облігацій США та країн зони євро (табл. 1).

---

* студент 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Дзюба П.В.

© Нанавов А., 2010

Таблиця 1. Дохідність державних облігацій США та країн зони євро

Термін погашення державнихоблігацій	Дохідність державних облігацій США, в середньому % річних	Дохідність державних облігацій країн зони євро, в середньому % річних
3 місяця	1.9	4.2
6 місяців	2.2	4.5
12 місяців	2.4	4.7
2 роки	2.8	4.6
3 роки	3.1	4.75
5 років	3.5	4.6
10 років	4.1	4.7
30 років	4.7	4.8

Примітки:
1. Розраховано автором.
2. Використано дані, наведені у [4].

Використовуючи наведений математичний апарат та розраховані дані, автором у середовищі Microsoft Excel 2003 було розроблено електронну таблицю, за допомогою якої можна довільно змінювати будь-які показники моделі і відслідковувати графічні зміни кривої дохідності (рис. 1).

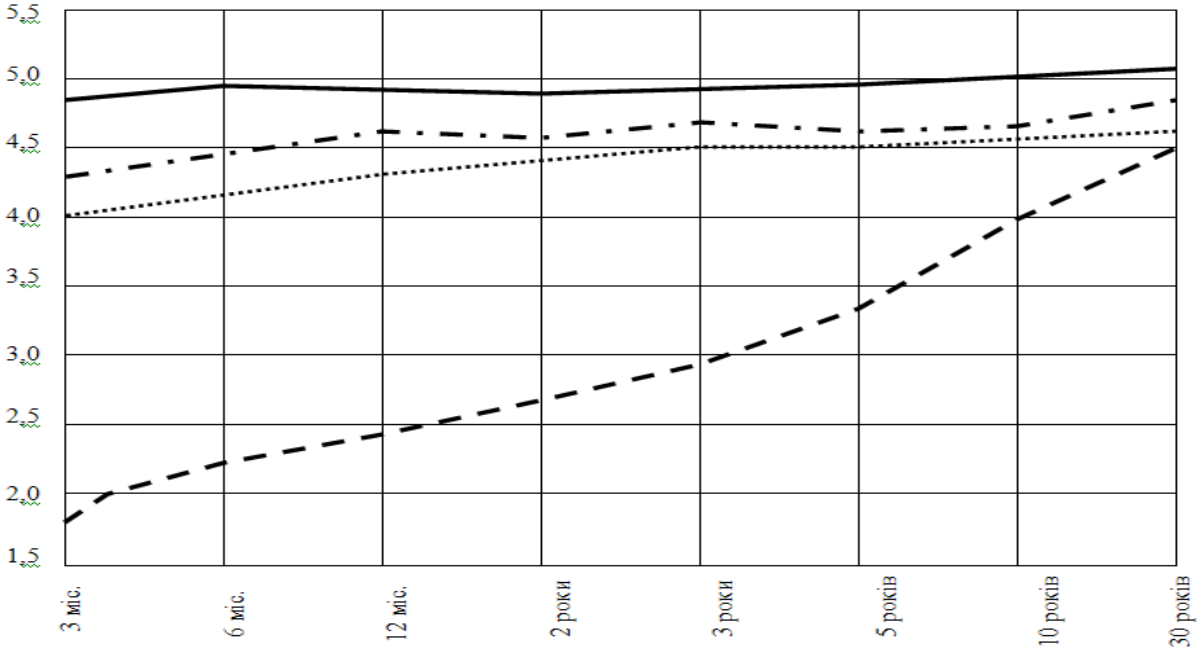

Рис. 1. Крива дохідності державних облігацій США та країн зони євро, % річних

Примітки:
1. Побудовано автором.
2. ——— державні облігації США станом на 29.06.2007 р.
   - - - - державні облігації США станом на 30.06.2008 р.
   ····· державні облігації країн-зони євро станом на 29.06.2007
   —·—·— державні облігації країн-зони євро станом на 30.06.2008

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:
1. У 2008 році дохідність державних облігацій США є значно нижчою, ніж в 2007 році.
2. Дохідність державних облігацій країн зони євро в 2008 році є вищою, ніж у 2007 році.
3. У 2008 році державні облігації країн зони євро демонструють вищу дохідність, ніж державні облігації США.

Література

1. Cox J., Ingersoll J. Jr., Ross S. A Theory of the Term Structure of Interest Rates // Econometrica. – 1985. – № 53. – P. 385–407.
2. Longstaff L., Schwartz F. Interest Rate Volatility and the Term Structure: A Two-Factor General Equilibrium Model // Journal of Finance. – 1992. – № 16. – P. 25–28.
3. Vasicek O. An Equilibrium Characterization of the Term Structure // Journal of Financial Economics. – 1988. – № 33. – P. 177–188.
4. http://www.federalreserve.gov – офіційний сайт Федеральної резервної системи США.

Шевченко І.*

АМЕРИКАНСЬКА ВАЛЮТА В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОГНОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВАЛЮТИ США

В умовах зростаючої нестабільності на світових фінансових ринках досить актуальною постає проблема прогнозування тенденцій валютного курсу, а особливо долара США, який є одним з фундаментальних механізмів існуючої валютної системи.

Після майже 7-літнього падіння до євро й багатьох інших валют, долар США продемонстрував улітку 2008р. рекордну корекцію до більшості основних валют світу. Зокрема, за два місяці відбулося піднесення від своїх мінімальних значень у липні на 15% до євро, 25% до канадського долару, на 17% до британського фунта. [1]

В даній роботі ми розглядаємо ряд факторів, які, на нашу думку, свідчать про те, що долар США вступає в довгострокову фазу росту. До цих факторів ми відносимо:

Завищення офіційного курсу долара згідно з теорією паритету купівельної спроможності. ПКС є одним з загальновизнаних інструментів аналізу, що дозволяють оцінити, наскільки одна валюта пере/недооцінена до іншої. На думку аналітиків ряду глобальних банків, справедливими курсами по ПКС можна вважати: 1 євро за 1,2 дол. й 1 фунт за 1,6 дол., що є свідченням завищення офіційного курсу долара.

Падіння індексу TWI . TWI - середньозважений курс долара до кошика країн, основних торговельних партнерів США, до мінімального значення за історію спостережень. До кінця липня 2008 р. значення індексу TWI опустилося від свого максимального значення (січень 2002 р.) на 31,5, що стало рекордним показником для 40-літньої історії спостережень сучасних валютних циклів. [2] Однак, ріст індексу в останні місяці майже на 20% вказує на перехід до довгострокового підвищення курсу долара. [Рис.1]

Рис.1 Середньозважений курс долара до корзини країн-основних партнерів [3]

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Фаренюк Н.В.

© Шевченко І., 2010

Істотне скорочення дефіциту торговельного балансу США . Спрацював ефект J-curve –«розвороту кривої». Ріст експорту США, що став можливим в основному завдяки тривалому періоду дешевого долара й істотне скорочення імпорту в 2008 р., а також через недооцінювання американської валюти й скорочення споживчих витрат у ході фінансової кризи. Все це призвело до досягнення крапки «розвороту» у довгостроковому тренді і можливого рівня 1,15 - 1,20 дол. за 1 євро протягом найближчих декількох років. [Рис.2]

Рис.2 Динаміка торгівельного балансу Єврозони, США і курсу євро [3]

Скорочення споживчого попиту й темпів росту ВВП у країнах ЄС, ріст інфляції й очікування скорочення процентних ставок по євро й фунту, попри опір ЕЦБ і Банку Англії.

Диверсифікованість вкладень американських інвесторів у напрямку закордонних ринків капіталу суттєво знизилася. За останні 5 років частка вкладень роздрібних інвесторів з США в іноземні активи в загальному обсязі їхніх активів виросла з 8,7% до 20% (по хедж-фондам і приватним потокам капіталу 40-50%).[4] Швидше за все, вона вже не буде збільшуватися найближчим часом, тому що американці почнуть купляти здешевілі акції й нерухомість у США, переводити внески в іноземних валютах у депозити в зростаючому доларі. І навпаки, іноземні інвестори почнуть повертатися на американський ринок акцій і боргового фінансування.

Значне скорочення спекулятивної активності глобальних хедж-фондів. Довгий час істотна різниця в процентних ставках між США і Японією з однієї сторони й країнами з високою ставкою (Австралія, Нова Зеландія, Великобританія, ПАР і навіть «зона євро») з іншої стимулювала збільшення обсягів операцій по стратегії запозичення в низькодохідній валюті й розміщення депозитів у високоприбутковій. Хеджування валютного ризику або не проводилося (що було недоцільно при умові, коли долар і йєна слабшали, їх пропозиція росла одночасно зі зростанням попиту на валюти з високою ставкою), або здійснювалося через опціони, що були відносно дешеві через низьку волатильности на валютному ринку. Однак ситуація різко змінилася в 2008 р., і особливо починаючи з липня, коли спочатку сильний ріст волатильності зробив хеджування неможливим, а потім і зміцнення долара і йєни стали тригером для спрацьовування стоп-лосс заявок на продаж високоприбуткових валют. Ми вважаємо, що така ситуація свідчить про те, що великі гравці по євро почали скорочувати свої довгі позиції ще в середині минулого року, а в липні вже перейшли у коротку позицію - уперше з 2006 р. і на максимальний обсяг за всю історію євро. [Рис.3] Більше того, знизилися й сукупні обсяги відкритих позицій, що свідчить, що інвестори починають йти з цього ринку:

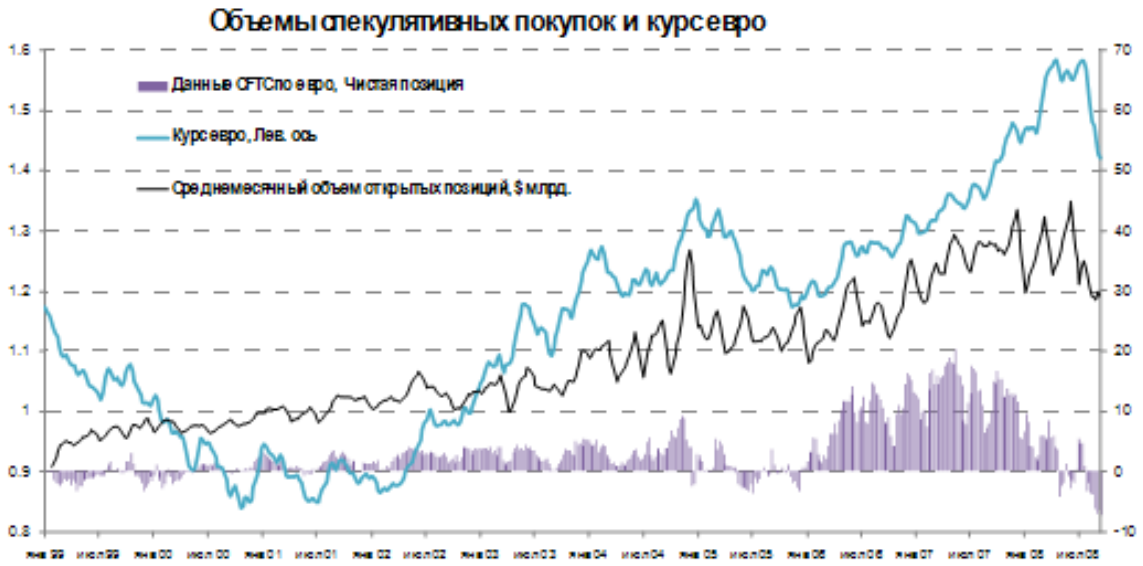

Рис.3 Об'єми спекулятивних покупок і курсу євро [3]

По даним агентством Блумберг, прогноз по 3-х місячній ставці LIBOR у доларах на кінець 2009 р. становить 3.63% проти 4.12% по євро, тобто очікується звуження спреда до всього лише 0.49% - рівня, що відповідає курсу долара в 1.2 дол. за євро. Ми прогнозуємо звуження спредів та зменшення привабливості долара як джерела кредитування для розміщення коштів в євро.

За даними нашого дослідження , проведеного шляхом аналізу кон'юнктурних та макроекономічних чинників на валютний курс, оброблення аналітичної інформації провідних установ світу можна зробити наступні висновки:

Починаючи з 2003 року валютний курс долара був недооцінений.

Долар США перестав бути джерелом кредитування з подальшим розміщенням коштів в активи, демонітезовані в євро.

Американській валюті буде притаманне входження в довгострокову фазу росту по відношенню до провідних валют світу.

Яшна Н.*

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА: ВИРОК ЧИ ВИКЛИК СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Починаючи з середини 2007 року світова економіка увійшла до чергової циклічної стадії глобальної кризи. Саме в той час почали активно виявлятися перші ознаки кризової ситуації, коли на світових фондових ринках відбулося перше падіння фондових індексів провідних банків та фінансових компаній. З часом ці події мали прояв і на початку 2008 року, коли падіння фондових ринків світу зумовило переорієнтацію фінансових потоків з одних активів в інші, зокрема сировинні та енергетичні. На сьогодні ж проявами світової фінансової кризи стали серія банкрутств провідних фінансових компаній та поширення фінансової кризи на реальний сектор світового господарства, падіння попиту на світових ринках та, як результат, обвал цін на сировинних ринках, стагнація провідних економічних систем. Це призвело до того, що після стрімкого падіння вартості акцій багатьох крупних компаній різко обвалилась ціна на нафту. Барель втратив у вартості майже 10 доларів. Зниження цін на чорне золото мало стрімку динаміку, хоча і не такими темпами. Це падіння стало найвідчутнішим за останні 17 років. Отже, світ поглинає вир економічної кризи, який за прогнозами багатьох фахівців не спостерігався вже з 1987 року [1,с.18].

А що ж відносно України? Який вплив спричинила світова фінансова криза на систему української національної економіки? Відповідь проста – так цей процес кинув виклик стійкості всієї нашої економічної системи, бо мав прояв в багатьох сферах. Так, наприклад, розкручена ще в 2007 році інфляція, має продовження і в 2008-му. До того ж, нестабільність в політичній площині країни спричинили ряд економічних проблем, які не могли залишитись осторонь світових процесів [4,с.13]. Фактор конвергенції, на формування якого впливає відкритість економіки України, в умовах, коли в більшості країн світу зростали і споживчі ціни, також вплинув на прискорення інфляційних процесів на вітчизняному споживчому ринку. Політична криза не тільки не додає впевненості бізнес-середовищу, а й відлякує інвесторів. Вони змінюють свої стратегії і не поспішають «вкладатися» в економіки з високими ризиками. Цілу низку проектів в Україні іноземні інвестори згортають [2,с.16].

Не зважаючи на внутрішню нестабільність у країні, ззовні фактори світової кризи набувають все більшого і більшого прояву. На фінансових ринках світу відбувається зменшення світового попиту. Рецесія у провідних економіках світу супроводжуватиметься насамперед зменшенням інвестиційного попиту, динаміки обсягів будівництва і, відповідно, призведе до зниження цін на продукцію металургії та машинобудування. Це звичайно негативно відобразиться на українських ринках, які орієнтовані безпосередньо на експорт [3,с.10]. Іноземний капітал, який присутній досить високою часткою в фінансових установах країни, має великий вплив на банківську систему. Адже у банківському секторі частка іноземного капіталу в загальному обсязі капіталу становить 37,2 % і перевищує порогове значення межі економічної безпеки на рівні 30 %. Це означає, що якщо іноземні інвестори зважаючи на всесвітню фінансову кризу вилучать велику частину своїх інвестицій, то це може «підірвати» банківську систему України. Може виникнути також

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Дніпропетровського національного університету

© Яшна Н., 2010

дестабілізація курсу національної валюти у разі раптового відпливу грошей на покриття резервами короткострокового зовнішнього боргу.

Світові тренди дзеркально відбиваються й на українському фондовому ринку. Ключовий український фондовий індекс ПФТС протягом поточного року знизився з позначки 1177 (28 грудня 2007 року) до 499 (8 вересня 2008 р.), тобто більше ніж удвічі, обсяги торгів – відповідно з 5415 до 843 млн. грн. (у 6,5 разів). Тільки протягом одного дня 5 вересня торги в ПФТС припинялися двічі, що відбувається у разі зниження котирувань 75% акцій більш ніж на 7%.

Український фондовий ринок, м'яко кажучи, «просів», причому падіння ПФТС ще можна якось розглядати як окремі епізоди, то останнім часом припинення торгів стали сумною практикою.

Зрозуміло, що Україна з її відкритою економікою не може «переломити» світові економічні тенденції, які поки що кинули виклик нашій системі. Однак, щоб цей виклик не перетворився на вирок для української національної економіки необхідно здійснювати її реформування, бо реально реформована економіка має більше можливостей для бодай часткової компенсації негативних зовнішніх ефектів і для посткризового відновлення.

Література

1. Горбаль В. Світова криза та інвестиційний потенціал України // Економічна правда. – 14 жовтня 2008. – С. 18-20.
2. Данилиш Б. Світова фінансова криза – тест для України // Дзеркало тижня. – 2008. - № 38 (717). – С. 15-23.
3. Порошенко П. Українська економіка напередодні світової рецесії // Економічна правда. – 11 вересня 2008. – С. 8-13.
4. Ревенко А. Інфляція за дев'ять місяців: і переглянуті рубежі перевищено // Дзеркало тижня. – 2008. - № 38 (717). – С. 13-14.

Заліско О.*

КОРЕЛЯЦІЙНА СТРУКТУРА МІЖНАРОДНОГО РИНКУ АКЦІЙ: ДОСВІД КРИЗОВОГО ПЕРІОДУ

Під час криз та різноманітних фінансових потрясінь міжнародні фінансові ринки стають значно більш волатильними, а їх здатність до трансмісії криз суттєво підвищується. У такі періоди вони стають ще більш пов'язаними, а їх взаємозалежність зростає, набуваючи посиленого в негативному значенні ефекту синергії. Цим, значною мірою, й пояснюється те, що в сучасних умовах фінансові кризи навряд чи залишаються локальними, натомість набувають принаймні регіонального характеру, а, залежно від їх причини та джерел походження, – й глобального. У сучасних умовах бурхливого розвитку фінансових ринків та фінансової індустрії природа криз ускладнюється, з'являються нові, невідомі раніше, передумови та специфічні аспекти їх виникнення та перебігу. За таких умов проблема дослідження взаємозв'язків між ринками в кризові періоди є важливою та актуальною. У нашому дослідженні ми маємо на меті виявити рівень взаємозалежності між ринками акцій окремих країн світу в період кризи ліквідності 2008 року та показати, як змінюється ця взаємозалежність, порівняно з періодами відносної стабільності.

Взаємозалежність між ринками акцій ми аналізували на основі базових індексів за країнами Morgan Stanley Capital International. Аналіз базувався на денних цінових значеннях базових індексів, обрахованих у місцевих валютах досліджуваних ринків. Доходність індексів була розрахована автором. У довільному порядку для цього ми обрали 10 ринків акцій: 5 розвинутих ринків (США, Німеччина, Великобританія, Швейцарія, Японія) та 5 ринків, що формуються (Китай, Бразилія, Польща, Росія, Південна Корея). Розглядалася кореляція кожного з цих ринків зі світовим ринком на основі індексу Morgan Stanley World Index, до складу якого входять майже всі розвинуті ринки акцій світу. Порівняння проводилося для 5 періодів: червень, липень, серпень, вересень та жовтень 2008 року (у жовтні досліджувалися денні дані до 17 числа включно). У цілому було проаналізовано 60 кореляційних відношень, результати розрахунків наведені в табл. 1.

З таблиці видно, що у вересні, а саме вереснем 2008 року датується період активного розгортання світової кризи ліквідності, середнє значення кореляції суттєво зросло – з 0,51 у серпні до 0,73, що складає 43,14 %. У жовтні середня кореляція дещо знизилася, однак, порівняно з травнем, червнем, липнем та серпнем, продовжувала лишатися високою – 0,68. Приміром, порівняно з серпнем, це становить 33,33 % зростання. Таке її скорочення пов'язано з тим, що багато країн вжили заходів щодо підтримки банківських систем – гроші були виділені і Федеральною резервною системою США, і Банком Англії, і Європейським центральним банком.

Аналізуючи окремі ринки, слід зазначити, що чітке зростання кореляцій у вересні, порівняно з попередніми періодами, спостерігається на 4-х з 5-и досліджуваних розвинутих ринків: США, Німеччини, Великобританії та Швейцарії. Винятком є лише Японія, кореляція ринку якої в цілому знизилася. Це підтверджує концепцію про її в цілому низьку кореляцію з ринками інших країн, особливо розвинутих. Для ринків, що формуються, тен-

* студентка 2 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Дзюба П.В.

© Заліско О., 2010

денція аналогічна – зростання кореляцій спостерігається в 4-їх випадках: для ринків Китаю, Бразилії, Польщі та Росії. Для Південної Кореї така тенденція також в цілому підтверджується, однак не є чітко вираженою.

Таблиця 1. Динаміка кореляції між окремими ринками акцій та світовим ринком

Ринок	Місяць 2008 року					
	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Верес.	Жовт.
США	0,84	0,94	0,8	0,89	0,93	0,86
Німеччини	0,77	0,84	0,74	0,87	0,9	0,92
Великобританії	0,67	0,78	0,68	0,83	0,88	0,85
Швейцарії	0,66	0,84	0,68	0,82	0,88	0,92
Японії	0,57	0,06	0,29	0,35	0,29	0,39
Китаю	0,54	0,04	0,33	– 0,04	0,66	0,67
Бразилії	0,4	0,75	0,39	0,38	0,87	0,94
Польщі	0,11	0,3	0,66	0,52	0,76	0,52
Росії	0,05	0,13	0,4	0,12	0,76	0,25
Півд. Кореї	0,63	0,02	0,2	0,35	0,35	0,46

Примітки:

1. Розраховано та складено автором.
2. Значення кореляцій округлені до сотих.

Темпи зростання кореляцій у вересні, порівняно з серпнем, склали для досліджуваних країн 4,49 % (США), 3,45 % (Німеччина), 6,02 % (Великобританія), 7,32 % (Швейцарія), 128,95 % (Бразилія) та 46,15 % (Польща). Для ринку Японії, як зазначалося, спостерігалося скорочення кореляції – на 17,14 %, на ринку Південної Кореї змін не відбулося. Особливо слід відзначити ринок Китаю – зростання кореляції в 18,5 разів та Росії – в 6,3 рази. Ці дані дозволяють зробити висновок, що в цілому кореляція розвинутих ринків зросла значно менше, порівняно з ринками, що формуються. Це пояснюється їхньою більшою стійкістю та захищеністю від криз, а також, у принципі, їх вищими кореляціями в періоди відносної стабільності. Кореляції ж ринків, що формуються, зросли навіть в рази, що свідчить про вищий рівень їх вразливості до фінансових криз.

Насамкінець слід відзначити ще один важливий висновок нашого дослідження. Зміна кореляцій у жовтні 2008 року, порівняно з вереснем, ймовірно, свідчить про певну інерційну поведінку ринків після періоду активного розгортання кризи. Криза, власне, ще остаточно далеко не припинилася, а кореляція ринків ще продовжує зростати. Існує певний лаг затримки відновлення ситуації на ринках, який, очевидно, різниться в різних країнах. Причому чим він довший, тим більш вразливим є ринок і тим гірші наслідки в цілому для економіки. Здатність швидко відновлюватися після кризи є свідченням певного резерву міцності економіки та її фінансової системи. Так, зниження кореляцій спостерігається для ринків США, Великобританії, Польщі та Росії. Продовжують зростати кореляції ринків Німеччини, Швейцарії, Японії, Бразилії та Південної Кореї. Кореляція ринку Китаю лишається майже без змін. Остаточне кількісне та змістовне обґрунтування цього висновку, однак, потребує додаткового тестування, передусім на значно більшій вибірці ринків. Крім того, сама криза ще далека від свого завершення, а її остаточні наслідки наразі важко прогнозовані.

Поляков А.*

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА КРИЗА І ЇЇ ВПЛИВ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Нинішня світова фінансова система через радикальну лібералізацію та інтенсивний рух фінансових потоків тісно пов'язана з національними економіками. А отже, негативні імпульси в розвитку міжнародних фінансових ринків дуже швидко передаються від однієї країни до іншої, спричинюючи ефект доміно. У вітчизняній науковій літературі проблеми впливу світової фінансової кризи на банківську систему України останнім часом досліджували такі провідні вчені, як: В.Міщенко, А.С.Гальчинський, Б.М.Данілішин, В.М.Жупанин, А.С.Філіпенко, О.І.Іщенко, В.К.Конишевський та інші.

Сьогодні з певністю можна стверджувати , що українська банківська система значною мірою інтегрована в світову економіку. Зі 180 банків, що діють на території України, 49- банки з іноземним капіталом, а частка іноземного капіталу в банківському секторі, за даними CEE banking sector report 2008, становить 37,2% і перевищує значення межі економічної безпеки країни на рівні 30%.

За останній рік банки збільшили об'єм кредитів залучених з зовнішніх джерел(рисунок 1), сума залучених коштів складає $21,125млрд.

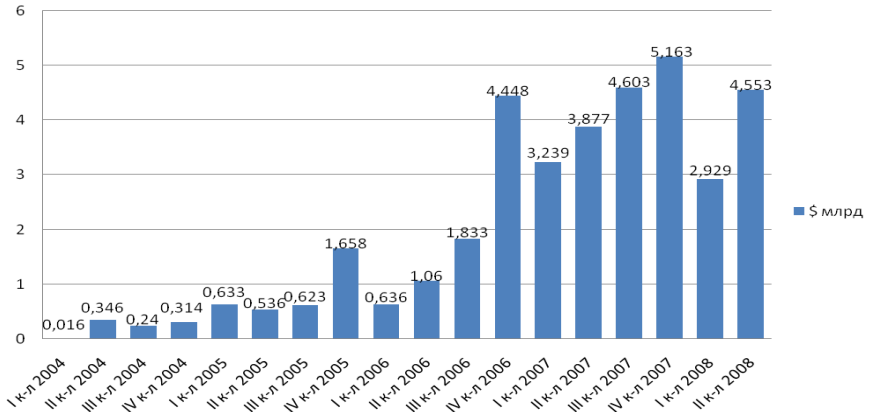

Рис.1. Динаміка зростання зовнішнього боргу банківської системи за 2004-2008рр.

Сукупний зовнішній борг українських банків складає $38,453млрд, з них $12,814млрд- кредити,що мають бути погашені у короткостроковій перспективі. Найгірше становище у таких банків: УкрСоцБанк, Райффайзен , Надра Банк ,вони мають у листопаді-грудні повернути кредити у $680млн. Фінансова криза призводить до того, що банки кредитори відмовляються надавати нові позики або пролонгувати надані.

Виходячи з даних НБУ про розвиток банківського сектору, сукупний капітал банків $18,7млрд, тоді бачимо, що борг перевищує капітал банківського сектору більше ніж у 2 рази. А в умовах кризи банки ще більше вимушені запозичувати гроші за для підтримання власної ліквідності.

---

* студент 2 курсу відділення «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Батрименко В.В.

© Поляков А., 2010

Паралельно з цим відбувається відтік капіталу. Тому в даних умовах банки вимушені скорочувати об'єм кредитного портфеля, акумулюючи кошти. Так у січні-серпні 2008 року приріст виданих позик склав 24,6% , за такий період минулого року 56,9%.

Не маючи допомоги на зовнішньому ринку банки шукають джерела фінансування на внутрішньому. Для цього вони збільшують ставки по депозитам(деякі банки пропонують ставки на рівні 21% річних). Проте, кризові очікування населення призвели до зовсім іншого результату - з банківських депозитів . у період з 1-20жовтня було знято 6,2 млрд. грн., що складає 2,7% від сумарного обсягу строкових депозитів.

В умовах фінансової кризи НБУ впровадив такі заходи(постанова №319):

1) заборонив дострокової видачі депозитів населенню(протягом 6 місяців з 13.10.08).

2)зафіксував офіційний курсу гривні на рівні(4,95грн +/- 8% за $1). Не можна не зазначити,що за індексом Біг Мак $1 має коштувати 3,08грн, що свідчить про недооцінку гривні відносно долара на 40% .

3) Заборона збільшувати кількість власних активів вище рівня досягнутого на 13жовтня. Іншими словами банки зобов'язуються видавити кредити на суми погашених боргових зобов'язань або за рахунок розпродажу власних цінних паперів. Проте, для зменшення впливу на платіжний баланс кредитування експортерів продовжується.

4) Також на прикладі ПІБ бачимо дії НБУ спрямовані на підтримання стабільності банківської системи. В даному випадку, по дострокове повернення депозитів звернулися >5% вкладників-це найшвидше призвело б до банкрутства банку. НБУ розуміючи, що нестабільність однієї ланки може призвести до ланцюгової реакції вирішило надати банку кредит в 5млрд грн.

Тепер хочемо звернутися до оцінок міжнародних рейтингових агентств. Агентство Fitch у вересні понизило прогноз суверенного рейтингу України з стабільного до негативного. Попри заспокоюючі дані НБУ про проблемні кредитів 1,6% від загальної кількості; Standard&Poor's називає цифри 35-50%. Але не можна пропустити втішні оцінки WEF про нашу банківську систему. Загалом Україна посідає 39 позицію з 52 країн з розвиненим банківським сектором, випереджаючи Фінляндію, Чехію, Росію, Мексику, Бразилію та ін.

Провівши дослідження, ми дійшли висновку,що світова фінансова криза призвела до відтоку іноземного капіталу з банківської системи України, впливає на обсяги кредитування і залучення депозитів, збільшення боргу банків і втрати активів у наслідок панічної реакції громадян на кризу. До впроваджених заходів боротьби з кризою можна додати такі:

а) підвищення гарантування суми вкладів;

б)обмеження негативної інформації про кризу в ЗМІ;

в)впровадження консультуючих виступів науковців, щодо дій підчас кризи.

г)зменшення бюджетних витрат на нові соціальні програми і перегляд фінансування старих.

Література

1. Міщенко В.,Жупанин В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх заощаджень банків в умовах нестабільності фінансових ринків//Вісник НБУ.-2008.-№7.-С.9.
2. Диба М.І., Осадчий В.С. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України//Фінанси України.-2008.-№6.-С.80.
3. Мошенець Е. Яма раз мером в миллиард//Инвестгазета.-2008.-№40.-С.75-76.
4. Конишевський В. Полгода строгого режима// Инвестгазета.-2008.-№41.-С.71.
5. http://www.bank.gov.ua

МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

Богомолова Г.*

СУЧАСНІ МАРКЕТИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕКЛАМНИХ КАМПАНІЙ

Розробка програми маркетингу передбачає обгрунтований вибір найбільш привабливих ринків, технологій, номенклатури виробів і визначення потреби у фінансових, матеріальних, людських ресурсах для досягнення запланованих показників прибутку і рентабельності виробництва.

Програма маркетингу продукту робиться для кожного виду продукції, як тієї, що вже випускається, так і нової. Вона передбачає виробничі та організаційні заходи, необхідні для підтримки протягом тривалого часу високого рівня конкурентоспроможності продукції на ринку. На її основі ведеться пошук нових цільових ринків, споживачів, видів продукції.

Однією зі складових маркетингових технологій є реклама. Реклама – це інформація, розповсюджена будь-яким способом, у будь-якій формі й з використанням будь-яких засобів, адресована невизначеному колу осіб і спрямована на залучення уваги до об'єкта рекламування, формування або підтримка інтересу до нього і його просування на ринку. У чому головне завдання реклами? Представити потенційним споживачам в найвигіднішому світлі пропонований товар або послугу, стимулювати його до здійснення покупки, але головним завданням реклами є збільшення доходів.

Як і в будь-якому бізнесі гроші в рекламу вкладають, розраховуючи на ефективну віддачу. Витрати на рекламу - така ж природна складова бізнесу, як і витрати на придбання нового устаткування, або оренду офісу. Існує маса нюансів, пов'язаних з розрахунком ефективності використання тих або інших рекламоносіїв.

Як і скрізь, у рекламі існують свої тренди. Вікіпедія, свободна енциклопедія, дає наступне визначення тренду: тренд – актуальний напрямок і тенденція розвитку на найближчий період. Як виникає тренд? Іноді початківець модної тенденції або група ентузіастів залишається за кадром и створюється уява, мов модне віяння виникло цілком стихійно. Іноді якийсь-небудь трендсеттер стає відомим, іноді – ні. Виникнення трендів – процес цілком загадковий та недосліджений. Однак, тренди на цьому ринку визначають все, і як результат, їхнє дослідження буде набирати обертів. Маркетинг на такому ринку - «маркетинг трендів», його задачі полягають у визначенні модних, короткотермінових тенденцій та їхнє використання через надання товарам і брендам особливих, модних рис та деталей. Тренди в маркетингу - зараз дуже модне слово, але немає точного визначення.

З поняттям тренду тісно пов'язане таке поняття як тренд-хантер. Тренд-хантери - вони ж мисливці за трендами – це люди, які тонко відчувають самий гребінь популярності моди чи тимчасового тренду, який загалом можна охарактеризувати як дух часу. Це професіонали-прогнозисти, які займаються збором інформації і виявленням серед маси фактів зна-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

© Богомолова Г., 2010

ків появи нової масової тенденції. Вони можуть виступати, як окремі самостійні розповсюджувачі нових віянь, так і індикаторами трендів, які тільки починають народжуватися.

Але коли існує тренд, то те цілком природно, що ще існує і антитренд. Що ж таке антитренд? Антитренд – це, по суті, інновація. Ідеї для інновації можна знаходити в усьому, але особливо велика вірогідність їх знаходження в парадоксах та протиріччях.

Успішний антитренд схожий на геніальність, оскільки він переростає в довгостроковий тренд, з часом він сприймається суспільством із захопленням і як предмет для наслідування. Феноменальний антитренд в маркетингу або комунікаціях схожий на зародження нової парадигми в наукових теоріях, коли руйнуються підвалини наукових шкіл, що існують, та відкриваються можливості для появи нових теорій та течій. Антитренди схожі, з одного боку, на революційні зміни (бунт, епатаж), а з іншої – на еволюційні (відкриття, технологічні, культурні проривання).

Всі антитренди на перший погляд схожі між собою, але кожний випадок необхідно вивчати індивідуально, щоб визначити – це тимчасовий єдино миттєвий поштовх чи початок якісної та системної зміни середовища. Світ завжди перебуває у взаємному переплетінні трендів та антитрендів, що зароджуються, закріплюються у свідомості і суспільстві, що згасають та вмирають.

Відслідковувати їх стало досить популярним і масовим заняттям на початку XXI століття. Надлишок інформації з одночасним звуженням якісних різниць між джерелами, бажаннями виділитися з загальної маси і в той же час вгадати очікування та потреби людей змушують власників бізнесу все частіше вдаватися до епатажних та ризикованих рішень. Тому можна припустити, що способом існування успішного та суперприбуткового бізнесу на даний момент стає пошук антитрендів, вміння здивувати, вразити, зайняти унікальну нішу хоча б на короткий проміжок часу.

Епоха індивідуалізму, що характеризується прагненням виділитися, виявити свою унікальність, виражається в молодіжних субкультурах, шоу-бізнесі, спорті, сфері товарів народного споживання, а також на фінансових ринках.

Найбільш показовими для нашої країни були кампанії по ребрендингу банків, коли із загального тренда «серйозності, надійності й солідності» фінансові установи рішили стати ближче, комфортніше й привабливіше споживачеві. У цьому ж ряді перебувають і комунікаційні кампанії інвестиційних фондів - яскраві, креативні, агресивні, хоча раніше трендом тут була серйозність і «застегнутість на всі ґудзики».

Ще кілька років тому антитрендом був інтерес до неправильного, непригладженого, неприлизаного. Але зараз це швидко стає успішним трендом. Довгий час у рекламі прагнули показувати жінок-моделей винятково модельної зовнішності. Виділитися рішила Unilever, що запустила рекламну кампанію Dove, у якій використовувалися зображення жінок із цілком земними формами й обличчями. Споживачів це не налякало - продажі засобів Dove за рік виросли на 20%. А новий блокбастер «Хэнкок» (Hancock)? У ньому головний герой - такий собі антисупермен, усім своїм видом заперечливий загальноприйняті норми як про внутрішню позитивну сутності справжнього супергероя, так і про його зовнішній й моральний вигляд.

Фэшен-індустрія дає найяскравіші приклади вигоди від уміння працювати з антитрендами. Дизайнери, у свій час, що придумали (що передбачили) нові потреби, сталі вважатися революціонерами. Головна в їхньому ряді - Габриэль Шанель, що запропонувала жіночі штани, матроски, полотняні костюми, трикотажні кофточки, не говорячи вже про її основний утвір - маленьке чорне плаття. Потім були Кристиан Диор, який ввів поняття new look, яке перевернуло свідомість модниць, Ів Сен Лоран, що одяг жінку в смокінг та інші.

Говорячи про тренди, важливо розуміти, що тренд-сетери, про яких зараз багато говорять і пишуть, не поширюють тренди, а є їхніми родоначальниками (тобто , по суті, знаходять антитренди). Поширюють же тренди лідери думок (їх десь 10-15% від населення залежно від товарної категорії). Тому орієнтуватися потрібно на лідерів думок. Масова аудиторія звичайно піддана впливу й добре ухвалює вже «випробувані» новинки, у той час як лідери думок схильні виділятися й самостійно ухвалювати рішення, іти на ризик і шукати нових вражень.

Антитренди бувають декількох видів

- боротьба проти стереотипів, що існують, шаблонів і прийнятих моделей поведінки («революційні антитренди», спрямовані на постійне системне зламування того, що є);
- неприйняття існуючої системи трендів («бунтарські антитренди» - нерегулярні дії під гаслом «проти»);
- зародження принципове нових трендів («еволюційні» - насадження й звикання до нового);
- прагнення виділитися із загальної маси («індивидуалістичні» - самовираження, відмінність, пошук своєї унікальності, може бути як у рамках особистості, так і співтовариств, субкультур, об'єднань).

Отже, ключовими характеристиками антитрендів є:

- немасовість (спочатку, коли антитренд стає масовим, то перетворюється в тренд);
- складно, але реально повторити;
- руйнування стереотипів;
- нове сприйняття (бачення з іншого погляду);
- нововведення (відкриття);
- нестандартне, виклик звичному.

Бойко О.*

СУЧАСНІ МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ

Сьогодні людство переживає дуже складний, переломний етап розвитку своєї цивілізації, коли йде пошук нових світоглядних орієнтирів, значеннєвих життєвих настанов, а отже і нових способів та форм господарювання. Пов'язано це з тим, що цивілізація, яка склалася на переважно індустріальній основі сьогодні зіткнулася з величезними проблемами і глобальними кризами. Сьогодні вкрай необхідні нові світоглядні та господарські ідеї, що могли б стати базисом для принципово нових життєвих смислів і цінностей, які стають глибинними основами нової культурної традиції.

На сучасному глобальному фінансовому ринку швидкість руху капіталу майже дорівнює швидкості руху інформації та набагато перевершує швидкість її аналізу. Тому рух капіталу все більше залежить від психологічних факторів – від настроїв, очікувань, інтуїцій, унаслідувань та інстинктивних, підсвідомих реакцій учасників ринку, - а не від якихось об'єктивних процесів. Всі ці фактори передбачають та формують корпус абсолютно нових технологій випереджального впливу на ринок, адекватних реаліям інформаційного суспільства, що розвивається. Цей технологічний корпус отримав назву High-Hume на противагу традиційному High-tech. Він виростає із звичайних інформаційних технологій, будучи їх невід`ємною частиною та використовуючи ці технології як свого роду живильне середовище. Сьогодні майже всі маркетингові підходи орієнтуються на споживача, що обумовило зміну визначення товару: відмова від концепції пріоритетності його фізичних властивостей (позиція виробника) та прийняття концепції домінування його психологічних властивостей (орієнтація на позицію споживача).

За оцінкою експертів, технології High-Hume відрізняються надзвичайно високою мінливістю та адаптивністю до умов середовища, тобто максимальною ефективністю та швидкістю прогресу на одиницю витраченого ресурсу. Вже лише це робить їх найбільш привабливим об'єктом для інвестування коштів, що, у свою чергу, прискорює їх розвиток та розвиток компаній, що їх використовують.

Всі вищезазначені фактори сприяли розвитку креативного маркетингу, який «винаходить» конкретні форми та зміст маркетингових комунікацій.

Креатив-маркетинг має наступні особливості:

1. На фазі дослідження виявляються «креативні переваги» цільової групи, спряжені з динамічними культурно-соціальними стереотипами, що диктують характеристики поведінки, типи реагування та мотивації на ті чи інші візуальні, семіотичні, змістові та звукові коди. Вони прямо корелюють з домінантними на заданий момент часу «динамічними архетипами» масової свідомості досліджуваної цільової групи.
2. На тій самій фазі визначається «Мотиваційний поріг цільової аудиторії» (максимальний рівень мотивів, при якому споживач набуває запропонований товар або послугу).
3. На фазі розробки маркетингової креативної стратегії параметри цих креативних переваг використовуються як критерії для побудови змістового алгоритму програми просування марки, бренду, продукту чи послуги.

* студентка 4 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

© Бойко О., 2010

4. Маркетингова креативна стратегія просування будується за модульним принципом (принципом конструктора) та передбачає, як мінімум, три основні лінії розвитку програми:

- Консервативна лінія;
- Афективна лінія;
- Комбінована лінія.

Тріангуляція ліній дозволяє враховувати мінімальні зсуви та можливі динамічні параметри креативних переваг цільової аудиторії.

На цьому етапі генеруються три модульних контент них блоки, що наповнюють кожну із ліній розвитку:

а) змістовий, лексичний, текстовий та звуковий блок контенту (тексти, моделі статей для преси, слогани, звернення, прес-релізи, сценарії аудиороликів і т.п.)

б) візуальний, образний, сюжетний, колористичний блок контенту (моделі ряду кольорів, що використовуються для візуального ряду, моделі плакатів, постерів, логотипів, сценарії відеороликів і т.д.)

в) Динамічний та технологічний блок контенту (особливості продаж, промоушн-акції, оформлення місць найбільшого попиту, участь у виставках і т.д.)

5. Тестування маркетингової креативної стратегії позиціонування проводиться або шляхом проведення стандартних фокус груп із застосуванням психотехнічних методик, або шляхом «текстових креативних міні-ігор», у форматі проведення яких представники цільової групи розподіляються на команди, кожна команда отримує завдання з роботи з текстовим матеріалом («сліпий» вибір). Результати робіт обговорюються з іншими групами за стандартним алгоритмом.

6. На цій фазі визначається:

а) «Креативний потенціал маркетингової стратегії (месседж-пакету)» - вплив месседж-пакету на мотиваційний поріг аудиторії.

б) «Ступінь викривлення базової креативної ідеї у кожному із змістових складових форматів месседж-пакету» - перевіряється візуальне, текстове, стилістичне, звукове сприйняття рекламних матеріалів аудиторією та визначається, наскільки відрізняється основний інформаційний заклик у результаті його декодування потенційними споживачами від початкового задуму розробників.

Лисенко В.*

ЦІНОВА ЧУТЛИВІСТЬ СПОЖИВАЧІВ ЯК ФАКТОР, ЩО ВПЛИВАЄ НА ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ ФІРМИ

Цінова політика займає одне з найважливіших місць у системі маркетингових заходів, які здійснює фірма. Саме цінова політика є ключовим фактором розвитку, бо за допомогою неї підприємство може регулювати майбутній розмір прибутку. В сучасних умовах ринку цінова політика має бути маркетинговою, тобто в першу чергу орієнтованою на особливості попиту, конкурентів і авжеж в першу чергу на споживачів, адже маркетинг виступає зв'язною ланкою між виробниками і потенційними споживачами. Від обраної цінової політики безпосередньо залежить подальший розвиток підприємства, його конкурентоспроможність, рівень попиту на продукцію, прибуток. Саме тому виникає необхідність встановлювати та змінювати ціни в залежності від ситуації, що склалася на ринку, враховуючи цілий комплекс як внутрішніх так і зовнішніх факторів, ключове місце серед яких посідає цінова чутливість споживачів.

Цінову чутливість споживачів можна визначити як відображення реакції споживачів тобто безпосередньо покупців на зміну ціни товару, причому як у напрямку зростання ціни, так і в напрямку її зниження. (В класичному розумінні теорії попиту, при збільшенні ціни на товар, попит на нього зменшується, але у випадку так званих товарів Гіфена все виходить навпаки.) З цього визначення випливає поняття еластичності попиту, відповідно до якого всі товари можна поділити на 3 групи. Ціновий попит на першу групу відносно еластичний, коли невеликі зміни в ціні спричиняють значні зміни обсягу їх продажу. До другої групи належать товари з пропорційною (одиничною) еластичністю, коли обсяг продажу змінюється пропорційно змінам у ціні. Третя група — товари, по яких навіть істотні зміни ціни спричиняють невеликі зміни в обсязі продажу. Попит на ці товари називають відносно нееластичним.

В умовах конкурентної боротьби при визначенні цінової політики фірми та безпосередньо при розрахунку ціни необхідно враховувати фактори сприйняття ціни покупцями. Отож, можна виділити наступні фактори, що впливають на цінову чутливість споживачів.

1. Ефект товарів-замінників. Покупець більш чутливий до ціни на товар, чим вища вона відносно інших товарів, які він вважає аналогами. Проте в реальному житті люди володіють незначною кількістю інформації щодо альтернативних витрат своїх грошей, спираються на уривчасті данні, спогади про рекламу, відгуки друзів тощо. Тобто покупці суб'єктивно формують для себе уявлення про ціну на певну групу товару та на можливі товари-замінники. Наприклад, на ринку соків існує безліч товарів-замінників, але споживач не в змозі створити для себе певну детальну базу даних про ціни на них, тому формує для себе середню прийнятну ціну і орієнтується на неї. Чим менше клієнт обізнаний у даному ринку, чим менше його досвід покупок тут, чим менше він знайомий з різними продавцями, їхніми товарами, цінами і системою знижок, тим менш ефективні рішення він

* студент 4 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

© Лисенко В., 2010

звичайно приймає і тим велику ціну платить у результаті. Цей ефект яскраво ілюструється в тих ситуаціях, коли , наприклад, людина потрапляє закордон і користуючись окремими порадами, через свою необізнаність про реальний рівень цін, йде в першу ліпшу крамницю чи кафе. Інший спосіб використання такого ефекту є продаж товарів за допомогою телемагазинів чи комівояжерів , коли покупцю нав'язується ідея про унікальність товару.

2. Ефект витрат на переключення. Цей ефект пояснюється необхідністю додаткових витрат для переключення на новий товар для його ефективного використання. Це гарно прослідковується на ринках високотехнологічної продукції, коли при переході на більш сучасне обладнання необхідні додаткові тренінги на обслуговуючого персоналу. Тому навіть при більш низькій ціні на товар конкурент, покупець може не погодитись на його придбання через додаткові витрати , пов'язані з перенавчанням персоналу. Тому чим більші будуть витрати пов'язані з організацією переходу на використання нового товару, тим менш чутливими будуть покупці до рівня його ціни, якщо будуть вирішувати, яку з альтернативних марок обрати.

3. Ефект унікальності. Маркетингова політика в цьому варіанті повністю направлена на створення у споживача переконання, що товар чи послуга є унікальною, неповторною до того часу, поки покупець перестане порівнювати з іншими товарами. Тим самим у споживачів стирається відчуття «Ціни байдужості», тобто певного загальноприйнятного рівня ціни на певну групу товарів. Тим самим, чим більш унікальний товар по своїм властивостям, тим менше буде чутливість споживачів до ціни, бо вони фактично перестають порівнювати його з іншими товарами. Додавання до продукції рис унікальності може бути як надуманим (приклади з телемагазинами) так і реально впровадженими (взуття фірми Geox є унікальним за цілим рядом параметрів).

4. Ефект складності порівняння товарів. В класичній теорії ми вважаємо, що споживачі мають всебічні знання про ситуацію на ринку, товари-субститути, конкурентів, ціни на всі товари певною групи. Проте на практиці все зовсім інакше. Покупець реально може оцінити достоїнства товару тільки після покупки і початку використання. Ця невпевненість в отриманні бажаних результатів істотно знижує чутливість до ціни. Свідченням цього може слугувати наступне: багато років у людей утвердився стереотип, що італійське взуття найкраще, або мобільний телефон Нокіа найнадійніший. Тому, навіть при появі на ринку аналогічного товару виробництва Китаю, при його безперервній переконуючій рекламі, цікавому дизайні, істотно низькою ціною покупці все одно нададуть перевагу переплатити, проте в кінцевому результаті одержати перевірений товар відповідної якості. Таким чином у покупців формується розуміння бренду, співвідношення ціна/якість, а виробники можуть не хвилюватися, що навіть при підвищенні ціни на свій товар покупці не відмовляться його купувати через свої стереотипи. Іншим способом може бути гра з упаковкою та одиницями виміру. Газовані напої, наприклад, продавати в тарі не по 0.5л, а по 750 мілілітрів. Це істотно ускладнює можливість порівняти ціну на аналогічний товар.

5. Ефект оцінки якості через ціну товару. Споживачі сприймають ціну товару як певну кількість грошей, яку потрібно сплатити за отримання набору споживчих якостей та характеристик товару. Проте можна виділити ряд товарів, ціна на які автоматично гарантує якість. Це такі товари як: ексклюзивні товари, іміджеві товари та товари без інших характеристик якості. Проілюструвати це явища можна на іміджевих товарах. Так наприклад для демонстрації приналежності до певного класу в країнах колишнього радянського союзу масово скуповуються автомобілі бізнес-класу, необхідність в яких не зумовлюється ніякими об'єктивними факторами. Іншим прикладом можуть слугувати заклади VIP-обслуговування, такі як перукарні, салони краси, ексклюзивні магазини, бізнес клас в літаках. Високі ціни обумовлені обмеженим колом клієнтів, які мають змогу отримувати такі

послуги. Говорячи про товари без інших характеристик якостей, ми маємо на увазі ті товари, властивості яких не можна оцінити до моменту споживання або придбання, або коли споживач не в змозі знайти іншого замінника. Тому висока ціни автоматично може сприйматися як гарантія якості. Через це, чим в більшій мірі покупці будуть спиратись на ціну як індикатор якості, тим менше вони будуть чутливі до її зміни.

6. Ефект високої ціни товару. Цей ефект існує за рахунок схильності більшості споживачів проводити для себе порівняльний аналіз характеристик і цін товарів конкурентів. В більшій мірі це залежить від рівня ціни і кількості зусиль, які треба прикласти для проведення моніторингу по скороченню витрат. На рівні родини це можна проілюструвати обсягом коштів, які родина може витратити на покупку певного товару і легкістю виділення цих коштів. Мова іде про окупаємість результатів пошуку альтернатив, бо навряд чи для покупки дешевого товару споживач буде витрачати час на моніторинг всіх крамниць і порівняння ціни.

7. Ефект можливості поділу витрат. Прикладом цього може послугувати можливість оплати за певний товар чи послугу частково не самим покупцем а кимось іншим. Наприклад, якщо в разі ДТП оплатою запчастин та ремонтом автомобіля займається страхова компанія, то рівень чутливості до ціни деталей значно знижується у власника авто, аніж коли б він купував їх за свої кошти. Також цей ефект демонструється у випадку коли держава виділяє певні субсидії, відшкодування, часткову компенсацію витрат на ліки, продукти першої необхідності, комунальні послуги. В такому випадку при зниженні ціни на такі види товарів, споживачі не збільшують обсяг покупок, бо покупці мають право на відшкодування частини вартості.

8. Ефект значимості кінцевого результату. Мова іде про те, коли конкретний товар є одним з багатьох елементів , які необхідні споживачу для досягнення певного ефекту або результату. Тобто важливу роль грає значимість для покупця кінцевого результату і відношенням до цін на товари, необхідні для його досягнення, а також частки витрат на цей товар у ланцюжку всіх необхідних елементів для досягнення кінцевого результату. У цьому випадку, зміни ціни на один з елементів позначається на собівартості готової продукції, що може призвести до зниження попиту на неї. З іншого боку цей ефект можна трактувати і з такого боку: навіщо платити більше вкінці, якщо зараз можна викласти невеличку суму, яка попередить ці можливі втрати. Це стосується страхових компаній, засобів від угону авто, засобів захисту будь-чого.

9. Ефект міри «справедливості ціни». Хоча не існує чітких механізмів визначення « справедливої ціни», в більшій мірі це суб'єктивне сприйняття споживачами ціни товару, проте часто ми зустрічаємось з критикою ціни на певний товар, як непомірно високою та недостатньо обґрунтованою. Це можна пояснити наступним:.

- покупці завжди упереджено ставляться до можливості продавцями отримати занадто високі прибутки за їх рахунок, при цьому реально не орієнтуючись в рівні прибутковості тих чи інших операцій;
- покупці завжди схильні порівнювати ціни за попередні періоди, не враховуючи ряд об'єктивних факторів, які спровокували таке підвищення ;
- підвищення ціни на товари першої необхідності сприймаються більш болісно, ніж на товари, призначені для покращення рівня добробуту

10. Ефект створення запасів. Останній з факторів, що можуть впливати на чутливість покупця до ціни, — це можливість створення запасів даного товару. Тимчасове зниження ціни на товари тривалого зберігання призводить до його накопичення, як наприклад крупи, цукор, консерви, постільна білизна, рушники та будь-які інші товари здатні до тривалого зберігання без втрати споживчої якості. Проте далі після створення певного рівня запасів, попит на таку продукцію швидко падає.

В умовах країн з перехідною економікою, коли більшу частину зароблених коштів населення витрачає на покупку їжі, життєво необхідно знати всі вищенаведені фактори, які впливають на цінову чутливість споживачів. Це дає змогу фірмам, які діють на ринку таких країн визначати свою цінову політику і стратегію, що дасть змогу максимізувати отриманий прибуток, зменшивши при цьому всі можливі витрати.

Миколенко А.*

ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЛІДЕРСТВА КИТАЮ

Китайське економічне диво, чи вдала політика та сприятливі мови?! Чи триватиме цей успіх й надалі, та чи зможе Китай вийти на перше місце в світі поза всіма економічними показниками? Які ж перспективи розвитку такої величезної країни з багатомільйонним населенням…Ці питання зараз цікавлять більшість економістів міжнародників, адже вплив Китаю на світову економіку зростає, і необхідно розуміти ,яка арена міжнародної торгівлі нас чекатиме у майбутньому.

Зростання економіки країни за останні 25 років становило більш ніж 9% щороку. Раніше вже траплялися подібний стрімкий економічний ріст і в інших країнах, так наприклад сталося у Японії та Південній Кореї, але не слід забувати що ці країни є досить малими за розміром, в порівнянні з Китаєм, населення якого становить 1,3 млрд. чоловік, що в 13 разів більше ніж в Японії.

Взагалі такий швидкий ріст економіки вивів тисячі населення з межі страшної бідності,так наприклад у 1980 році приблизно 80% населення жило поза межею бідності,зараз вже 20%, хоча й досі більша частина населення продовжує виживати за менш ніж $2 на день. Слід зазначити, що бідність є сконцентрованою в більшій мірі в сільській місцевості, де дуже мало робочих місць.

Китай і СОТ. Вважається, що після вступу до СОТ, міжнародна торгівля країни пожвавиться, що звичайно призведе до збільшення прибутків. Але міські господарства отримають більший виграш, ніж сільські , що збільшить вже й без того значну нерівність між ними. За планом вступу до СОТ планується, що збільшиться кількість зайнятого населення на 13 млн., або ж 1,4%, в порівнянні з необхідними 300 млн. робочих місць, які є необхідними для повної зайнятості населення, і це ще раз підтверджує, що тільки зростання торгівлі не зможе вирішити проблему зайнятості населення.

Китай і інвестиції. Ключовим моментом такого швидкого зростання економіки стало інвестування, що дало змогу накопичувати капітал в середині країни. З 1980 по 2000 роки частка інвестицій становила 35% ВВП. Зараз вона зросла і становить більш ніж 40 %, так наприклад у 2005 році становила 43,4%. Взагалі з кінця 1990х головним напрямком інвестування були інвестиції в інфраструктуру, зовнішні і внутрішні інвестиції сконцентровувались в промислових секторах(металева, текстильна, машинобудівна), збільшились інвестиції в господарства, транспорт, комунікації, всі ці фактори покращили сектор послуг.

Хоча інвестиції в інфраструктуру відносять до непродуктивних, вони значно покращують розвиток економіки в цілому, а саме зменшують витрати на трансакції, надають можливості для вигіднішого розміщення ресурсів ну і звичайно підвищують стандарти життя.

Не дивлячись на підвищення рівня соціального інвестування, Китай досі має порівняно відсталу інфраструктуру, що виражається в суттєвій нерівності в регіональних ін-

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Ступницький О.І.

© Миколенко А., 2010

фраструктурах, низькому рівні урбанізації населення, то ж досі залишається потреба в значному інвестуванні.

Що ж до перспектив розвитку Китаю, в цілому вони є досить позитивні, хоча існують і деякі причини для непокоєння ,що виражаються в міжнародному та національному аспектах.

Міжнародний аспект. Існує серйозний дисбаланс в торгівлі деяких країн. Якщо він буде швидко подоланий, наприклад швидкою зміною ставки валютного курсу або ж збільшення курсу політики протекціонізму, то це призведе до досить негативного впливу на експортний сектор Китаю. Оскільки є надлишок в продуктивних можливостях на глобальному рівні в працемістких промисловостях, таких як текстильна, легка промисловість, виробництво споживчих електронних товарів, кораблебудівна, алюмінієва, то це призведе до зниження цін на товари цих секторів економіки ,що звичайно завдасть удару по прибутках працівників, що залучені в цих галузях. Отже є високий ризик фінансової нестабільності.

Національний аспект. В країні зараз спостерігається старіння нації, це може призвести до зменшення рівня заощадження коштів, що уповільнить інвестування і формування капіталу. Ця демографічна зміна значно полегшить працевлаштування, але в загальному вигляді потреба в робочих місцях залишиться високою, доки надмірні витрати в сільськогосподарському секторі будуть використані в більш продуктивному секторі.

Можна запропонувати три варіанти розвитку економіки Китаю:

- **базовий**. Він передбачає, що розвиток відбуватиметься тими ж темпами та тенденціями ,що і впродовж останніх років.

- **оптимістичний.** Економіка країни продовжуватиме зростати, і Китай покращить використання і розміщення ресурсів.

- **песимістичний**, або ж ризиковий. Він передбачає, що за більшістю економічних показників економічний стан знизиться в порівнянні з базовим періодом.

Отже за **першим сценарієм** зберігаються поточні тенденції в економіці, залишається середній річний приріст біля 8 % впродовж майбутніх 5 років. ВВП досягне $ 3,6 млрд. в 2010,що становить трошки менш ніж мала Японія у 2002 році. ВВП на душу населення досягне $ 2 670 . З 2010 по 2020 прогнозується ,що ріст ВВП уповільниться до 7,6%. І вже до 2020 ВВП буде $7,5 млрд., а ВВП на душу населення $5 300. Робоча сила буде переміщуватись з сільськогосподарського до не сільськогосподарського сектору на рівні 1,21% щороку. Тенденції в технологіях залишаться такими ж як впродовж останніх років. FTP (сукупний фактор продуктивності) буди триматись на тому ж рівні 2-2,5%, що і за останні 25 років.

За **оптимістичним.** Робоча сила буде переміщуватись з сільськогосподарського до не сільськогосподарського сектору на рівні 1,36% щороку. Сфера технологій відображатиме потребу в послугах та вискокотехнологічних товарах. Показник ставки на додану вартість зросте. FTP сфери послуг на 1% буде вищим з 2005 по 2010 , ніж у базовому періоді і на 0,5% вищий в період з 2010 по 2020роки. Ефективне використання енергоресурсів збільшиться на 0,2- 0,5%. Цей сценарій передбачає сприятливе міжнародне середовище, в якому Китайський експорт та імпорт значно зросте, та також сприятливе внутрішнє середовище, поступова реалізація реформ в різних сферах надасть можливість більш ефективного розміщення ресурсів і швидшого економічного прогресу.

Щодо **песимістичного** сценарію, він матиме місце через більш протекціоніську політику держав на міжнародній арені. Сценарій передбачає, що робоча сила буде переміщуватись з сільськогосподарського до не сільськогосподарського сектору на рівні 0,91%, це буде через нездатність на внутрішньому рівні забезпечити достатню урбанізацію та транспортну інфраструктуру. Знизиться рівень заощаджень до 6,8% у 2020році, що при-

зведе до уповільнення накопичення капіталу. Прибутки господарств знизяться в порівнянні з поточним періодом. Невдалі внутрішні реформи означатимуть,що наявний капітал був неефективно використаний. Всі ці зміни призведуть до того що TFP буде найнижчим за останні 25 років, а саме 1,5- 2%.

Слід сказати, що найбільш драматично різниця між оптимістичним і песимістичними перспективами відобразиться на бідних сільських господарствах, що проявиться в тому, що стане менше можливостей для працівників сільськогосподарського сектору знайти роботу в містах, прибутки населення майже не зростатимуть.

Отже в принципі за всіма сценаріями розвиток Китаю трошки уповільниться, ніж він був за останні 25 років. Основною силою для швидкого економічного зростання до 2020 року залишиться швидке накопичення капіталу, яке відбуватиметься завдяки інвестиціям та внутрішнім заощадженням. Очікується, що внутрішні заощадження знизяться на 35% до 2020року, через старіння нації.

Мельник Є.*

НОВІ РЕАЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО СОТ

Процес вступу до СОТ Україна почала ще у 1993 році і лише цього року Україна офіційно ввійшли до цієї організації. Згідно зі статтею XII Марракеської угоди про заснування СОТ вступ у СОТ відбуватиметься на умовах, узгоджених між урядом держави-заявника і СОТ. На відміну від приєднання до інших міжнародних організацій, вступ у СОТ – це насамперед справа переговорів.

З розгляду заявки України про вступ до СОТ проведено 17 офіційних і чимало неформальних засідань Робочої групи.

На останньому засіданні, 25 січня 2008 року, члени Робочої групи ухвалили «вступний пакет» України: Звіт Робочої групи, розклади зобов'язань з доступу до ринку товарів і послуг, проект рішення Генеральної ради і протоколу про вступ. 5 лютого 2008 року вступний пакет розглянула і затвердила Генеральна рада СОТ. Президент України та Генеральний директор Світової організації торгівлі підписали Протокол про вступ України в СОТ.

10 квітня 2008 року Верховна Рада України ухвалила закон № 250-VI «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі». Після чого 16 квітня 2008 року Президент України підписав закон про ратифікацію Протоколу, і того ж дня Міністерство закордонних справ направило СОТ повідомлення про це. З цього дня пішов відлік 30 днів – офіційного терміну від повідомлення про ратифікацію до членства в СОТ.

16 травня 2008 року Україна стала 152-м членом Світової організації торгівлі.

Вступ України до СОТ має значний вплив на ведення бізнесу всередині країни й на експортні можливості українських компаній на міжнародному ринку. Адаптація вітчизняних підприємств до умов роботи у новому конкурентному середовищі та аналіз нових правил – основні проблеми бізнесу на сьогодні.

Перш за все, необхідно відмітити ті переваги, які здобуває і ще здобуде Україна після вступу до СОТ. До таких переваг можна віднести:

- подолання дискримінаційного ставлення до України у світовій антидемпінговій політиці;
- вдосконалення національного законодавства;
- посилення авторитету України у міжнародній економічній політиці;
- забезпечення дієвих механізмів правового захисту інвестицій та інновацій, творчого і наукового потенціалу;
- збільшення прямих іноземних інвестицій (це спостерігається по країнах ЦСЄ і Балтії, які набули членства в СОТ і знаходяться на шляху до ЄС);
- розширення експортного потенціалу;
- прискорення реструктуризації та модернізації національного виробництва;
- відкриття широких можливостей щодо виходу на ринки 151 країни світу, на які припадає понад 95% світової торгівлі;

---

* студентка 3 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ас. Глухова Д.А.

© Мельник Є., 2010

- демонополізації національної економіки;
- збільшення реальної заробітної плати населення та підвищення ефективності праці.

Вступ України до СОТ є також умовою початку переговорів про створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

Також це певна гарантія захисту від дискримінаційних заходів з боку країн СНД й запорука розвитку експортних відносин з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону й Латинської Америки, які є членами ASEAN та МЕРКОСУР/NAFTA.

Українські споживачі мають виграти від розширення асортименту внаслідок більш ефективної конкуренції на ринку та якості товарів і послуг, зниження їх ціни. Зниження цін стосуватиметься не лише готових імпортних товарів та послуг, а й вітчизняних, у виробництві яких використовуються імпортні компоненти. Водночас відбудуться відповідні зміни в обсягах і структурі споживання, яке наближатиметься до стандартів розвинених країн.

Для виробників потенційні вигоди будуть пов'язані з отриманням полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, капіталів, міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках. Відбудеться зниження комерційних ризиків — внаслідок встановлення більш стабільного режиму торгівлі, а також зменшення транспортних витрат — внаслідок гарантування свободи транзиту товарів територією країн-членів СОТ. Усе це загалом сприятиме зниженню собівартості української продукції і, відповідно, підвищенню конкурентоспроможності українських компаній.

Окрема стаття потенційних вигод — це отримання міжнародно визнаного права застосування комплексу обгрунтованих заходів захисту внутрішнього ринку, окремих галузей економіки відповідно до угод СОТ. Водночас слід зазначити, що головні позитивні ефекти слід пов'язувати з дією додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ.

І як повідомили в Міністерстві економіки України, за експертними оцінками, вступ України до СОТ зумовить додаткове підвищення добробуту населення на 3% та підвищення динаміки зростання ВВП до 2 %, експорт зросте щонайменше на 1 млрд. доларів США.

В той же час, потрібно вказати і можливі проблеми, які викликав вступ до СОТ:
- використання України розвиненими країнами як ринку збуту своєї продукції;
- занепад неконкурентоспроможних галузей економіки;
- зменшення золотовалютних резервів, пов'язане із збільшенням обсягів імпорту;
- перетворення України на країну з вузькою спеціалізацією, що призведе до зростання імпортозалежності;
- дискримінація національних товаровиробників.

Зокрема, не тішать перспективи розвитку вітчизняного фінансового сектору: про яку конкуренцію йдеться за кредитних ставок вітчизняних банків у 18—25% і Європейських — 2,0—2,5%? Аналогічна й величина кредитних ставок Федеральної резервної системи США, а ресурси Японії наразі взагалі менше 1%. Таким чином руйнування внутрішнього ринку фінансових послуг за вільного доступу в Україну західних і азійських операторів (страхові компанії, банки, інші фінансові інститути) можна спрогнозувати з високим ступенем імовірності. Проте Нацбанк розробив пакет проектів підзаконних актів, які висувають до іноземних філіалів цілу низку майже нездійснених вимог. Отож українським банкам можна поки не боятися конкурентів, а споживачам не варто сподіватися на здешевлення фінансових послуг. Також, виконуючи зобов'язання України з вступу в СОТ, уряд скасував свої попередні постанови, які забороняли завозити автомобілі старіші за 8 років і автобуси й вантажівки старші за 5 років (постанова КМУ від 27 серпня 2008 р.

№760). Втім, позаяк з 2006 року діє підвищений податок на завезення й реєстрацію автомобілів, старіших за 8 років, суттєвого напливу останніх сподіватися не варто.

Можна також очікувати тимчасового зниження виробництва окремих товарів в обсягах, еквівалентних збільшенню імпорту. Наприклад, при зниженні мита на шини для легкових автомобілів з 20 % до 10 % можна очікувати збільшення імпорту на 11 млн. доларів США.

Та практичний досвід багатьох країн світу, які нині є членами СОТ, особливо країн, що розвиваються, вказує на те, що більшість потенційно можливих позитивних наслідків для країни, її виробників реалізується не автоматично, а є результатом розумної політики, яка створює потенціал для використання таких можливостей. Саме тому багато залежить від того, як Україна зуміє скористатись своїм членством в СОТ. Потрібно пам'ятати, що її успіх у СОТ залежить не лише від суто економічних показників, велике значення має політичний аспект.

Згідно з дослідженнями експертів, що підготували узагальнену оцінку можливих наслідків вступу до СОТ за секторами та галузями економіки України, на різні регіони, групи виробників, галузі вступ до СОТ вплине по-різному. Залежатиме це в основному від етапу розвитку тієї чи іншої галузі, економіки в цілому.

Висока ймовірність переважання позитивних наслідків

Харчова промисловість, легка промисловість, телекомунікації, туристичні послуги, фондові ринки, трубопровідний транспорт, страхування, поштовий зв’язок, банківські послуги, металургія.

Певна ймовірність переважання позитивних наслідків

Літакобудування, суднобудування, хімічна промисловість, сільське господарство, залізничний транспорт, ріелтерські послуги, освіта, морський транспорт, медичні послуги.

Можливий баланс між позитивними та негативними наслідками

Енергетика, авіаційний транспорт.

Висока ймовірність переважання негативних наслідків

Автомобілебудування, вуглевидобувна промисловість, радіоелектронна промисловість, сільськогосподарське машинобудування.

На сьогодні комплексної оцінки наслідків приєднання України до СОТ поки що не зроблено. Така оцінка являє собою дуже складне завдання оскільки, зокрема, припускає: оцінку наслідків для тисяч товарних груп, оцінку міжгалузевих ефектів, оцінку з урахуванням майбутніх змін законодавства, тарифів і методів регулювання зовнішньої торгівлі з урахуванням вимог СОТ.

Шаповал С.*

ПЕРСПЕКТИВИ МЕРЕЖЕВОГО МАРКЕТИНГУ

Зі збільшенням чисельності світового населення, з постійним поглибленням взаємозв'язків між країнами з'являється надзвичайно велика кількість товарів, в яких дедалі важче розібратися. Для фірм виникає проблема в тому, щоб саме її товар куплявся, щоб її виробництво було рентабельним, для споживачів – вибрати потрібний товар.

Мережевий маркетинг це один зі шляхів вдосконалення маркетингу – філософії управління, один з напрямків якої, є цілеспрямований вплив на попит споживачів з метою його належного формування. Споживачі звикли користуватися обраним асортиментом товарів, але у випадку появи нового продукту чи послуги, виникає потреба донести цю інформацію, показати позитивні сторони цього явища. Але реклами зараз так багато, що вона не зацікавлює людей. Тим більше рекламі більше довіряють, коли вона повідомляє про оцінки експертів, а на що слід залучити додаткові кошти та час, за який про товар можуть довідатись конкуренти. Ціла низка посередників між кінцевим споживачем та виробником підвищує ціну на товар, та дозволяє жити тим, хто нічого не робить.

Актуальність обраної теми полягає у пошуку методики, яка дозволить швидко розповсюджувати якісну продукцію, але яка ще не здобула визнання фахівців та не стала відомою. Зокрема, на прикладі мережевого маркетингу (або мультирівневий маркетинг — млм) проілюструвати ефективність однієї з таких методик.

Питанням мережевого маркетингу займалися: Гейдж, Каленч, Файла, Фог, Клементс, Дубковський, Чивчалов, Яригін, Ярнелли, Кінг, Шрайтер. Більшість робіт цих авторів була більше зорієнтована на процес пояснення механізму дії цього бізнесу новачку. Аналіз млм як відгалуження економічної теорії розкритий у Чивчалова, а статистичні дані його розвитку наведені у книгах Дубковського.

Моделі подібні до мережевого маркетингу були запропоновані понад півтора століття тому, але зараз, коли комунікація між людьми стала настільки доступною відносно часу її встановлення та місця знаходження співрозмовників, його значення слід переоцінити. Цей бізнес відокремився від маркетингу прямих продаж, завдяки законодавчому закріплення діяльності індивідуального контрактника, що дозволила платити робітнику пропорційно до проданих ним товарів. Тобто фірма вже не повинна забезпечувати мінімальний рівень заробітної плати.

Мережевий маркетинг мало досліджений теоретиками економіки, навіть виникають спірні питання, що до його місця в системі бізнесу, хоча для цього варто лише порівняти його принципи дії, з принципами інших форм бізнесу. Це ще одна причина, чому населення не довіряє цьому бізнесу. Зараз в Америці в штаті Іллінойс вже створено окремий університет, що займається цим питанням, що в недалекому майбутньому виправить цю ситуацію. Саме через проблему розуміння того, чим являється мережевий маркетинг, авторитет млм-компаній зазнав значного удару. І досі існують нелегальні фірми, що заробляють на підключенні нової людини, а не на виручці від реалізованих товарів. Піраміди,

* студент 3 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Мазуренко В.П.

© Шаповал С., 2010

клуби оптових продаж керуються тими ж принципами, але їх товар, насправді, не вартий ціни, за яку він продається.

Мережевий маркетинг формулює якісно нові відносини між учасниками бізнесу: продавець і покупець контактували лише для обміну товару на гроші, в млм, навпаки: покупець і продавець постійно підтримують між собою зв'язки, а похвала якогось продукту стимулює зацікавленість у продукті; оплата праці в мережевому маркетингу знаходиться в строгій пропорції від виконаної праці, що сприяє їх співпраці, на противагу до поєднання лінивого найманця та корисливого роботодавця. Мережевий маркетинг забезпечує упорядкування бізнесу, де ризик значно зменшується, бо:

- розвиток системи автоматичний;
- діє система, яка дозволяє навіть простежити, хто є кінцевим споживачем та скільки він купив;
- фірма впевнена в кількості товарів, яку візьмуть, інша кількість, що завжди буде додатковою, залежить від швидкості розвитку системи;
- товар починає продаватись одразу ж після організації дистриб'юторської системи, незважаючи на рекламу, проведені дослідження, думки фахівців…

Актуальність даної методики ведення бізнесу витікає і з робіт психологів. Зокрема, в своїй роботі «Втеча від свободи» німецький психолог Фромм підкреслює, що світ зараз став настільки великим, що окрема людина нічого не змінює в ньому; якщо раніше її окрема покупка була вирішальною для продавця, то тепер таких покупок в супермаркетах робляться тисячі. Вихід психолог вбачає у творчості, а одна з її форм – спілкування. Мережевий маркетинг передбачає навіть кращий варіант: спілкування з людьми, які подобаються дистриб'ютору. Мультирівневий маркетинг вирішує проблему часу, заробітку та спілкування одночасно, при чому для започаткування такого бізнесу потрібен незначний капітал.

Всі вказані фактори свідчать, що мережевий маркетинг є ефективною формою ведення бізнесу, що знаходиться у процесі свого формування та не досягнув піку свого розвитку.

Токменко В.*

ВПЛИВ ГАТТ/СОТ НА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Доцільність необмеженої вільної торгівлі проходить встановлення правил взаємної торгівлі й усунення торговельних бар'єрів. Існує головний орган, який має стежити за виконанням цих домовленостей. Так у 1947 році була підписана Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), глобальна міжнародна економічна організація, перший інституційний орган МЕВ, який регулює міжнародну торгівлю. У 1994 році на базі ГАТТ, як результат Уругвайського раунду переговорів була підписана угода про створення СОТ - Світової організації торгівлі.

Коли створювалась СОТ, ініціатори цього процесу сподівались, що механізми регулювання зроблять її найефективнішою наглядовою організацією у сфері дотримання правил світової торгівлі. За сподіваннями СОТ мала стати ефективним адвокатом і фасилітатором майбутніх торговельних справ, особливо в таких сферах, як, наприклад, надання послуг, загалом ці сподівання підтвердились. Станом на вересень 2008 року, СОТ – це 153 країни світу і 95 % світової торгівлі. Членство у СОТ стало на сьогодні практично обов`язковою умовою для будь-якої країни, що прагне інтегруватися у світове господарство.

Функціонування СОТ обіцяє в майбутньому зробити ефективнішим контроль і застосування норм ГАТТ. Це має позитивно вплинути на загальне економічне піднесення і розвиток світової економіки, оскільки сприяє розвитку торгівлі. Також постійно збільшується кількість іноземних інвестицій у ТНК та в галузі економіки країни в цілому.

Всесвітня торговельна організація «зв'язує нації для того, щоб глобальними спільними зусиллями підняти добробут і встановити добрі стосунки через чесну і відкриту торгівлю». Також помітним фактором діяльності СОТ сьогодні і в майбутньому є регулювання конфліктів між компаніями, ТНК, регіональними угрупованнями, країнами з приводу торгівельних відносин. За умов глобалізації світового господарства, регулювання нових форм міжнародного бізнесу постає на перший план. Норми ГАТТ ніколи не використовувалися у сфері іноземних інвестицій. Враховуючи тенденції до глобалізації виробництва, що спостерігається у світі , бар'єри на прямі іноземні інвестиції видаються пережитками минулого, однак вони є. Саме на їх усунення спрямований ще один фактор подальшої роботи СОТ у сфері міжнародного бізнесу. Це зробить величезний крок вперед на зустріч лібералізації торгівлі.

Бізнес-кампанії є основними елементами у сфері міжнародної торгівлі. Завдяки своїй провідній ролі фірми значною мірою впливають на політику уряду в сфері торгівлі. Цей вплив може сприяти як протекціоністським діям, так і підтримці урядом СОТ, відкриттю ринків та вільній торгівлі. Політика уряду у сфері торгівлі також може безпосередньо впливати на функціонування бізнесу. Згідно з принципами стратегічної торговельної політики, можна навести приклади урядового втручання у формі тарифів, квот і субсидій, які сприяли створенню конкурентних переваг у світовій економіці. Проте, найімовірніше,

* студент 2 курсу відділення «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ас. Карп В.С.

© Токменко В., 2010

що інтереси міжнародного бізнесу найкращим чином задовольняються в умовах вільної торгівлі.

Інтереси ділових кіл у довготривалій перспективі вимагають заохочення уряду до енергійної політики в напрямку підтримання вільної торгівлі, наприклад, шляхом зміцнення СОТ. Бізнес набагато більше виграє від спрямування зусиль уряду на відкриття раніше захищених ринків для імпорту та ПІІ, ніж від підтримання певних місцевих галузей.

Головна вигода вільної торгівлі для споживача – це зниження вартості життя. Система СОТ заохочує конкуренцію і знижує торговельні бар'єри, внаслідок чого споживачі виграють. У результаті зниження протекціоністських торговельних бар'єрів дешевшають готові імпортовані товари і послуги, а також вітчизняна продукція, у виробництві якої використовуються імпортні комплектуючі. Ширший вибір товарів і послуг – також безсумнівна перевага вільної торгівлі. Зовнішня конкуренція стимулює ефективне вітчизняне виробництво, опосередковано знижує ціни і підвищує якість вітчизняної продукції. У результаті активнішого товарообміну розвиваються нові технології, як це відбулося, наприклад, з мобільним зв'язком. Збільшення експорту вітчизняної продукції також збільшує доходи виробників, податкові надходження в бюджет, а отже і доходи та добробут населення в цілому.

Проте є негативні фактори впливу ГАТТ/СОТ на міжнародний бізнес. Багато економістів аргументують думку, що вільна торгівля не допомагає зробити життя звичайних людей процвітаючим, а лише робить багатих (країн та людей) багатшими. Можна звинуватити СОТ в частковому та нечесному уклоні у бік міжнародних корпорацій та глобальних ТНК.

Критики доводять, що малі країни і малі компанії у СОТ користуються незначним впливом, і усупереч цілі СОТ у допомозі країнам, що розвиваються, впливові нації та ТНК у СОТ фокусуються на їхніх власних комерційних інтересах. Вони також стверджують, що принципи здоров'я, безпеки та охорони довкілля стабільно ігноруються, що є неодмінними викликами сучасного міжнародного бізнесу.

За підсумками останніх переговорів Дохійського раунду в липні 2008 року є певні розбіжності. Структура СОТ є дуже великою, щоб домовлятися о якихось спільних правилах, оскільки для прийняття рішення потрібна згода всіх членів організації. Ситуація, яка склалась може обернутися тим, що міжнародна торгівля у все більшій степені буде регулюватись двосторонніми угодами, а не спільним правилами.

Таким чином, СОТ є потужною і впливовою міжнародною структурою, здатною виконувати функції міжнародного економічного регулювання. Виконавчі механізми СОТ роблять її найефективнішою наглядовою структурою у сфері дотримання правил світової торгівлі товарами та послугами.

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ

Панченко Ж.О.*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РЕПУТАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ ПОЗИЦІОНУВАННІ ДЕРЖАВИ

The article is devoted to the peculiarities of reputation management instruments application in the state foreign policy positioning. The main subject is country reputation, its measuring and managing. Nations today are increasingly concerned with their reputation relative to other nations. The main instrument in country reputation research is the Fombrun – RI Country Reputation Index («CRI») based on RepTrak™ model worked out by Reputation Institute. CRI consists of adapted dimensions with appropriate instruments. Measuring country reputation is supposed to use three-stage process, which incorporated conducting a diagnostic review of the country's current state, identifying its desired future state, and ensuring a smooth transition to the desired future state.

Розвиток світової економіки характеризується постійним підвищенням значення нематеріальних ресурсів в структурі активів компанії, організації, підприємства та держави в цілому. Більш того, в останні десятиліття відбулися суттєві зміни в самій структурі нематеріальних ресурсів. У постіндустріальних суспільствах значну роль в процвітанні компаній та держав стали відігравати торгівельна марка, імідж та бренд. Одночасно зростає роль знань (knowledge resources) як важливого ресурсу в глобальному загальносвітовому масштабі та в локальному випадку для кожної компанії чи країни. Провідні країни сучасного світу живуть вже в інформаційному суспільстві, де існують два головні види нематеріальних ресурсів – інформація та репутація.

Протягом тривалого періоду репутація залишалась у сфері інтуїтивних оцінок. Але особливості економічного розвитку сучасного світу та процеси глобалізації призвели до можливості «виміряти» репутацію та отримати її грошовий еквівалент. Якщо раніше вартість компаній оцінювалася тільки за матеріальними активами, то тепер формула вартості дорівнює сумі матеріальних активів та репутації, причому частка останньої коливається в межах від 40 до 80%. П. Дойль зазначає, що «конкурентна перевага в більшій мірі є інформаційним, аніж матеріальним об'єктом. Вартість створюється за рахунок надання інформації, за допомогою якої покупці можуть вирішувати свої проблеми краще та ефективніше, ніж раніше» [1]. У подібній ситуації абсолютно нового значення набувають поняття конкурентоспроможності держав на світовій арені та їх інвестиційної привабливості. Репутація перетворюється на визначальний чинник економічного зростання не тільки для окремих компаній, але й для держав в цілому.

Першочергове значення репутація отримала у сфері діяльності компаній. Більшість наукових досліджень присвячено саме корпоративній репутації та її управлінню – репу-

* асистент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Панченко Ж.О., 2010

таційному менеджменту. Але як і брендинг, репутаційний менеджмент поступово проник до сфери державного управління, особливо у контексті зміцнення позицій держави на світовій арені. При наявності численних досліджень корпоративної репутації, методів її вимірювання та управління, державна репутація залишається малодослідженим явищем, а її управління - поганоформалізованим процесом. Подібне становище обумовлює актуальність дослідження особливостей використання технологій репутаційного менеджменту в контексті міжнародного позиціонування держав, що є вкрай важливим для України на сучасному етапі її розвитку.

Базовою категорією репутаційного менеджменту є «репутація», до визначення якої доцільно звернутися у першу чергу. Відповідно до «American Heritage Dictionary» репутація це «загальна повага, якою користується об'єкт серед групи людей» [2] або у більш вільному перекладі «загальна оцінка, яку здійснює суспільство (соціальна група) відносно певного об'єкта». Подібне визначення дає і відомий словник Коллінза (Collins Dictionary) [3]. Таким чином, можемо зробити висновок, що репутація у загальному розумінні – це певна властивість об'єкта, яка може бути досліджена, виміряна та змінена. Необхідною умовою дослідження репутації є наявність суб'єкта (суспільства, соціальної групи або так званої «цільової аудиторії»), що здійснює оцінку певного об'єкта – актуалізує інформацію про його властивості.

У статті «The Reputation Landscape» («Репутаційний ландшафт») [4] відомі дослідники Ч. Фомбран (Charles Fombrun) та С. Ван Ріл (Cees Van Riel) пропонують розглядати репутацію (у першу чергу, корпоративну) в 7 вимірах: економічному, стратегічному, маркетинговому, організаційному, соціологічному, бухгалтерському та інтегративному. Інтегративний вимір, на думку дослідників, передбачає, що репутація – це суб'єктивна колективна оцінка надійності організацій з наступними характеристиками:

- репутація – це *похідна, вторинна* характеристика промислової (не фінансової, комунальної чи транспортної) системи, що створює «вихідний» статус організації;
- репутація – це зовнішнє відображення *внутрішньої ідентичності* компанії (думка працівників компанії про її роль в суспільстві);
- репутація походить з попереднього розміщення ресурсів і передісторії (станів системи) та створює *«мобільні бар'єри»* (mobility barriers), що обмежують як діяльність організації, так і реакції конкурентів;
- репутація підсумовує оцінку *ефективності минулої діяльності* різноманітними експертами, які оцінюють здатність і потенціал організації задовольнити різні критерії;
- репутація походить з багаточисельних, але пов'язаних іміджів організації серед всіх зацікавлених сторін та інформує про її *загальну привабливість* для працівників, споживачів, інвесторів та локальних суспільних груп;
- репутація уособлює два фундаментальні виміри ефективності організації: схвалення її *економічної діяльності* та *соціальної відповідальності*.

Таким чином, дослідники пропонують наступне визначення **корпоративної репутації** – колективна репрезентація (уявлення) результатів минулої діяльності організації, що описує здатність організації передавати цінні результати («виходи» системи) багаточисельним зацікавленим сторонам. Репутація вимірює відносне положення організації як стосовно внутрішнього середовища (для працівників), так і стосовно зовнішнього (для акціонерів, зацікавлених сторін) в конкурентному та інституціональному вимірах [4, с.10].

Системний підхід до репутаційного менеджменту, який передбачає уявлення про те, що держава, як і компанія, представляє собою систему – сукупність елементів з обов'язковими зв'язками між ними, дозволяє переносити певні особливості репутації зі сфери компаній до сфери держав. У випадку держави поняття «вартості» набуває не тільки економічного виразу, але й символічного значення у контексті геополітичної позиції держави,

її могутності та ролі, яку вона відіграє на міжнародній арені. Таким чином, вищенаведені характеристики репутації **для держав** (з огляду на зовнішньополітичне позиціонування) набувають наступного вигляду:

- репутація – це *похідна, вторинна* характеристика держави як системи, що створює «вихідний» статус на міжнародній арені;
- репутація – це зовнішнє відображення *національної ідентичності* всередині держави (думка громадян про місце і роль держави на міжнародній арені);
- репутація походить з попереднього розміщення ресурсів і передісторії (станів системи) та створює *«мобільні бар'єри»* (mobility barriers), що обмежують як діяльність держави, так і реакції інших суб'єктів міжнародних відносин;
- репутація підсумовує о*цінку ефективності минулої діяльності* різноманітними експертами, які оцінюють здатність і потенціал держави задовольнити різні критерії;
- репутація походить з багаточисельних, але пов'язаних іміджів держави серед всіх зацікавлених сторін та інформує про її *загальну привабливість* для громадян, туристів, інвесторів, міжнародної спільноти в цілому тощо;
- репутація уособлює фундаментальні виміри ефективності держави, в тому числі схвалення її *економічної діяльності* та *соціальної відповідальності*.

Отже, можна навести наступне визначення **державної репутації** – колективна репрезентація (уявлення) результатів минулої діяльності держави, що описує здатність держави передавати цінні результати («виходи» системи) багаточисельним зацікавленим сторонам. Репутація вимірює відносне положення держави як стосовно внутрішнього середовища (для громадян, населення), так і стосовно зовнішнього (для інших держав, іноземних громадян, туристів, міжнародної спільноти в цілому) в конкурентному та інституціональному вимірах.

У сфері позиціонування держави закономірно постає питання про суттєву різницю між такими загальними поняттями, як **репутація, бренд та імідж.** Всі ці поняття безумовно пов'язані, але мають і принципові відмінності, знання яких є важливим для побудови ефективних комунікативних стратегій.

Звернемося спочатку то корпоративних визначень іміджу та бренду у контексті відмінностей від репутації.

Корпоративний бренд – це сукупність емоційних зв'язків між торгівельною маркою та споживачем, які створюються за допомогою реклами, фірмового стилю та PR [5]. Бренд існує в ігровому просторі. Якщо бренд – це у певному сенсі «обіцянка компанії», заява про те, ким вона хоче бути, то репутація – об'єктивна демонстрація, ким вона є, і як вона виконує свої обіцянки [6].

Корпоративний імідж – це стійкий емоційно забарвлений образ, який формується у свідомості цільових груп у результаті сприйняття інформації про організацію [6]. Репутація ж є категорією, яка формується на основі реального досвіду взаємодії цільових груп із організацією, доказових аргументах, усвідомленого порівняння та оцінках авторитетних експертів. Імідж у свою чергу уявляє собою «поверхневу емоційну категорію, яка ґрунтується на враженнях і не потребує безпосередньої взаємодії з компанією» [6]. Імідж може не відображати окреслених вище економічних і соціальних характеристик компанії. Імідж, на відміну від репутації, можна істотно змінити, при цьому практично нічого не змінюючи в самій компанії.

Наведемо міжнародне визначення іміджу території, яке будо надано Всесвітньою організацією з туризму, - «це сукупність емоційних та раціональних уявлень, що витікають з співставлення всіх характеристик країни, власного досвіду та чуток, які впливають на створення певного образу» [7]. Отже, **імідж держави** можна визначити як відносно стійку та здатну відтворюватися в масовій чи індивідуальній свідомості сукупність емоційних,

раціональних уявлень, настанов та відчуттів людей, які виникають з приводу особливостей держави, складаються на основі всієї інформації, отриманої про державу з різних джерел, а також власного досвіду та вражень [7]. Імідж держави є досить багатогранним, емоційно забарвленим та штучним образом, що створюється у свідомості людей. Експерти Інституту репутації (Reputation Institute) пропонують наступне визначення іміджу (держави або компанії) – сприйняття та асоціації, які виникають у людини, коли вона думає про компанію чи державу [8].

Державний бренд - сукупність цінностей, що відображають неповторні оригінальні споживчі характеристики держави і суспільства, які отримали суспільне визнання й відомість та користуються стабільним попитом споживачів [7]. Державний бренд формується на основі позитивного іміджу та уявляє собою вищий прояв емоційних переваг, важливим фактором конкурентоздатності держави, нематеріальним активом її економіки. Експерти Інституту репутації пропонують наступне визначення бренду – символи та комунікації, які систематично використовуються компаніями або державами з метою підкреслити власну винятковість [8].

У той же час репутацію держави можна описати як динамічну характеристику життєдіяльності держави, що формується протягом достатньо тривалого періоду часу на основі достовірної інформації. Репутація держави уособлює своєрідний комплекс можливостей для реалізації вагомих інтересів членів різноманітних груп цільової аудиторії [7].

Таким чином, репутація представляє собою інтегральну оцінку компанії чи держави всіма її стейкхолдерами (від. англ. stakeholder – акціонер, зацікавлена сторона), що веде до поліпшення відносин і визначає бажану поведінку [8]. Важливою частиною репутаційного менеджменту експерти Інституту репутації також вважають «ідентичність» – внутрішні відмінні та стійкі характеристики компанії або держави. І якщо імідж та ідентичність відносяться до функціональної сфери – імідж до зовнішнього середовища, а ідентичність до внутрішнього, то репутація та бренд - до інтегрального, де бренд характеризується більше внутрішнім середовищем, а репутація - зовнішнім [8].

За останні декілька років увага до проблеми вимірювання та управління репутацією країн різко підвищилася. Це пов'язано із багатьма чинниками, серед яких першочергове місце займає зростаюча глобалізація економічних відносин, геополітичне та інформаційне протиборство тощо. Усвідомлюючи важливість репутації країн для їх подальшого всебічного розвитку, Інститут репутації (Reputation Institute) [9] розробив модель, на основі якої можливе не тільки дослідження/вимірювання, але й порівняння репутації різноманітних країн – the Fombrun – RI Country Reputation Index («CRI») та RepTrak™ [10].

RepTrak™ - це розроблений Інститутом репутації інструмент вимірювання репутації серед всіх зацікавлених сторін – акціонерів, країн, промислових галузей тощо. Модель RepTrak™ передбачає аналіз 23 ключових індикаторів або характеристик, згрупованих у сім напрямів [10]:

1. продукти та послуги;
2. інновації;
3. умови праці/ставлення до персоналу;
4. корпоративне управління;
5. соціальне громадянство/соціальна відповідальність;
6. керівництво;
7. діяльність/результативність.

Ієрархію вищенаведених характеристик або вимірів можна побудувати як на основі дослідження їхнього впливу на репутацію (що керує репутацією?), так і на основі поведінки ключових стейкхолдерів (що можна зробити, щоб вплинути на їх поведінку?). За

даною моделлю Інститут репутації проводить постійні дослідження репутації найбільших світових компаній – у 2008 році у рамках проекту The Global Pulse біло досліджено більше 1000 компаній. Також у 2008 році Інститутом було проведено глобальне порівняльне дослідження репутації 25 найбільших країн світу [8]. Отримані результати да¬ють можливість не тільки визначити рівень репутації кожної країни, але й дослідити, за рахунок яких факторів вона формується.

На основі моделі RepTrak™ було створено інструмент дослідження державної репутації під назвою the Fombrun – RI Country Reputation Index («CRI») [11-12]. Результати адаптації оригінальних вимірів моделі RepTrak™ або так званого «коефіцієнту репутації» в індекс державної репутації (CRI) представлено у таблиці 1.1.:

Таблиця 1.1

RQ (коефіцієнт репутації) оригінальні виміри	**CRI (індекс державної репутації) адаптовані виміри**
Емоційна привабливість	Емоційна привабливість
Продукти та послуги	Фізична привабливість
Фінансова діяльність	Фінансова привабливість
Перспективи та лідерство	Лідерська привабливість
Умови праці	Культурна привабливість
Соціальна відповідальність	Соціальна привабливість

Отримані адаптовані виміри для дослідження державної репутації можна представити у вигляді наступних категорій або інструментів (див. таблицю 1.2.) [12].

Таблиця 1.2

CRI адаптовані виміри	**Адаптовані інструменти дослідження**
Емоційна привабливість	Я поважаю (ДЕРЖАВУ) Мені подобається (ДЕРЖАВА) Я довіряю (ДЕРЖАВІ)
Фізична привабливість	(ДЕРЖАВА) – це чудове місце Громадяни (ДЕРЖАВИ) добре освічені (ДЕРЖАВА) має гарну інфраструктуру доріг, послуг, медичного забезпечення, комунікацій тощо
Фінансова привабливість	(ДЕРЖАВА) – сприятливе місце для бізнесу У (ДЕРЖАВІ) - добре розвинутий промисловий сектор (ДЕРЖАВА) з низькими податками (ДЕРЖАВА) – безпечне місце для інвестування
Лідерська привабливість	У (ДЕРЖАВІ) є харизматичні лідери (ДЕРЖАВА) інформує про бачення майбутнього країни (ДЕРЖАВА) є добре керованою (ДЕРЖАВА) дотримується норм міжнародного права
Культурна привабливість	(ДЕРЖАВА) характеризується соціальним та культурним різноманіттям ДЕРЖАВА) має багате історичне минуле ДЕРЖАВА) пропонує цікаві розважальні послуги
Соціальна привабливість	(ДЕРЖАВА) підтримує «добрі справи» (ДЕРЖАВА) - відповідальний член світового співтовариства (ДЕРЖАВА) підтримує відповідальну екологічну політику

Вищенаведені інструменти дослідження дозволяють проаналізувати як сприймається держава зовнішнім середовищем - **репутаційний аудит**, наприклад, країнами-стратегічними партнерами (а саме їх громадянами, серед яких проводиться соціологічне опитування), та внутрішнім середовищем - **аудит ідентичност**і - громадянами самої країни.

Таким чином, можна представити три основні етапи аналізу державної репутації [13]:

1. проведення діагностичного огляду поточного стану репутації країни;
2. ідентифікація бажаного майбутнього стану;
3. забезпечення ефективного переходу до бажаного майбутнього стану.

Вищенаведені етапи включають наступні процеси:

§ Репутаційний аудит
§ Аудит ідентичності
§ Фокус-групи експертів
§ Комунікаційний та медіа-аудит.

Фокус-групи експертів дозволяють доповнити аудит ідентичності, а **комунікативний** та **медіа-аудит** дозволяють визначити зв'язок або можливий розрив між зовнішніми та внутрішніми поглядами на державу. У вищенаведених процесах широко застосовуються методи як кількісного, так і якісного аналізу.

Отже, можемо зробити висновок, що використання технологій репутаційного менеджменту дозволяє, по-перше, визначити поточну репутацію держави, з'ясувати основні проблеми у цій сфері та виробити ефективну стратегію зміни та поліпшення репутації держави як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі – на міжнародній арені. Позитивна репутація – це своєрідний капітал держави, що в тій чи іншій мірі визначає її місце у світі, впливає на геополітичний статус, реалізацію зовнішньополітичної стратегії та економічний потенціал. Міжнародне позиціонування держави, яке прямим чином залежить від її репутації, відіграватиме дедалі більшу роль в сучасному глобалізованому світі. Для України, як відносно молодої держави, що стверджує себе у міжнародному середовищі, дослідження репутації з метою вироблення ефективної стратегії зовнішньополітичного позиціонування набуває особливої актуальності і відкриває перед дослідниками чисельні наукові і практичні завдання.

Література

1. Дойль П. Маркетинг, ориентированный на стоимость. – СПб.: Питер, 2001.
2. The American Heritage Dictionary of the English Language. BOSTON: HOUGHTON MIFFLIN, 2000
3. Collins Dictionary.Collins CoBUILD; 4th edition, 2003
4. Charles Fombrun, Cees Van Riel The Reputation Landscape// Corporate Reputation Review, Volume 1, Number 1 and 2, November 1997// http://www.reputationinstitute.com/press/1_1_Reputation_Landscape.pdf
5. Трусов Г. Почувствуйте разницу. Между брендом, репутацией и имиджем // http://www.adme.ru/articles/2006/08/10/8111/
6. Литовченко І. Репутація як капітал // Топ-форум «Репутаційний капітал» // http://www.reputationcapital.org/site/files/articles/press/TOP_Forum_Catalog_web.pdf
7. Шаталов Г. Образ, имидж, бренд и репутация региона – что это такое?// http://www.regionpr.ru/page122.html
8. Создание стоимости на основе Вашей корпоративной репутации (презентация) // Reputation capital Ukraine//http://reputationcapital.org/ru/main/audit/
9. Reputation Institute // http://www.reputationinstitute.com/
10. Reputation Institute. RepTrak™ http://www.reputationinstitute.com/advisory-services/reptrak

11. Passow T., Fehlmann R. Country Reputation: From Measurement to Management. The Case of Liechtenstein// 2005 IABC International Conference Washington, D.C. – Washington Hilton & Towers, June 27, 2005 (Session M13) // http://www.iabc.com/conf2005/docs/Tanja_Passow_Rolf_Fehlmann_M13-1.pdf
12. Passow T., Fehlmann R. Country Reputation: From Measurement to Management. The Case of Liechtenstein// 2005 IABC International Conference Washington, D.C. – Washington Hilton & Towers, June 27, 2005 (Session M13) http://www.iabc.com/conf2005/docs/Tanja_Passow_Rolf_Fehlmann_M13-2.pdf
13. Executive MScom Project Team, University of Lugano, Switzerland// Silver Ruler Award for Excellence in Public Relations Measurement «Liechtenstein – Introducing the Global Village: Linking Identity, Reputation, and Communication»// Institute for Public Relations // http://www.instituteforpr.org/research_single/liechtenstein_introducing_the_global_village/

Бальцій Н.*

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Shakespeare's aphorism hasn't lost its depth even now: «Rumor plays the pipe of our mind». State government rests upon the obedience to the high and mighty. And to make this process effective one may leave no stone unturned. We've got used to the idea that social manipulations underlie a ban. But as this subject starts to be talking of it is necessary to admit its antiquity and triviality. Public opinion plays dominant and sometimes decisive role in the democracy. It's powerful instrument for raising a social alarm and drama. You may never overestimate its force. But how a politician can manage such highly explosive resources of his power? The answer is as follows mainly owes to a crafty trick of manipulations of the public opinion and partly of fulfillment of his course of duty. In this sense public opinion manipulations are to be interpret both as the source of distortion and as a way to ensure effective government.

Маніпулювання громадською думкою із застосуванням різноманітних технологій інформаційно-психологічного впливу— є достатньо масовим явищем у світі. Ця тенденція у світовому вимірі вже давно не є новою. З плином часу лише змінюється її особливості та використовувані методи.

У політичному контексті така технологія є пріоритетною як для підтримки населенням рішень владної верхівки, так і для легітимізації правління останньої. Можна бити на сполох, сказавши, що політичне маніпулювання є серйозною загрозою як головним засадам демократичного суспільства, так і особистій інформаційно-психологічній безпеці громадян. Проте це тільки одна сторона медалі.

Варто зазначити, що у класичному розумінні суть демократії— як влади народу— у поєднанні з сучасними технологічними та інформаційними можливостями була б досить небезпечною у випадку неконтрольованого розвитку. Цьому можна знайти цілком раціональне пояснення.

Якщо демократія для подальшого позитивного розвитку суспільства стає своєрідною диктатурою компромісів, то влада, завдання якої— знаходити оптимальний варіант поєднання інтересів своїх громадян, практично змушена, часом, використовувати маніпулятивні прийоми, щоб, мінімізуючи затрати ресурсів та коштів, отримати максимальний ефект впливу на людей, забезпечити їх «добровільну» підпорядкованість для виконання конкретних суспільно-значущих завдань. Деякі дослідники взагалі зазначають, що демократизація суспільного життя, власне, і супроводжується переходом від прямого диктату та поневолення до більш тонких і ефективних методик управління. При цьому не варто забувати, що у Древній Греції— колисці демократії— були й оцінки її як найгіршої з можливих форм правління.

* здобувач кафедри міжнародної інформації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: проф. Фісанов В.П.

© Бальцій Н., 2010

Зокрема, відомий футуролог Елвін Тоффлер у своїх працях зазначав, що найвищу якість та ефективність сучасній владі надає інформація, яка дає можливість досягти тієї чи іншої мети, мінімально витрачаючи ресурси влади; переконати людей в їх особистій зацікавленості в досягненні мети; перетворити противників у союзників. Прийнятність такої практики, попри загалом негативне ставлення людей до будь-якого стороннього несанкціонованого психологічного впливу, напевно, можна було б розглядати як один із численних компромісів, на які змушений іти кожен член демократичного суспільства.

Звичайно, влада в будь-якій державі завжди має спокусу підмінити реальне вирішення складних суспільних проблем його імітацією, приховати власні зловживання. Країни розвинутої демократії— не виняток. До речі, праця знаного американського фахівця Герберта Шіллера «Маніпулятори свідомістю», яка досі є настільною книгою для фахівців з цієї проблематики, присвячена застосуванню маніпуляцій саме в американському демократичному суспільстві.

Сучасне політичне життя є сенс розглядати в ринкових категоріях— попиту і пропозиції. Громадяни розвинутого демократичного суспільства формують свій попит на ефективне управління власною державою. При цьому вони спираються на чітко артикульовані власні інтереси та на відповідну протягом століть сформовану структуру політичних, громадських, професійних організацій та інституцій, які ці інтереси обстоюють. Існує також суб'єктивний, але дуже вагомий фактор— певний рівень політичної культури, який характеризується вмінням громадян— глибоко чи на примітивному рівні, в даному випадку несуттєво— розуміти віддалені наслідки свого вибору.

Всі ці фактори є серйозними противагами маніпулятивним впливам. Велика кількість соціальних акторів та наявність широкої мережі найрізноманітніших економічно-самодостатніх плюралістичних засобів масової комунікації також девальвує спроби влади чи конкретної політичної сили чинити такі впливи. Нарешті, головними критеріями, які дають змогу у країнах розвинутої демократії відрізняти інформаційні технології від суто маніпулятивних є реальні наслідки їх застосування— для суспільства в цілому і кожного громадянина зокрема.

Проаналізуємо трансформації українського новинного телебачення.

Не будемо заглиблюватись в аналіз соціально-економічного стану української держави, оскільки це тема окремих великих досліджень. Але, навіть спираючись на суто суб'єктивні відчуття середнього українського громадянина, не важко констатувати, що необхідність кардинальних змін у сфері— висловлюючись тими ж ринковими термінами— українського «політичного менеджменту» назріла давно. Ця зміна і була успішно реалізована. Але чи став той пересічний українець задоволений її результатом?! Подібне розуміння, очевидно, є і в самої влади. Тож цілком зрозуміло, що інстинкт самозбереження диктує необхідність широкого застосування для позитивної пропаганди і негативної контрпропаганди, а також для надання їм вигляду об'єктивного інформування— методів маніпуляції свідомістю громадян.

Потужність і масштаб застосування маніпулятивних технологій у засобах масової інформації загалом, і у телебаченні (як найвпливовішому ЗМІ в українському суспільстві), зокрема, змушує серйозно замислитися над забезпеченням не тільки демократичних засад реформування українського суспільства, а й інформаційно-психологічного захисту українських громадян.

Адже застосування різного роду маніпулятивних впливів, передусім з метою досягнення чи збереження політичного домінування, призводить у результаті до серйозних розладів суспільного життя, породжує суспільну апатію та відчуження більшості населення від свідомої участі у політичному житті країни. Випереджаючи факти, можна сказати, що останнє часто і є метою політичної маніпуляції.

Наслідок— дестабілізація внутріполітичного життя, стагнація негативних явищ, суттєві труднощі на шляху модернізації українського суспільства.

Загроза тим більша, що в умовах різких суспільних змін, руйнування сталих соціальних структур перед кожною людиною постали зовсім нові, незвичні альтернативи вибору життєвої стратегії. Відсутність достовірної інформації не дає громадянам можливості сформулювати для себе раціональний життєвий проект. Як наслідок, люди відчувають соціальну дезорієнтацію та невизначеність, що, як у замкненому колі, збільшує їх залежність від різноманітних маніпулятивних впливів.

Один із засновників сучасної соціології, дослідник ідеологій Карл Манхейм відзначав, що в моменти глибоких криз відбувається блокування здорового глузду— здатності людини розумно оцінювати стан справ і діяти, виходячи з цієї оцінки. Необхідність обмірковувати і розуміти, що відбувається, перетворюється в цей час у непосильне навантаження, і людина намагається уникнути цієї необхідності, сховатися у сфері ірраціонального. Вона починає виявляти підвищену зацікавленість до окультизму, вивчати гороскопи, вірити астрологам. Психологічний захист особистості проти маніпуляції свідомістю різко послаблюється. Відповідно зростає сугестивність (здатність підпадати під сторонній вплив).

Аналізуючи маніпулятивні можливості засобів масової інформації, важливо зрозуміти їх природу і загальні причини, які обумовлюють їх існування. Деякі відмінності в трактуванні таких причин у різних авторів не є перешкодою для об'єднання їх у три основні групи.

По-перше, це причини, викликані суб'єктивізмом людей, які працюють у сфері мас-медіа. Велика частина спотворень у подачі інформації спричинена їх індивідуально-психологічними особливостями, особистими політичними симпатіями і т.п.

По-друге, це причини, викликані політичними, соціально-економічними та організаційними умовами, в яких діють ЗМІ. Головна з них— залежність медіа від конкретних суспільних суб'єктів— економічна та адміністративна. В ринкових умовах мас-медіа працюють на певних клієнтів— наприклад, рекламодавців та інших замовників, які представляють економічний і політичний істеблішмент— і часто-густо ЗМІ змушені враховувати їх інтереси. Адміністративна залежність проявляється у підпорядкованості своїм власникам та засновникам.

По-третє, ще одна причина зумовлена самим процесом функціонування ЗМІ. Для привернення уваги масової аудиторії ЗМІ при підготовці матеріалів та повідомлень керуються певними загальними принципами. На Заході не тільки експерти та дослідники, а й широка інтелектуальна громадськість глибоко стурбована так званою «шоуізацією новин», передусім— телевізійних, які виробляються комерційними каналами. Російський дослідник Василь Пугачов зазначає, що взяті ЗМІ на озброєння принципи добору матеріалів погано суміщаються з глибокими аналітичними повідомленнями і часто перешкоджають створенню інформаційної картини світу, більш-менш адекватної реальності. Він виділяє п'ять таких принципів:

- пріоритетність (справжня та уявна) і привабливість теми для громадян. Згідно з цим принципом, повідомлення ЗМІ стосуються переважно таких тем, як загрози миру, стабільності та безпеці громадян, тероризм, екологічні та інші катастрофи і т.п.;

- неординарність фактів. Інформація про екстремальні події— голод, війни, жорстокі злочини— домінує над висвітленням подій буденного, звичайного життя. Цим пояснюється, зокрема, схильність ЗМІ до інформації негативного характеру та сенсацій;

- новизна фактів. Привернути увагу населення можуть більшою мірою ті повідомлення, які ще не отримали широкого розголосу;

- успіх. У передачі і статті потрапляють повідомлення про успіхи політичних лідерів, партій. Особлива увага приділяється переможцям виборів або рейтингових опитувань. Культ зірок у політиці, мистецтві, спорті— типове явище для ЗМК у ринковому суспільстві;

- високий суспільний статус. Чим вищий статус джерела інформації, тим більш значною вважається інтерв'ю або програма, оскільки вважається, що їх популярність прямо пропорційна їх суспільному становищу. З огляду на дію цього принципу найлегший доступ до ЗМІ мають особи, які займають вищі місця у політичній, військовій, церковній та інших ієрархіях.

З огляду на вище перераховані фактори в суспільстві створюється образ постійної напруги і внутрішньої підготовки до кризової ситуації, навіть якщо поява такої далека від реальності. Подібний стан не може тривати довгий час і поступово перетворюється у стан апатії і нетерпимості до всього, що пов'язане з політичною сферою. З іншого ж боку та трансформація, яку ми можемо бачити у сьогоднішніх програмах новинного жанру, де в сюжеті подається багато проблем політичного, культурного, етно-національного характеру вимагає від глядачів переорієнтації уваги з власних буденних економічних проблем і розуміння новинної програми як шоу, своєрідної телерозваги.

Тому з одного боку, орієнтація на згадані принципи активізує потреби людей у соціально-значущій інформації, робить їх учасниками інформаційно-комунікативних процесів у суспільстві. Водночас вони дають змогу суспільним суб'єктам змінювати інформацію, процеси її функціонування для маніпулятивного впливу на людей.

В Україні не відлагоджені демократичні механізми, що захищали б медіа від прямого політичного тиску, який в умовах пострадянського суспільства є головним механізмом «замовлення» на використання маніпулятивних технологій. Суворість законів— традиційно для країн пострадянського простору— пом'якшується необов'язковістю їх виконання, спричиненою відсутністю традицій політичної культури та нерозвиненістю громадянського суспільства. Не випадково для визначення своєрідного політичного устрою, властивого для пострадянських держав, західні політологи придумали спеціальний термін— «дефектна демократія».

Український соціолог Сергій Макєєв свого часу, ще до Помаранчевої революції, висловив думку про те, що нинішня українська політична еліта, формально «узаконивши своє перебування при владі, зобов'язалась підтвердити її легітимність за допомогою політичних та економічних успіхів. Якщо ж таких успіхів немає, то доводиться вдаватися до технологій, які здатні компенсувати дефіцит легітимності» [3, С. 4] . Розуміння того, що у цієї бракує раціональних аргументів для збереження свого статусу, підштовхнуло українську владу до рішення посилити боротьбу за політичне «домінування» у віртуальній сфері. Що змінилось з того часу?

У офіційній заяві Білого дому, якою з нагоди святкування річниці революції привітав українців президент США Дж. Буш, підкреслено, що «українська влада отримала історичну можливість і має історичну відповідальність у виконанні обіцянок помаранчевої революції і продовженні перетворення України на демократичну державу» [5]. Результат реалізації цієї можливості ми бачимо у підготовці до других за цей рік дострокових парламентських виборах.

Більш універсальною метою маніпулятивних впливів є консервація стану суспільної пасивності, недовіри до фундаментальних засад демократії та спроможності самих громадян впливати на політичні процеси. Збереження такої ситуації забезпечує всі можливості для політичного істеблішменту зберігати владу виключно завдяки адміністративному ресурсу, хитромудрим політтехнологіям, кулуарним домовленостям та «підкилимним» інтригам.

Серед найпоширеніших прийомів маніпуляцій в телевізійних новинах експерти відзначають наступні: ідентичність інтерпретацій подій в новинах різних каналів; однобічна експертиза, з відповідним підбором експертів, варіації експертних точок зору на користь одного з опонентів і неможливість іншого експерта висловити свою думку або відносно «прісні» використовувані ним аргументи; формування визначеного «порядку денного» в теленовинах (найяскравіші, найгостріші, конфліктні, резонансні, надзвичайно важливі проблемні ситуації, часто без представлення альтернатив їх вирішення); викривлення змісту політичних подій шляхом «компетентного» тенденційного коментування (своєрідна допомога у розумінні події чи факту).

Для визначення способів маніпулятивного впливу та їх певних поєднань в відповідній літературі використовуються різні терміни— такі, як «прийом», «метод», «техніка», «технологія». У той же час, чітких критеріїв їх розподілу на сьогодні не вироблено.

Тому можна вести мову лише про певний підхід до використання термінології. На думку деяких експертів, вживання того чи іншого терміну залежить від рівня узагальнення і універсальності. Наприклад, стале поєднання кількох прийомів може визначатися як метод або техніка, а в окремих випадках, як технологія. Складність класифікації маніпулятивних способів впливу пов'язана ще й з тим, що, як правило, у конкретному процесі комунікації застосовується набір кількох прийомів, не всі з яких повторюються у різних ситуаціях. Визначення такого набору дається переважно за одним з прийомів, який є основним у кожному випадку.

Але для початку означимо найбільш вживаний набір конкретних методів маніпулятивного впливу на людей, якими користуються ЗМІ і телебачення, зокрема. Адже, як казав колись відомий американський соціолог Гарольд Лассуелл, для кожної людини особливу категорію важливої інформації складає знання того, яким чином вона може бути піддана маніпуляції і позбутися того ступеня вибору, який вона могла б мати.

Оскільки ЗМІ мають справу з інформацією, то, відповідно, саме контроль за інформацією дає їм змогу маніпулювати масовою свідомістю.

А інформацію можна: спотворити за допомогою неповної, односторонньої подачі; сфабрикувати, видавши інспіровану інформацію за реальну; відредагувати, додавши власні домисли та коментарі; інтерпретувати у вигідному для маніпулятора світлі; просто приховати.

ЗМІ також можуть: вибірково навести факти в залежності від своєї позиції; супроводити матеріал заголовком, невідповідним до змісту; опублікувати правдиву інформацію тоді, коли вона втратила свою актуальність; подати неточну цитату, вириваючи її із контексту, внаслідок чого вона змінює свій зміст.

Як бачимо, арсенал методів доволі широкий. Фундаментальним механізмом маніпулювання є сугестія, тобто спроба переконати інших у конкретних судженнях без самоочевидних логічних підстав.

Українське суспільство переживає сьогодні цікавий період, особливостями якого є фактичне розчарування пересічних громадян політичними лідерами, що було і до 2004 року, поряд із їх зацікавленням новинними програмами для створення враження обізнаності політичною реальністю, що є характерним саме для сьогоднішніх днів; відхід від обговорення побутових проблем на хвилі підйому політичної кризи, яка постійно присутня у перманентному стані; сприйняття новинних програм як розважального шоу.

Українське телебачення створює нову реальність, відмінну від дійсної, де глядачі не відіграють ніякої ролі, але можуть спостерігати за вчинками інших, є компетентними давати їм свої судження, змінювати свої вподобання і симпатії, не несучи ніякої за це відповідальності, що в реальному житті абсолютно не можливо, що і приваблює їхню увагу до ТБ. Варто зазначити, що ця тенденція західних ЗМІ в українському вимірі добре по-

єднується із соціальними, економічними і культурними трансформаціями. Проте неготовність економічної системи до різких реформ і економічних стандартів і запозичень із Заходу призвели до того, що ми спостерігаємо не стабільний розвиток постіндустріальної (а при м'якших оцінках індустріальної) економіки і суспільства, а локальний, місцевий, досить обмежений розвиток вказаного рівня на тлі загальнонаціонального зубожіння. Те саме стосується й інформаційного виміру. Перше захоплення ажіотажними, резонансними подіями, поданими в новинах на ТБ, змінюється щоденним зіткненням з побутовими важко вирішуваними проблемами. Цей факт ділить реальність на телевізійну і дійсну. Подібна ситуація спостерігалась під час трансформацій після розпаду СРСР; тоді ж на нашому телебаченні з'явились так звані «мильні опери». Сьогодні маємо новинні шоу, де головні ролі грають вітчизняні політики.

Маніпулятивні технології є реальністю для будь-якого правлячого режиму і рівня розвитку суспільства. Але мета їх використання відповідно до вказаних умов відрізняється. Управління суспільством не можливе без переконання у легітимності його повноважень і правильності прийнятих рішень чи реалізованих кроків. У цьому контексті маніпуляція суспільством виступає складовою менеджменту. Відповідно за умов розбіжності політичних обіцянок і результатів їх виконання, маніпуляція суспільною думкою стає ключовою для збереження владних повноважень, але формує відмінну від дійсної реальність, що в результаті призводить до недовіри владі та кризи в усіх сферах суспільного життя.

Література

1. Корнійчук О. «Кінець абсолютної влади» // День.— 2005.— №217.— 24 листопада.
2. Кресіна І. До питання про визначення громадянського суспільства і української революції 2004 року // Політичний менеджмент.— 2005.— №6— С. 3-6.
3. Лігачова Н.,Черненко С., Іванов В., Дацюк С. Маніпуляції на ТБ—К.: Інтерньюз-Україна— 2006.—№ 65 — [telekritika.com.ua].
4. Паніна Н. Українське суспільство 1994-2007: соціологічний моніторинг.— К.: Ін-т соціології НАНУ, 2007.— С. 149.
5. Якушик В. Свобода слова чи висловлювань?// День.— 2007.— № 13. — 1 лютого.

Огризко Р.*

ЄВРОАТЛАНТИЧНІ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ У ЄВРОПІ

Події на Кавказі у серпні ц.р. сколихнули весь світ. Дана стаття не має на меті визначати правих і неправих у цьому конфлікті, але проаналізувати можливі варіанти забезпечення безпеки для України.

Грузія нічого не змогла протиставити переважаючій силі, незважаючи на те, що її армія фінансується уп'ятеро краще за армію українську.

Імовірність збройного конфлікту з Росією відкидається керівництвом нашої держави (незважаючи на те, що упродовж останніх місяців заяви щодо цього почали лунати з вуст відомих європейських і світових політиків та експертів, наприклад, міністра закордонних справ Франції), і, сподіватимемося, у вітчизняних лідерів не виникнуть підстави для зміни такого бачення. Але ще у давнину казали: Хочеш миру – готуйся до війни. Отже, чи готова Україна, в разі чого, захистити свою територію?

На сьогодні існує дві позиції щодо забезпечення безпеки України. Перша – це участь у системі колективного захисту, друга – нейтралітет.

Поговоримо про останню. Одразу слід зазначити, що розмови про нейтралітет нашої держави, закріплений у Конституції – є одним із поширених міфів. Насправді ж, лише у Декларації про державний суверенітет від 16.07.1990р. було зафіксовано «намір» України стати позаблоковою та нейтральною державою. Це пояснювалося прагненням Києва вийти у майбутньому з Організації Варшавського договору.

Однак вже у 1993 році у Законі України «Про основні напрями зовнішньої політики України» зазначалося, що «в умовах зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетного значення набуває проблема створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних інститутів, таких як НБСЄ, РПАС, НАТО, ЗЄС. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки. З огляду на кардинальні зміни, які відбулися після розпаду СРСР і які визначили сучасне геополітичне становище України, проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабної участі у загальноєвропейській структурі безпеки.

10 років по тому – у 2003 році, у законі України «Про основи національної безпеки України» зафіксовано, що до основних напрямів державної політики з питань забезпечення національної безпеки України у сфері зовнішньої політики належить, серед іншого, «забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору...».

Тобто у вітчизняному законодавстві про нейтралітет ані слова. Але уявімо собі, що керівництво України завтра обере саме такий – нейтральний шлях подальшого розвитку держави, і проаналізуємо деякі пов'язані з цим аспекти.

---

* здобувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Огризко Р., 2010

Прихильники такого вибору в якості одного з основних аргументів на свою користь згадують про Австрію, Фінляндію, Швейцарію та Швецію як процвітаючі європейські країни, що не належать до жодного військового об'єднання. При цьому, щоправда, чомусь забувають, про 24 (а після завершення процедури приєднання Албанії та Хорватії – 26) інші держави нашого континенту, які є членами НАТО.

Отже, чи могла б Україна скористатися досвідом вищезгаданої «нейтральної четвірки»? Кожна з них має свою власну історію цього питання. Дещо детальніше про це.

Швейцарія – мабуть «найнетральніша» країна світу має вже майже 200-літню традицію (деякі історики говорять про тисячолітню традицію, водночас у міжнародному праві нейтралітет Швейцарії було визнано на Віденському конгресі у 1815 році), зокрема лише у 2002 році набула членства в ООН. Сьогодні ж кожен швейцарський громадянин чоловічої статі є військовозобов'язаним і до 42 років має регулярно брати участь у військових зборах, які тривають по кілька тижнів. Крім того, він зберігає у себе вдома особисту зброю та військову уніформу і, у разі необхідності, має з'явитися на мобілізаційний пункт упродовж кількох годин у повній бойовій готовності.

Варто згадати і про інше: у банках «альпійської» республіки зберігаються капітали з усіх кінців планети. І, скоріше, саме це допомогло їй зберегти мир під час обох світових воєн (чого не скажеш про Бельгію, нейтралітет якої був двічі знехтуваний Німеччиною перед Першою та Другою світовими війнами).

Можна навести ще кілька прикладів нападу на нейтральні країни, зокрема на Данію, Норвегію, Балтійські країни та Фінляндію на початку ІІ Світової війни. Не допоміг нейтралітет і Афганістану. Радянсько-афганська угода про нейтралітет і взаємний ненапад, що була підписана у 1931 році і продовжувалася кожні 10 років, була порушена СРСР у 1979 році.

Цікавим є факт, що згадані вище Бельгія, Данія та Норвегія, а також дві інші нейтральні країни - Люксембург та Португалія – після завершення ІІ світової війни приєдналися до НАТО (1949 р.).

У 1945 році Австрія як і Німеччина була поділена Великою Британією, СРСР, США та Францією на зони впливу, а перехід до нейтрального статусу у 1955 році відбувся в обмін на виведення з її території військ союзників. Після завершення «холодної війни» нейтралітет країни було адаптовано до нових міжнародних умов і у 1995 році Австрія стала членом ЄС. Її зовнішня політика почала дедалі частіше «розчинятися» у загальному курсі Брюсселя. Наприкінці 90-х років в австрійському політикумі почало серйозно підніматися питання щодо доцільності вступу до НАТО. Упродовж останніх років було внесено деякі зміни у національне законодавство країни. Так, у Законі про діяльність військ, Законі про військову техніку та Кримінальному кодексі було вилучено згадування про закріплений у Конституції нейтральний статус та пов'язані з цим обмеження. У новій редакції австрійської військової доктрини від 2001 р. говориться про те, що Австрія є вільною від союзів, а не нейтральною країною, яка сама вирішує щодо своєї участі чи неучасті у тій чи іншій військовій операції.

У контексті двох скандинавських держав достатньо лише зазначити, що останнім часом там стають дедалі активнішими дискусії щодо вступу до Північноатлантичного Альянсу. Зокрема, 14 серпня 2007 р. Прем'єр-міністр Фінляндії заявив, що перегляд національної політики оборони та безпеки цієї країни, який наразі триває, може завершитись приєднанням його держави до НАТО, адже Фінляндія вже давно тісно співпрацює з Альянсом, зокрема в миротворчих місіях під егідою цієї Організації. У свою чергу, Швеція є країною-учасницею нинішньої миротворчої операції НАТО в Афганістані.

Слід також підкреслити, що всі ці країни є активними учасницями миротворчих операцій ООН. Крім того, Швеція, Австрія і Фінляндія як члени ЄС здійснюють єдину без-

пекову політику Союзу, в рамках якої створені Сили швидкого реагування, що, водночас, надає цим країнам додаткові гарантії безпеки. На користь Швейцарії та Австрії говорить, серед іншого, і їхнє розташування у центрі Європи поміж високорозвинених демократичних країн.

Необхідно зазначити, що високий рівень розвитку згаданих держав робить для них можливим виділяти необхідні суми на оборонні цілі. Загалом, належне фінансування армії у нейтральній державі є значно вищим, ніж у державі, яка є частиною військового об'єднання – наприклад, НАТО. Наприклад, Швеція з її 9,2 млн. населення на оборону витрачає 4-7 млрд. євро на рік, а Україна – 1,78 млрд. дол.

Таким чином, попри той факт, що цивілізоване людство споконвіку було прихильне до миролюбства та неучасті у війнах, що у багатьох країнах виливалося у підтримку ідеї нейтральності (навіть поверхневий аналіз дозволяє стверджувати, що такі погляди зберігаються і сьогодні), необхідність забезпечення безпеки власної держави є сильнішою, а кількість справді нейтральних держав на «нашому» – європейському – континенті стрімко зменшується.

Тепер повернімося до ситуації в Україні. Чи можемо йти мова про нейтралітет нашої держави? Нейтралітет реальний, тобто не самопроголошений, а гарантований іншими впливовими світовими гравцями?

У цьому контексті, мабуть, доцільно нагадати про Будапештський меморандум щодо гарантій безпеки Україні, підписаний у 1994 році Росією, США та Великою Британією (пізніше приєдналися Франція та Китай), унаслідок відмови нашої держави від ядерної зброї. Даний документ жодною мірою не пригальмував РФ у ситуації, що склалася навколо українського острова Тузла, а також 1 січня 2006 року, коли було припинено постачання газу в Україну. Водночас, ми не помітили й жодних рішучих кроків з боку інших підписантів Меморандуму.

Чи є підстави думати, що Росія, навіть якщо Київ відмовиться від курсу на НАТО, не вважатиме наші дії, спрямовані на захист власного інформаційного простору, відзначення тих чи інших історичних дат, дублювання кінофільмів українською мовою тощо достатньою підставою для чергового перекриття газу або інших «дружніх» кроків? Чи прийдуть у такій ситуації інші держави на допомогу нейтральній або позаблоковій Україні?

У своїй статті «Нейтралітет чи капітуляція?», опублікованій 24.09.08 в «Українській правді», колишній депутат Верховної Ради України А.Ткачук вважає, що «будь-яка держава-сусід, чи великий світовий геополітичний гравець, зацікавлені виключно в одному з двох варіантів щодо України: отримати контроль над частиною її території, газотранспортною системою або мати її за союзника у власному таборі для вирішення власних глобальних проблем.»

Про які варіанти колективної безпеки можна сьогодні говорити? По-перше, Організація Північноатлантичного договору – НАТО, по-друге, Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) – т.зв. Ташкентський пакт. Деякі вітчизняні політичні сили останнім часом згадують про спільну європейську безпеку, яка, однак, існує скоріше на папері (наприклад, нещодавно представник Нідерландського інституту міжнародних відносин «Клінгендаль» у публікації, присвяченій тематиці НАТО, зазначив, що «Альянс дійсно має потужні можливості для колективної оборони, а спроможності ЄС обмежуються тільки операціями з підтримання миру», і, з огляду на те, що переважна більшість членів ЄС одночасно входять і до НАТО, покладається скоріше на захисні механізми Північноатлантичного Альянсу). До того ж, ні для кого не є секретом, що членство України в Євросоюзі є сьогодні значно більш віддаленим (і взагалі ще не погоджений країнами-членами), ніж вступ до НАТО, який уже було схвалено на Бухарестському саміті у квітні 2008 року.

З огляду на нашу декларовану і, слід зазначити, досить реальну орієнтацію на західні цінності (адже наразі жодна серйозна українська політична сила не пропонує інтегруватися до євразійських структур, тим більше за рахунок європейського курсу), у вітчизняному політикумі навіть не дискутується можливість приєднання до ОДКБ.

Чи є альтернатива НАТО?...

Дацюк О.*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Важко переоцінити значення особистості лідера у прийнятті соціально значимих рішень та впливі на систему міжнародних відносин. Лідер набуває статусу символу, акумулюючи в собі всі ментальні концепти свого оточення. Його образ, витворений своєрідним симбіозом ідейно-символьних уявлень, набуває полісемантичності. Гармонійність такої складної архітектури цього образу є запорукою успішного здійснення управління і сприятливого сприйняття лідера оточенням (суспільством). Проте саме ця складність образу і є вразливим місцем лідера. Лідер ототожнюється з усім його оточенням, має безпосереднє право на прийняття рішень, що визначають подальший розвиток цієї групи. Відповідно, вплив на таких окремих осіб, що ухвалюють стратегічно важливі рішення у різних сферах суспільної діяльності, котрі визначають хід подальшого розвитку цільової групи впливу (населення держави в цілому, конкретних соціальних груп, окремих об'єднань) завжди був першочерговим інструментом діяльності спецслужб, а також інших закритих формувань (сект, орденів, революційних об'єднань). Результатом багаторічного розвитку різноманітних технологій впливу є концепція спеціальних інформаційних операцій проти суб'єктів, що приймають рішення.

Спеціальні інформаційні операції (СІО) проти суб'єктів, що приймають рішення (СПР) - це комплекс взаємопов'язаних і спланованих дій таємного інформаційно-психологічного впливу на об'єкт впливу шляхом використання його індивідуальних психологічних особливостей з метою включення об'єкта в систему керування задля реалізації цільових програм впливу суб'єкта.

Характерною особливістю подібних спецоперацій є те, що впливаючи на одну особу (хай навіть і з використанням впливу на її оточення), ми здійснюємо керування всією соціальною системою, для якої даний об'єкт є фокусом управління. Суть СІО проти СПР полягає у тому, що вона може збуджувати та скеровувати такі процеси, масштаби яких у багато разів більше за саму операцію.

Оскільки такі спецоперації розробляються під конкретну особу і мають максимально враховувати її індивідуальні психологічні особливості, визначальною запорукою успіху є вичерпне і глибоке психологічне досьє на цю особу. Для цього проводиться психологічний аналіз (візуальний, психобіграфічний і т.д.)

Спеціальні інформаційні операції за приблизно однаковою схемою. Виходячи з загальних положень системного аналізу, вона виглядає таким чином:

1. *Попередній етап.* Метою діяльності на цьому етапі є планування операції, зокрема визначення доцільності її проведення, цілей, завдань, сил і засобів, цільової аудиторії впливу, прийомів і методів впливу тощо.

2. *Інформаційний привід.* На цьому етапі спеціальної інформаційної операції необхідно вибрати і/або створити так званий інформаційний привід. Під інформаційним при-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Рижков М.М.

© Дацюк О., 2010

водом тут і далі розуміємо подію (можливо і «псевдоподію»), що її можливо використати як привід для пропагандистської кампанії або інформаційної операції. Вибір інформаційного приводу становить окрему проблему, яку докладніше розглянуто нижче.

3. *«Розкрутка»* інформаційного приводу. Цей етап є основною частиною будь-якої інформаційної операції. Його сутність полягає у використанні інформаційного приводу задля досягнення цілей операції, тобто для посилення, формування або руйнування певних психічних стереотипів і настанов.

4. *«Вихід із спеціальної інформаційної операції або етап закріплення»*. Найважливіше завдання цього етапу - забезпечення плавкого завершення пропагандистської кампанії або інформаційної операції після досягнення поставлених цілей або через форс-мажорні обставини.

Операції, спрямовані проти СПР, можна розділити на два типи: контактні; позаконтактні, або дистантні.

Контактні операції відомі з давніх часів. Їхнім підгрунтям є ідея підведення агентів до СПР і реалізація через нього впливу на рішення.

Підгрунтям ***дистанційних*** операцій є вплив на емоційну складову особистості. Канали передачі інформації СПР можуть бути найрізноманітнішими. Можна досить ефективно використовувати засоби масової інформації, настінний живопис (графіті), чутки, навіть офіційні документи. Головною вимогою до каналу є максимальна ймовірність доведення інформації до відома СПР. Фахівець у сфері психології впливу американський науковець Р. Чалдіні на основі ретельного аналізу емпіричного матеріалу виокремлює 7 основних механізмів психологічного впливу. Вони побудовані за двокроковою схемою: «посилка» - «відповідь». На базі кожного механізму може бути розроблено сценарій, схему реалізації дистантного впливу на СПР.

Слід зазначити, що СІО проводиться шляхом розповсюдження інформації певного роду (правдивої чи фальшивої) різними способами. Це використання комунікативних технологій з впливу на масову свідомість із довготривалими чи короткотривалими цілями. Треба підкреслити, що СІО створює загрозу не стільки своїм існуванням як явище взагалі, а тим, що вона «вмикає» та запускає в дію речово-енергетичні процеси, а також контролює їх. Суть якраз і полягає в тому, що вона може збуджувати та скеровувати такі процеси, масштаби яких у багато разів більші за саму операцію.

Рівень ефективності інформаційно-психологічного впливу залежить від:

- змісту матеріалу: його складності, конкретності, суспільної значимості тощо. Наприклад, за інших рівних умов, чим простіша інформація, тим більше шансів на те, що дії, до яких вона спонукає, можуть виконуватися автоматично, особливо, якщо не суперечать переконанням об’єкта; чим більш конкретний заклик до дії, тим вищий ступінь автоматизму відповідної реакції;
- психічного стану, що характеризується наявністю високого рівня автоматизму відповідної реакції. Страх, пригніченість, апатія сприяють некритичному й неусвідомленому сприйняттю впливу. Ступінь автоматизму відповіді особистості пов’язана з рівнем усвідомленості й критичності прийняття інформації. Якщо вплив приймається підсвідомо й некритично, то відповідь аудиторії може бути автоматичною;
- часового інтервалу між впливами й відповідною реакцією: із збільшенням часового інтервалу автоматизм відповідних реакцій зменшується унаслідок підвищення критичності і розумової активності об’єкта (це може бути пояснено включенням змісту отриманої інформації в систему знань особистості й усвідомленням його).

При здійсненні інформаційно-психологічного впливу на політичного лідера, *залякування* й *емоційне придушення* часто застосовуються комплексно. Залякування спрямоване насамперед на ініціювання реакції страху, паніки серед людей з метою викликати певну

поведінку індивіда. Емоційне придушення спрямоване на виклик астенічних станів тривоги, депресії, апатії і, у кінцевому підсумку, бездіяльності особистості, нездатності її адекватно сприймати дійсність.

Таким чином гостро постає питання про інформаційно-психологічну безпеку політичного лідера як елемент національної безпеки держави. **Інформаційно-психологічна безпека особистості** (у вузькому розумінні) – це стан захищеності психіки людини від негативного впливу, який здійснюється шляхом упровадження деструктивної інформації у свідомість і (або) у підсвідомість людини, що приводить до неадекватного сприйняття нею дійсності. Отже, спрямувавши зусилля на захист психіки політичного лідера від можливих деструктивних впливів, можна протидіяти СІО того чи іншого спрямування, які являються загрозами національній безпеці держави в цілому.

З метою організації протидії СІО, необхідно знати чинники, які сприяють виникненню ризиків, загроз і небезпек в ідеологічно-інформаційній області держави, з'ясувати їхню сутність, вміти оцінювати та визначати реальність і рівень негативного впливу на політичного лідера.

Література

1. Литвиненко О.В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії. – К.: ВКФ «Сатсанга», 2000.
2. Галамба Микола. Сутність, види та методи спеціальних інформаційних операцій http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2524
3. Петрик В.М., Остроухов В.В., Штоквиш О.А. та ін. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій: Навчальний посібник / За ред. В.М.Петрика. – К.: Росава, 2006.
4. Жарков Яків. Небезпеки особистості в інформаційному просторі. http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2554

Дженкова Г.*

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СПЕЦОПЕРАЦІЯХ ПІД ЧАС ГРУЗИНО-ОСЕТИНО-РОСІЙСКОГО КОНФЛІКТУ

Інформаційна війна між Грузією і Росією супроводжувалася наступними позиціями:

1. Інформаційна ізоляція й тенденційність у подачі подій 8-12 серпня 2008 року була властива як російським засобам масової інформації, так і ЗМІ інших сторін конфлікту.
2. У західних ЗМІ знову актуалізувався образ Росії як гегемона й загарбника.
3. Існує багато міфів про «військове відродження» Росії, її неухильну «мілітаризацію». Військова міць Росії – це теж міф.

У перші дні війни російська сторона мала майже повну монополію на інформацію щодо кількості жертв і, очевидно, користувалася завищеними цифрами для виправдання своїх дій. Грузинська ж сторона не зуміла надати дані щодо реальної кількості жертв у Осетії. Тим часом, поки з російських екранів сунула пропаганда, грузинське телебачення новин взагалі уникало.

Подана телеканалами у перший день інформація радше заплутує, ніж пояснює. Споживач міг просто захлинутися у потоках пропаганди — ЗМІ подавали суперечливу, а часом — кардинально протилежну інформацію про події в Південній Осетії, містах Грузії, яка на виході виявлялася зовсім і не інформацією.

В результаті цієї війни Росія отримала кілька дуже вразливих інформаційних місць:

1. Паралель між сучасною російською владою і гітлерівцями у справі захисту «своїх».
2. Визнання Лавровим, що метою Росії є усунення Саакашвілі.
3. Спроба переконати світову громадськість, що в Осетії відбувається геноцид осетинського народу. Врешті, тепер грузини дуже успішно розвивають тезу про російське мародерство, і поки що Росія не має аргументів для протидії.

Якщо йдеться про поширення російських впливів та збільшення числа прихильників Росії в Україні, то тут, як показує соціологія, Росія програла.

Однак непрофесійність журналістів дозволила пропагандистам використати українські канали для своїх потреб. Нагодою скористалися російські пропагандисти, які мали більший доступ до українських медіа.

Брак стратегічного капіталу в українських медіа не дозволяє редакціям працювати на належному професійному рівні. Держава у цій кризі не впоралася із захистом інформаційної безпеки. Телеканали обрали тактику непроблематизації та не загострення. Сюжетам відверто не вистачало контексту, передісторії, експертних оцінок та коментарів. Інформація, яку надавала російська сторона просто перетрансльовувалась – без коментарів та аналізу. Дуже цікавим фактом є спроба Росії перенести інформаційну війну в американський простір. Спроба не вдалась. Американське громадянське суспільство скоріше обурилося, що йому намагаються нахабно нав'язати сторонню думку.

Загалом ЗМІ використовували дуже традиційні моделі пропаганди. Використовувався, зокрема, прийом міфу. Його основний мотив — натуралізація концепту, тобто якась ідея,

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Романенко Ю.В.

© Дженкова Г., 2010

подія, явище подається так, нібито це природно і не потребує жодного обгрунтування. Часто зустрічалися моменти залякування. На російських було введено дивну термінологію — примус до миру. Дивна формула, яка відсилає нас у передвоєнні роки минулого сторіччя, коли йшлося про умиротворення агресора. Така інформаційна політика завжди має подвійний ефект — його дуже складно прорахувати. З одного боку, люди втомилися від цього і розуміють, що до чого. З іншого боку, ця емоційна лексика, яка звучить (навіть сама тональність голосу), звичайно, не може не впливати. Цією ситуацією дуже легко скористатися. Агресивно налаштовані групи можуть у такий момент накручувати ситуацію. Це може вилитися в якийсь незапланований мітинг, що призведе до дуже конкретних негативних наслідків. Цим легко скористатися, це та ситуація, завдяки якій можна легко маніпулювати суспільними групами.

З перших часів конфлікту зазвучали знайомі вуху європейців і американців терміни «етнічні чистки» і «геноцид», порівняння Цхінвала з Сребреніцею. У відповідь посипалися звинувачення Росії в «надмірному застосуванні сили».

Під час конфлікту використовувалися старі інформаційні технології. Зокрема, загальний, вже відомий набір методів інформаційної протидії, таких як дезінформація і нав'язування громадськості своєї думки. Спостерігалися спроби не допустити журналістів у зону військових дій. Можна було помітити, що репортажі велися тільки у перший день, а далі транслювалися вже зняті одні й ті самі кадри. Відбувався викид великої кількості різнопланової інформації в ефір з метою дезорієнтувати громадськість.

Відчувалося, що велика частина інформаційних повідомлень готувалася не відомими журналістами з підвалів Цхінвалі або Горі, а анонімними політтехнологами з офісів організацій своїх країн, що співробітничають з урядами.

Серед методів пропаганди домінував «Метод великої брехні». Новими засобами були лише масові кібернетичні атаки проти сайтів Грузії та незалежних веб-ресурсів самої Росії.

Ця війна показала, що інтернет випередив телебачення в оперативності та різнобічності подачі інформації з місця подій, тепер диктори новин частіше читають в ефірі повідомлення, які вже розповсюджено в інтернеті, аніж оригінальні повідомлення своїх кореспондентів.

Конфлікт у Південній Осетії дуже яскраво показав, що інформаційна війна здатна не просто виконувати тактичну функцію «зброї підтримки», а здатна перетворюватися в стратегічні засоби, що прямо впливають на міжнародні політичні розклади і не тільки.

Коротаєва К.*

МАНІПУЛЯТИВНІ ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Війни ведуться політичними, економічними, дипломатичними, військовими й інформаційно-психологічними засобами. При цьому роль останніх протягом сторіч неухильно зростає. Це обумовлено тим, що війни по своїй суті стають явищами психологічними.

Багато в чому психологічними є цілі війни. Основними об'єктами ураження стають моральний дух армії, реальний морально-психологічний стан частин і підрозділів, окремих військовослужбовців. Серед засобів впливу на супротивника великого значення набувають психологічні засоби.

Термін «психологічні операції» вказує на те, що для досягнення цілей підривної діяльності широко залучаються висновки психологічної науки й що вона направлена, у першу чергу, на зміну психологічних станів супротивника.

Обґрунтовуючи роль психології в організації й веденні психологічної війни, відомий американський фахівець П. Лайнбарджер підкреслює наступне:

По-перше, психолог може сказати, яким чином збудження можна перетворити на обурення, особисту винахідливість - на масове боягузтво, непорозуміння – на недовіру, забобони – на несамовитість[2].

По-друге, установивши, як налаштований супротивник, і фактори, що визначають його моральний стан, психолог може передбачати поводження військ супротивника в певній обстановці.

По-третє, психолог може дати необхідні рекомендації оперативним працівникам, що ведуть психологічну війну, про дотримання почуття міри, про психологічно доцільне структурування та оформлення інформації.

По-четверте, психолог може порекомендувати засоби й методи пропаганди: радіо, листівки, гучномовні установки, а також поширення чуток, засилання полонених назад т.д. Він може виробити план найефективнішого використання всіх наявних засобів психологічного впливу.

Таким чином, психологія в рамках маніпулятивних операцій: указує на ті особливості особистої та групової психіки, які доцільно піддати впливу; розробляє ефективні методи оцінки психологічного стану супротивника; дає рекомендації фахівцям, що ведуть психологічну війну, з планування операцій; виробляє критерії й методи оцінки результативності ти психологічного впливу на людей [1].

Створюючи науковий фундамент психологічних операцій, воєнні психологи спираються **на досягнення різних психологічних шкіл**. При цьому за основу приймаються наступні положення:

- про вирішальну роль несвідомого в детермінації поведінки людини, про роль механізмів психологічного захисту й способах їх застосування (психоаналіз);
- про рефлекторне закріплення («якір», «зомбування») певним чином сприйняття, переживань, дій, що співвідносяться; про переконливу силу структури, емоційного тону,

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Романенко Ю.В.

© Коротаєва К., 2010

просторово-тимчасових характеристик інформації (біхевіоризм, нейролінгвістичне програмування);

- про ролі «ментальних схем» у сприйнятті людиною навколишнього світу, подій, що відбуваються й інформації (когнітивна психологія);
- про структуру й динаміку потреб людини (гуманістична психологія) та ін.

Психологія допомагає організаторам військово-інформаційних операцій виявляти найбільш слабкі ланки в морально-психологічному стані супротивника й науково обґрунтовано вибудовувати тактику психологічного тиску на нього. Висновки психології активно використовуються для надання розповсюджуваній інформації властивості легкого й швидкого засвоєння. Це досягається шляхом експлуатації закономірностей людського сприйняття, так званих «ефектів». Серед них добре вивченими на сьогоднішній день є: ефект первинності, ефект авторитету, ефект «голос пророка»; ефект повторення; ефект покладання відповідальності й ін. [4].

Маніпулятивні інформаційно-психологічні операції - неминуче явище сучасної війни, важливий й ефективного засіб досягнення тактичних, оперативних і стратегічних цілей. По своїй ефективності вони порівнянні зі зброєю масового ураження.

Таким чином, об'єктивним явищем сучасних війн виступає прагнення протиборчих сторін підірвати моральний дух і бойові потужності військ супротивника. У цих цілях створюються відповідні сили й засоби, обґрунтовуються принципи їхнього практичного застосування. Військово-інформаційні операції, при їх вмілому плануванні й здійсненні, є ефективним засобом досягнення військових цілей невоєнними засобами.

Література

1. Лайнбарджер П. Психологическая война. – М., 1958.
2. Андреева Г.М. Социальная психология. М., 2001
3. Караяни А.Г. Информационно – психологическое противоборство в современной войне. – М.,1997
4. Караяни А.Г., Размазнин А.Н., Целыковский В.А. Информационно – психологическое противоборство: сущность, содержание, методы. – М., 2003

Кравчук М.*

ДИНАМІКА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО РИНКУ УКРАЇНИ (2007-08)

Telecommunications development in the world today is characterized by further convergence with the sphere of television. As the experts note, such convergence appears in combining television, telephony and broadband Internet services in an integrated proposal for the customer. Ukraine is not an exception from the world tendency. Recent years in Ukraine have been marked by entry of so called «mobile TV» services into the market – this type of services is proposed by the leading mobile operators of Ukraine: the Closed Joint-Stock Company «Kyivstar GSM» (TM «Kyivstar», «Ace&Base», «DJUICE»), Closed Joint-Stock Company «Ukrainian Mobile Communications» (TM «UMC», «SIM-SIM», «JEANS»), Limited Liability Company «Astelit» (TM «Life:)»). This year «mobile Internet» (the open international standard of data transmission «WAP», GPRS networks, etc.) has strengthened its position in the Ukrainian market.

Одна зі стратегічних для будь-якої країни галузей – галузь телекомунікацій – відіграє величезну роль у збалансованому розвитку глобальної та регіональної економіки. Вона є з'єднувальною ланкою для:

- промислової сфери
- сфери послуг і споживачів
- різних географічно розрізнених частин країни
- економічних центрів

Вже зараз неймовірно збільшені потоки інформації – телефонні розмови, факсимільна інформація, електронна пошта, масиви даних та телебачення – показують, якою мірою світ стає ще більш залежним від засобів телекомунікацій, які змінюють бізнес, стиль життя, суспільство в цілому.

Загальновідомим є той факт, що телекомунікації України значно відстають від телекомунікацій розвинутих країн як за обсягами, так і за рівнем технологій. Ринок телекомунікацій України – достатньо відкритий та лібералізований за останні 8 років.

- Телефонна щільність у розвинутих країнах складає біля *60 телефонних номерів на 100 чоловік,* тоді як в **Україні – 20**, а, наприклад, у Польщі, яка так само, як і Україна, вважається країною, що розвивається, – 24,6.
- Інтернетом у розвинутих країнах користуються 1*5-20% населення*, **в Україні – 1%**, а у Польщі – близько 5%.
- Щодо мобільного зв'язку, то у розвинутих країнах – *близько 30 телефонів на 100 чоловік*, **в Україні - 0,3**, а у Польщі близько 7.
- По міжнародних та міжміських розмовах спостерігається відставання України від Польщі десь у 5 разів. *Послуги зв'язку в рік на одну особу у розвинутих країнах складають 254 дол.*, **в Україні – 20,6**, а у Польщі – 65,7.

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Даниленко С.І.

© Кравчук М., 2010

Загалом розвинуті країни вкладають у розвиток зв'язку до 20% від її доходу, країни, що розвиваються – близько 31%, слаборозвинені – 68,5%, тоді як в Україні - 18,1%, а у Польщі – 42,2%. Звідси й відповідні результати.

Галузь телекомунікацій в Україні поділяється на два крупних сегменти:

1. *електрозв'язок.* Електрозв'язок має два основні напрями:

• Наземний (фіксований чи дротовий). Включає телефонний, телефонний міський, телефонний сільський, телефонний міжміський, телефонний міжнародний зв'язок. Сюди ж можна віднести Інтернет (хоча зараз Інтернет переміщується й у радіозв'язок)

• Радіозв'язок. Належить супутниковий, стільниковий, пейджинговий, транкінговий зв'язок

2. *поштовий зв'язок.*

Одним з найдинамічніших за останні роки сегментів українського телекомунікаційного ринку є мобільний зв'язок. Але довготривала економічна криза та нестабільність вітчизняного законодавства суттєво пригальмувала розвиток українського ринку мобільного зв'язку. Однак, як і інших галузей економіки. Більш того, мобільний зв'язок, як один з найприбутковіших напрямів діяльності, потрапив під пильну увагу контролюючих, інспектуючих та інших подібних «експроприюючих» органів. Також порівняно динамічною сферою українських телекомунікацій можна назвати Інтернет. Необхідно зазначити, що скільки існує та розвивається вітчизняний сегмент Інтернету, впадає в око один не дуже приємний факт – складається враження, що «існує та розвивається» він тільки у Києві. В інші регіони протягнено лише невеличкі джерела виділених каналів від крупних київських провайдерів. Але не слід забувати, що перші виділені канали, наприклад, з'явились не в Києві, а в Харкові, що помітна частина найкращих інформаційних ресурсів України знаходиться не тільки у Києві, але й в Одесі, Донецьку, Дніпропетровську.

Щодо сегмента електрозв'язку, то рівень телефонізації в Україні на сьогодні у два рази нижчий, ніж у країнах Центральної та Західної Європи. Із загальної кількості діючих у телефонній мережі АТС 21,1% належать електронним та квазіелектронним, решта – морально застарілим аналоговим. Щільність телефонного зв'язку, як вже зазначалося, становить близько 20,1 телефонів на 100 осіб. Кількість основних телефонних номерів складає в Україні близько 9 млн., з яких 86,6% встановлено у міських телефонних мережах, 13,4% - у сільських.

Використання сучасного потенціалу телекомунікацій в Україні можна охарактеризувати за такими основними показниками:

- основні ресурси мереж фіксованого телефонного зв'язку (приблизно 60 відсотків) морально застаріли і фізично зношені;
- мережа ліній проводового та ефірного телерадіомовлення зношена приблизно на 90 відсотків, а близько 80 відсотків передавального обладнання є застарілим, що не дає можливості розвивати нові види послуг;
- значна частина персоналу, що працює на старому обладнанні, потребує перепідготовки для роботи в сучасних умовах та на сучасному обладнанні;
- сучасними можна вважати засоби мереж рухомого (мобільного) зв'язку, кабельного телебачення та комп'ютерного зв'язку (мережі Інтернет).

Зробивши висновок, можна сказати, що у сфері телекомунікацій України існують такі проблеми:

• низький рівень забезпечення населення, підприємств, установ і організацій інтерактивними телекомунікаційними послугами;

• нерівномірність забезпечення телекомунікаційними послугами та обмеженість доступу користувачів до загальнодоступних телекомунікаційних послуг (особливо у сільській, гірській місцевості і депресивних регіонах);

• використання на стаціонарних телекомунікаційних мережах морально застарілого та фізично зношеного аналогового обладнання, що стримує розвиток телекомунікацій та негативно впливає на ефективність роботи операторів телекомунікацій;

• наявність великої кількості операторів телекомунікацій (видано майже 700 ліцензій), що призвело до нескоординованості їх дій та відсутності єдиного підходу до вирішення проблемних питань розвитку телекомунікацій;

• неефективне використання можливостей прокладених волоконно-оптичних ліній зв'язку та побудованих стільникових мереж операторами телекомунікацій;

• недостатній регуляторний вплив держави на ринок телекомунікацій;

• недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення розроблення наукового підходу до визначення принципів державної політики щодо регуляторного впливу на ринок телекомунікацій.

Стан ринку телекомунікацій на 2007-2008 роки:

Сфера телекомунікацій.

Рівень проникнення рухомого (мобільного) зв'язку в загальній кількості населення України склав 119,3%. Це більш ніж у 4,3 рази перевищує рівень забезпечення фіксованим телефонним зв'язком. ВАТ «Укртелеком» продовжує будівництво мережі рухомого (мобільного) зв'язку III покоління UMTS (торгова марка «U'tel»). Зростає кількість абонентів зв'язку стандарту CDMA: на сьогодні їх нараховується близько 490 тис. ВАТ «Укртелеком» збудовано та введено в експлуатацію понад 58 тис. номерів АТС, що майже вдвічі перевищує обсяг аналогічного періоду минулого року. З початку року Укртелеком встановив 60 тис. основних телефонів, зокрема пільговим категоріям – майже 6 тисяч. Щільність основних телефонів на 100 мешканців України складає 27,8 од. ВАТ «Укртелеком» збудовано та введено в експлуатацію 340 км волоконно-оптичних ліній зв'язку, що в 1,8 рази перевищує обсяги I кварталу 2007 року. За останніми даними, налічується 3,4 млн. абонентів кабельного телебачення. Тобто 18,7% сімей України користуються кабельним телебаченням (рік тому цей показник складав 17,8%). Найвищий відсоток таких сімей у Севастополі, Києві, Дніпропетровській, Сумській, Львівській, Полтавській та Луганській областях.

Сфера поштового зв'язку.

УДППЗ «Укрпошта» введено в експлуатацію після завершення реконструкції та капітального ремонту 6 об'єктів поштового зв'язку, виконано низку заходів з оновлення технічних засобів і автотранспорту, удосконалення техніко-технологічної інфраструктури та забезпечення розширення спектру надання новітніх послуг. На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 17 січня 2008 року №15 «Про внесення змін до п.2 постанови Кабміну від 9 січня 2008 року за №1» з лютого 2008 року структурними підрозділами здійснюється доставка та виплата компенсаційних коштів вкладникам Ощадбанку. Станом на 28.03.2008 громадянам України виплачено 36,3 млн.грн. знецінених вкладів.

Інтерес громадян України до загальнодержавних видань зростає.

Як засвідчили підсумки передплатної кампанії на 2008 рік, передплачено 18,3 млн. прим. разового передплатного тиражу усіх груп видань, що складає 105,5% до рівня тиражів 2007 року. Передплатний тираж збільшився на 8% - до 11,4 млн. прим., а зарубіжної періодики – зменшився на 9,8% і склав 46,5 тис. прим.

Показник Інтернет-аудиторії в Україні - 17,8 користувачів на 100.

Сфера інформатизації.

Будівництво сучасних волоконно-оптичних ліній зв'язку з впровадженням технологій CWDM та DWDM, розвиток мережі широкосмугового доступу є одними з пріоритетних напрямків розвитку телекомунікаційних мереж. Протягом I кварталу поточного року тривало розгортання мереж бездротового доступу за технологією Wi-Fi (нині налічується

195 таких точок). Це сприяло розширенню можливостей широкосмугової мережі передавання даних та розвитку сегмента бездротового доступу в публічних місцях (готелях, аеропортах, виставкових центрах, кафе, навчальних закладах тощо) найбільших міст та обласних центрів України. Зростає аудиторія абонентів широкосмугового доступу до мережі Інтернет: цей показник складає близько 1200 тис. користувачів. Розбудова телекомунікаційної мережі, впровадження новітніх технологій та підвищення рівня платоспроможності населення є важливими чинниками зростання чисельності Інтернет-аудиторії. Станом на 01.04.2008 кількість активних користувачів мережі Інтернет склала 17,8 од. на 100 жителів, тоді як на початок року цей показник складав 12,6 од. Нерівним залишається розподіл користувачів мережі Інтернет по регіонах. Упевнену позицію лідера продовжує займати Київ – 58% загальної чисельності користувачів. Далі, у порядку зменшення частки користувачів, - Одеса, Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Львів, Крим та Запоріжжя (їх сумарна частка складає 31%). На решту ж регіонів припадає лише 11 %. Кількість веб-сайтів - 41,5 тис., кількість реальних хостів у національному домені мережі Інтернет – 215,5, кількість діючих доменів в українському сегменті мережі Інтернет - 89,2 тис.

Середньомісячна заробітна плата в галузі зв'язку зросла більш як на третину.

До бюджету та Пенсійного фонду сплачено майже 1,6 млрд.грн. податків, зборів та обов'язкових платежів. Це на 16,2 % перевищує показник аналогічного періоду минулого року. Зокрема державними підприємствами зв'язку – 204,9 млн.грн., що на 41,2% більше аналогічного періоду минулого року. Середньомісячна заробітна плата в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах основної діяльності зросла порівняно з І кварталом 2007 року на 34% і склала 1160 грн., а в науково-дослідних установах та організаціях зв'язку - на 37,2% і складає 1970 грн.

Можемо зробити висновок, що для ефективного розвитку телекомунікацій України, ринок повинен здійснюватися за такими основними напрямами:

- прискорення розвитку телекомунікаційних мереж з використанням новітніх технологічних досягнень (радіотехнологій, волоконно-оптичних, пакетних технологій тощо);
- сприяння реалізації регуляторної політики у сфері телекомунікацій, спрямованої на об'єднання (консолідацію) можливостей суб'єктів ринку телекомунікацій з метою розв'язання основних проблем сфери, підвищення ефективності їх діяльності.
- удосконалення нормативно-правової бази у сфері телекомунікацій.

Матвієць А.*

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку суспільства політичні комунікації займають все більшу части ну інформаційного простору. Враховуючи політичну необізнаність більшої частини електорату, часто політична сила робить основну ставку на харизматичного лідера. Для створення позитивного іміджу політика і політичної сили загалом важливо вміти користуватись невербальними засобами комунікації, оскільки вони сприймаються реципієнтом на рівні підсвідомості. Дослідження, аналіз і вміле використання невербальних засобів комунікації відіграє одну із ключових ролей у політичній комунікації.

Комунікація як процес означає перекодування вербальної комунікації в невербальну і з невербальної – у вербальну сфери. Історично комунікацією було саме це: змушення іншого до виконання тої чи іншої дії. Саме для цього і реалізується передача інформації між двома різними автономними системами, якими являються два індивідуума. Комунікація – це не лише акт свідомого, раціонально оформленого обміну мовною інформацією, але і безпосередній емоційний контакт між її учасниками.

Почуття і емоції є податливішими і вразливішими для маніпулятора, котрий використовує невербальні засоби, оскільки вони сприймається людиною на підсвідомому рівні і вміле їх використання є тим інструментом, який допомагає проникнути у підсвідомість особи.

Політичний символізм - невід'ємна частина ідеології, політики, культури, без символіки неможливо уявити собі жодне громадське об'єднання. Під політичною символікою здебільшого розуміються символи, що існують і використовуються в політиці для ідентифікації політичної партії, громадської організації. Політична символіка – це сукупність виразних засобів, що надають політичному життю, політичній дії, різним формами матеріальної політики явний, особливо очевидний або навпаки, прихований сенс. Існує декілька класифікацій політичної символіки, проте доречно було б навести лише ті її різновиди, які використовуються найчастіше в політичній рекламі і антирекламі зокрема.

Конгруентні та не конгруентні невербальні сигнали та їх вплив на аудиторію.

Аналіз використання невербальних засобів на прикладах публічних виступів політичних лідерів: Беназір Брутто, Віктор Ющенко.

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що невербальна комунікація, що є дуже важливим фактором міжособистісного спілкування людей, у політичній комунікації має набагато більше значення, ніж у будь-якому іншому. Від грамотно надісланих невербальних сигналів залежить імідж політика, а отже, його рейтинг.

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Даниленко С.І.

© Матвієць А., 2010

Михальська О.*

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПОШУКИ КОНСЕНСУСУ

Україна і Польща вступили в XXI сторіччя з історично новою якістю двосторонніх відносин. Зусиллями політичних та інтелектуальних еліт обох країн вдалося досягти певних успіхів у процесі міжнаціонального примирення та порозуміння, визначити площини взаємовигідного співробітництва. Попри те, що Україна проводить політику на розбудову відносин з численними країнами Європи і світу, розвиток багатоаспектних взаємин з Польщею носить пріоритетний характер.

Історія сучасних українсько-польських відносин починається 2 грудня 1991 р., коли Республіка Польща першою у світі офіційно визнала державну незалежність України, а вже 4 січня 1992 р. між нашими державами було встановлено дипломатичні відносини. Загалом у розвитку відносин незалежної України з Польщею можна виділити чотири періоди:

1. 1992-93 рр. – встановлення контактів, «відкриття» України для польської політичної еліти, підписання перших двосторонніх документів, спільне вивчення можливостей партнерів;
2. 1993-99 рр. – розвиток міжвідомчих зв'язків та договірно-правової бази, виведення двосторонніх відносин на рівень стратегічного партнерства;
3. 1999–2003 рр. – наповнення реальним змістом українсько-польського стратегічного партнерства, що стає важливою складовою базових цінностей європейської спільноти. Польща, водночас із вирішенням завдань вступу в ЄС та НАТО, сприяє зближенню України з ними, стає «провідником» у здійсненні євроатлантичних та європейських інтеграційних прагнень нашої держави;
4. З 2004 р. основним аспектом двосторонніх відносин стали політичні консультації, спрямовані на підготовку України до вступу до ЄС та входження до Шенгенської зони.

Нормативна база, що є основою для формування українсько-польських політичних взаємин та їх всебічного аналізу, включає «Декларацію про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин», «Договір між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво», «Спільну декларацію Президента України і Президента Республіки Польща», «Спільну заяву Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання», «Декларацію Міністрів закордонних справ Республіки Польща і України про основи формування польсько-українського партнерства».

Важливими джерелами із зовнішньополітичної діяльності України і Польщі виступають також промови перших офіційних осіб держав. Офіційні виступи українських Президентів Л.Кравчука, Л.Кучми, В.Ющенка та польських лідерів А.Кваснєвського і Л.Качинського дають змогу скласти цілісне уявлення про напрямки, цілі, пріоритети української та польської зовнішньої політики, а також їх взаємодію.

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ас. Кучмій О.П.

© Михальська О., 2010

Сьогодні у відносинах з Республікою Польща напрацьовується модель відносин України з розширеним Європейським Союзом. Українсько-польське співробітництво характеризується динамічним поступальним розвитком, що зумовлюється збігом національних інтересів країн-сусідів у багатьох сферах, їх глибинними історичними та культурними зв'язками. Міждержавним взаєминам притаманна висока інтенсивність двостороннього діалогу на найвищому, а також на регіональному та місцевому рівнях, зростання гуманітарних контактів та розгалужена мережа постійних консультаційних механізмів двостороннього співробітництва.

Зростають і поглиблюються культурні і гуманітарні контакти між нашими країнами, чому сприяє успішне проведення у 2004 році програм Року Польщі в Україні, а у 2005 – Року України в Польщі. Співробітництво у галузі культури та освіти протягом останнього часу, набирає нового виміру: у жовтні 2001 р. у м. Любліні, за ініціативи Президентів України та РП, відкрито Європейський колегіум польських та українських університетів, здійснюються спільні дослідження в галузі історії українсько-польських стосунків, україністики та полоністики. Велика увага приділяється забезпеченню представникам національних меншин - польської (147 тис. чол.) в Україні і української (близько 37 тис.) - в Польщі, належних умов для вивчення рідної мови.

Як бачимо, українсько-польські відносини охоплюють практично всі площини двосторонньої взаємодії держав, а також євроатлантичних структур. Як будь-якій системі, що розвивається, для них характерні періоди активізації і певного охолодження, пошуку компромісів. Такі коливання рівнів розвитку взаємин пояснюються внутрішньополітичними факторами, світовою кон'юнктурою, а також економічною взаємозалежністю не тільки на двосторонньому, а й багатосторонньому рівнях.

Якщо з середини 90-х років XX ст. українсько-польським відносинам притаманна динаміка нарощування потенціалів двосторонньої взаємодії, що дало привід оголосити відносини стратегічними, то з початку нового тисячоліття спостерігається певне охолодження у двосторонніх відносинах.

Можна припустити, що причини зазначеного полягають в активному просуванні в ці роки Польщі до євроатлантичних структур. При цьому простежується певна закономірність: етапи дистанціювання від України збігалися у часі з успіхами Польщі на шляху просування до НАТО і ЄС. Країні необхідно було вирішити безліч проблем, найболючіші з яких пов'язані зі станом сільського господарства, вільним рухом робочої сили, переглядом законодавчої бази, вибором торгівельних партнерів та ін. У геостратегічному вимірі до цих питань додається насторожене ставлення з боку ЄС до Польщі як до «проамериканського троянського коня» її партнерів по ЄС — провідних країн Європи — Франції і Німеччини. Намагання Польщі підтримати Україну саме в цей період негативно сприймалося в деяких країнах Євросоюзу.

Окрім того, переосмислення суті і змісту українсько-польських відносин польські урядові кола пов'язують зі зміною стану польсько-російських відносин, що останнім часом набули «здорового прагматизму й історичної відповідальності». Польськими ЗМІ тиражувалася ідея про переорієнтацію зовнішньої східної політики на Російську Федерацію, яка, як зазначалося в урядовій «Жеч посполіта», «завжди йшла назустріч полякам, починаючи з М. Горбачова, який разом з керівником польської держави вперше (за роки існування СРСР) заявили про примирення, розв'язали проблему Катині».

Охолодження у відносинах Києва і Варшави було наслідком не лише політичних причин. До них додається і те, що Польща не задоволена реаліями нинішньої політики українських владних кіл, які віддають перевагу російському капіталу. Тим часом, польський економічний потенціал розглядає Україну як широкий ринок збуту, тобто зону потенційного розширення економічної експансії. Україна для Польщі є другим за обсягом ринком

збуту польських товарів серед країн Центральної та Східної Європи (після Чехії) та посідає за цим показником 11 місце серед країн світу. Польща посідає п'яте місце серед партнерів України за імпортом і четверте — за експортом.

Не сприяє поліпшенню відносин двох країн і розгорнута кампанія конфронтаційного характеру, що мала місце у польських засобах масової інформації щодо минулого і майбутнього України.

До цього додаються невирішені проблеми українських ветеранів, які опинилися на польській території, захист мовних прав національних меншин – усе це вилилося у протистояння певних політичних сил, метою яких є нагнітання негативу в українсько-польських відносинах.

Тому сувора об'єктивна реальність вимагає від обох країн тісної взаємодії та поглиблення політичного діалогу з метою налагодження системи двостороннього стратегічного партнерства.

Носенко А.*

ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ КОРПОРАЦІЙ ФРН ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

Кількість акторів на політичній арені збільшується з кожним днем. Держава для забезпечення своїх інтересів використовує не тільки спеціалізовані установи, міжнародні організації, відомства, партії, неурядові організації, а залучає частіше до здійснення своєї політики і забезпечення інтересів – нові суб'єкти, які мають вплив і можуть гарантувати розширення аудиторії прихильників. В умовах глобалізації більшість демократичних країн світу залучають до зовнішньополітичного діалогу - телекомунікаційні корпорації. Винятком не стала і ФРН.

ФРН - є прибічником представницько-демократичного типу політичної комунікації, за яким телекомунікаційні корпорації є носіями мас-медіа, перетворюються дедалі більше на «четверту владу», але необхідно відзначити доволі врівноважену взаємодію, а також співпрацю між телекомунікаційними корпораціями та державою.

На сьогодні Німеччина контролює близько 35% телекомунікаційної сфери в Європі. Маючи таку потужну базу країна може розвивати і реалізовувати на цій платформі будь-які політичні та економічні інтереси. Держава сама іноді виступає акціонером телекомунікаційних корпорацій, наприклад, «Deutsche Telekom AG» і тим самим контролює 100% більше ніж 26 дочірніх підприємств у 20 країнах Європи і ще 12 підприємств понад у 10 країнах світу.

Також ФРН змогла встановити жорсткий контроль і сильну концентрацію своїх корпорацій на ринку преси та телебачення. Її «чотирма великими» газетними концернами є «Bertelsmann», «Axel-Springer», «Bauer» і «Burda». Вони видають найбільшу в Німеччині частину газет та журналів з великим накладом, мають своєму підпорядкуванні інші європейські та неєвропейські компанії, і значною мірою беруть участь у приватному ринку телерадіомовлення. Німецький концерн «Bertelsmann AG» – вважається однією з найбільших медійних груп у світі, яка працює в 50 країнах світу. Про масштаби діяльності компанії свідчать і статистичні дані за 2007 рік. Корпорація контролює 18% у США, 32% у Німеччині, 44% в Європі (не враховуючи Німеччину) та близько 6% телекомунікаційного ринку в інших країнах. Інший концерн «Axel-Springer Verlag AG» має теж потужні позиції на європейському ринку: випускає найбільшу в Європі газету «Bild», має в своєму прес-портфоліо 170 газет та журналів, 50 он-лайн пропозицій своїх газет та журналів, і бере активну участь у телерадіомовленні.

Однією з найпотужніших телерадіокомпаній, яка в той самий час є і телекомунікаційною корпорацією, є «Deutsche Welle», завдання якої полягає в тому, щоб передавати розгорнутий образ Німеччини. «Deutsche Welle» поєднує в собі аспекти як публічної, так і культурної дипломатії. Телерадіокомпанія представляє багатомовні телерадіопрограми, які через різні супутники транслюються по всьому світу. Телерадіокомпанія передає

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Кучмій О.П.

©Носенко А., 2010

близько 100 годин телерадіопрограм німецькою, а також 29 годин іншими мовами – як по Європі, так і за її межами, таким чином вона розповсюджую офіційну думку Берліну і створює німецько-орієнтований простір у світі. Крім цього, у 2001 р. вона запустила «German TV», що повністю складається з того, що надають канали «ARD» – об'єднання публічно-правових телерадіомовних компаній федеральних земель і «ZDF» – об'єднання публічно-правових телерадіомовних компаній федеральних земель, центральний канал, який транслюється в усіх федеральних землях.

Саме на прикладі найбільших телекомунікаційних корпорацій, які були створені у ФРН, а тепер успішно функціонують на території Європи, можна дійти висновку, що коли країна має такий телекомунікаційний капітал – вона може впевнено забезпечувати свої як політичні, так і економічні, культурні, соціальні інтереси. Розгалужена система телекомунікаційних корпорацій, які володіють найновішими та найшвидшими засобами розповсюдження інформації, може впливати на висвітлення подій, подавати необхідну точку зору на всесвітній загал, акцентувати увагу на важливих позиціях та інтересах держави.

Такий плюралізм взаємодії у зовнішньополітичному діалозі між державою та телекомунікаційними корпораціями зумовлює ефективне здійснення стратегічних цілей і позитивний образ держави на політичній карті світу.

Огризко Є.*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ КАНДИДАТІВ У ПРЕЗИДЕНТИ США У 2008 РОЦІ

Вибори президента США мабуть стануть однією з найцікавіших подій 2008 року. Попри те, що вибори відбуваються кожні чотири роки, цьогорічні суттєво відрізняються від президентської гонки 2004 року. Адже кандидати, їхні програми, прагнення і бачення майбутнього США дуже різняться одні від одних. Ці вибори уже встигли охрестити «вирішальними для США в XXI столітті» і недарма.

Вибори 2008 несуть з собою зміну, тим більше після фінансової кризи, що приголомшила Штати у вересні. Опитування свідчать про те, що більше 80 % виборці розуміють, що країна іде невірним шляхом чи не в тому напрямі. Вибори точно увійдуть в історію або першим афро-американським президентом, або першою жінкою віце-президентом.

Як і у 2004 році головні питання – Ірак, Афганістан, проте зараз зовнішню політику затьмарили економічні проблеми. Інші важливі моменти стосуються охорони здоров'я, енергетичної політики, цін на газ та збільшення рівня безробіття. Починаючи з етапи праймеріз і до етапу загальних виборів, кандидати позиціонують себе агентами змін. Зазвичай, партія, що не при владі у Білому Домі закликає до змін. Цього року обидві партії заявляють про «зміни» замість «ще більше того самого».

Кандидати активно пропагують ці ідеї у «рекламній війні», що набула небувалих роз махів як за кількість, так і за вартістю. Реклама моментально створюються у відповідь на рекламу опонента і зразу ж ідуть в ефір новин. Манера цьогорічних рекламних роликів відчутно різкіша і більш агресивна порівняно з попередніми виборами.

«Спочатку держава»

Реклама Джона Маккейна переважно про Барака Обаму. Наслідуючи приклад виборів 2004 року, у рекламі республіканців перш за все дається характеристика кандидата від демократів. У додаток до спроби зобразити Обаму як ліберального демократа, що заохочує збільшення податків, його намагаються в рекламних роликах зобразити знаменитістю, що неготова керувати державою. Однак після висунення кандидатури Сари Пелін на посаду віце-президента реклама Маккейна набула кращого забарвлення. Замість того, щоб фокусуватися на питаннях досвіду та готовності бути головнокомандуючим, останні реклами Маккейна заявляють, що Обама – це небезпечний вибір, тому що «ми недостатньо знаємо про нього». Передвиборча кампанія Маккейна уникає питань економіки, газу, зовнішньої політики тощо, оскільки це явні мінуси республіканців, реклама спрямована на відвертання уваги на ці ключові моменти, а замість того привернення уваги до вад Обами. Можна вже зараз сказати, що кампанія стала піком його довгого й насиченого життя і роботи на американському політичному олімпі. До неї він ішов послідовно, невідступно і довго — приблизно останні років десять.

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Кучмій О.П.

© Огризко Є., 2010

«Зміни, в які ми віримо»

Кампанія Барака Обами створювала певну кількість позитивних реклам, що наголошують на словах «цінності» та «робота», зображуючи його як людину, з якою виборцю робітничого класу буде приємно. Імідж Обами – це лідер, який не буде грати за традиційними правилами гри великої політики, той, що відрізняється від інших. Хоча реклами Обами більш позитивні порівняно з рекламою Маккейна, здійснювалися велика кількість, так званих, атакуючих реклам. Як колись реклами Білл Клінтона в 1996 році зв'язували Боба Дойла з Ньютон Ґінрічем, так майже усі зустрічні реклами Обами стосуються відносин Маккейна і президента Буша, чий рейтинг суттєво впав. Зводячи Маккейна і Буша до купи, рекламна кампанія Маккейна намагається дискредитувати імідж Маккейна як самостійного політика. В останні тижні Обама будував свою наступальну стратегію на тезі про те, що перемога Маккейна — це на роки подовження політики адміністрації Буша. Загалом твердження не зовсім правдиве, але як засіб для боротьби з опонентом цілком підійшло.

Вибори ще не закінчилася, а зібрані кошти на кампанію вже б'ють усі рекорди. Згідно з останніми даними тільки за вересень цього року Барак Обама зібрав 150 мільйонів доларів внесків на свою передвиборну кампанію. Разом з тим дані вказують, що кандидат від республіканців витрачає більші ресурси на штати, за які ведеться боротьба. Так наприклад, загальні витрати рекламної кампанії Маккейна на 10 ключових штатів становить 11 мільйонів доларів, тобто 60 % від свого рекламного бюджету, а Обама - 17,5 мільйонів, відповідно тільки 46 %. Таким чином можна сказати, що республіканці відійшли від звичної тактики і намагаються завоювати електорат «не-червоних» штатів.

Опанасюк О.*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУ В УКРАЇНІ

Питання електронного уряду з кожним роком набуває все більшої ваги. На сьогодні це поняття уже не є цілком новим і невідомим, як це було кілька років тому. Збільшується кількість країн, які починають усвідомлювати переваги електронного уряду. Однак, на відміну від тих, хто вже пройшов правове і нормативне забезпечення цього процесу, визначився з тим, яке саме суспільство хоче будувати, в Україні всі ці питання є відкритими.

Слід відзначити, що стосовно самого поняття «електронний уряд» (е-уряд) ведуться заповзяті дискусії. Так, одні дослідники вважають, що е-уряд - це уряд який має власний електронний портал; інші - уряд, який активно взаємодіє з громадянами за допомогою мережі Інтернет, третя точка зору стосується того, що під е-урядом - розглядається вся сфера послуг, яка надається державою та відповідними її органами своїм громадянам.

Загалом, електронний уряд - це не просто система надання державою та її органами послуг (у тому числі й відповідної інформації) громадянам на основі їх активної взаємодії за допомогою нових інформаційних і комунікаційних технологій, а й передусім модернізація самого процесу державного управління згідно нових умов суспільного розвитку.

Громадяни багатьох держав (основним чином, США, Великобританії, Швеції, Данії, Норвегії, а також Коста-Ріки, Катару, Об'єднаних Арабських Еміратів, Латвії, Естонії, Чехії та багатьох інших країн) уже давно користуються перевагами електронного урядування.

З метою визначення, чи застосовує держава методи електронного урядування, використовують певні критерії-етапи. Таких етапів виділяють щонайменше чотири:

1. Інформування громадян про діяльність органів виконавчої влади і місцевого самоврядування через Інформаційні технології (ІТ).

2. Організація електронного документообігу в органах влади і місцевого самоврядування.

3. Забезпечення можливості звернення громадян до органів державної влади через ІТ.

4. Надання адміністративних послуг через ІТ.

Виходячи з наведених етапів, стає зрозумілим, що Україна перебуває на етапі інформування органами влади про свою діяльність. Лише в деяких органах влади застосовують певні елементи електронного документообігу (Державна податкова адміністрація, Пенсійний фонд, Міністерство внутрішніх справ, Держкомстат, Ліцензійна палата, Торговельно-промислова палата, Держкомпідприємництва, Держстандарт, Міністерство освіти і науки, Державна митна служба).

Аналізуючи ситуацію в Україні можна виділити ряд проблемних питань, що заважає нормальному функціонування електронного урядування.

По-перше, існує проблема доступу до Інтернету.

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Панченко Ж.О.

© Опанасюк О., 2010

Наступною проблемою є кваліфікація державних службовців. Навіть якщо практично всі кабінети державних службовців і обладнані комп'ютерами, то працювати з ними уміють далеко не всі, не говорячи вже про користування Інтернетом.

Важливо зазначити, що головна помилка при трактуванні функцій і призначення електронного урядування полягає у сприйнятті його швидше як чергового прикладного рішення, способу модернізації вже існуючих структур та відносин, а не як самостійної ідеї комплексної трансформації принципів організації управління державою. Коли в країнах, що вже запровадили електронне урядування в більшому чи меншому обсязі, воно розглядається скоріш як концепція, спрямована на підвищення ефективності діяльності держави в цілому.

Неналежно виконується обов'язок органів влади розміщувати на власних веб-сторінках необхідну інформацію, що ілюструє призначення, компетенцію того чи іншого органу.

В Україні ініціатором запровадження електронного уряду може бути лише держава.

Можна виокремити ще одну, надзвичайно важливу, якщо не основну, проблему, що стоїть на заваді електронному урядуванню в Україні. Це –питання фінансування, яке повинно забезпечуватися з бюджету.

Позитивним кроком, фундаментом для побудови електронної України, електронного урядування, електронного документообігу, а також забезпечення інформування громадян, є створення і функціонування веб-порталу органів виконавчої влади, призначеного для інтеграції веб-сайтів органів виконавчої влади та розміщення інформаційних ресурсів відповідно до потреб громадян (уведений в дію в листопаді 2002 року).

Загалом, Україна має досить солідну базу для швидкої і успішної реалізації проекту Е-Уряд.

По-перше, ІКТ досить швидко впроваджуються у життя, що розвиває спільноту потенційних користувачів послуг Е-Уряду.

По-друге, маємо непогану кібернетичну школу, яка щорічно постачає велику кількість добре підготовлених фахівців.

По-третє, досить швидко розвивається виробництво власних комп'ютерів та програмного забезпечення і зв'язок.

По-четверте, світова спільнота налаштована на надання конче необхідної допомоги у створенні Е-Уряду.

Щодо нормативної бази, то свідчення цього є відповідні Укази Президента України та Постанови Кабінету Міністрів України, законопроекти розроблені як окремо Державним комітетом інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України й Державним комітетом зв'язку та інформатизації України, так і спільними зусиллями.

Осадчук О.*

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА КОРОЛІВСТВА ІСПАНІЯ В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Кожна держава в сучасному світі прагне займати гідне положення на світовій політичній арені та мати свій хоча б один регіон впливу. Якщо раніше такої мети можна було досягти як правило лише військовими засобами – захопленням територій та встановленням власного режиму – то сьогодні, в еру новітніх технологій та панування інформації, методи дещо змінились. При умові побудови виваженої, прорахованої до найменших тонкощів, грамотної зовнішньої політики, інформація стає потужним засобом не тільки створення образу країни, а й впливу.

Королівство Іспанія, як одна з найбільших та розвинених країн Європи прагне відновити сьогодні свій вплив на ті регіони світу, з якими її пов'язує історія, мова, культура, а також закріпитися в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, розуміючи недостатню поінформованість місцевих жителів про країну та свої реальні можливості розвитку міцних стосунків з найбільшими країнами регіону. Завдяки своїй зацікавленості в результаті та грамотним діям, Іспанія стає яскравим прикладом розробки та втілення стратегії інформаційної політики, досвід якого можуть перейняти інші країни, що мають схожу ситуацію, в тому числі, і Україна.

Під інформаційною політикою розуміють комплекс політичних, правових, економічних, соціально-культурних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення конституційного права громадян на доступ до інформації. Зазвичай довгостроковою стратегічною метою інформаційної політики є забезпечення переходу до нового етапу розвитку країни – побудови демократичного інформаційного суспільства та входження країни до світового інформаційного суспільства. Об'єктами інформаційної політики є друковані засоби ЗМІ, електронні ЗМІ, засоби зв'язку, інформаційне право, інформаційна безпека. Інформаційну політику можна також розглядати як інструмент політичного впливу та засіб досягнення політичних цілей: суб'єкти інформаційної політики здатні за допомогою інформації впливати на свідомість, психіку людей, їх поведінку та діяльність як в інтересах держави та і громадянського суспільства, так і у власних інтересах. Останнім часом інформаційна політика все частіше розглядається саме в останньому з зазначених аспектів, оскільки це саме той інструмент, за допомогою якого держава «просуває» себе на міжнародній арені, створює потрібний імідж як себе, так і певних подій, тримає під контролем певний регіон або державу, здійснює пропаганду, а отже, є важливою складовою зовнішньополітичної діяльності держави.

Частіш за все, планування стратегії інформаційної політики у сфері міжнародних відносин покладається на Міністерство закордонних справ (МЗС) у якості одного з напрямів його діяльності. Інформаційну політику МЗС Іспанії здійснює Головне Управління із зовнішньої комунікації (ГУЗК), який напряму залежить від Міністра. Серед сфер діяльності ГУЗК найважливішими є такі: інформаційна документація та переклади, «вироблення інформації», класифікація інформації, отримання, передача та поширення інформації, ство-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Запорожець О.Ю.

© Осадчук О., 2010

рення та проведення кампаній з поширення інформації. Окрім того, в структурі МЗСКІ є спеціальні департаменти, так звані «Дома», які координують інформаційну політику держави в кожному з регіонів. Таким чином, на сьогодні Іспанія забезпечена необхідними структурними підрозділами для створення та закріплення бажаного нею іміджу в практично усіх географічних регіонах світу. Останніми роками найбільшу увагу іспанська влада приділяє простору Азійсько-Тихоокеанського регіону, оскільки згідно останнього проведеного опитування всі посли Іспанії в Азійсько-Тихоокеанських країнах погодились з тим, що їх держава не відіграє в регіоні ролі, гідної країни, що є восьмою за економічною потужністю в світі. Для покращення ситуації, спеціальною організацією при МЗС Іспанії – Casa Asia (Азійський Дім) – було розроблено план дій, який включає в себе, окрім стратегій розвитку співробітництва з країнами регіону в галузі економіки, виробництва, туризму, торгівлі, освіти, культури та науки, також і рекомендації щодо покращення іміджу країни, оскільки саме вірно розроблений імідж держави є тим базовим капіталом, завдяки якому можливо забезпечити захист в нещодавно встановлених економічних та зовнішньополітичних відносинах, адже можливість ефективного впливу в значній мірі залежить від образу, з яким асоціюватиметься дана країна.

Згідно розробленої стратегії, інформаційна політика Іспанії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні має включати наступні дії: просування іспанської мови та культури, поширення присутності Іспанії у віртуальному просторі Азійського, поширення інформації про туристичну привабливість країни, участь у великих виставках різного спрямування, що проводяться на території азійсько-тихоокеанських країн, підтримка спортивного іміджу країни в рамках кампанії Олімпійських Ігор 2008 року, присутність іспанського телебачення в країнах регіону, поширення впливу інформаційної агенції EFE, покращення ставлення до іноземних партнерів, що ведуть свій бізнес на території Іспанії, полегшення процедури отримання візи для навчання, розповсюдження інформації та просування позитивного іміджу Іспанії завдяки футболу.

Отже, завдяки представленню різносторонніх даних про державу, інформаційна політика Іспанії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні дозволить їй створити певне уявлення про країну, поширити свою мову та культуру, посилити економічні та бізнес-зв'язки, підтримати та закріпити імідж туристичної країни та посилити інформаційну присутність через пресу та телебачення. Звернувшись до стратегій та результатів роботи Іспанії, Україна може знайти потрібну для своєї інформаційної політики «базу», на якій залишиться лише побудувати план дій, адаптований для нашої реалії. Для цього потрібні бажання та зацікавленість керівництва країною – все інше: кадри, ідеї, розробки – вже давно є і лише чекає свого часу.

Рижков М.М.,[*]Поліщук І.[**]

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИСТОЯННЯ ЗА 2008 РІК

Перш ніж аналізувати протистояння Росії та України в інформаційній сфері розглянемо підґрунтя для інформаційної позиції будь-якої країни – державну політику в інформаційній сфері. Що цікаво, то при аналізі більшості інформаційних статей в сфері інформаційної політики Росії домінують такі поняття як «інформаційні загрози», «інформаційна безпека Російської Федерації», «психологічний вплив інформаційних технологій». Стосовно законодавчої бази, так Росія прямо заявляє, що недостатній інформаційний контроль Російської Федерації в країнах колишнього СНД прирівнюється до загрози безпеці Російської Федерації. З огляду на це не дивно бажання Кремля зберегти контрольні позиції на території України. В даній ситуації всі сфери життя суспільства (не тільки політика) активно використовуються як засіб маніпулювання.

В Росії навіть і не приховують, що в них державна інформаційна політика в українському векторі єдина, системна та спланована. Діяльність засобів масової інформації усіх форм власності скоординована і спрямована на досягнення конкретних цілей та завдань, які формулюються у Кремлі.

Стосовно розробки своєї інформаційної політики Росія не економить коштів і визначає такі їх джерела розбудови інформаційного суспільства (Згідно з Концепцією формування і розвитку єдиного інформаційного простору Росії і відповідних державних інформаційних ресурсів) [5]

- кошти бюджетів всіх рівнів, які виділяються в рамках окремих програм
- кошти позабюджетних фондів, які виділяються на регіональні та інші програми інформатизації
- кошти комерційних структур, які залучаються на вигідних для таких структур умовах
- кошти з прибутку, який здобувається в обмін на інформаційні послуги.

Цікавим є рівень доступу громадян Росії до інформації (посилаючись на Федеральний Закон про Інформацію, інформатизацію та захист інформації РФ) [8] – є відкрита інформація та закрита, яка поділяється на державну таємницю та конфіденційну інформацію, а коли інформація є відкритою і закритою визначає Державна Дума.

Стосовно України, то інформація з обмеженим доступом поділяється на два різновиди - таємну і конфіденційну. Відповідно до Закону України «Про інформацію» до таємної інформації відносять такі відомості, розголошення яких завдає шкоди особі, суспільству і державі, та яка включає до свого складу державну або іншу визначену законом таємницю [3]. Перелік видів таємної інформації визначається державою і закріплюється законодавчо.

Державна таємниця включає в себе відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення

---

[*] професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

[**] студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

© Рижков М.М., Поліщук І., 2010

яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визначені у встановленому законом порядку державною таємницею і підлягають охороні державою [2].

Але справа в тому, що в України нема конкретної стратегії протидії інформаційним загрозам а також відсутні прописані положення стосовно розбудови інформаційної політики хоча б по відношенню до сусідів, особливо до таких небезпечних як Росія. Але спробуємо прослідкувати інформаційні заходи України та Росії за поточний рік.

Російська інформаційна політика в Україні активно втручалась у внутрішні справи сусіда, і Україна всі удари приймала на себе, намагаючись дати відповідь, але чи це в неї вийшло і чи є перспективи на не тільки протистояння а й на відстоювання власної позиції шляхом провадження активного інформаційного впливу в Росії?

Інформаційне протистояння двох держав має багато граней, які розкриваються в певних політичних позиціях. Розглянемо проблемні ситуації, де найбільш можна прослідкувати цю боротьбу. Слід також зазначити, що нема про що говорити коли навіть в російські дослідники українсько-російських відносин найчастіше вживають такі поняття як «нестабільність», «декларативне співробітництво», «стагнація», «погіршення». [1]

Останнім часом динаміка двосторонніх відносин сусідів призупинилась і згідно з дослідженнями виокремились такі конфліктні точки:

Газове питання – Росія постійно звинувачує Україну в несанкціонованому відборі газу з магістральних трубопроводів та хронічній несплаті боргів за енергоносії. Інформаційна політика Росії ведеться в цьому напрямку таким чином, що більшість росіян вважає, що це і справді так. До того ж, Росія використовує газове питання в якості інструменту шантажу і впливу на політику України.

Питання чорноморського Флоту – питання виведення чорноморського Флоту Росії з території України в 2017 році неабияк турбує як Україну так і Росію. Цікавими в даному питанні є заяви колишнього президента Росії, очільників Міністерства оборони та Генерального штабу, в яких містилися неприховані погрози Україні. Невипадково провідні російські військові та політики висловлюють упевненість у тому, що Севастополь залишиться головною базою ЧФ і після 2017 року. На основі таких впевнених заяв недивно, що значна частина жителів Севастополя та деяких інших районів Кримської автономії вважає приєднання Криму до України великою історичною помилкою та з нетерпінням очікує на її виправлення. [6]

Цікаво проаналізувати останні тенденції в інформаційній політиці України стосовно Чорноморського Флоту, особливо позицію Секретаріату Президента, яка жорстко ставить питання контролю за пересуванням бойової техніки, підрозділів із зброєю і крупних підрозділів військовослужбовців. Це почало непокоїти владу Росії, яка визнає такі заяви контролю власної національної безпеки України як провокацію.

Або згадаємо жорстку позицію української влади під час Осетинського конфлікту, коли прохання української сторони про перевірку складу на кораблях, які перетинали кордон України знайшло значний опір російської сторони.

Мовне питання - російська сторона на офіційному рівні різко негативно відреагувала на рішення Конституційного Суду України щодо використання державної мови. Більш того, були заяви про утиски російськомовного населення в Україні та їх дискримінацію, хоча поняття дискримінації мабуть представникам Росії невідомо. Адже в його правовому значенні дискримінація означає надання переваги всім мовам крім однієї (російської), а в Україні визначається лише українська мова як офіційна, а розмовляти поза державною службою можна будь-якою мовою, без виділення кращих і гірших.

Розглянемо інформаційне забезпечення мовного питання з точки зору Росії та України. МЗС Росії засудив кроки українського керівництва, направлені на як вважає Російська Федерація гуманітарну дискримінацію російського населення і витіснення

російської мови і культури з України. Представник МЗС Росії закликав українську сторону усвідомити можливі катастрофічні наслідки подібного розвитку подій для російсько-українських відносин. Було прокоментовано рішення Національної ради з телебачення і радіомовлення України, яка припинила у ряді українських регіонів реєстрацію деяких російських телеканалів, як не відповідних українському законодавству. Було також зазначено, що така «політика» України відобразиться на відносинах двох держав не найкращим чином. А насправді Україна всього лише вдосконалила застаріле законодавство, що вже давно потребувало змін.

Розбіжності у зовнішньополітичній сфері – Росії невигідна співпраця України з Заходом, а особливо з НАТО, а Україна в свою чергу не зовсім хоче бути частиною ЄЕП. Якщо ж говорити про справжній стан речей, так Росія підписала цілу низку угод, які стосуються її співпраці із НАТО на 2008 рік, але пересічний росіянин дуже мало поінформований про реальну інтенсивність діалогу Росії з Альянсом. На сьогодні політика євро- та євроатлантичного партнерства й інтеграції України піддається серйозному випробуванню російським фактором.

Виходячи з настанов про неприпустимість втілення цивілізаційного вибору України на користь «Заходу» і переслідуючи цілі з недопущення долучення України до його двох визначальних формацій – НАТО та ЄС, Москва вдалася до політики «на випередження» в межах відносин з державами Євросоюзу, окремо – Єврокомісією та структурами НАТО; активна і надзвичайно складна дипломатія донедавна велася із Вашингтоном. Ця політика виразилася в проведенні гранд-пропагандистської кампанії на основі масованої інформаційно-аналітичної та мас-медійної діяльності з нівеляції членства України в НАТО; у середовищі європейського політичного та ділового кола майстерно здійснювалася «дипломатична місія» з дискредитації міжнародної репутації України, маркування її як держави «російської сфери». [4]

В цьому контексті Москвою була проведена ефектна робота, наслідком чого стало відчуження частини європейського та американського політикуму від ідеї розширення НАТО та ЄС на Схід, що й спричинило параліч політики ЄАІ України. Звинувачувати з боку Києва Захід в недалекоглядності та зраді було б можна, як би сам Київ, по-перше, розгорнув енергійну інформаційну й дипломатичну кампанію з викриття російської політики «на випередження», а по-друге, не допустився тотожного «промаху» у себе вдома.

Свою спроможність щодо пливу на європейське позиціювання стосовно міжнародних проблем Москва демонструвала не раз. Однак, для забезпечення «гарантій успішності» російської політики з протидії українській політиці ЄАІ, Москвою було розгорнуто й інший напрям діяльності – внутрішньо український. І якщо, попри усі зауваження, політику ЄАІ України можна назвати задовільною, то політику запобігання і протидії посиленню російського впливу в Україні інакше як «ігноруванням» не назвеш.

В той час як Київ докладав зусилля у політиці партнерства та інтеграції до НАТО і Євросоюзу (що йде врозріз із російськими геополітичними уявленнями), Москва впродовж тривалого часу (щонайдалі від 1997 р.) всіляко зміцнювала свої позиції в Україні. Робота велася як на «національному» рівні, так і на «регіональному», передусім в середовищі апаратів усіх без винятку центральних органів державної влади України; територіально – концентрація зусиль була здійснена щодо Криму, Луганська, Харкова, Донецька. Потужна робота також велася і в середовищі політичних сил, як правило, під час виборчих кампаній шляхом політ-технологічного та фінансового «сприяння», що виливалося як не в безпорадне партійне маневрування навколо проблем державної політики України, то в деактуалізацію об'єктивних проблем цієї ж політики, у спотворення її цілей/завдань, викривлення у баченні пріоритетності, способів і засобів втілення національних інтересів України. [4]

Одним з чільних напрямів цієї роботи стало «налагодження і всіляке зміцнення зв'язків» з проросійськи налаштованими особами та організаціями. Її розвитку неабияк сприяв «російський бізнес» в Україні, який був і до нині залишається політично заангажованим Кремлем у справи зовнішньої політики Росії. Цей бізнес виконував і виконує триєдине завдання: «шукати «своїх людей» і корпоратизувати їх – залучати до співпраці «на спільне українсько-російське благо» – вести справу до набуття контролю у відповідних галузях/секторах». Тотожним чином до російських планів були залучені в Україні й проросійські клерикальні кола, які діяли і діють не менш активно, ніж бізнесові.

Таким чином, якщо говорити про той самий Крим, який Україна так боїться втратити, то фактично скоро вона його фактично втратить, адже більшість майна на півострові належить саме російським власникам, адже вони розуміють, що цей важіль є важливим у здобутті фактичної влади.

Такого плану робота підсилювалася й постійно зростаючою інформаційною діяльністю, що базувалася на масштабній технічній і людській інфраструктурах. Інформаційна політика Москви розвивалася одночасно з невпинним посиленням аналітичної роботи проросійських «мозкових центрів», ростом їх кількості, формуванням автономних між собою проросійських експертних мереж в Україні.

В даному контексті цікаві останні тенденції розвитку міжнародних відносин. Нещодавно був підписаний договір про взаємодію між ООН і НАТО. У МЗС Росії цей факт викликав подив, оскільки, як стверджує керівництво зовнішньополітичного відомства, Росія як постійний член Ради безпеки ООН не була повідомлена про підготовлюване підписання документа. Цей крок мав би насторожити Росію та Україну в контексті майбутнього поширення впливу такої організації як НАТО.

Насамкінець, розглянемо цікаве протистояння Міністерств Зовнішніх Справ двох країн у сфері проголошення небажаних осіб на території сусідів. Зазначимо лиш рівень загрози таких осіб – якщо «загрозливі» громадяни України створюють небезпеку Росії в Україні, просто відстоюючи національні права України як незалежної країни, то Україна визнає небажаних осіб громадян Російської Федерації коли вони відкрито провокують народ України та застосовують психотехнології впливу. Розглянемо таку особу на прикладі Володимира Жириновського, депутата, віце-спікера Держдуми РФ, який дуже вдало використовує психотехнології у своїх виступах.

Володимир Вольфович неодноразово висловлював шовіністичні твердження щодо України, зокрема, озвучував ідею приєднання України до Росії: «Якщо Януковичу вдасться провести федеральну реформу, відбудеться розпад України і входження її південних і східних регіонів в РФ. Тоді в Росії з`являться Одеський, Харківський, Дніпропетровський і Луганський округи». Також в ефірі українського телебачення спростував репліку колеги по Думі Бориса Нємцова щодо небажання, аби Україна увійшла до НАТО: «Я хочу навпаки, щоб Україна вступила до НАТО, й українські хлопці поверталися з Іраку в трунах». В такому коментарі використовуються стереотипи, образи, вплив відбувається на рівні почуттів та емоцій, а моделюються уява та поведінка, що підсвідомо формує потрібний світогляд з метою залякування населення України та дається неправдива інформація з метою впливу на громадську думку та негативного скерування населення України щодо вступу в НАТО. [7]

Росія стосовно України веде інформаційну, дипломатичну та енергетичну війни; провокації відбуваються мало що не що тижня, а відповідь України занадто слабка щоб з нею хоча б хтось рахувався, тому потрібно активно вести політику не тільки «відповіді на інформаційні провокації», а й спробувати аналітичний підхід «передбачення інформаційних загроз» з боку такого чудового «старшого брата».

Україна намагається гідно протистояти інформаційним провокаціям Росії. Називає небажаних осіб з числа Росіян в Україні відповідає на різкі заяви в бік України не менш гострими відповідями, проявляє підтримку Грузії в її Осетинському конфлікті з Росією. Але всі ці дії неконсолідовані, немає єдиного прописаного напрямку між гілками влади і кожен робить що захоче і як захоче. МЗС України намагається взяти на себе відповідальну роль, але розбіжності в позиціях різних гілок влади, недостатньо зважене використання інформаційної зброї, нестача досвіду не дають можливості для України гідно відповідати Росії. До того ж, не потрібно забувати, що Україна не повинна бути ворогом свого сусіда, Росії, а повинна змусити Росію поважати себе та бути на рівних, а це досягається не агресією і не поступливістю, а єдністю, силою та стратегією, чого Україні не вистачає.

Література

1. Дослідження Центру Разумкова: http://www.razumkov.org.ua/files/category_journal/NSD3_ukr.pdf
2. Закон України «Про державну таємницю» в редакції Закону «Про внесення змін до Закону України «Про державну таємницю» від 21 вересня 1999 року, http//www.rada.kiev.ua (5 січня 2006 р.).
3. Закон України «Про інформацію».
4. Інформаційно-аналітичний центр Чернівців: http://www.cvi.net.ua/komentari.php?action=show&id=577
5. Концепція формування і розвитку єдиного інформаційного простору Росії і відповідних державних інформаційних ресурсів: http://www.sbras.nsc.ru/win/laws/russ_kon.htm
6. Стаття «Просуществует ли Украина до 2017 года?»: http://www.economica.com.ua/top/article/113247.html
7. Стаховський Дмитро «Персони нон-грата в Україні. Чи зможе Янукович їх реанімувати?» http://www.unian.net/ukr/news/news-164162.html
8. Федеральний Закон про Інформацію, інформатизацію та захист інформації РФ: http://www-sbras.nsc.ru/win/laws/in-low.html

Сербіна К.*

КІБЕРТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ

Перехід на методи електронного управління технологічними процесам дає підстави для появи принципово нового виду тероризму – кібертероризму: втручання в роботу компонентів телекомунікаційних мереж, які функціонують у середовищі комп'ютерних програм чи несанкціонована модифікація комп'ютерних даних, яка викликає дезорганізацію роботи критично важливих елементів інфраструктури держави і створює небезпеку загибелі людей, спричинює настання значної майнової шкоди чи інших суспільно небезпечних наслідків.

Трагічні події 11 вересня 2001 року в США переконливо довели органічний взаємозв'язок і неподільність національної, регіональної та глобальної безпеки в умовах сучасної цивілізації. Відбулася не стільки зміна пріоритетів безпеки, скільки нове розуміння підходів до її забезпечення, так як світ опинився на порозі нової доби – доби зміни уявлень про вирішальні можливості держави в забезпеченні сталого розвитку суспільства та безпеки громадян.

Наприкінці XX – на початку XXI століття змінюються погляди на головний суб'єкт і об'єкт безпеки. Якщо раніше головним об'єктом захисту були територія, кордони, державний устрій, людські і матеріальні ресурси суверенної держави, а вона перебирала на себе виконання цих завдань шляхом створення та утримання силових структур (була головним суб'єктом безпеки), то зараз удари терористів спрямовані на мирне населення та інфраструктуру, а існуючі силові структури від самого початку не були призначені для боротьби з новими загрозами (збройні конфлікти всередині держав на етнічному, релігійному або політичному підґрунті; міжнародний тероризм; нелегальне поширення наркотиків і зброї; неконтрольована міграція; «інформаційні війни», які впливають на регіональну та глобальну безпеку і є тіньовою стороною глобалізації світових процесів).

Інформація, що відіграє вирішальну роль у функціонуванні структур державної влади, національної безпеки, суспільних інститутів, стає найслабшим ланцюгом національної інфраструктури держави на сучасному етапі. Глобалізація сучасної економіки, її насиченість новітніми інформаційно-телекомунікаційними технологіями, інформатизація таких життєво вважливих сфер діяльності суспільства, як зв'язок, енергетика, транспорт, системи збереження та транспортування газу та нафти, фінансова і банківська системи, водопостачання, оборона й національна безпека, структури забезпечення роботи міністерств і відомств, єдина служба часу й еталонних частот, перехід на методи електронного управління технологічними процесами у виробництві, є основою для все більшого розповсюдження кібертероризму.

Кібертероризм – це явище міжнародного значення, рівень якого знаходиться у прямій залежності від рівня розвитку та впровадження сучасних комп'ютерних технологій та доступу до них.

---

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Андрєєва О.М.

© Сербіна К., 2010

Власне природа кіберзлочинів робить проблему всесвітньою, оскільки почасти не має значення, де саме вчинено подібний злочин.

Терористичні організації все частіше використовують нові інформаційні технології та Internet із злочинними намірами поповнення коштів, здійснення пропаганди або передачі секретної інформації. Хоча терористи ще не застосовували кіберзброю за призначенням, однак вони використовують нові інформаційні технології і досягнення комп'ютерного прогресу, а це вже сигнал про небезпеку. Кібертероризм, під яким розуміється використання сучасних інформаційних технологій, насамперед мережі Internet, коли така зброя застосовується з метою пошкодження важливих державних інфраструктур (таких, як енергетична, транспортна, урядова тощо), може у недалекому майбутньому стати реальною загрозою для інформаційної безпеки в першу чергу розвинутих країн світу.

У світовому кіберпросторі вже давно здійснюються спецоперації і фактично йде неоголошена інформаційна війна.

На початку XXI століття світ увійшов у період руйнівних війн у кібепросторі майже непідготовленим, оскільки в Internet немає системи міжнародної безпеки, міжнародних договорів або структур, здатних зупинити його мілітаризацію чи хоча б не допустити масштабного використання військової сили. Водночас Internet дедалі частіше використовують з метою психологічного та економічного тиску на опонента.

Новий антитерористичний закон США, відомий як «Акт 2001 року», прийнятий Конгресом через шість тижнів після терористичних атак на Нью-Йорк і Вашингтон. Після його прийняття генеральний прокурор США Джон Ешкрофт зробив заяву для преси: «Новим законом Конгрес ввів у дію деякі нові поняття, що розширюють трактування терміна «тероризм» та створив нове законодавче поняття «кібертероризм» і відніс до нього різні кваліфіковані форми хакерства і спричинення шкоди захищеним комп'ютерним мережам громадян, юридичних осіб і державних відомств, включаючи збиток, спричинений комп'ютерній системі, що використовується державним закладом при організації національної оборони або забезпеченні національної безпеки».

Британський «Закон про тероризм» 2000 р. вважає терористичними дії осіб, які «серйозно порушують роботу будь-якої електронної системи або серйозно заважають її роботі». Чи підпадає під дію цього закону «інформаційна операція» США в Іраку? Безперечно. Більш того, результатом цієї операції стало не лише порушення роботи іракської системи управління ППО, але й повне виведення її з ладу.

Розширення можливостей Інтернету і вступ суспільства в еру інформаційних технологій викликає появу нових видів злочинів та робить суспільство вразливим перед загрозою кібертероризму і злочинності.

Правоохоронці всього світу вважають своїм першочерговим завданням створення ефективної системи регулювання зростання злочинності в Інтернеті.

Безумовно, що глобальна інформаційна мережа Інтернет є важливим чинником прискорення світового прогресу, технологічною основою міжнародного інформаційного обміну. За цих умов інформаційні ресурси є величезною матеріальною цінністю, а несанкціонований доступ до цих ресурсів, якщо вони недостатньо захищені, може призвести до глобальних катастроф.

Тенденції злочинного використання досягнень у сфері телекомунікацій та інформатизації (збитки від кіберзлочинності, кібершахрайства та кібертероризму оцінюються в мільярди доларів) викликають необхідність вироблення єдиної міжнародної політики у сфері міжнародної інформаційної безпеки та створення міжнародного механізму контролю для попередження й припинення правопорушень у міжнародному інформаційному просторі.

Ткачова Ю.*

БРЕНДІНГ АВСТРАЛІЇ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ (ТЕХНОЛОГІЯ ПРОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ)

На сьогодні бренд держави виступає одним з найпровідніших факторів формування іміджу певної країни. Сьогодні бренд країни – це не просто слоган або обмежена у часі рекламна кампанія. Бренд необхідно розуміти як національну ідею країни, її інтелектуальну власність, тобто комплекс думок, відчуттів, асоціацій та уявлень, які виникають у людини, коли вона бачить, чує назву країни чи купує товар, вироблений у цій країні. Тому роль національного бренду держави сьогодні можна розцінювати як імідж, репутацію, популярність, місце та навіть статус тієї чи іншої країни у світовій спільності.

Створення бренду країни - найсильніший інструмент підвищення привабливості товарів країни-виробника. Яскравим прикладом є Австралія.

За результатами Country Brand Index (індексу світових туристичних брендів) були виділені найкращі країни для подорожей. Саме перше місце зайняла Австралія, друге – США, третє – Великобританія.

Бренд Австралії був створений з чітко визначеної та досить утилітарною метою приваблення в цю країну американських, азійських та європейських туристів. Проект «Brand Australia» був започаткований в 1995 році під егідою Australian Tourist Commission (ATC).

Програма просування Brand Australia почалася зі створення австралійського логотипу. За результатами опитування, що були проведені в державі та за кордоном, найбільш впізнавальним символом Австралії є кенгуру. Образ цієї типової австралійської тварини став основним елементом логотипу, в якому також відображено сонячний диск та блакитні хвилі відомих австралійських пляжів. Також ATC визначила головні цінності австралійського бренду – унікальну природу країни, безмежні простори, волелюбність та оптимізм австралійців, задоволення життям.

У 1995 році стартувала міжнародна маркетингова кампанія з просування Brand Australia, головним героєм якого став кіноактор Пол Хоган («Данди по прозвищу «Крокодил»). Рекламні матеріали розміщувались в друкованих виданнях в багатьох країнах, зокрема в США та Великобританії, більш того, було проведено декілька кампаній з прямого надсилання туристичних брошур. Вартість програми склала 50 млн. доларів за п'ять років. Перед Олімпіадою 2000 року в Сіднеї Brand Australia супроводжувався олімпійською символікою, при цьому просувалася ідея, що це місто – це не лише вся Австралія і в країні ще є багато місць, в яких необхідно побувати.

Результати виявилися досить значними. Вже в 2000 році Австралію відвідало рекордна кількість туристів (4, 9 млн.), а в грудні цього ж року (після завершення Олімпіади) – ще на 23 % більше. Згодом окремі австралійські штати почали виробляти свої бренди. Так, бренд Західної Австралії у якості впізнавального символу використовував панорамі Перта – столиці штату, який мав ще більшу користь ніж Brand Australia. Західноавстра-

* студентка 4 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Шевченко О.В.

© Ткачова Ю., 2010

лійська символіка використовувалась на конференціях для міжнародних інвесторів, а також з'являлась на упаковках ряду експортних товарів – вин, маслинової олії та квітів.

Після подій 11 вересня 2001 року у США туристичний потік у всі країни світу зменшився. Тому АТС запропонувало нову міжнародну рекламну кампанію з просування Brand Australia з бюджетом в 27 млн. дол. США, з яких 10 млн. йшло на телевізійну та друковану рекламу у США. Слоганом нової кампанії стало словосполучення - «We can't wait to say G'day» (Ми сповнені бажання сказати Вам «Привіт»). Новим змістом Brand Australia повинно було стати нічне життя Мельбурна та Сіднею, австралійський футбол (відмінний від американського та європейського), різноманітні природні пам'ятки країни та її природні ландшафти.

У 2002 році був офіційно запроваджений інноваційний Інтернет-сайт Australia.com, що містив більш десяти тисяч сторінок тексту на дев'яти мовах та дві з половиною тисячі цифрових фотографій.

На сьогодні, кампанія з просування Brand Australia ще набирає обертів, але за думкою австралійських підприємців, позиціювання Австралії як туристичного раю шкодить національному бізнесу. За словами керівника однієї австралійської компанії теперішній образ Brand Australia відповідає містечку, в якому ледачі, розслаблені люди валяються на пляжі, ходять по лісі замість того щоб працювати. «А між тим, - говорить він, - при населенні менш ніж 20 млн. Австралія вносить до глобального ВВП 1,5 %. Згідно дослідження, за інтенсивністю праці австралійці поступаються лише японцям. За кількістю зареєстрованих винаходів на душу населення Австралія займає перше місце в світі. Ось який зміст потрібно вносити в Brand Australia замість кенгуру та пляжів.»

Поступово австралійські бренди набувають своєї популярності. Серед них: мережа кав'ярень Gloria Jean's Coffees (до речі, така кав'ярня нещодавно з'явилася в Києві, а в світі їх вже 800), M.L.A. Halal «М'ясо і скот Австралії» (на ринку Середнього Сходу), «Skin doctors» (засоби по догляду за шкірою) і т.д.

Мазурець Ю.*

ІНФОРМАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США

Інформаційні стратегії у зовнішній політиці США – яскравий приклад мудрої інформаційної політики. Роблячи акцент на культурну та публічну дипломатію, Держдепартамент США уже завоював для своєї країни величезний вплив у світі. Така собі гегемонія по-сучасному.

The informational strategies in the foreign policy of the USA is considered to be a real example of conducting a vise informational policy. By means of Cultural and Public Diplomacy the State Department of the USA came in for a great influence on the world. It is such a hegemony on today's manner.

На сьогодні інформація та знання стали найдієвішими засобами впливу у світі. Та держава найвпливовіша, яка з більшим успіхом здійснює на своїх теренах інформаційну революцію. Зазирнувши у найближче минуле, не можна не сказати про певні успіхи, які мають в цій сфері Сполучені Штати Америки. Аналіз цих успіхів дозволяє нам стверджувати, що з 1993 по 2006 рік в Сполучених Штатах відбувався процес формулювання головної стратегії, яка має всі підстави так називатися. При оцінюванні цієї стратегії слід виходити з того, що США є державою, котра упродовж своєї історії фактично реалізувала всі фундаментальні цілі, які ставилися владою у формі доктрин та інформаційних стратегій, що є виразом більш загального бачення. Повною мірою можемо говорити про те, що стратегія Дж.Буша-молодшого концептуально є продовженням наступальної стратегії демократизації світу, представленої переважно на регіональному рівні президентом від демократичної партії Біллом Клінтоном. Його наступник у Білому домі вніс суттєві уточнення, головні з яких полягають у наданні цій стратегії глобальних вимірів та застосуванні всього потенціалу американської держави для завдання поразки учасникам «осі зла», від яких йде нині найбільша загроза національним інтересам США, стабільності і мирові у формі міжнародного тероризму.

С. Хантінгтон, аналізуючи американську стратегію «доброчинного гегемона», робить висновки, що існують суттєві розбіжності між образом «носія демократичних цінностей, свободи і стабільності» та справжніми намірами США у геополітичних процесах. Зокрема, інформаційна та культурна складова зовнішньої політики країни, включає примусове запровадження американських цінностей та інститутів демократії в інші політичні системи; фактично порушення принципів державного суверенітету і втручання у внутрішні справи окремих держав, в яких США намагаються реалізувати американську модель демократії та економіки, свої моральні і культурні цінності. С. Хантінгтон також звертається до зворотнього боку політики гегемонії США, вважаючи, що ілюзія гегемонії, яку створюють США, не має реальної основи в самій Америці, оскільки правляча еліта діє незалежно від громадської думки, а ухвалені рішення є дедалі більш втаємниченими.

---

* студентка 2 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Білоусова Н.Б.

© Мазурець Ю., 2010

Існують думки, що модель демократії США, яку вони інтегрують у світ за допомогою власної інформаційної політики можна назвати «культурним імперіалізмом», оскільки в цій моделі не враховуються культурні та історичні традиції країн світу.

Три чверті світового ринку інформаційних продуктів та послуг заполонили американські фільми й телепрограми. Американська популярна музика панує у глобальних масштабах. Інформаційні ресурси Інтернету – англомовні. Крім того, США перетворилися на «Мекку» для бажаючих отримати сучасну освіту, хоч не коректно було б говорити, що це НАЙЯКІСНІША освіта серед усіх країн світу. Відбувається «культурна колонізація суспільства». Що ж причина всьому цьому?

Відповідь – вдала інформаційна політика та ретельно розроблені інформаційні стратегії в її зовнішньому вираженні, які спонукають усіх сприймати гегемонію США. Особливість політики міжкультурного співробітництва та інформаційного впливу США базується на геополітичних стратегіях двох політичних сил країни – концепції «жорсткої» гегемонії (Республіканська партія) та концепції «м'якого впливу» (Демократична партія), які сповідують різні підходи, проте однаковий політичний результат – домінування американських цінностей у світі. Перша концепція виражає ідею американської обраності та месіанства і передбачає здійснення політики необмеженого глобального лідерства, для якого у США є всі підстави (з погляду ідеологів партії). Відомий американський політолог З. Бжезинський виокремлює чотири показники унікального статусу глобального лідерства США: 1) глобальний характер воєнної могутності; 2) глобальний економічний потенціал; 3) технічне лідерство; 4) універсальний характер і глобальний вплив американської політики «культурної експансії».

Концепція «м'якої» гегемонії має на меті заохочення політичної еліти та світової громадськості до сприйняття привабливих демократичних і культурних цінностей США.

Обидві стратегії впливають не тільки на реалізацію зовнішньої політики США, а й на діяльність більшості міжнародних інститутів, які відображають американські інтереси. Вони сприяють утвердженню монопольних позицій США у світі і доповнюються факторами союзницької та економічної допомоги США, на яку розраховують окремі держави – регіональні лідери, що мають різні геополітичні інтереси у конкуренції за лідерство на регіональному рівні і проблеми у виробленні спільних позицій і дій у міжнародних відносинах.

Концепція *«американського інтернаціоналізму»* декларує можливість надати кожній державі та кожній спільноті інструменти для реалізації національного потенціалу на основі власних традицій. В реалізації цієї стратегії задіяні такі інструменти міжнародного співробітництва, як публічна та культурна дипломатія. Перші ж активні спроби реалізувати культурну дипломатію було зроблено після появи доктрини «Pax Americana».

Інформаційне агентство Сполучених Штатів (ЮСІА), яке було створене 1953 року, має стратегію збору та аналізу інформації для вдосконалення політики співробітництва між державами. Це особливо важливо для новообраних президентів США, оскільки ця інформація включає: персональне досьє високопосадовців, прогностичні рекомендації щодо здійснення зовнішньої політики з понад 75-ма країнами світу. ЮСІА реалізують різноманітні програми, завданням яких є переконання внутрішньої і зарубіжної спільноти в правильності та результативності зовнішньої політики США.

Бюджетні витрати Держдепартаменту на інформаційні та культурні стратегії в зовнішній політиці в 2003-2004 роках становили значну суму, лише на культурну дипломатію та програму «Student Exchange» пішло 600млн. доларів.

Отже, будь-хто може бути вражений успіхом Сполучених Штатів Америки у здійсненні своїх інформаційних стратегій в зовнішній політиці, однак в кожній бочці меду є і ложка дьогтю. Проте цей дьоготь не для американців…він для «решти» світу.

Глобальна стратегія США має на меті поширювати світом американську моделі розвитку. Це виражається в інформаційних програмах публічної та культурної дипломатії. Але це не політика «допомоги», це політика відкритого «гегемонізму», який так уподобала Америка після Другої світової війни. Поєднання військового, економічного, політичного та інформаційно-ідейного потенціалу дає США можливість встановити систему тотального глобального впливу на світову спільноту. Лише візьмімо до уваги той факт, що масова американська культура так популярна у світі не завдяки своїй вишуканості, а завдяки вмінню «подати» та нав'язати. Найбільш вразливими в цьому процесі виявляються країни, які розвиваються, і в яких через ЗМІ насаджуються чужі культурні цінності, спосіб мислення та мотивація поведінки. За красномовними закликами американських лідерів до сприяння культурній ідентичності криється підступний намір зламати її, нав'язати свою волю іншим, досягши таким чином світового панування. Відомий американський політолог У.С. Меркін сказав: «Скільки б США не говорили про повагу до принципів культурної ідентичності національних спільнот зарубіжних країн, комерційні інтереси та культурний імперіалізм переважають задекларовані принципи політики міжкультурного співробітництва. Більш того, така політика майже не здатна на компроміси».

Існуючі інструменти формування світової громадської думки, які використовують сьогодні США, проявили себе не достатньо ефективно і створили протилежний ефект в ісламських країнах. Серед ісламських політичних лідерів зростає скептицизм щодо прихованих намірів культурної та інформаційної політики США. Інформаційні стратегії у зовнішній політиці США сприяють утвердженню монопольних позицій США у світі та доповнюються факторами союзницької та економічної допомоги країни, на яку розраховують окремі держави.

Тобто, головна проблема, яка на сьогодні викликає значне занепокоєння в усьому світі – небезпека світового гегемонізму та панування США. Ті цілі, які сьогодні реалізують американські інформаційні стратегії в зовнішній політиці – підступні та замасковані, що вводить деякі країни у повну оману, над якою знаходиться щит американської фінансової підтримки та бажання демократизації світу задля блага всіх. Крім того, засилля американської культури є особливо актуальним, оскільки воно руйнує цінності інших культур світу, які ще не встигли утвердитися та закріпитися.

Всьому цьому сприяє монополізм США на інформаційні ресурси світу та на винаходи в галузі ІТ. Про подолання тотального впливу йтися не може, однак є можливість його послабити задля того, щоб вижити самому.

Сенніков А.*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

The statement contains main principles on which the new lobbying activities are based. It explores all elements of informational work of the modern GR-specialists and explains the ways of accomplishing GR-strategies and plans.

Сьогодні лобістська діяльність перестає бути виключно таємним способом отримання певних вигод. Певна річ, класичний чи, ще як його називають, «чорний» лобізм існує, незважаючи ні на які зміни у світовій політичній, економічній, правовій та соціальній сферах. Втім в останні 10 років була сформована та введена у практику концепція «білого» лобізму, який у науковій літературі дістав назву цивілізаційного лобізму. На його основі утворилася сфера GR – Government Relations (зв'язки з державними установами).

За класифікацією американських вчених Волпа та Лєвіна суб'єктами лобістської діяльності є наступні групи:

1. Зовнішні лобісти;
2. Внутрішні лобісти / корпоративні лобісти;
3. Лобістські асоціації;
4. Групи, що захищають суспільні інтереси;
5. Профспілки.

У даній доповіді нас цікавлять перші дві групи:

Зовнішні лобісти – це професіональні фірми та приватні підприємства, які забезпечують послуги у царині представницьких інтересів клієнта перед органами державної влади. До групи зовнішніх лобістів відносяться:

- Юридичні фірми
- Фірми, що спеціалізуються на government relations (GR) та public affairs
- PR-фірми
- Лобісти – фізичні особи

Найбільший об'єм фінансових засобів проходить через юридичні та GR / PR фірми. Причому до послуг зовнішніх лобістів звертаються не тільки компанії, що прагнуть отримати найвигідніші контракти, а й ті, що є компаніями-національними лідерами, чиї корпоративні лобісти витрачають на лобістську діяльність більше $10 млн. на рік. Так, наприклад, американську компанію «General Electric» -- традиційного лідера серед комерційних корпорацій за затратами на GR – у 2003 році обслуговували більше 10 зовнішніх лобістських структур. При цьому тільки корпоративні лобісти, за офіційними даними, витратили за 2003 рік на діяльність по відстоюванню інтересів компанії в органах влади $17,2 млн. Дана ситуація – використання послуг зовнішніх лобістів разом з активною діяльністю штатних лобістів – характерна для більшості великих компаній.

Корпоративні (внутрішні) лобісти – основна відмінність корпоративних лобістів від їх зовнішніх колег полягає в тому, що вони отримують фіксовану заробітню плату та за-

---

* студент 2 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Білоусова Н.Б.

© Сенніков А., 2010

хищають інтереси тільки одного клієнта. Окрім цього, корпоративними лобістами стають в процесі просування по корпоративних кар'єрних сходах.

Загалом, GR-спеціаліст повинен бути готовим вирішувати наступні задачі:

- Моніторинг зміни законодавства.
- Прогноз, інформування функціональних підрозділів компанії з метою своєчасного прийняття управлінських рішень.
- Експертна участь у законо- та нормотворчому процесі.
- Сприяння у просуванні поточних питань, що потребують держрегулювання.
- Участь у розробці проектів та програм.
- Формування іміджу компанії у владних структурах, бізнес-об'єднаннях.

Для вирішення всіх цих завдань, а також для реалізації певної стратегії GR-спеціалісти використовують наступні інформаційні засоби:

1. **Активне використання ЗМІ.** Цей аспект дуже важливий у новому лобізмі. Він робить масові кампанії індустрією, допомагаючи їм бути висвітленими у ЗМІ. Без елементу «гучності» кожна відкрита лобістська акція завжди буде програвати кулуарному лобізму. Технології зв'язків з громадськістю та ЗМІ вже відійшли від примітивних пресрелізів та анонсів прес-конференцій. Для великої акції увага ЄМІ отримується двома шляхами: або як використання плодів планової довготривалої праці з мас-медіа через спеціалізовані фірми (превалюють серед корпорацій), або втягнення самих ЗМІ у коаліцію (превалює серед громадських об'єднань).

2. **Поглиблення спеціалізації та використання субпідрядників.** Велика кількість субпідрядників стала відмінною рисою сучасного лобізму. Так, наприклад, компанія наймає лобістську фірму, та, у свою чергу, привертає фірму зі зв'язків із громадськістю для організації одного елемента лобістської кампанії. Фірма зі зв'язків із громадськістю наймає рекламну фірму для створення рекламного ролика.

3. **Необхідність підтримки опитуваннями суспільної думки будь-якою лобістською акцією.** На думку багатьох професіоналів лобізму, на сьогоднішній день навіть прямий лобістський контакт повинен бут підстрахований певною формалізованою, доведеною формою підтримки населення. Це можуть бути як дані опитування суспільної думки, так і визначена кількість листів виборців. Це підстраховка і для аргументів лобіста, і для об'єкта лобіювання на виправдовування його дій. Опитування суспільної думки є, таким чином, певним замінювачем при неможливості організувати масову дорогу кампанію – «пасивна масова кампанія».

Процес інформаційного лобіювання можна охарактеризувати як технологічний та виокремити такі його компоненти, в яких він має вираження:

a) **Комп'ютеризація операцій.** Використання у лобіюванні всіх можливих засобів, шляхів доступу та тиску стало можливим із розвитком глобальної комп'ютерної системи. Робота через Інтернет посилює два важливих елементи кампанії: виявлення союзників та пошук необхідних даних. Це також дає можливість швидкої мобілізації сил через електронну адресну книгу зі швидкою розсилкою та координацією дій у режимі «віртуальної реальності, а, крім того, електронна пошта стала найнадійнішим видом зв'язку із законодавцями, що втомилися від телефонних дзвінків.

b) **Координація кампанії.** Сучасні технології дозволяють контролювати великий, запущений в дію, механізм непрямого лобізму. Відео-, телефонні конференції та сотовий (супутниковий) зв'язок забезпечують таку координацію.

c) **Моніторинг подій.** Ні одна акція не може бути виграна, якщо вона почата надто пізно. Головне, що дають сучасні технології, можливість бути у курсі подій у режимі реального часу, незалежно від місцезнаходження.

d) **Мобілізація сил та розповсюдження інформації.** Використання Інтернету може бути віднесене до кожного з пунктів цієї характеристики. Ймовірно, у світі не залишилось компанії, яка б не мала свого сайту в Інтернеті.

Тепер давайте ознайомимось з процедурою організації лобістської кампанії. Відмітимо найбільш раціонально необхідні риси організації:

Аналіз ситуації

a) Причини виникнення ситуації.

b) Історія суб'єкту тиску.

c) Збір даних та аналіз позицій клієнта за схемою чотирьох рубрик (SWOT-аналіз): переваги, слабкі сторони, загрози, можливості.

d) Цілі – основна та додаткова. Ймовірність досягнення.

Формування стратегії

a) Аналіз попередніх дій клієнта.

b) Аналіз дій конкурентів.

c) Варіанти впливу та ймовірність результатів.

d) Попередній план:

- об'єкти тиску – законодавча, виконавча влада, рівень влади, варіанти досягнення;
- етапність та задачі кожного етапу;
- влада та протиріччя – гра на зустрічних курсах гілок влади та політичних угруповань, союзників та противників серед об'єктів тиску;
- варіанти дій та їх політична / економічна вартість;
- основні риси варіантів.

e) Вибір варіантів.

Підготовка основного плану кампанії

a) Прораховування обраного варіанту, включаючи:

- Питання про необхідність коаліції; якщо «так», то створення коаліції, відсікання нейтральних та тих, що не визначились від конкурентів;
- Створення штабу та розподілення функцій;
- Питання про додаткові умови – найм субпідрядників;
- Питання про організацію реальної підтримки населення;
- Питання про роботу з регіонами; якщо «так», то опрацювання по кожному регіону по кожному з пунктів цього плану;
- Необхідність додаткових зусиль (загальна та по регіонам) по пунктам:

1. Реклама.
2. Публікація в ЗМІ та зв'язки з громадськістю.

b) Юридичний контроль за власною діяльністю:

- Аудит дій очами конкурентів;
- Недопущення дій, які можуть поставити під удар всю кампанію;
- Прорахування відсотку ризику.

c) Створення плану врегулювання кризових ситуацій.

d) Вибір правильної дати початку дій.

e) Тренінг сил.

Основний план дій та реалізація

a) Реалізація прорахованого «піку» зусиль, без чого кампанія стає або виключно дорогою, або не результативною.

b) чіткий контроль за всіма діями.

c) ЗМІ та відношення з ними, висвітлення у пресі.

d) Технічна сторона; забезпечення матеріалами.

e) Приведення у дію без зривів основного плану.

f) Готовність до додаткових зусиль по ходу реалізації акцій:

- Опитування громадської думки;
- Придбання рекламного часу та простору;
- Дія в конкретних штатах за необхідністю, особливо, де число прибічників невелике;
- Перебудова стратегії на ходу (у тому числі використання запасної стратегії та кризового варіанту).

Отже, на основі всього викладеного вище матеріалу можна переконатись в тому, що інформаційна складова є суттєвою у сучасному лобізмі, перетворюючи його на багаторівневий процес реалізації певних інтересів.

Література

1. Wolpe B.C. and Levine B.J. Lobbying Congress: How the System Works, second edition. Washington: Congressional Quarterly Inc., 1996
2. de Figueiredo J.M., Kim J.J. When Do Firms Hire Lobbyists? The
Organization of Lobbying at the Federal Communications Commission: National Bureau Of Economic Research, Working paper 10553, 2004
3. Зяблюк Н.Г. Финансирование федеральных избирательных кампаний в США. М.: Институт США и Канады РАН, 1999
4. Зяблюк Н. Соединенные Штаты Америки: новый закон о лоббистской деятельности // Бизнес и политика. 1996. №3. С 43-48.
5. Иванов Н. Лоббизм в политической культуре США // Власть. 1995. № 8. С. 64-67.
6. Иностранное конституционное право / Под ред. проф. В.В. Маклакова. М.: Юрист, 1996.512 с.

Яровий Д.*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ

Поняття «Центральна Азії» включає Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, які з півночі межують із Казахстаном, а також Афганістан. Глобалізація обійшла стороною більшість країн цього регіону, і вони, за рідкісним винятком, так і не змогли вийти на рівень розвинутих економік.

Центральна Азія через особливості свого геополітичного положення була і залишається у фокусі зіткнення інтересів різних держав Сходу і Заходу. Політична карта Центральної Азії, зокрема колишніх республік Радянського Союзу, перманентно змінювалася за часів СРСР, що призвело до етнічного черезсмужжя, появи спірних територій і заклало підґрунтя конфліктів у відносини теперішніх суверенних держав [1].

У Центральній Азії держави настільки перемішані, що визначити національні кордони неможливо. Тому етнічна напруженість практично існувала завжди і досить було маленького спалаху, щоб вона переросла у насильство.

Якщо в колишньому СРСР джерела можливих конфліктів були приглушені, з його розпадом вони загострилися і можуть в будь-який момент вилитися в збройний конфлікт.

Ситуація загострюється через те, що на сьогоднішній день у Центральній Азії існує «вакуум сили» [2]. Росія продовжує зберігати військову присутність, але не має достатнього набору інструментів для відновлення своєї гегемонії у регіоні. Інших кандидатів, готових заповнити вакуум, немає. США та Європа поки що не виявили яскравої зацікавленості у встановленні свого домінування в Центральній Азії. Індія та Пакистан не мають для цього ресурсів. Тому єдина світова сила, здатна за виконання ряду умов заповнити вакуум – Китай, але ці спроби наштовхнуться на протидію інших учасників «великої гри» у Центральній Азії. За відсутності сили, що впливала б на регіон ззовні, там можуть виникнути чисельні конфлікти. В упередженні цього важливим чинником виступає інформаційна безпека – забезпечення стану захищеності національних інтересів держави і інформаційній сфері, за яким не може бути допущена або зводиться до мінімуму завдання шкоди особі, суспільству, державі.

Потенційні збройні конфлікти в Центральній Азії – події нового порядку денного, нереалізованого в минулому. Вважається, що головна економічна пружина конфліктів – проблема водноенергетичного балансу, в якому головні постачальники води та енергоресурсів (Таджикистан і Киргизстан) водночас є найбіднішими країнами регіону, а споживачі – Узбекистан і Казахстан – лідерами.

Сьогодні, в умовах демографічної кризи (перенаселення) в Узбекистані, фінансової кризи в Казахстані, економічної, політичної та енергетичної кризи в Таджикистані і Киргизстані найгострішими стають проблеми традиційного характеру – міграційні, терористичні, соціального та регіонального характеру [3].

Незважаючи на слабкість інформаційної сфери, відбувається поступова інтернетизація від Каракалпакії до Паміру. Інтернет багато в чому містить політичну інформацію со-

---

* студент 2 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Андрєєва О.М.

© Яровий Д., 2010

ціально-провокаційного характеру. Будь-яка дезінформація, що розповсюджується в Мережі, тим чи іншим чином віддзеркалюється на політичному іміджу влади та держав регіону. В той же час, чутки та дифамації не спростовуються через відсутність належного доступу владних структур до Інтернету. Наприклад, Таджикистан не має офіційних урядових сайтів, за виключенням другорядних. Цим він суттєво ризикує погіршенню власного іміджу та і без того поганого інвестиційного клімату в державі [4].

В інформаційній сфері державам регіону загрожує:

1. Відсутність необхідної інформаційної інфраструктури.
2. Інформаційна експансія з боку інших зовнішніх інформаційних джерел.
3. Відсутність єдиного інформаційного поля в Центральній Азії.

Без інформаційної складової нереально говорити про входження Центральноазіатського регіону в глобальну економічну та інформаційну системи. Інформаційна політика як система не може бути сформована у відриві від соціально-економічної стратегії. Якщо не впливати на ці процеси, допускати чи не помічати інформаційної експансії у власний простір, можна втратити важелі впливу на власну країну.

Для захисту інтересів суб'єктів інформаційних відносин необхідно поєднувати заходи кількох рівнів. По-перше, це правові методи розробки нормативно-правових актів, що регламентують відносини в інформаційній сфері, по-друге, організаційно технічні методи, до яких належать[5]:

1. Створення і удосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки.
2. Посилення застосування права та упередження правопорушень в інформаційній сфері, притягнення до відповідальності осіб, що здійснили правопорушення в цій сфері.
3. Упередження несанкціонованого доступу до оброблюваної інформації та знищення і викривлення інформації.
4. Виявлення технічних пристроїв та програм, що являють собою загрозу для нормального функціонування телекомунікаційних мереж.
5. Сертифікація засобів захисту інформації, ліцензування діяльності та стандартизація засобів захисту інформації.
6. Формування системи моніторингу показників національної безпеки.

Міжнародна співпраця країн регіону в галузі забезпечення інформаційної безпеки є невідємною складовою політичної, військової, економічної та культурної взаємодії з країнами світової спільноти. Запобігти поглибленню технологічного розриву та упередити нарощування можливостей використання інформаційної зброї – першочергова задача оборонних структур.

Інформаційна безпека є одним з найважливіших аспектів державної безпеки, і при аналізі цієї проблематики необхідно враховувати в першу чергу специфіку інформаційної сфери, що розвивається беспрецедентно високими темпами, і не забувати про регіонознавчі характеристики Центральної Азії.

Література

1. Маначинський О. Наростання напруження у «вакуумі сил»: – Центральноазіатський регіон: стан і перспективи// Політика і час – 2002 – №10
2. Информационное агентство REGNUM, Перспективы войны в Закавказье и Средней Азии (доклад) [Електронне джерело]: – http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1213389660
3. Гусаков В. Сучасна середньоазіатська політична доктрина (на прикладі Узбекистану // Людина і політика – 2001 – №4 (16)
4. Шохзода С., Проблемы региональной безопасности Центральной Азии: внутренние аспекты в теории и на практике [Електронне джерело]: – http://www.centralasia.narod.ru/articles/1.htm

5. Жумалиев К., Информационное общество и проблемы обеспечения информационной безопасности [Електронне джерело]: – http://www.contel.iacis.ru/rus/actions/doc/tab1_doc_jumaliev.doc

Андрійченко О.*

ІМІДЖЕВИЙ РЕЙТИНГ ПРОВІДНИХ PR-АГЕНЦІЙ УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ КОМПАНІЙ

«Заохочуйте інновації. Зміни - це наша жива кров.
Стагнація - це наш похоронний марш.»
Д. Огілві

Основна проблема ринку PR в Україні полягає в тому, що порівняно велика кількість компаній як і раніше здійснюють pr-діяльність самостійно. Втім, цьому «натуральному господарству» скоро прийде кінець, у міру того як ринок PR розвиватиметься кількісно і якісно.

Друга проблема глибша — це *брак кваліфікованих фахівців*. Загальна кількість персоналу, що працює безпосередньо у сфері PR, складає від 7 до 14,5 тисяч чоловік. У крупних компаніях працює від 1500 до 3500 чоловік, в спеціалізованих структурах (PRA) — від 500 до 1000. Із зростанням кількості операторів ринку, а також з розширенням штату Pr.служб компаній ця цифра постійно зростає. Що стосується середніх компаній, яких в Україні, за даними Держкомстату, налічується 52 тисячі, то Pr.специалісти є лише в 10–15% з них, але в сумі це дає від 5 до 10 тисяч чоловік.

Загальні для всіх правила гри і єдині стандарти обслуговування могли б вирівняти цю ситуацію. Нарешті, проблемою залишається непрозора політика більшості ЗМІ відносно розміщення платних pr-матеріалів. Більш того, в багатьох ЗМІ взагалі відсутня виразна інформаційна політика.

Основні тенденції розвитку ринку PR в Україні на 2008–2011 рр.:

• Темпи зростання ринку — 40–50% в рік.
• Збільшення кількості операторів ринку в 2–3 рази.
• Постійне зростання об'єму аутсорсинга (до 85% в 2010 році).
• Збільшення клієнтів в сегменті крупних і середніх компаній.
• Збільшення Pr.бюджетів.
• Превалювання на ринку українських агентств.
• Збільшення кількості зарубіжних агентств (перш за все з Східної Європи і Росії), а також мережевих структур.
• Альянси, злиття і поглинання агентств.
• Загострення дефіциту фахівців з досвідом роботи (особливо в 2008–2009 рр.).
• Структуризація ринку, вироблення загальноприйнятих стандартів pr-обслуговування.

В Києві були оприлюднені результати першого дослідження ринку PR-послуг в Україні. Дослідження було проведене в січні-лютому 2007 р. компанією стратегічних комунікацій *Publicity Creating* і *агенством повного циклу Бюро Маркетингових Технологій.* Дослідження проводилося методом експертного інтерв'ю face-to-face серед представників

---

* студентка 1 курсу відділення «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Шевченко О.В.

© Андрійченко О., 2010

великих компаній, що працюють на фінансовому, будівельному, автомобільному, та інших ринках. Під час дослідження було опитано 60 представників компаній, що безпосередньо відповідають за PR-діяльність.

Основні висновки за результатами дослідження такі:

• Значну частину PR-робіт компанії здійснюють самостійно, але тенденція

• Основними проблемами в роботі з PR-агентствами невідповідність запропонованих рішень потребам клієнта, відсутність індивідуального підходу.

• Основні зміни, яких хочуть бачити компанії-клієнти на ринку PR приведення українських стандартів до світових, структуризація ринку, підвищення якості послуг і професіоналізму PR-агентств, розмежування реклами і PR.

Валерій Курейко, Генеральний директор компанії стратегічних комунікацій Publicity Creating: «Найближчими роками виокремиться трійка великих гравців, яким буде належати від 10 до 20% ринку кожному. PR-агентства повинні зрозуміти, що для розвитку ринку потрібно не тільки піднімати проблему і обговорювати її, але й вкладати фінанси. Агентства-претенденти на звання лідера повинні просувати і себе, і всю сферу». **Руслана Плис, Керуючий партнер, Директор зі стратегії та креативу Publicity Creating:** «Оператори PR-ринку і громадські організації повинні зайняти більш чітку позицію. Дослідження показало,що клієнти вимагають від PR-агенцій професійної роботи відповідно до західних стандартів». **Керівник департаменту досліджень «Бюро маркетингових технологій» Олексій Ганюков зазначив,** *що співвідношення іноземних і українських PR-агентств на українському ринку складає 40% до 60%: 40% українських компаній вважають за краще співробітничати з зарубіжними, і 60% - з вітчизняними PR-агентствами*. Перевагами українських гравців є:

• чітке розуміння специфіки і цільової аудиторії національного ринку в цілому;

• пропонуються «прийнятні ціни».

Головний недолік вітчизняних компаній – непрофесіоналізм і брак досвіду. Зарубіжні PR-агентства:

• відрізняються багатим досвідом роботи;

• дотримуються західних стандартів і схем.

Проте вартість їх послуг виглядає в порівнянні з українськими конкурентами завищеною.

У зв`язку з вищезгаданими проблемами і станом розвитку українського PR, нині існує небагато рейтингів якості роботи компаній у цій сфері , тому дуже цінним є дане опитування:

Інформаційним центром «ЕЛВІСТІ» впродовж 26 тижнів 2007 року (з 21 травня по 30 липня, і потім з 3 вересня по 23 грудня) проводився щотижневий моніторинг кількості посилань в ЗМІ PR-агентств (медіа-рейтинг) .

Моніторинг проводився за допомогою інформаційно-пошукової системи InfoStream, шляхом відстежування кількості посилань в більш ніж 3000 ІНТЕРНЕТ-ЗМІ України, Росії, Білорусії та інших країнах на українській і російській мовах.

Медіа-рейтинг був першим подібним проектом на українському PR-ринку.

За підсумками моніторингу, переможцем медіа-рейтингу стала компанія стратегічних комунікацій Publicity Creating (885 згадок в ЗМІ). Як відзначив Генеральний директор Publicity Creating Валерій Курейко: «Медіа-рейтинг показав, що для вагомої і стабільної присутності в інформаційному просторі, агентствам необхідна працювати системно, створюючи цікаві і значущі інформповоди. Publicity Creating вміє це робити – не випадково впродовж медіа-рейтингу Publicity Creating неодноразово ставала лідером місяця і лідером тижня».

Другою по кількості публікацій стала компанія **«Mainstream Communication & Consulting»**.

Третя позиція в медіа-рейтингу за pr-агентством **Starget** . Головна тема публікацій із згадкою цього агентства - реалізація чергового проекту в рамках media relations для компанії Motorola.

Компанія **«Бюро Маркетингових Технологій»** зайняла четвертую позицію рейтингу. Далі до рейтингу увійшли наступні аналізовані компанії: компанія **PRT Communication Group** - п'ята позиція рейтингу, а шоста в **CLEVER Group.** Сьоме і восьме місця рейтингу між собою розділили **«Радник»** і **«ПР Квадрат»** – вони згадувалися в однаковій кількості публікацій . А дев'яте і десяте місця рейтингу також довелося розділити, компанії **Raffinade communications** і **Pr-service** згадувалися однакова кількість разів аналізованих ЗМІ. Також аналізувалася згадуваність наступних компаній (в алфавітному порядку): *HOSHVA PR, ideabox momentum, Imageland Ukraine, Key Communications, Mmdcorporate, Pleon Talan, PR.UA,PRP Ukraine, Romyr&associates Ukraine, SPN Ogilvy PR, the PBN Company, «Віллард», «Гайдай.Ком» і «Четвертий «Рим»*.

Зараз ринок PR в Україні напередодні буму. Але це зовсім не означає, що його розвиток йде без проблем, само по собі. Кожен оператор ринку, кожен професіонал повинен внести свій вклад до цього процесу. Наприклад, Publicity Creating веде активну інформаційну політику і суспільну діяльність. У 2007 році компанія реалізувала цілий ряд проектів, сприяючих розвитку pr-галузі. Від того, в якому напрямі розвиватиметься ринок, багато в чому залежить не лише добробут і самореалізація всіх, хто сьогодні працює в pr-індустрії, але і якість розвитку цивільного суспільства в Україні. Адже не даремно Public Relations називають змащувальним маслом машини демократії.

Про лідерів:

1.**Компанія Publicity Creating заснована в січні 1998 року.** Спеціалізація - стратегічні комунікації і PR. Їх мета - активно сприяти досягненню бізнес-завдань клієнтів, шляхом підвищення вартості бренду і формування репутації як нематеріального активу. Вони створюють громадську думку, яка допомагає продавати більше і легше. Основні напрями діяльності Publicity Creating:

- Репутаційний PR, маркетинговий PR .
- Зв`язки з ЗМІ.
- Антикризовий PR.
- Інвестиційний PR.
- PR першоджерела.
- Консультаційні послуги.
- PR аудит.

Publicity Creating - інноваційна компанія, яка застосовує синтезовані pr-технології, - власні розробки, на основі міжнародного досвіду: технологію посилення інформаційних приводів, технологію планерування і конструювання новин, технологію дозованої інформації, антикризові pr-технології, технології pr-аудиту та інші.

2. **«Давати життя ідеям, здатним перевернути світ, - Це наша робота.»**

Агентство Ogilvy Public Relations Worldwide було засноване 3 вересня 1980 року материнською компанією – легендарним рекламним агентством Ogilvy & Mather. Сьогодні, Ogilvy PR налічує більше 60 офісів на всіх континентах і об'єднує самих кращих персоналій у сфері комунікацій, штаб-квартира знаходиться на історичній батьківщині – в Нью-Йорку. Ogilvy PR є частиною однією з найбільших комунікаційних мереж в світі - компанії WPP Group.

Агентство спеціалізується на комунікаціях в сферах: споживчого, корпоративного, соціального маркетингу, медицини і здоров'я, суспільних справ, технологій і розваг.

Серед клієнтів Ogilvy PR Worldwide найвідоміші торгівельні марки світу: Disney, Ford і ін. Виконавчий директор міжнародного Ogilvy PR – Марша Силверман. Агентство – володар багаточисельних професійних винагород – Міжнародне Агентство року (2004), тощо.

Сьогодні SPN Ogilvy – одне з найбільших комунікаційних агентств на території СНД. Компанія має в своєму розпорядженні офіси в Києві, Москві і Санкт-Петербурзі, а також регіональними представництвами в Росії. У списку клієнтів агентства такі компанії як Київстар, Nokia, Logitech, Sony, Vitek, DAEWOO Electronics, Атлант-м-код, British American Tabacco, Adidas, Нобель. SPN Ogilvy - постійний член Української асоціації зв'язків з громадськістю, Української ліги і Американської торгівельної палати PR в Україні.

Українське комунікаційне агентство SPN Ogilvy входить в міжнародну мережу Ogilvy Public Relations Worldwide, а також в групу компанії SPN, якою належать «Видавничий будинок СПН» і контент-провайдер SPN Digital Media. Ogilvy Public Relations Worldwide, за даними щорічної церемонії Prweek, є одним з найбільших агентств PR.

3.**PRP Ukraine** - працює на українському ринку PR-послуг з 2003 року. С**ферою діяльності мережі агенцій PRP Group є побудова та управління репутацією клієнта шляхом надання повного комплексу послуг у сфері зв'язків з громадськістю.**

Агенція є філією світової мережі агенцій ***Weber Shandwick*** (провідної та найбільшої мережі PR-агенцій в світі. Мережа Weber Shandwick налічує 121 представництво у 73 країнах світу) та входить до складу PRP Group та ADV Group. PRP Ukraine входить до PRP Group – мережі PR агенцій, яка має представництва на території Росії, України та Азербайджану.

Weber Shandwick – агенція, яка надає повний обсяг PR послуг для побудови репутації та досягнення комунікаційних та бізнес цілей клієнтів на національному, міжнародному та глобальному рівнях. Агенція нараховує у своєму складі шість ключових практик: технологічні PR,

- PR в галузі охорони здоров'я,
- корпоративні комунікації,
- споживчий маркетинг
- зв'язки з держструктурами.

Weber Shandwick також пропонує консультації у сфері корпоративної соціальної відповідальності.

У 2006-2007роках агенція Weber Shandwick значно розширила свою клієнтську базу, зокрема, потужними міжнародними клієнтами, серед яких American Airlines, BBC, Чемпіонат з футболу Євро-2008, а також багатонаціональними проектами в Європі, які передбачають співпрацю з такими клієнтами, як Braun, Canon, Coca-Cola, Goodyear, MasterCard, Microsoft.

PRP Group входить також до ADV Group – найбільшої комунікаційної групи в країнах Східної Європи. У складі ADV - 26 агенцій в Росії, Україні, Білорусі, Молдові, Казахстані, Азербайджані і Узбекистані. В Україні ADV Group працює з листопада 1999 р. Тісна співпраця з сестринськими агенціями всередині групи компаній ADV *дозволяє розробляти інтегровані маркетингові рішення та спільні комунікаційні кампанії*.

Нині значення піару у глобальному світі й актуальність міжнародних комунікацій з громадськістю значно зросли. В свою чергу, український ринок компаній працюючих у відповідній сфері розвивається і збільшується. Таким чином зарано робити кардинальні заяви щодо рейтингів успішності PR компаній, але слід виділяти деякі провідні з них, особливо за співпрацю з закордонними партерами.

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Сапицька І.
Регіональні ініціативи Туреччини в рамках конфлікту на Північному Кавказі ... 3

Панаріна О.
Польсько-німецьке співробітництво в контексті євроінтеграційної політики республіки Польща 6

Тимінська К.
Деструктивна сила міжнародного тероризму та світова безпека держав 8

Чубарова Р.
Турецько-грецькі відносини: конфліктність та шляхи подолання 10

Шаповалова О.
Моделі диференційованої інтеграції в євроінтеграційній політиці Франції 12

Пилявець О.
Консолідація демократії та її вплив на зовнішньополітичний курс України 16

Колесникова В.
Політика Франції в сфері трансатлантичної безпеки 18

Лейман В.
Ирак в международной политике Великой Британии (сентябрь 2001 –март 2003) 20

Семеніст І.
Розвиток американо-японського союзу безпеки після подій 11 вересня 2001 року 24

Черкас Б.
США і врегулювання Дарфурського конфлікту 27

Варламова К.
Концепт «Ліга демократичних держав» у американських планах нового світоустрою 29

Vasilyuk V.
Collaboration of Ukraine and France in the context of European Integration 32

Вишньов В.
Можливі зміни в американській ядерній доктрині після президентських виборів 2008 року у США 36

Капируля М.
Трансформація взаємного стримування Росії і США..... 39

Мінгазутдінова Г.
Безпекова політика Німеччини: відносини з НАТО..... 42

Сливка Я.
Ратифікація Лісабонської угоди: проблеми та перспективи..... 46

Фогел Х.
Трансформація ролі національної держави в сучасних міжнародних відносинах 48

Мирович Т.
Нові акценти в проблематиці державної безпеки..... 52

КРАЇНОЗНАВСТВО

Осташ Н.
Асиметрія канадсько-американських відносин у гуманітарній сфері..... 54

Примаченко Л.
Суспільно-політичний фактор в системі зовнішньої політики ФРН..... 55

Цирфа Ю.
Піратство – чергова загроза міжнародній безпеці? 58

Дорофей І.
Афганська проблема в регіональних і світових міжнародних відносинах **.....** 60

Кияниця Л.
Боліваріанський рух у країнах Латинської Америки як чинник міжнародних відносин регіону. 62

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сапсай А.
Концепт наднаціональність в сучасних політичних теоріях європейської інтеграції..... 64

Полівода К.
Співпраця Чехії з державами Вишеградської групи в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії 69

Варенко А.
Політика забезпечення формування митного союзу в рамках співробітництва РСАДПЗ..... 71

Ковальчук Т.
Культурний вимір середземноморської політики ЄС 73

Черінько І.
Україна у міжнародно-політичній стратифікації держав 75

Шелковнікова Ю.
Спільна зовнішня політика країн ЄС..... 77

Балюк Н.
Нові ініціативи Франції щодо багатосторонньої дипломатії..... 79

Глібова С.
Військова складова зовнішньої політики України..... 81

Небрат С.
Право націй на самовизначення: Косово – початок чи продовження?..... 83

Радлінська О.
Лісабонський договір: чи має майбутнє ЄС?..... 85

Шкарупа В.
Середземноморська політика ЄС..... 89

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Льовін А.
Регулювання передач ядерних матеріалів у рамках міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму..... 91

Поєдинок О.
Міжнародно-правовий захист біженців, які перебувають під контролем однієї зі сторін міжнародного збройного конфлікту..... 93

Кориневич А.
Роль міжнародних неурядових організацій у міжнародному енергетичному праві. 95

Бездєнєжна М.
Принцип перестороги у міжнародному екологічному праві: особливості застосування..... 97

Іоффе Ю.
Вплив міжнародних кримінальних трибуналів на звичаєве міжнародне гуманітарне право..... 99

Смирнова Г.
Двосторонні міждержавні договори – найефективніший механізм міжнародно-правового регулювання двосторонніх міждержавних відносин..... 101

Баданова Є.
Формальні підстави співробітництва України з міжнародним кримінальним судом..... 103

Забродська Ю.
Актуальна проблема регулювання сепаратизму в сучасному міжнародному праві. 105

Леонідова О.
Визначення піратства в міжнародному праві..... 107

Вітковська А.
Міжнародні організаційно-правові механізми захисту прав людини..... 111

Дужич Л.
Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами..... 114

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Руда О.
Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві..... 116

Святун О.
Консульський захист осіб, які звинувачуються у діяльності, пов'язаній зі шпигунством та загрозі національній безпеці..... 120

Фіногін А.
Укладання договору за Віденською конвенцією 1980 року і за цивільним кодексом України: порівняльний аналіз..... 124

Кулик Д.
Правове регулювання франчайзингу в Україні: історія, реалії та перспективи..... 126

Серьогін С.
Правове регулювання зловживання корпоративними правами..... 129

Сахно Я.
Порушення принципу диспозитивності в цивільному процесі України..... 132

ПОРІВНЯЛЬНЕ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Філіпенко Д.
Вибори як ефективний засіб переходу до сталої демократії..... 135

Троян Є.
Роль міжнародних угод у правовому регулюванні автомобільного транспорту ЄС 138

Яценко Т.
Сучасні тенденції легальної міграції робочої сили на територію єс та їх правове регулювання..... 140

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Шинкаренко І.
Світова фінансова криза та податкові системи держав Європейського Союзу..... 143

Зелінський О.
Україна на світовому ринку озброєнь..... 147

Найда Ю.
Адаптація банківської системи України до європейських стандартів..... 150

Різніченко Є.
Проблеми конвергенції в Європейському валютному союзі на сучасному етапі..... 153

Телятнікова Ю.
Енергозбереження як складова державної політики енергоефективності України.. 156

Маркевич К.
Інвестиційна політика України: проблеми та шляхи їх вирішення..... 160

Полінчук К.
Націоналізація банків Європи як метод їх порятунку: досвід США та перспективи для України..... 162

Ковальчук С.
Негативний вплив діяльності ТНК на економіку України в умовах фінансової кризи..... 164

Чередниченко А.
Зростання економічного впливу російської компанії «Газпром» на країни Європи..... 167

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

Алфьоров В.
Сучасні системи міжнародних електронних платежів у Internet: незадіяний фінансовий потенціал..... 170

Левківський І.
Оцінка впливу світової фінансової кризи на економіку України..... 172

Ліневич Ю.
Переваги винесення інноваційної діяльності за межі національних кордонів для ТНК..... 175

Балюк Т.
Регулювання трансферного ціноутворення в країнах з різним рівнем розвитку..... 178

Співак Р.
Аналітичний та практичний аспект аналізу ризиків, пов'язаних із інвестиціями у комерційну нерухомість..... 180

Фрасинюк А.
Електронні гроші в банківському бізнесі:проблеми тлумачення й регулювання..... 183

Золотухін С.
Хвильовий аналіз ключових фондових індексів США в умовах фінансової кризи 2008 року..... 190

Нанавов А.
Графічний аналіз дохідності державних облігацій США та країн зони євро..... 192

Шевченко І.
Американська валюта в умовах світової фінансової кризи: тенденції та прогнози національної валюти США..... 195

Яшна Н.
Світова фінансова криза: вирок чи виклик системі національної економіки України..... 198

Заліско О.
Кореляційна структура міжнародного ринку акцій: досвід кризового періоду..... 200

Поляков А.
Міжнародна фінансова криза і її вплив на банківську систему України..... 202

МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

Богомолова Г.
Сучасні маркетингові технології рекламних кампаній..... 204

Бойко О.
Сучасні маркетингові комунікативні технології в умовах розвитку глобального ринку..... 207

Лисенко В.
Цінова чутливість споживачів як фактор, що впливає на формування маркетингової цінової політики фірми..... 209

Миколенко А.
Перспективи глобального економічного лідерства Китаю..... 213

Мельник Є.
Нові реалії українського бізнесу після вступу до СОТ..... 216

Шаповал С.
Перспективи мережевого маркетингу..... 219

Токменко В.
Вплив ГАТТ/СОТ на сучасний розвиток міжнародного бізнесу 221

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ

Панченко Ж.О.
Особливості використання технологій репутаційного менеджменту у зовнішньополітичному позиціонуванні держави..... 223

Бальцій Н.
Маніпулятивні технології у системі формування громадської думки українського суспільства..... 230

Огризко Р.
Євроатлантичні прагнення України в контексті забезпечення стабільності у Європі..... 236

Дацюк О.
Інформаційно-психологічна безпека політичного лідера як елемент національної безпеки держави..... 240

Дженкова Г.
Маніпулятивні технології в інформаційних спецопераціях під час грузино-осетино-російского конфлікту..... 243

Коротаєва К.
Маніпулятивні психотехнології у підготовці сучасних військових операцій..... 245

Кравчук М.
Динаміка телекомунікаційного ринку України (2007-08)..... 247

Матвієць А.
Аналіз використання невербальних засобів у політичній комунікації..... 251

Михальська О.
Українсько-польські відносини: тенденції, політичні проблеми та пошуки консенсусу..... 252

Носенко А.
Діяльність телекомунікаційних корпорацій фрн як чинник забезпечення зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних інтересів держави..... 255

Огризко Є.
Особливості політичної реклами кандидатів у президенти США у 2008 році..... 257

Опанасюк О.
Особливості впровадження ідей електронного уряду в Україні..... 259

Осадчук О.
Інформаційна політика Королівства Іспанія в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.. 261

Рижков М.М., Поліщук І.
Українсько-російське інформаційне протистояння за 2008 рік..... 263

Сербіна К.
Кібертероризм як загроза міжнародній інформаційній безпеці..... 268

Ткачова Ю.
Брендінг Австралії у міжнародних відносинах (технологія просування національних інтересів)..... 270

Мазурець Ю.
Інформаційні стратегії у зовнішній політиці США..... 272

Сенніков А.
Інформаційний аспект лобістської діяльності..... 275

Яровий Д.
Інформаційний аспект проблем національної безпеки країн Центральної Азії..... 279

Андрійченко О.
Іміджевий рейтинг провідних Pr-агенцій України і зарубіжних компаній..... 282

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Збірник наукових праць

ВИПУСК 88

(Частина І)

Засновано 1996 року.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: д-р екон. наук, проф. Шнирков О. І.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол №6 від 26 січня 2010 року.

Підписано до друку 28.01.2010
Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25